

Dr Milivoje Došenović

MIHAJLO PUPIN

njegov život i njegovo delo
(romansijerska monografija)

NAUKA I ŽIVOT

jedanaesto dopunjeno izdanje

Dr Milivoje Došenović

MIHAJLO PUPIN – njegov život i njegovo delo (11. dopunjeno izdanje)

Izdavač:

DOMLA-PUBLISHING

Izdavačko-knjižarska agencija

Novi Sad, Bulevar kralja Petra I 30

Telefoni: 021/6334-957, 064/1289-745 www.domla-publishing.rs

Za izdavača:

Dr Milivoje Došenović, glavni i odgovorni urednik

Magistar nauka menadžmenta, dipl. menadžer – producent za medije

Recenzent:

Prof. dr Zoran Lovreković, doktor nauka informacionih tehnologija

Univerzitet u Novom Sadu

Lektor:

Ana Kanban, profesor književnosti, prevodilac za engleski, nemački, mađarski, francuski i ruski jezik

Dizajn:

Dr Milivoje Došenović

Štampa: „SP print“, 21000 Novi Sad, Vladike Ćirića 21

Direktor štamparije: Saša Pušić, telefon 021/494-444

Tehnička priprema: Veselin Stefanović, inženjer informatike

Tiraž: 1.000

Novi Sad, jedanaesto dopunjeno izdanje, 2024.

© Bez pismenog odobrenja autora i izdavača zabranjeno preštampavanje

Copyright © Dr sci. Milivoje Došenović, 2024. © „Domla-Publishing“, Novi Sad, 2024.

CIP – Каталогизација у публикацији

Народна библиотека Србије, Београд

621.3:929 Pupin M.

ДОШЕНОВИЋ, Миливоје, 1950-

Mihajlo Pupin: njegov život i njegovo delo : [(romansijerska monografija)] / Milivoje Došenović. - (11. dopunjeno izd.). - Novi Sad: Domla-publishing, 2024 (Novi Sad : SP print). - 456 str.: ilustr.; 25 cm. - (Nauka i život)

Autorove slike. - Tiraž 1.000. - Reč izdavača: str. 9-12. - Rečnik pojmljova: str. 361-394. - Izvod iz biografije autora knjige: str. 399-400. - Pregled svih Pupinovih patenata (prijavljenih u 30 zemalja sveta 1893-1939): str. 437-451. - Napomene i bibliografske referencije uz tekst. - Bibliografija: str. 401-404

ISBN 978-86-81951-45-3

а) Пупин, Михајло (1854-1935) - Биографије

COBISS.SR-ID 134574601

Dr Milivoje Došenović

MIHAJLO PUPIN
njegov život i njegovo delo
(romansijerska monografija)
jedanaesto dopunjeno izdanje



DOMLA-PUBLISHING

Novi Sad, 2024.

Velika je čast za one koji su bili Pupinovi učenici. Bio je izvor svetlih inspiracija svima koji su radili sa njim!

(Prof. dr Edvin Hauard Armstrong, Njujork, 1935)



Ovo su reči čoveka, poznatog američkog naučnika koji se rodio 1890. godine, a umro 1954. Armstrong je kao sedamnaestogodišnjak konstruisao svoju prvu radio-stanicu. Doktorirao je na koledžu Kolumbija u Njujorku i bio jedan od najodanijih asistenata naučnika prof. dr Mihajla Idvorskog Pupina.

U toku naučnog rada sa profesorom Pupinom, predano je radio i konstruisao značajne izume iz oblasti radiodifuzije i frekvencijske modulacije. Dobitnik je Nobelove nagrade za fiziku 1944. godine.

SADRŽAJ

Izvod iz recenzije.....	7
Reč izdavača.....	9
Prostrana zemlja banatska (glava prva).....	13
Preko Tise do Pupinovog sela (glava druga).....	23
A diližanse su išle Banatom (glava treća)	35
Vreme rađanja i umiranja (glava četvrta).....	47
Sestrice željne brata (glava peta).....	57
Knez Pupin je dobio sina (glava šesta)	67
Detinjstvo Mihajla Pupina (glava sedma)	75
Pod zaštitom pančevačkog prote (glava osma)	91
Odlazak u Prag, i očeva smrt (glava deveta).....	119
Uz dimnjak parobroda "Vestfalija" (glava deseta).....	139
Studije na tri koledža (glava jedanaesta).....	147
Godine Pupinovih otkrića (glava dvanaesta)	177
Život udovca u Norfolku (glava trinaesta)	181
Uspeh i neuspeh (glava četrnaesta)	187
Odlazak velikog genija (epilog)	199
Sonet Mihajlu Pupinu.....	204
U slici i reči	205
Rečnik pojmove.....	361
Izvod iz biografije autora knjige	399
Bibliografija.....	401
SEPARAT (dodatak – izvod iz foto-galerije)	405
Misterija o grobnici Pupinove kćerke – novi prilozi.....	435
Pregled svih Pupinovih patenata (1893-1939)	437
Izvod iz kataloga izdavača	453



"Sve je iz sebe dao, tebi, veliki svete,
ali samo pod jednim malim uslovom:
da mu dozvoliš da ti kaže ko je i odak-
le je, i da ti napiše – Mihajlo Idvorski
Pupin..."

Dr Milivoje Došenović, književnik

IZVOD IZ RECENZIJE

Kada se spomene ime jednog od najznamenitijih naučnika sveta – Mihajla Pupina, kroz glavu nam brzinom misli proleti nekoliko asocijacija: Idvor, Banat, Pupinovi kalemovi. I tu je uglavnom kraj. Prosečan stanovnik naše zemlje ne zna mnogo više o životu i delu našeg slavnog naučnika od ovih nekoliko detalja.

Oni koji su želeli da znaju nešto više o njemu, imali su veoma malo mogućnosti da svoju znatiželju zadovolje. Nema mnogo pisanih izvora koji govore o životu Mihajla Pupina. O njegovom detinjstvu na obalama Tamiša, o uticaju majke i sestre na njegovu odluku da se otisne u daleku Ameriku, o njegovih 136 registrovanih i patentiranih pronalazaka, o profesorskim danima na Univerzitetu Kolumbija..., najviše se može saznati iz njegovog autobiografskog dela "**From Immigrant to Inventor**" (Od useljenika do pronalazača) – kod nas prevedenog i izdatog pod naslovom "Sa pašnjaka do naučenjaka". Ipak, ovo veoma značajno delo za koje je Pupin dobio *Pulicerovu nagradu* za književnost 1924. godine, ne sadrži veliki broj bitnih i nadasve zanimljivih podataka i detalja. Takođe, što je i razumljivo kada je u pitanju autobiografsko delo, po mišljenju poznavalaca, postoje i određena ulepšavanja.

Sve ono što je Pupin u svojoj autobiografskoj knjizi podrazumevao, ili izostavio, ili je nedovoljno jasno opisao, novosadski književnik, istraživač i doktor nauka **Milivoje Došenović** je pregalačkim radom na terenu, intervjujući neke od živih potomaka loze Pupinovih, koji i danas žive u Banatu ili u drugim krajevima Srbije, stare istoričare, poznavaoce života i dela slavnog naučnika, crkvene knjige, istorijske arhive i svu drugu dostupnu građu i dokumentaciju dodatno pojasnio.

Stoga, knjiga pisca **dr Milivoja Došenovića**, obiluje i mnogim novim, do sada nepoznatim detaljima, činjenicama i zanimljivostima iz života ovog naučnika. Osim fokusa na njegovo detinjstvo, njegovu majku kojoj je i posvetio svoju autobiografsku knjigu, školovanje, pronalaske kojima je zauvek obogatio čovečanstvo, pisac **Milivoje Došenović** osvetjava i druge aspekte Pupinove ličnosti – čoveka koji je bio neumorni naučni pregalac, veliki rodoljub i borac za dobrobit Srbije i naroda koji u njoj živi, omiljeni profesor, pažljiv otac i suprug, i iznad svega jedna topla,

dobra i blagonaklona ličnost široke slovenske duše, spreman uvek da pomogne onome kome je pomoć potrebna. Pupin je čovek koji, mada je dosegao veličinu planetarnog nivoa, nikada nije zaboravio da je dete mnogočlane i siromašne banatske porodice, ostvarujući tako jedinstven spoj – um naučnika svetskog ranga, i srce prostodušnog, iskrenog i pravednog srpskog graničara-seljaka iz Banata, na šta književnik Došenović u svojoj najnovijoj knjizi tako slikovito i uspešno ukazuje – oživljavajući Pupinovo vreme devetnaestog i početak dvadesetog veka.

Ova izvanredna knjiga je nadasve bitna kao korisno štivo za naše najmlađe osnovce, srednjoškolce, kao i mlade istraživače, kojima može da posluži kao putokaz, vodilja, koja na veoma uverljiv način pokazuje kako je moguće uzdići se, od jednog od milijarde jednakih postati jedan i jedinstven, a pritom opet ostati i jedan od milijarde istih i jednakih, koristeći najbolje i iz jednog i iz drugog aspekta svoje ličnosti. Raditi mnogo, stvoriti mnogo, a ne zaboraviti i nikad ne potcenjivati niti omalo-vazavati, već voleti i pomagati one koji su ostali mali, koji nisu postigli tako mnogo, ali su u njegovom oku jednako vredni i dragi. To je najupečatljivija poruka ove knjige, koja odiše snagom, životnošću, istovremeno i epikom i lirikom protkanom kroz jedan po mnogo čemu, pogotovo za ono vreme, nadasve zanimljiv po svemu veličanstven ljudski vek ne samo rođenjem i poreklom, već i celokupnim životom i delom iako svetskog, istovremeno i našeg Mihajla Idvorskog Pupina.

Novi Sad, 2024.

RECENZENT

Prof. dr Zoran Lovreković
doktor nauka informacionih tehnologija
Univerzitet u Novom Sadu



REČ IZDAVAČA

Romansijerska monografija novosadskog autora, književnika i doktora nauka Milivoja Došenovića, pod naslovom „MIHAJLO PUPIN – njegov život i njegovo delo“, koja je objavljena, štampana i publicirana u dopunjениh dvadeset dva izdanja u štampanoj i elektronskoj formi, a za 6. elektronsko izdanje (E-book), autor je dobitnik i prestižne „Selakove nagrade“ za najbolju knjigu o Mihajlu Idvorskem Pupinu u 2014. godini. Odjeci brojne čitalačke publike u Republici Srbiji, regionu, pa i u rasejanju, obavezali su autora da nastavi svoj književnički rad na istraživanju života i dela velikog svetskog naučnog genija.

Ova najnovija knjiga o Pupinu, obuhvata šira proučavanja o njegovom životu i radu, rasvetljava neke dosadašnje poluistine, nedoumice i nedorečenosti, definiše godine, datume, događaje i imena, a sa separatom bogatog vizuelnog bloka – autor knjige širem čitalaštvu nudi umetnički i naučno-racionalni spisateljski konstrukt sa obimom od 456 stranica i fotografijama u punom koloru.

Književnik i doktor nauka **Milivoje Došenović**, ostao je dosledan u svim svojim izdanjima knjige o naučniku Pupinu – da su Pupinovi korenji iz Vevčana. Rezultati autorove istraživačke upornosti, pokazali su se i na Velikoj naučnoj manifestaciji, priređenoj u rodnom Pupinovom selu Idvor 9. oktobra 2014. godine. U svečanoj sali Doma „Mihajla Pupina“, u prvom redu sedišta, zajedno sa nagrađenim naučnicima i istraživačima – bili su i ugledni gosti naučnici i predstavnici opštine Vevčani iz današnje Severne Makedonije.

Nepobitni dokazi zaista postoje, da starostavni korenji predaka naučnika Mihajla Pupina, potiču iz mesta Vevčani s kraja XVI i početkom XVII veka između Ohrida i Struge pod padinama planine Jablanice u današnjoj Severnoj Makedoniji. To je mesto pravoslavaca, sa nekoliko crkava i manastira. Oblast je nekada pripadala Samuilovom carstvu, staroj Srbiji Nemanjića i Dušanovom carstvu, a do završetka Balkanskih ratova (1913) bejaše pod Turcima i Bugarima.

U svojoj autobiografskoj knjizi „Sa pašnjaka do naučenjaka“, Mihajlo Pupin je „prečutao“ podatke o svojim korenima iz Vevčana (svojoj kćerki Varvari dao je ime po Svetoj velikomučenici Varvari i istoimene crkve u Ohridu). Zašto Mihajlo Pupin nikada nije posetio Vevčane, rodno mesto svojih predaka, a imao je veću finansijsku mogućnost od Nikole Tesle, koji je više puta posećivao svoj rodni lički Smiljan u vrletima ispod Velebita? Tadašnja turska okupacija južnih srpskih zemalja, nije mogla biti prepreka naučniku Mihajlu Pupinu da poseti Vevčane, jer su Turci uvažavali i „trgovce iz Česarije“, a gost iz ugledne Amerike – bio bi samo dobrodošao. Činjenice su, da je naučnik Mihajlo Pupin lično finansijski mnogo pomagao ohridski kraj, kupivši skupocena crkvena zvona za manastire Sveti Kliment Ohridski, Svetog Marka, ali i za crkvu u Bitolju.

Ko su bili Pupinovi (od Vasila Koze i prababe Pupe), Srbi, Makedonci, Cincari (Vlasi)? Preci naučnika Pupina, deda i baba Arsenije i Stana, u vreme austrijskog cara Leopolda II, krenuli su ka severu, sve do Tamiša u selo Idvor, smešteno u jugozapadnom delu Banata, a u Vevčanima je ostao Arsenijev brat.

Pupinovi davni preci jesu Srbi pravoslavci, ali možda su u nekim davnim genealoškim stablima pomešali svoju krv sa Cincarima (Aromunima) ili Makedoncima? Nema dileme da se slavni naučnik Mihajlo Idvorski Pupin javno izjašnjavao kao Srbin svetosavac, i to je posebno svugde isticao.

Kome smeta činjenica da je prof. dr Mihajlo Pupin, kao predsednik Univerzitetskog kluba u Njujorku, bio član i „Plave masonske lože“, što mu je i te kako pomoglo na lestvicama ka vrhu uglednog građanina sveta, bogatog čoveka, donatora i zadužbinara. Na njegovoj sahrani prisustvovali su vlasnici moćnih centara svetskog kapitala, kao i kompletan vrh „Plave masonske lože“, pored čelnika drugih masonske lože, ali i članovi porodica Rotšilda i Rokfelera...

Zašto Mihajlo Pupin nikada nije doveo iz Amerike u rodni Idvor svoju suprugu Saru i kćerku Varvaru? I zašto je u svojoj autobiografskoj knjizi, preču-tao ogromnu psihološku podršku, koju mu je davao episkop dr Nikolaj Velimirović, koji je služio i u pravoslavnom manastiru „Sveti Sava“ u Libertvilu (Illinois), a bio je i veoma čest gost Pupinovog raskošnog dvorca u Norfolku?

U Pupinovoj autobiografskoj knjizi „Sa pašnjaka do naučenjaka“ je nekoliko fotografija i jedina slika njegove majke Olimpijade. Nema slike oca Konstantina, i nigde nema fotografije njegove supruge Katarine Sare Džekson?

Zašto je Mihajlo Pupin „zaboravio“ da u svojoj knjizi zabeleži, da je u jednom periodu bio đak i nemačke osnovne škole iz Crepaje, pre upisa u Pančevačku gimnaziju? Takođe, u arhivima Evrope i SAD zabeleške su da je Mihajlo Pupin rođen 1858. godine, a tako je uklesano i na spomeniku u Bronsku, što je netačno. Njegovo rođenje i krštenje upisano je u glavnoj knjizi Blagoveštenske crkve (matrikule) pod brojem 237, da je rođen po gregorijanskom kalendaru 9. oktobra 1854. godine, a kršten 16. oktobra 1854. godine, dok je po julijanskom kalendaru rođen 27. septembra 1854. godine, a kršten 16. oktobra 1854. godine.

Na 134. stranici Pupinove knjige „Sa pašnjaka do naučenjaka“, naučnik Pupin piše: „Moj dosta stariji nećak, bivši vojnik i knez sela, bio je najstariji muški član Pupina...“ Ovde je nastala greška, koja je preneta iz Pupinove knjige sa engleskog u srpsko izdanje. Naime, Mihajlo Pupin je imao dva strica Živana i Nikolu Pupina. Nikolin sin Arsenije (rođen 1836) bio je Mihajlu Pupinu brat od strica, dakle stariji brat, a ne nećak, i bio je stariji od Mihajla 18 godina. Kada je Mihajlo Pupin sa titulom magistra nauka posetio rodni Idvor 1884. godine, tada je njegov stariji brat od strica Arsenije (a ne nećak Arsenije) imao 48 godina i bio

MIHAJLO PUPIN – njegov život i njegovo delo

je ugledni seoski knez u Idvoru, nasledivši Mihajlovog oca Konstantina. Dakle, nećak i brat od strica nisu isto. Takođe, ostalo je nejasno kada je umro stariji stric naučnika Mihajla Pupina Živan Pupin, jer se u nekim oskudnim zapisima spominje da je rođen 1790. godine, a umro 1847. Međutim, neki podaci dokazuju da je Živan Pupin umro 1861. godine, a ne 1847. Olimpijada Pupin je rodila mrtvo dete 4. avgusta 1847. godine, kome su unapred dali ime Živan. Nema podataka da su u istoj godini umrli dva Živana – Mihajlov stariji stric i Olimpijadin sin, Mihajlov mali brat!?

Mlađi Mihajlov stric Nikola Pupin (1806-1848), umro je relativno mlad sa 42 godine, ali je pretpostavka da je od njega duže živeo stariji Živan, jer je imao na raspolaganju zdrav ambijent, živeo na salašu i van sela veći deo godine.

Konstantin Pupin (1814-1873), otac naučnika Mihajla Pupina, oženio je devojku Olimpijadu Milanović (Schpitzname Aleksić) iz obližnje varoši Opovo (1815-1886). Supruga naučnika Mihajla Pupina, Katarina Sara Džekson Pupin (1859-1896), umrla je od mišje groznice u 37. godini života, a njihova jedinica Varvara Pupin Smit (1889-1962), koja je imala dva braka i bez svoga potomstva, umrla je usamljena i nesrećna u sobici njujorskog hotela 1962. godine.

Nemoguće je pronaći bilo kakvu fotografiju Mihajlove supruge Sare, takve fotografije nigde nema, ni u Idvoru, ni u Njujorku, a ni u Norfolku. Zašto? Odgovor je veoma sumoran. Naime, tokom života, pa do smrti svoga slavnog oca Mihajla, njegova kćerka jedinica Varvara imala je dva braka, sa Hjuom Viloubijem i Luisom Grejemom Smitom (1879-1952), ali oba njena braka bila su neuspešna. Njen suprug Luis, ostavio je posle smrti velike finansijske (kockarske) dugove (a dužnik je bila i Varvara), tako da je celo očevo imanje sa velikom farmom, Pupinova kćerka Varvara Pupin Smit morala sudski da preda jednoj sekti u San Dijegu, koja je dobila u posed pokućstvo, umetničke slike, pa čak i sve albume porodičnih fotografija. Sekta je deo uništila ili prodala na aukciji.

Na groblju Vudlon (Woodlawn) u Bronksu postoje grobnice naučnika Mihajla Pupina i njegove supruge Sare Katarine Džekson, ali gde je grobničica Varvare Pupin? Iz dosadašnjih istraživanja, preminula kćerka naučnika Pupina, sahranjena je na Sirotinjskom groblju u Njujorku (Poor Cemetery In New York)* 2-4. avgusta 1962. godine, ali postoje podaci da je taj datum 31. juli 1962.

Ova najnovija knjiga „MIHAJLO PUPIN – njegov život i njegovo delo“ (romansijerska monografija) pisca dr Milivoja Došenovića, u svom dopunjrenom

* Velika misterija je u vezi sa humkama preminule Pupinove kćerke Varvare i njenog supruga L. G. Smita, da li su oni sahranjeni bez obeležja na Sirotinjskom groblju u Njujorku, ili (tajno) pored humki M. Pupina i supruge Katarine Džekson? Doprinos rasvetljavanju daje i novinarka Marina L. Bulatović, književnica iz Kanade, koja nudi i svoju verziju – gde se nalazi humka Varvare Pupin. Opširnije na stranicama ove knjige (435-436).

i štampanom 11. izdanju, koju čitaocima dajemo na uvid, ima za cilj da svojom tematikom prikaže naučni doprinos tvorca *pupinizacije*, ali i da osvetli Mihajla Pupina kao čoveka koji je znao da stvara, voli i pati, koji je dobijao ali i gubio u životnim trenucima, i koji je, možda, previše svoje energije potrošio za nauku, a malo za književno stvaranje i konkretnije zabeleške o svom životu i bližnjima.

Često se mogu čuti pitanja: Zašto Srbi nekako više vole Nikolu Teslu od Mihajla Pupina? Nije ovde uopšte pitanje simpatija manje-više prema jednom u odnosu na drugog epohalnog svetskog naučnika srpskoga roda. Razlog je i u eksternoj pokrivenosti knjižarskog tržišta, jer o Tesli postoji više knjiga i publikacija, dok o Pupinu skoro da ih nema. Nije dovoljno u nedogled kompilirati i eksploatisati knjigu „Sa pašnjaka do naučenjaka“, koje je Pupinovo prvo i jedino autobiografsko delo (uz nekoliko stručnih knjiga), već treba još više pisati o naučniku Mihajlu Pupinu, otvarati sve arhive i nuditi zanimljive i nove priloge.

Takođe, ne samo kod Srba, već i u celom svetu više se izgovara Teslino od Pupinovog imena, ne bez razloga, jer je Nikola Tesla, iako mlađi od Mihajla Pupina dve godine, sa svojim elektromotorom i naizmeničnim strujama već je protresao celu planetu pre *Pupinovih kalemova* i njegove epohalne *telefonije*, a takođe je Tesla već krajem XIX veka dao veliki broj praktičnih izuma, koji su našli svoju primenu širom naše planete. Psihološki profili dva srpska i svetska naučnika se dijametralno razlikuju: prvi (N. Tesla) bio je introvertna ličnost, bez dolara na svom bankovnom kontu, a drugi (M. Pupin) sa manjim brojem izuma (nova patentna istraživanja kažu da je ostavio čak 142 izuma, većinu je osmislio sam, a jedan deo u koautorstvu sa nekim od svojih najboljih studenata i nobelovaca), bio je ekstrovertan i veoma bogat čovek, koji je samo za patentiranje *telefonskih kalemova* zaradio, u ono vreme neverovatnih 1.000.000 dolara (koji odgovara današnjem iznosu od 20.000.000 dolara), a za ostale patente nije potrebbno nabrajati porast njegovog bankarskog konta. Pupin, u odnosu na Nikolu Teslu bio je istovremeno i donator širokih razmara, pomažući, ne samo ljudе posebno, već i institucije, pa i čak i neke države (koje je zadesio zemljotres).

Ovo književno i naučno delo autora **dr Milivoja Došenovića**, redovnog člana Društva književnika Vojvodine, krunisano je prestižnom „Selakovom nagradom“ – za najbolju knjigu o Mihajlu Idvorskem Pupinu u 2014. godini. Štampano 11. dopunjeno izdanje pravo je osveženje za čitalačku publiku svih uzrasta oba pola, a naročito za mlade i buduće istraživače i njihovo usavršavanje.

Slavni besednik Ciceron je rekao: „Soba bez knjiga je slična telu bez duše“, dok je veliki ruski pisac Fjodor Mihailovič Dostoevski napisao: „Učiniti nov korak, izgovoriti novu reč – to je nešto čega se ljudi najviše plaše...“

IZDAVAČ

(GLAVA PRVA)

PROSTRANA ZEMLJA BANATSKA

Bezbroj pravaca vodi do Banata. Do njega se stiže poljima, putevima, rekama, nebom i vетrom. Do Banata se stiže vozom i pismom, ali do Banata može da nas odnese san i misao. Šta bi se više moglo poželeti...

Postoji Banat koji je naš, a postoji i jedan tuđi. Kad se krene sa raznih strana, do ovog našeg postoji nekoliko poznatih ulaza ili vrata. Ako se želi ući u Banat sa severne (subotičke) strane, ući će se kroz vrata u Kanjiži, i stiže se u varošice Novi Kneževac i Čoka. Iza Novog Kneževca nalaze se uz samu granicu sa Republikom Mađarskom mala banatska sela: Đala, Srpski Krstur, Podlokanj, a od Čoke, levo, nalazi se selo Crna Bara, dok se putem pravo prema Kikindi prolazi kroz selo Mokrin.

Takođe, iz Bačke u Banat možemo proći i kroz *senčanska vrata*, i čim pređemo dugački most na Tisi kod Sente, začas smo u Čoki. Desno, kod Čoke, upućujemo se ka selima Ostojićevo, Padej, Sajan i Iđoš, ka Kikindi. Iz Kikinde ka Zrenjaninu prolazi se kroz nekoliko sela: Vincaid, Bašaid, Melenci, dok desno ostaje selo Elemir sa obližnjom fabrikom kaučuka.

Ako se želi iz Bačke ući u Banat od Bečeja, začas se može proći brana na Tisi, gde susrećemo *novobećejska vrata*, i čim se otvore može se desno ka Kumanima, Melencima i Zrenjaninu, a levo preko Novog Bečeja i Novog Miloševa put vodi ka varošici Kikinda. Na izlazu iz Novog Miloševa, sa leve strane, na par kilometara iza novomiloševačkog atara se primećuju dva crvena tornja uvučenog banatskog sela Bočar.

Iz Bačke preko Tise bejaše skela, a sada most Ada – Padej, i već stižemo u severni Banat. Najbliža vrata Banatu iz Bačke su *žabaljska vrata*, preko mosta na Tisi, i začas se stiže u maleno banatsko selo Aradac, a potom u Zrenjanin (Veliki Bečkerek). Iz Zrenjanina se može pravo preko Kleka, Žitišta, Banatskog Dvora, Ćesterega, Aleksandrova i Banatskog Karađorđeva sve do Srpske Crnje. Sa leve strane puta su uvučena mala sela Toba i Torda. Takođe, postoji mogućnost da se iz Žitišta stigne do Ravnog Topolovca, Begejaca, Novog i Srpskog Itebeja, Međe, Banatskog

Višnjićeva, a iza njega je raskrsnica ka Krajišniku, Jaši Tomiću i Sečnju, ili desno ka selu Sutjeska kroz koje možemo levo ka Sečnju ili desno skroz nazad preko Lazareva i Zlatice, ka Zrenjaninu. Od Sečnja, pravo ka Vršcu, put vodi preko mosta na Brzavi, iza Sečnja desno, putem ka ciglani su sela Neuzina, Jarkovac, prema Kovačici. Put pravo iz Sečnja ka Vršcu vodi preko Boke, Konaka, Velike Grede, Hajdučice, Plandišta, Margite, pa sve do Vršca, od koga postoje tri pravca i to prema Pančevu, prema Kovinu, Beloj Crkvi ili selima uz rumunsku granicu: Veliko Središte, Mesić, a oko Kovina i Bele Crkve su: Ostrovo, Dubovac, Banatska Palanka, Malo Bavanište, Gaj, Crvena Crkva, Jasenovo, Orešac, Parta, Kusić, Straža, dok se prema Vršcu nailazi na sela Izbište, Potporanj, zatim Uljmu, Vlajkovac, Ritiševe i Pavliš. Ako se uputimo od Vršca prema Pančevu, srećemo sela: Uljmu, Bavanište, Dolovo, Deliblato, Vračev Gaj, Vladimirovac i Banatsko Novo Selo. U Pančevu, preko rampe, čim se prođe azotara, nailazi se na sela: Starčevo, Omoljica, Banatski Brestovac i Skorenovac. Iz Omoljice može se doći do sela Ivanova, uz reku Dunav, a sa druge strane se vidi planina Avala, koja je opet dobila svoj slavni Avalski toranj – simbol grada Beograda, koji je bio srušen u NATO agresiji 1999.

I zaista, kako se da primetiti, bezbroj puteva vodi do Banata, banatskih varošica i brojnih sela. Krenemo li na *titelska vrata*, opet će se preći preko mosta reka Tisa i eto nas u malenom selu Knićaninu, sakrivenom na par kilometara od mosta na Tisi, desno. Zatim Perlez, a iza njega na raskrsnici beogradskog puta možemo da biramo u koji ćemo Banat da se uputimo: za srednji skreće se levo, a desno je put ka južnom Banatu, gde opet postoje tri mogućnosti: ka Pančevu, preko sela Farkaždina, Idvora, Kovačice, Debeljače i Crepaje. Može se i beogradskim putem, pa preko Opova, Glogonja, Jabuke, eto nas opet do Pančeva. Kad prođemo preko Kovačice, skreće se na Padinu, pa na Samoš, Ilandžu, Dobricu, Seleuš, Alibunar i Banatski Karlovac. Iz Alibunara možemo ka Plandištu ili desno ka Uljmi. Iz Uljme su mogućnosti, ka Beloj Crkvi ili Kovinu, a možemo ići i ka Vršcu. Takođe do najjužnijeg Banata možemo i preko sela Uzdina, Tomaševca, Botoša, Banatskog Despotovca do Sutjeske. Iz sela Sutjeska imamo izbor ka Sečnju i Vršcu ili pak ka Krajišniku i levo ka Novom Itebeju, Banatskom Karađorđevu, Žitištu, Novoj Crnji i selu rođenja Đure Jakšića, Srpskoj Crnji. Iza Nove Crnje nalazi se banatsko selo

Vojvoda Stepa, a iza Srpske Crnje, desno uz samu granicu sa Rumunijom je selo Radojevo. Ako se vratimo nazad istim putem, pred Novom Crnjom ugledaćemo putokaz za Kikindu, pa ćemo proći preko Ruskog Sela, Novih Kozaraca, Banatskog Velikog Sela i Nakova, doputovati u varošicu Kikindu ili "Kekendu", kako je odavno zovu Lale. U Banat se od Beograda stiže brzo, preko Pančevačkog mosta. Moderni put vodi direktno do Pančeva i raskrsnice za Kovin ili Vršac. Od velike banatske varošice Zrenjanina do Pančeva može se stići iz nekoliko pravaca: jedan je preko Ečke, prethodno na desnoj stani ostaje banatsko selo Mužlja, a levo selo Lukićevo, od Ečke prema Stajićevu (desno iza gustih šuma je selo Belo Blato), pa preko Farkaždina (desno se vidi Perlez), ide se ka Idvoru, Kovačici (sa desne strane puta uvučeno je selo Debeljača), zatim nailazimo na selo Crepaja, ostavljujući sa leve strane selo Kačarevo, pored skrobare "Jabuka" stižemo u Pančeve. Takođe, drugi put od Zrenjanina ka Pančevu vodi Beogradskim putem preko sela Ečka, Stajićevu, Čenta, Padinska Skela, Borča, Ovča, pa sve do velikog Pančevačkog mosta na Dunavu. Postoji i treća mogućnost da se stigne od Zrenjanina do Pančeva, takođe beogradskim putem, skreće se preko sela Čenta i Baranda na Opovo, ili direktno sa beogradskog puta skrenuti u obližnje Opovo, pa kroz sela Sefkerin, Glogonj i Jabuka, stiže se veoma brzo do Pančeva.

Naravno, postoji bezbroj malih sela koja su uvučena i nisu na domašaju putnikovog oka, kao što su Jankov Most i selo Mihajlovo, iza Zrenjanina desno u pravcu Kikinde, zatim selo Janošik kod Plandišta, selo Besni Fok u šumarcima desno iza Padinske Skele, Banatski Monoštior, iza Novog Kneževca i najudaljenije selo banatske ravnice Srpski Krstur.

Naš Banat je zaista veliki, ali se Banatom zove i onaj Banat koji je tuđi, odnosno Banat koji nije na teritoriji AP Vojvodine, ali je on takođe veliki, čak i poprilično veći nego ovaj Banat koji se prostire u državi Srbiji.

Celokupan Banat (i naš i tuđi) spada u jednu od najplodnijih ravnica na ovim prostorima Panonske nizije i površine je 31.495 kvadratnih kilometara. Na istoku je ograničen Južnim Karpatima, na zapadu rekom Tisom, na jugu rekom Dunavom, a na severu dopire do mađarske državne granice. Prostire se u Rumuniji i Republici Srbiji. U Rumuniji on zahvata prostranu niziju u njenom zapadnom delu, sa Banatskim planinama, na jugu, ukupne površine 21.800 kvadratnih kilometara sa oko 1.300.000 sta-

novnika. Glavni privredni i saobraćajni centar je Temišvar, dok se manji deo nalazi u Mađarskoj (između Moriša i Tise) površine oko 400 km². Površina Banata koji se nalazi na teritoriji Republike Srbije (AP Vojvodine) je 9.295 kvadratnih kilometara sa brojem stanovnika oko 800.000.

Manji deo teritorije Banata u rejonu Pančeva (Pančevački rit) posle II svetskog rata administrativno je pripojen Beogradu. Severni deo, približno do linije Jaša Tomić-Zrenjanin, izrazita je ravnica, a južni je deo delimično talasastog reljefa. U jugoistočnom delu na prostoru od oko 300 kvadratnih kilometara, između reke Tamiša, Dunava i Karaša, uzdiže se Deliblatska peščara (Velika peščara ili Alibunarska greda) duga oko 60 kilometara, a široka 22,5 kilometra, a pruža se pravcem jugoistok-severozapad. U srednjem delu nadvišava okolnu ravninu za oko 50 metara, a u južnom delu za više od 100 metara. Padine Deliblatske peščare dobrim delom su strme, dok su južni delovi peskoviti i neplodni. Raniji delovi sa živim peskom su pošumljeni drvećem bagrema. U Banatu se ističu i dve lesne zaravni. Deliblatska zaravan okružuje istoimenu peščaru, a Tamiška se prostire između reka Tamiša i Begeja. Na jugoistoku prostor oko Bele Crkve i Vršca je brežuljkast, brdovit i niskoplaninski sa vršačkom planinom (Gudurički vrh visok 641 metar), najvišim uzvišenjem u Autonomnoj Pokrajini Vojvodini.

Banat je ispresecan rekama i plovnim kanalima, a najveće reke i kanali su Tisa, Begej i Begejski kanal, Tamiš, Karaš, Nera i Zlatica, zatim Brzava, kao i kanal Dunav-Tisa-Dunav. Banat je veoma plodna oblast sa glavnom proizvodnjom kukuruza, pšenice i industrijskih kultura, a razvijeno je i vinogradarstvo. Značajna je hemijska i prehrambena industrija. Bogat je naftom i zemnim gasom (rejon Jermenovci, Boka, Lokve, Elemir, Kikinda, Mokrin i dr.). Izgrađen je i gasovod Velika Greda-Vršac kao i Mokrin-Pančevo, sa velikim skladištem gasa u Banatskom Dvoru. Banat je do pre petnaestak godina bio dobro isprepleten gustom mrežom železničkih pruga, međutim, danas mnoge od tih pruga nisu u funkciji, jer je data prednost drumskom saobraćaju. Najveća varoš Banata je Zrenjanin.

Istorija Banata počinje početkom starijeg neolita 6000-5000. Banat naseljavaju zemljoradničko-stočarske grupacije, dok u bakarno doba 2000-1800. u južni Banat dolaze grupe pridošlica iz Pomoravlja i Mačve, a kasnije se u ciklusima smenjuju razna plemena od Agatirsa, Dakogotskih

plemena, Kelta, Dačana i Avara do Slovena, koji dolaze u Banat u VI veku. Ova plemena će se na Dunavu 500 godina sukobljavati sa osvajaćima i predstavnicima Rimske imperije, a oko 600. godine u Banat prodiru Vizantinci ali ih Avari i Sloveni odbacuju nazad preko Dunava. Krajem VIII veka franački kralj Karlo Veliki uništio je avarsку državu i pokorio Banat 791-796. godine, to su tzv. Franačko-avarški ratovi. Sredinom X veka Banat dolazi pod vlast Mađara čiji su centri državne organizacije bili Čanad i Temišvar, a u tadašnjim jugoslovenskim zemljama Kovin. U XIII veku Banat pustoše i Tatari (Mongolski pohodi). Period (1309-1326) od srednjeg dela Banata osnovana je Torontalska županija sa sedištem u Bečkereku (Zrenjaninu) i Bečeju. U XIV i XV veku Banat (južni delovi) pripadaju Kovinskoj županiji, dok je severoistočni u sastavu Tamiške, a severni Čanadske županije. Prvi turski upadi u Banat počinju odmah nakon Kosovske bitke 1389. godine. U XIV i XV veku Turci prodiru kroz južnu Mađarsku sve do Temišvara i pustoše Transilvaniju. Po padu Despotovine (1459), Banat masovno naseljava srpski živalj (poznata Seoba Srba). Tad su Mađari rado prihvatali Srbe kao kmetove, ali i kao dobre vojnike građare za odbranu južnih granica zemlje. Već u to vreme nastaju i prva vojna i kmetovska naselja. Sa narodom prelazi i deo srpskoga plemstva koji dobija znatne posede (naročito između Tise i Moriša). U mađarsko-turskom ratu (1481) oko 5.000 Srba iz okoline Kruševca preselio se u širi region Temišvara. Banat je 1514. godine bio zahvaćen i seljačkim ustankom pod Đerđom Dožom. U austro-turskom ratu 1551-1562. godine Turci su zauzeli Veliki Bečkerek (1551) i njegovo šire područje, a 1552. godine i Temišvar, pa je Banat dospeo u sastav Temišvarskog beglerbegluka, kao područje između Transilvanije, reka Moriša, Tise i Dunava, čije je sedište do 1660. godine bilo u Temišvaru, zatim u Ineu (Jenopolj), od 1688. godine ponovo u Temišvaru, a zapadni deo Banata je bio podeljen na sandžake: Temišvar, Čanad, Bečkerek i Nova Moldava. Početkom XVII veka Temišvarski beglerbegluk bio je podeljen na sandžake sa sedištem u: Temišvaru, Lipovoj, Čanadu, Đuli, Moldovi i Ineu. Najvažnija utvrđenja za odbranu Banata bila su: Pančevo, Kovin i Nova Palanka (Banatska Palanka). U granična područja Turci su naseljavali srpski živalj.

U austro-turskom ratu (1593-1606) banatski Srbi dižu ustanak protiv Turaka 1594, u kome učestvuju i Rumuni i Mađari. Ustanici su osvojili

li Vršac, Bečkerek, Titel, Bečej i Lipovu. U odlučujućoj bici kod Bečke-reka jula 1594, turska vojska (oko 30.000 ljudi) ustanak je ugušila, a vođa ustanka vladika Teodor Tivodorović je uhvaćen i svirepo ubijen u Vršcu. Potom u XVI i XVII veku u Banatu se razvija hajdučija izazvana turskim zulumima, ali i mađarski feudalci formiraju hajdučke čete, koje su upadale na tursku teritoriju Banata, prisiljavajući seljake da i njima plaćaju poreze, tako da je seljaštvo bilo dvostruko ugnjetavano. U austro-turskom ratu (1683-1699) Banat je opet popriše teških borbi. Za vreme turske protivofanzive (1689-1690) južnu Mađarsku naseljavaju Srbi pod Arsenijem Crnojevićem (Čarnojevićem). Karlovačkim miron (1699) Banat je i dalje ostao Turcima. Zbog stalne opasnosti od Turaka austrijska vojna krajina proširena je i na deo Banata u kome je (1702) formirana Potisk-pomoriška krajina (za Banatsku krajinu od ušća Tise do Transilvanije). Ali posle austro-turskog rata (1716-1718), Banat je Požarevačkim miron (27. jula 1718) pripao Austriji. Posle pripajanja Austriji 1718, područje Banata naseljavaju, u većem broju, Rumuni. Tada je Krajina na Morišu i Tisi postala suvišna, pa je uskoro posle austro-turskog rata (1737-1739) razvojaćena (1743-1750). Ovaj proces naišao je na otpor srpskog stanovništva, koji se završio njihovom seobom u Rusiju 1751-1753. Deo Banatske krajine na Dunavu ostao je i dalje kao Dunavska krajina, na kojoj je formirana banatska milicija, a od 1764-1774. godine i krajiški pukovi (Vojna krajina). Ostali deo Banata ostao je tad pod Dvorskom komorom u Beču (Krunsko oblast) kao posebna provincija – Temišvarski Banat (područje između reka Moriša, Tise i Dunava. Od 1779. godine Banat je inkorporisan Mađarskoj u tri županije: Torontalsku, Tamišku, i Krašo-serenjsku. Posle doseljavanja Srba 1690. godine u Banat dolaze i drugi narodi. U Temišvaru se formira komisija za naseljavanje Nemaca. Ono je naročito intenzivno za vreme Marije Terezije (1740-1780) i Jozefa II (1780-1790) kada je ceo Banat rezervisan za nemačku kolonizaciju.

U XVIII veku Banat je bio i popriše stalnih pobuna seljaka (Srbi, Mađari, Rumuni, Slovaci) protiv plemstva ali i dvora, sa zahtevima da se ukine kmetstvo, a 1784. godine buknuo je ustanak pastira koji nisu hteli da se pretvore u kmetove. Pošto su županijske i plemićke snage bile brojnije i nadmoćnije, seljaštvo je nastavljalo borbu hajdučijom. Pojedine družine bile su relativno dobro organizovane, dočepavši se i raznovrsnog oružja, a

imale su već i po nekoliko stotina hrabrih hajduka koji su sve češće napadali banatske varošice, naročito Vršac itd.

Za vreme austro-turskog rata 1788-1791. godine Turci su prodri u Banat i ugrozili Transilvaniju, ali su 1789, posle teških borbi, naročito u blizini Bele Crkve, odbačeni. U ovom ratu Austrija je formirala frajkore, među kojima se ističu Frajkor Branovačkog, Srpsko-banatski frajkor i Banatsko-vlaški frajkor. Značajan uticaj na nacionalno i ekonomski obespravljeni srpsko stanovništvo u Banatu imao je Prvi srpski ustanački posle koga počinje njihova borba za nacionalno i socijalno oslobođenje. Već u 1808. godini u Banatu je buknula Kruščićka buna, a u revoluciji (1848-1849) srpsko stanovništvo Banata, u prvom redu seljaštvo, zahtevalo je podelu veleposedničke zemlje. Na skupštini predstavnika srpskog naroda u Sremskim Karlovcima (13-15. maja 1848) odlučeno je da se Banat s granicom i Distrikтом kikindskim proglaši za Srpsku Vojvodinu. To je tada učinjeno da bi se oslabile mađarske pozicije. Austrija je od većeg dela Bačke, Banata i dela Srema obrazovala 1849. godine Vojvodstvo Srbije i Tamiški Banat (ceo Banat bez Banatske krajine), ali ni ona nije dala nacionalna prava, iako je želela da prikaže da je ovo akt sprovođenja odluka skupštine u Sremskim Karlovcima. Vojvodstvo je ukinuto 1860, a delovi Banata iz njenog sastava pripojeni su Mađarskoj. Banatska krajina ukinuta je 1873. godine (tada je raspушtena i vojna administracija), a područje inkorporisano u županije. Banat je potčinjen mađarskoj upravi od 1876.

Zbog ograničavanja nacionalnih prava i nerešenih socijalno-ekonomskih problema, početkom XX veka u Banatu raste duh otpora srpskog stanovništva, što naročito dolazi do izražaja za vreme oslobođilačkih ratova Srbije (1875-1878, zatim 1912-1913, kao i 1914-1918). Tada se javlja veoma snažan dobrovoljački pokret. Poznato je da su Srbi iz Banata učestvovali i u oktobarskoj revoluciji, a kasnije na strani boljševika. Posle I svetskog rata Banat je podeljen između Rumunije i tadašnje Kraljevine Jugoslavije, na čijem čelu je tada bio Kralj Petar I, kao i regent Aleksandar.

Zatim je Banat utonuo i jedan prijatni mir, bez rata i krvi. Složno u njemu živeše svi narodi koji su prihvatali novu državu KSHS, i vrlo brzo Kraljevinu Jugoslaviju. Život običnog čoveka, radnika i seljaka nije se mogao meriti sa buržoaskom klasom, ali bar je bio mir bez rata i patnji. Nažalost, već posle 21 godinu, stari duh rata izasao je iz slabo začepljene



Ambijent starog Idvora, čobanin napaja stado (iz Pupinovog doba)



Vršidba žita porodice Pušić

Krajem XIX veka, industrijska revolucija je darovala i „čuda tehnike“. U tadašnjoj Austro-Ugarskoj carevini pojatile su se prve lokomobile za vuču i pokretanje vršalica za žito. Na slici je lokomobila marke „CoLTD Lincoln“ i treš-vršalica sa levatorom marke „record erdos“, kakve su proizvedene u Budimpešti i Velikom Bečkereku. Na arhivskoj slici je vršidba žita Stevana Pušića iz Neradina (1932), a kontrast ambijenta čine: lokomobila, vršalica, volovi, taljige i „moba“. Sliku je ustupio Saša Pušić iz Novog Sada, autoru ove knjige, da bi se naši potomci sečali jednog doba...

boce. Počelo je opet 1. septembra 1939. godine. Novi rat je bio suroviji i još žešći. Zahvaćeno je više teritorija Zemljine kugle, i učestvovalo je u njemu znatno više oružanih trupa sa mnogo modernijim oružjem toga doba. Umrlo je puno ljudi za prazne i bolesne ideale. Patio je i Banat. Neverovatno je da su do tada mirne Švabe okrenule čurak i priključile se Hitlerovoj vojni. Bilo je kako je bilo. I taj rat je završen, a sa povlačenjem nemačkih jedinica iz Jugoslavije i iz Banata, povlačile su se sa njima i porodice mirnih Švaba, koje su folksdojčeri plašili osvetom oslobođilačke vojske prema svima. Rat se završio i počela je obnova svega što je trebalo popraviti, izgraditi, a rane zalečiti. Nastavlja se život. Novi *Pupinov most* preko Dunava (Borča-Zemun) – približio je Banat bratskom Sremu.

Na našem delu Banata najveći gradovi i industrijska središta su: Zrenjanin, Pančevo (sa predgrađem Vojlovicom), Kikinda i Vršac.

Na teritoriji Banata u okviru Srbije (AP Vojvodine) ima većih varošica: Novi Bečeј, Novi Kneževac, Alibunar, Čoka, Nova Crnja, Plandište, Sečanj, Opovo, Kovačica, Kovin, Bela Crkva, Žitište, dok su dominante opštine smeštene u: Zrenjaninu (Petrovgradu), Kikindi, Vršcu i Pančevu, kao jačim centrima Banata. Krajem XVII i prvom polovinom XX veka, na teritoriju Banata doseljavali su se kolonisti u tri etape, oni koji su stizali za vremena Seobe Srba, pod patrijarhom Arsenijem III Čarnojevićem, zatim oni koji su dobijali zemlju i kuće posle I svetskog rata (Solunci), i kolonisti koji su se doseljavali na teritoriju Banata posle II svetskog rata: iz Srbije, Bosne i Hercegovine, Like, Banije, ali i Makedonije.

Banatska ravnica je iznedrila i mnoge slavne velikane, arhijereje, erudite, pesnike, umetnike i naučnike XIX-XX veka, kao što su: *patrijarh srpski Prokopije* (Ivačković) iz Deliblata, episkopi: *Nektarije* (Dimitrijević) iz Velikog Gaja, *Nicifor* (Perić) iz Barande, *Grigorije* (Udicki) iz Kikinde, *Evgenije* (Simeonović) iz Bele Crkve, *Emilijan* (Kengelac) iz Kikinde, *Illarion* (Radović) iz Vršca, *Arsenije* (Stojković) akademik i episkop budimski iz Mokrina, naučnik prof. dr Mihajlo Pupin iz Idvora, slikar i pesnik Đura Jakšić iz Srpske Crnje, sledi jedan od najpoznatijih slikara i freskopisaca sveta akademik dr Uroš Predić rodom iz Orlovata, prota, pesnik i profesor *Vasilije Živković* Vasa iz Pančeva, *Jovan Sterija Popović*, književnik iz Vršca, akademski slikar dr Pavle Jovanović Paja iz Vršca, akademik i etnolog prof. dr Jovan Erdeljanović iz Pančeva, i drugi poznati Banačani...



Sa banatskog pašnjaka (iz Pupinovog doba)



Vredni i izdržljivi vojvođanski Nonius



Rad Uroša Predića iz 1923.

(GLAVA DRUGA)

PREKO TISE, DO PUPINOVOG SELA

Polagano prolazim automobilom kroz varoš Titel u Južnobačkom okrugu. Pored crkve, koja je na poluraskršcu ka centru i opštini, put me vodi lakat-krivinom desno. Prepoznajem u dobro znanoj ulici da će usko-ro izaći iz Titela. Sa leve strane je bivša kafana "Mali Pariz", a sa desne polunapušteni i zarasli u korov svojevremeno uspešni pogoni novosadske fabrike "Pobeda". Na tren mi se vratiše sećanja, kad sam bacao pogled na kafanu "Mali Pariz", smeštenu u blizini policijske stanice. Sećam se 1980. godine, kada je ta kafana bila glavno mesto za jutarnji doručak pogona "Pobede". Verovatno zbog grube omaške nekog od zaposlenih u toj kafani, radnici "Pobede" su dobili trovanje stomaka, a vlasnik kafane je pod pri-tiskom bunta nezadovoljnih radnika morao na duže i da zatvori kafanu. Takva su varoška pravila bila u Titelu, i o tome je još docnije potom naši-roko pripovedano.

Penjem se automobilom ka mostu preko Tise. Taj starac preko nemirne reke, kome dugogodišnja rđa daje boju tombaka, zavređuje moje veliko poštovanje. Kao jedan od retkih mostova koje avioni NATO-a nisu gađali, niti je Džejmija Šeja baš puno zanimalo – bejaše dragocena veza cele Bačke sa Banatom. Prolazim preko starog mosta i posmatram Tisu, koja svojim zelenkasto-sivim talasima hita ka Slankamenu, da se tamo konačno ulije u još moćniji Dunav, pa da zajedno, kod Beograda susretnu reku Savu i krenu skupa na dalek put ka Crnom moru.

Silazeći niz most preko Tise, sa desne strane je mala raskrsnica na kojoj je postavljena veća plava tabla i na njoj je pisalo "Knićanin". Za trenutak usporih automobilom i pogledah malo bolje tablu, na kojoj je ispod imena sela "Knićanin" pisalo krivim ciriličnim slovima "Бугари". Iskreno se rastužih, i upitah samog sebe: "Dokle više? Kakve idiotarije!" Opet se neko nepomišljeno igra ljudskim sudbinama. Zar i ova dva sela, jedno u Banatu, a drugo u Bačkoj treba da se svađaju? Tužno je to, jer ih deli samo reka Tisa ili tek par kilometara lošijeg asfaltnog puta. Znam dobro

selo Knićanin u kome sam često bio gost, naročito u njihovoј školi i u seoskoj zem-zadruzi poslovno. Znam ko živi u tom selu. To su doseljenici-kolonisti uglavnom iz jugoistočne Srbije, ali najviše iz južnih krajeva, dole od Leskovca, Vranja, Prokuplja, ili od pirotskog kraja. Selo slično mentalitetu došljaka-kolonista, kakva su sela Karavukovo, Ratkovo, Srpski Miletić itd. Možda ima i nešto Bugara, ali to je dobro, tako i treba.

Nailazim na prav put koji ide ka selu Perlez. Miris rasplinutih rukavaca reke Tise sa mirisom stoljetnih vrbaka i topola, sa trulim panjevima pratio me je i ulazio kroz odškrinuto staklo mog automobila. Sa desne strane puta, koji u stvari ide duž visokog nasipa, dole u skrivenim šumarcima primećujem par napuštenih salaša. Njihove razvaline govore da se tu nekada živelo i radilo. Ti salaši su iz vremena Austro-Ugarske monarhije. Jedan moj poznanik Mađar iz Temerina mi je pričao da mu je otac, pre stvaranja države SHS (idejno rešenje regenta Aleksandra Karađorđevića), kao mladić radio paorske poslove, naročito oko konja i konjušnica, kod bogatog gazde banatskog Švabe.

Ulazim u banatsko selo Perlez, prođoh pored seoske osnovne škole „Đura Jakšić“, koja se nalazi na Trgu oslobođenja, sa desne strane puta. Nastavljam ulicom koja vodi ka regionalnom putu Zrenjanin-Beograd. Skrećem desno ka Beogradu. Čim pređoh nadvožnjak, prestrojavam se skroz ulevo ispred putokaza Farkaždin-Kovačica-Pančevo. Tu je veoma oštra krivina na kojoj susretoh nekoliko gigantskih šlepera pančevačke registracije. Zanimljivo je da na toj relaciji puta, pa sve do Kovačice nema ni jedne benzinske pumpe. Ali su zato prepoznatljivi "spasitelji" koji sa desne ili leve strane puta, skriveni među sazrelim suncokretom, nude gorivo putnicima namernicima. Oni imaju svoju burad, creva, levke i sve drugo što ide uz divlju prodaju goriva. Dobro je. Ipak su oni korisni. Svi znaju za probleme meštana u nekoliko sela u blizini, za nedostatak benzinskih pumpi na tim relacijama, pa ti skriveni prodavci začas iskoče iz svojih zaklona, da bi putnicima u nevolji brzo ponudili svoje zalihe dragocenog goriva. Oni su veoma zanimljivi i pomalo čudaci. Kao da su srasli sa stabljikama kukuruza, ili kao da na leđima nose iznikle krupne glave suncokreta. Većina njih je tu od jutra do uveče. Kad oprezno izadu iz svojih zaklona, mirišu na ustajale benzinske pare i miris prosute nafte. Nekako su mi simpatični, jer imaju svoj autonomni svet i svoja pravila.

Moglo bi se reći da čine neku pokretnu "infrastrukturu" banatske ravnice. Na kraju krajeva, oni žive od toga. Svakako mnogo poštetnije nego neki drugi, koji su trovači naših života i naših sloboda.

Uđoh u selo Farkaždin. Poželeh da se malko odmorim od vožnje, pa skrenuh pored seoske pravoslavne crkve levo. Zaustavih automobil pored seoske škole "Dositej Obradović" i kročih unutra. Osveži me prijatna hladovina, miris zidova i školskog sveže izribanog hodnika. Na zidovima dečji naivni i iskreni prvi crteži, koji diraju u srce, vraćajući neke prohujale dane na svačije nezaboravno đačko doba. Na vratima zbornice me dočeka sa osmehom direktorka Sofija Grujić:

- O, de si, naš dragi saradniče? Dobro nam došao u Farkaždin.

Direktorka Sofija, jedna kršna gospođa široke duše i srca, pripadala je koljenovićima iz Hercegovine, sa tipičnim hercegovačkim naglaskom, pitkog narečja, razgovornog, ali uvek prijatnog tona, vaspitana u duhu svojih Klečana. Uz veoma srdačan pozdrav i doček, držeći me pod mišicu ruke, uvede me u omanju, ali veoma prijatno sredenu zbornicu, koja je bila tik uz njenu kancelariju. Ta veoma srdačna žena je više provodila sa svojim učiteljima i nastavnicima u toj zbornici nego što je želela da bude neki nedodirljivi direktor. Sedoh na ponuđenu stolicu. U međuvremenu je zazvonilo školsko zvonce, te su u zbornicu ušli i njeni učitelji i nastavnici. Rukovao sam se sa svima, a naročito sa mojim dugogodišnjim poznanikom, matematičarom Mišom iz obližnjeg Orlovata. Sedoh sa njima, a direktorka Sofija je već naručila za mene kafu, pa reče:

- Dobro, uredniče i putopisče, sve izvrsne knjige koje je vaša izdavačka kuća objavila i ponudila mi smo kupili: o Ajnštajnu, Mariji Kiri, i Fordu, nedavno i knjigu o Tesli, ali šta je sa onom knjigom o našem slavnom Pupinu?

- Da, znao sam da ćeš me to upitati – odgovorih Sofiji, pa nastavih: – Već uveliko se radi na tome. Kao glavni i odgovorni urednik, imao sam u planu da pored knjiga o najvećim svetskim velikanima nauke, objavim i najnoviju knjigu o Pupinu. Taj zadatak je veoma ozbiljan, jer smatram da je sad potrebno objaviti jednu drugačiju knjigu o slavnom naučniku iz Banata. Takva knjiga bi morala pored bavljenja Pupinovim životom i delom, sasvim da obuhvati i sve njegove saradnike i savremene, koji su takođe bili slavni u svetu. Naravno, pisac bi trebalo da počne

od baze: da dođe u Pupinovo rodno selo, da vidi okom ambijent Pupinovog zavičaja, da oseti miris Pupinovih pašnjaka, da popije kafu u školi u njegovom selu, koja nosi njegovo ime, pa uz važnih potpuno novih podataka da kreće u svoj književnički opus, a putevi do jednog književnog dela su čudnovati i mnogobrojni, kao što su i mnogobrojni putevi kojima se iz raznih pravaca može stići do malenog ali veoma slavnog Pupinovog sela Idvor u Banatu. Eto, ja krenuh preko Titela i Perleza.

Proučio sam precizno sve mogućnosti kako se sve može stići do Idvora. Do njega se može doći preko vašeg Farkaždina, od Pančeva preko Kovačice, od Beograda preko Opova, pa na ono malo selo Sakule (selo Sakule a u Banatu – kako ga je opisao književnik Zoran Petrović). Može i od Zrenjanina na Farkaždin, ili preko Orlovata i Tomaševca, do Uzdina, pa atarom, eto u komšiluku sela Idvor. Od Orlovata nije problem ni prepreka reka Tamiš, čamcem se može lepo preći.

Sofija se srdačno nasmejala, pa dodade. – Ali, konačno je popravljen most kod Orlovata.

- Baš si mi saopštila radosnu vest, Sofija – rekoh joj.

- Znaš, uskoro prepustam kormilo škole mojoj mlađoj koleginici Vesni, koja je bila đak ove škole nekad, a završila je Učiteljski fakultet u Somboru. Ona je naša, odavde, ali se udala u selo Perlez u komšiluku.

- A ti? Šta ćeš ti? – upitah Sofiju.

- Ja? Ja ћu predavati moju fiziku, koja je deo mog života.

Pogledah tu priyatnu ženu, pozdravih se sa svima srdačno i poželeh im sreću sa novom budućom direktoricom Vesnom Kirčanski. Krenuh kolima iz Farkaždina i uputih se ka svom cilju – selu Idvor, koji će biti jedan od najvažnijih ciljeva moje buduće knjige o slavnom naučniku.

Posle par minuta vožnje stigoh do "rašalja" što se granaju, desno ka Kovačici i Pančevu, a levo ka selu Idvor. Preda mnom je dobro znani put, izlokan asfalt koji je prepun udarnih rupa. Polagano prolazim pored ekonomije, koja nažalost ne radi, a radila je u nekim drugačijim vremenima koja ja pamtim. Ulazim u sam centar sela Idvor. Skoro da se ništa promenilo nije od mog prvog ulaska u to selo pre tačno 25 godina. Stare kuće onakve kakve su nekad bile. Poneke su karakteristično ofarbane u belo ili neku drugu boju, na nekim kućama ima još starih drvenih kapija iz davnih vremena, a u visini malih tavanskih prozorčića još postoje natpi-

si koji sećaju na vremena kada su se kuće zidale i ko je bio domaćin. Jedan manji broj kuća po nečemu me podseća da su one nekad pripadale idvorskim švapskim porodicama, što su davno živele u selu Idvoru. U selu ima i novoizgrađenih kuća, a na ponekoj staroj kući je promenjena ili kapija ili ugrađen široki "francuski prozor". Krenuh kroz ulice Idvora. Jato belih gusaka elegantno prolazi ispred mog automobila. Dolazim do Pupinove rodne kuće, na čijem dimnjaku je par belih roda. Desno je kuća Nikole Pupina, rođenog Mihajlovog strica. Približavam se centru sela. Dolazim do Narodnog doma Mihajla Pupina, koji je smešten u lepo uređenom travnatom parku. Ispred njega je spomenik velikom naučniku, koji izgleda da je privremeno doputovao iz svoga raskošnog Norfolka, i kao da posmatra centar svoga sela i njegove meštane, i čuti, čuti....

Svratih u novu osnovnu školu "Mihajlo Pupin", izgrađenoj preko puta stare škole, koja je posle 1980. godine pretvorena u Muzej Mihajla Idvorskog Pupina. Spremačica proverava da li je direktor u svojoj prostoriji. Kaže da jeste. Ulazim. Dočekuje me prijatni gospodin Miomir Vukov, direktor pred kraj mandata. Znamo se duže vreme. Uz toplu kaficu pričamo o novim knjigama. Potpisuje mi ljubazno zaključnicu za nekoliko monografija o naučniku i srpskom zetu Albertu Ajnštajnu, pa kaže:

- Mi uvek kupujemo dobre knjige, naročito o velikanima nauke, ali bismo voleli neke nove knjige o našem Mihajlu. Mi nešto imamo o njemu, ali je potrebno mnogo više knjiga o našem slavnom Miši.

- Upravo radimo na najnovijoj knjizi o slavnom naučniku Mihajlu Pupinu – rekoh mu, i tad ga upitah:

- Reci mi, ko se stara o Pupinovoj zaostavštini u Idvoru, mislim na objekte, kuću, Dom, staru školu, muzej, inventar...?

Direktor srknju svoju kafu, malo smrknu lice, pa reče:

- Pa, zaostavština ima izvesnih problema. Narodni Dom Mihajla Pupina pod hitno moramo zaštititi od vlage, kuću takode, staru školu (muzej) takođe zahteva pažnju. Za to sve sada se brine kustos, jedan vredan mlađi čovek iz Idvora, četrdesetogodišnjak Stevan Pakin Kapunac.

- Dobro je kad neko brine – rekoh direktoru Miomiru, pa ga upitah:

- Zbog čega ne bi Idvor sledio ideju Vukove spomen škole u selu Tršić kod Loznice.

- Kakvu ideju? – upita me direktor Miomir.

- Pa, ideju da se svi u Idvoru organizuju: i crkvena opština, i vaša škola, i Dom Mihajla Pupina... Da se prodaju suveniri, slike, brošure i sve drugo što seća na Pupinova vremena, iz ovog banatskog podneblja.

- I naši ugledniji ljudi u selu su razmišljali o tome – reče mi direktor Miomir, pa nastavi:

- Inicijative i finansijske podrške bi mogle puno da učine.

- Šteta, što prerano vaš prethodnik ode na nebeske pute?

Direktor me pogleda ispod svojih naočara, pa upita:

- Misliš li na našeg pokojnog kolegu Devića, nastavnika biologije?

- Da. Na njega. Na onog sjajnog gospodina Milana Devića. Dok je on bio direktor ove škole u Idvoru, takođe sam sa njim imao odličnu saradnju. Čovek je voleo i redovno kupovao dobre knjige za školu.

- Slažem se – reče direktor, pa nastavi:

- Taj čovek je stvarno voleo prirodu. Više je bio u njoj nego kod svoje kuće.

- Da, znao sam pokojnog Devića – rekoh Miomiru. – Razumeo se on u sve ono što je najlepši deo života: u ptice, cveće, biljke... razumeo se u letnje i jesenje kiše, znao je kišama ukus. Bio je izuzetan poznavalac flore i faune. Ne verujem da će ikada Idvor imati takvog eruditu i prirodnjaka u budućnosti. Rekao mi je da mu je i kuća u blizini škole.

- Zaista je i meni žao što ga više nema – reče Miomir. – Sudbina je htela da ga je na mestu biologa nasledio njegov sin Ivan Dević. Ne da je samo sjajan biolog i dobar na računarima, već je vrsni poznavalac istorije i etničke prošlosti Idvora i našeg naroda u Banatu.

- Kako tvoje direktorovanje? – upitah direktora Vukova:

- Sledeći put kad navratiš, verovatno neću biti direktor. Na moje mesto doći će neko drugi i mlađi. Ja ću do penzije biti u nastavi – reče mi on sa nekom malom, ali primetnom setom.

Srdačno se pozdravih sa direktorom Miomirim, koji me je pratilo do samog izlaza iz škole.

- Što vam opština Kovačica ne popravi put u selu? – upitah ga dok sam uvlačio ključ u bravu svog automobila.

On tada uz osmeh samo kratko odmahnu rukom.

- Biće bolje – rekoh direktoru, mahnuh mu i krenuh polagano ka izlazu iz sela. Pogledah pored Narodnog doma. Mihajlo Pupin, u mermeru,

kao da me gleda zadovoljan što se interesujem za njegov rodni zavičaj, i kao da mi govori:

- Budi pozdravljen, putopisče, čuo sam da radiš na novoj knjizi posvećenoj mom životu. Uradi to dobro. Ja sam napisao autobiografsku knjigu "Od pašnjaka do naučnjaka", još davne 1923. godine, na engleski, a na srpski jezik 1926. Napisao sam još nekoliko drugih knjiga, ali posle 1928. godine nisam pisao književna dela, jer mi je zdravlje već bilo narušeno, a 1935. godine sam umro i počivam u dalekoj Americi, u Bronksu...

- Tvoj duh i tvoja dela su s nama, slavni naučniče. Ti, kao i Tesla, živite u nama, u celom svetu, u svemiru... Uči se u svim našim i svetskim školama o tebi, naučniče, piše se o tebi, Mihajlo. Pisci pišu, svako na svoj način, onako kako te vide. I tako treba da bude. Obećavam ti, Mihajlo, da će objaviti dobру knjigu o tebi. I ti si nekad pisao knjige za pisaćim stolom u dalekom gradu Norfolku, a inspirisali su te i tvoji idvorski pašnjaci i medenice belog idvorskog stada, koje si nekada sa kamđijom predvodio sa svojim vršnjacima. Cenjeni Mihajlo, i mene inspiriše tvoj zavičaj, jer sam živo koračao tvojom ulicom, bio u tvojoj školi, video tvoju voljenu crkvu u kojoj si kršten nekoliko dana po svom rođenju... Inspirisao me je i oduševio tvoj početak i tvoja odluka da sa samo 5 centi u džepu kreneš u beli svet, gde si postigao akademsku slavu.

Dok sam izlazio iz sela Idvor, u meni je raslo ogromno nadahnuće za nova pisanja. Preda mnom je bio prav put u pravcu slovačke varošice Kovačica. Put prestar i veoma uzan za mimoilaženje brojnih teških kамиона iz pravca Pančeva i obrnuto. Sa strane puta bilo je polje od zelenih kukuruza, kao u Mihajlovo vreme...

Krenuvši ka Kovačici, setih se da bi bilo dobro da obidem svog dugogodišnjeg poznanika i direktora osnovne škole "Sveti Georgije" u obližnjem selu Uzdin, profesora Todora Ramijanta, nekadašnjeg uspešnog novinara rumunske redakcije "Libertatea", koji mi je prilikom prošlog susreta pričao da postoje neobjavljeni dokumenti u vezi sa Mihajlom Pupinom i u Opovu, jer je porodica Pupin bila u prisnom dodiru sa tom varošicom. Naime, majka Mihajla Pupina je baš iz Opova, od porodice Milanović sa nadimkom Aleksić (nemački: *Schpitzname*). Takođe, moj poznanik i direktor uzdinske škole mi reče da bi možda bilo dobro posetiti i gimnaziju "Mihajlo Pupin" u varošici Kovačica, koja nosi ime naučnika, a

svakako i selo Crepaja, koje je takođe imalo dodira sa porodicom slavnog srpskog naučnika. Pozdravih se sa Todorom i rekah u sebi: *Sve to će biti veoma korisno i dragoceno za moj najnoviji izdavački projekat...*

Sledeći meseci su takođe bili iskorišćeni da se uspostavi komunikacija sa svim značajnim ljudima koji imaju veze ili dodira sa slavnim naučnikom. Želeo sam da uspostavim kontakt sa pravoslavnom i jedinom crkvom u selu, u kojoj je kršten tek rođeni Mihajlo Pupin. Uspeo sam da povežem konce iz prošlosti, počev od paroha koji je krstio Mihajla, a on se zvao Josif Jovanović, zatim njegove naslednike sve do 2003. godine, a od 2004. godine je paroh idvorske crkve Petar Ilić, sa kojim sam stupio u kontakt, prvo putem telefona i direktnim susretom sredinom 2005. godine.

Očekivao sam da će me u crkvi dočekati osedeli prota, a u stvari me je dočekao mladi paroh od dvadeset godina, koji me je ugostio veoma srdačno, domaćinski i hrišćanski, uz kaficu. Rekao mi je da je došao u idvorskiju crkvu 2004. godine, po potrebi i rasporedu Banatske eparhije za mesto paroha u selu Idvor. Došao je preko Drine iz Republike Srpske, a u Idvoru je uz samu crkvu dobio i kućicu. Kada sam mu rekao da se radi o najnovijoj knjizi o Mihajlu Pupinu, on se oduševio i dao mi podršku za to. Ipak, pored ekskluzivnog foto-materijala koji sam tada lično kamerom napravio zajedno sa dugogodišnjim kolegom snimateljem, zanimalo me je da stupim u kontakt sa nekom od porodica Pupin, koje i danas žive u selu Idvor. To su tri znane porodice: Dušana, Stanislava i Slavoljuba Pupina. Prilikom prve posete selu Idvor, uspeli smo da upoznamo Stanislava Pupina, potomka rođenog Mihajlovog strica Nikole, kao i druge Nikoline potomke, kao što je porodica Dušana Pupina, koji ima suprugu Slavicu i dve devojčice. Jedna kćerka im je srednjoškolka četvrte godine Zrenjaninske gimnazije, a druga devojčica ide u osnovnu školu "Mihajlo Pupin" u selu Idvor. Ta ljubazna porodica Pupin je dala izvesne informacije o onome što me je zanimalo u vezi sa njihovim slavnim pretkom i naučnikom Mihajlom Idvorskim Pupinom. Po knjizi dr Jovana Erdeljanovića, istoričara, porodice istoga prezimena svakako ne moraju imati dodira sa korenima matične porodice, ali baš u ovom slučaju porodice Dušana, Stanislava i Slavoljuba Pupina su autentične grane stabla što se razgranalo od Mihajlovićih deda i baba Arsenija i Stane Pupin iz sela Idvor, a to je potvrđio i naš susret sa gospodinom Ivanom Devićem, biologom osnovne

škole "Mihajlo Pupin", koji u selu važi za izvrsnog poznavaoča minule prošlosti Idvora, pa po tome ispada da su i porodice Pupin, koje danas žive u Idvoru sastavni deo izvornog etnikuma poznatog naučnika doktora Mihajla Idvorskog Pupina, ili kako ga u Idvoru svi meštani zapamtise, "naučnika Miše". Veoma zanimljive podatke za ovu jedinstvenu knjigu dobio sam od seoskog učitelja Dragiše Matića iz sela Idvor, govorljivog i prijatnog čoveka, koji ima suprugu i dve kćerke. Takođe, određene informacije sam dobio i od idvorskog pesnika Laze Lauševa, nastavnika u idvorskoj osnovnoj školi, zatim od prve komšinice Pupinove kuće, bake Mire Filipović, udovice mesara Ljube, koja dugo živi potpuno sama.

Dok sam razgovarao sa baka-Mirom o životu njihovih prvih komšija, porodice Mihajla Pupina, na dimnjak rodne Mihajlove kuće sletele su dve kao mladi sneg, bele rode, dok su na drvenoj električnoj banderi uz kuću bile još dve u velikom gnezdu.

- I one se baš nastanile na Mihajlovu kuću – rekoh baka-Miri.

- Da, sinko, tako je izgleda Bog hteo. Priča se da su našeg Mihajla svi u selu voleli, možda ga i ove bele rode traže, da ga vide? – reče baka Mira i uzdahnu nekako tužno, onako starački.

Ćutala je jedno vreme, i ja sam čutao čekajući još neke zlatne reči iz usta starice, koja nastavi:

- Sinko moj, ja živim potpuno sama, gledam ove dve bele rode na Mihajlovoj kući, dok sedim u svom dvorištu. One su mi jedine družbenice, jer moj čiča ode pre nekoliko godina na oblake...

Krenuli smo ka centru sela, u kome mi je meštanin Triva, koji je kosio travu oko spomenika Mihajlu Pupinu doviknuo:

- Hej, pišće, evo ti naslednika iz loze Pupinovih, Stanislava.

- Stanislave, Stanislave, svrati da te pisac upozna!

Sa svoga bicikla je sišao Idvorčanin Stanislav Pupin, šezdesetogodišnjak, koji je sa nama popričao nakratko i pozvao nas da posetimo njegovu porodicu, pa će nam tada mnogo više reći. Prihvatali smo.

Naravno, bio sam presrećan kada me je mladi seoski popa Petar Ilić pozvao u goste svojoj kući. Ulazak sa duhovnim čovekom u crnoj dugoj reverendi u pravoslavnu crkvu u Idvoru bio je veličanstven. U trenutku celivanja centralne ikone u blizini oltara, kao pisca i umetnika me je obuzelo veliko nadahnuće, sa saznanjem da celivam ikonu koju je nekada

kao mladić celivao epohalni svetski genije Mihajlo Pupin. Ali, ni tu ne beše kraj. Mladi paroh idvorske crkve me je pozvao u goste da posetim njegovu kuću, što sam sa zadovoljstvom prihvatio, i usput mi reče:

- Sad ćemo do moje porodice, ali bi bilo dobro da za tebe, pišće, ponesem najvažnije crkvene knjige. To su svetinje sa dosad neobjavljenim podacima za bilo koju publikaciju te vrste.

Sa mnom je ka popinoj kući krenuo i moj snimatelj, kao i nastavnik Ivan Dević, dobroćudan i inteligentan čovek krupnije konstitucije i blagog osmeha ispod svojih naočara. On je sin pokojnog nastavnika biologije i direktora škole "Mihajlo Pupin" iz Idvora – Milana Devića. Mladi Dević se oduševio kada sam mu pričao o mojim toplim dugogodišnjim susretima sa njegovim pokojnim ocem Milanom, koji je neobično razumeo i voleo prirodu. Razlika između pokojnog Milana i njegovog sina Ivana je u tome što Ivan umesto pešačenja po idvorskim pašnjacima više poznaje kompjutere, i glavni je za to u selu. Stigosmo u popinu kuću. Dočekala nas je ljubazna mlada popadija Violeta, sa devetomesečnom kćerkom Teodorom u svome naručju. Ta živahna bebica me je gledala svojim plavim okicama u kojima su sjajila dva sićana sunašca, a njen osmeh koji sam spazio bilo je nešto od najlepših mojih impresija i nenadanih lepih trenutaka.

- Može li kafa? – upita nas ljubazna popadija Violeta.

- Može i rakija, domaća – uglas s njom reče popa Petar.

Dok smo svi potvrđno klimnuli glavom, već je domaća kafa vredne popadije Violete zamirisala i pravila veoma priyatnu atmosferu. Tada je mladi popa zagrnuo rukave svoje reverende i rekao mi:

- A sada ćemo mi da zavirimo u ove naše, pomalo prašnjače, ali veoma dragocene crkvene knjige. Ovde imamo i jednu podebelu knjigu, kao i važnu svesku sa mnogim zabeleškama u zadnjih tristotine godina, a imamo podatke o svim sveštenicima Blagoveštenske crkve još od postanja Starog naselja Idvor, o čemu svedoči i sačuvani sveti kameni krst, koji se nalazi dole prema Tukošu, na kilometar od sela Idvor.

- Da, znamo za taj čuveni krst. Snimili smo ga za knjigu – rekoh popi, koji je već sipao domaću rakiju u naše male čaše.

- Hajde, ljudi, da probamo moju rakiju iz Šipova!

- Iz Šipova? – upitah paroha.

- Da. Ja sam u stvari došao ovde u ovu crkvu po rasporedu Banat-

ske eparhije i vladike Nikanora. Stigao sam iz Šipova, tačnije iz moga rodnog sela Janj, koje je udaljeno par kilometara od Šipova. Popa sam u selu Idvor od 2004. godine. Naslednik sam moje crkvene braće koji su bili pre mene sveštenici i prote: Branka Avramova, Gorana Ivkova i Radomira Popovića. Svi oni pokorno služiše voljenom Gospodu.

I dok mi je on uz domaću raskršćicu i kafu diktirao najvažnije podatke o životu Mihajla Pupina i idvorskih sveštenika za zadnjih tristo godina, sićana Teodora je ispuštala reči, koje su mi ličile na žubor malene i čarobne rečice, koja se svojim izvorom taman rodila, obasjana avgustovskim suncem.

- I manastir Krušedol ima neke podatke o Pupinu, ali s obzirom da smo ovde na izvoru pravih informacija, mislim da će ovi dragoceni podaci biti sasvim dovoljni za našu novu knjigu – rekoh popi.

- Da, i ja mislim. Pravi podaci su veoma dragoceni. Čak, u ovom času smo pronašli nešto što do sada nikada nije objavljeno – reče popa Petar, dok je ispijao svoju kafu.

Došlo je vreme da se krene, više iz učitivosti, da bi malena Teodora sa mamom Violetom imala svoj prostor za prve korake. Krenuli smo, do izlaza ispraćeni mahanjem ruke prijatnog čoveka sa bradom, kome je veoma lepo pristajala crna sveštenička reverenda.

- Šteta je što je umrla baba Ruža, za koju Idvorčani pričaju da je iz najbližeg korena Pupin, po Mihajlovom stricu, ali i ona nažalost ode na svoje večne pute pre nekoliko godina – reče nastavnik Ivan Dević, dok smo kretali u goste njegovoј kući, koja je bila na pedesetak metara od popine. I dok smo koračali kroz tu ulicu, sa desne strane je bila nova seoska škola.

- Koga nam predlažeš da posetimo od Pupinovih potomaka u selu Idvor? – upitah krupnog i veoma dobroćudnog nastavnika Ivana Devića.

- Da, čim svratimo kod mene, oticićemo do porodice Dušana kao i Stanislava Pupina. Stanislavova kuća je odmah u blizini centra sela, i u njoj je živeo rođeni stric Mihajla Pupina – Nikola. A druga porodica u Idvoru je Dušana Pupina, oni žive desno iza pravoslavne crkve, pa druga ulica levo. U Idvoru je i kuća Slavoljuba Pupina, on je prešao u Beograd.

Poseta kući nastavnika Ivana Devića, takođe mi je bila veoma dragocena u vezi sa radom na knjizi o Mihajlu Pupinu. Šta li sve taj mladi čovek ima u svojim dokumentima, samo malo da napravi reda, jer se i on

teže snalazio gde mu šta stoji među gomilom papira. Bio mi je veoma simpatičan. Jedino sam mu zamerio što nije imao među hrpom slika fotografiju svoga pokojnog oca Milana Devića, nastavnika biologije, da me malo podseti na lik čoveka sa kojim sam kao glavni urednik izdavačke kuće imao sjajnu saradnju, a u vezi sa seoskom školom u Idvoru, koja nosi ime "Mihajlo Pupin".

Sa dobroćudnim i korpulentnim nastavnikom Ivanom Devićem posetili smo i porodicu Dušana Pupina. Ljubazno su nas dočekali Dušanova supruga Slavica i dve kćerke, trinaestogodišnja Nataša i osamnaestogodišnjakinja Sanja, dok domaćina Dušana nismo zatekli, jer je bio na poslu u Fabrici šećera u Kovačici. Ipak, od ljubazne porodice Pupin (koja vodi poreklo od Nikole Pupina) dobili smo neke podatke, koji su takođe dragoceni za novu knjigu o velikom naučniku iz Idvora. Već se polagano spušтало veče nad banatskim selom, pa je trebalo krenuti za Novi Sad.

I dok smo se moj snimatelj i ja oprštali od gospodina Devića, kod kioska u blizini crkve stajao je jedan čovek i mahao nam rukom da svratimo. Krenusmo automobilom i zaustavismo se pored njega. Do kola nam pridiše oniži četrdesetogodišnjak u radnom odelu i reče:

- Pišće, cenimo vaš golemi trud na novoj knjizi o našem Mihajlu. Izvolite ovo parče kartona na kome sam ja nešto upisao, što smatram da će vam možda valjati za pisanje knjige.

Upitah ljubaznog Idvorčanina:

- Izvinite, ali ko ste vi?

On mi reče tihim i pomalo tužnim glasom:

- Ja sam nekada bio zvonar ove crkve u selu. Na kartonu koji sam vam dao pribeležio sam neke važnije podatke o sveštenstvu naše crkve.

I dok sam kroz prozor svog automobila uzimao podatke napisane na parčetu iskrivljenog kartona od neke poveće stare kutije upitah ga:

- Kako se zoveš, dobročinitelju?

- Ja sam Nikola Belić iz sela Idvor, nevažan čovek za vašu važnu knjigu – reče on.

Pružio sam ruku tom plemenitom čoveku, i dok sam sa snimateljem kretao automobilom u pravcu puta za Farkaždin, rekoh mu:

- Vidiš, kolega, uvek se u životu sretnu i neki mali dobri ljudi...

(GLAVA TREĆA)

A DILIŽANSE SU IŠLE BANATOM

Austrijska carevina je pružila svoju vlast naširoko i nadugačko, što ono kažu, "kraja joj ne videše". Grad Beč je živeo u raskoši, otmenosti, raskalašnosti i svemoći, sa mislima u glavama habsburške vlastele: "Što zgrabismo, zgrabismo. Neka Napoleon čuva svoje zemlje i svoje posede. Neka Prusi čuvaju svoje, Rusija da miruje. A Turci? E, vama je dosta do Dunava i Save, jer tu gde ste vladate već preko četiri veka. I previše..."

U Austrijskoj monarhiji, u ravnici banatskoj, poširokoj, okuvidnoj i okunevidnoj, sve do Karpata i Transilvanije, ljudi su čuljili uvek jedno uvo više. Kao da bi za izvesno vreme uši i nejednake postale, a to je zavisilo od toga sa koje strane žele čuti šta se kotrlja iz daleka, da l' od Beogradskog pašaluka, da l' iz Habsburškog Carstva, u kome su živeli.

A, u Banatu, u ponosnoj Vojnoj krajini, šćućureno pored vijugavog Tamiša, koji se sa svojim ribomirisnim rukavcem Tukošem svake godine pomalo prikrada zelenim pašnjacima – živi selo Idvor.

I dok je Tamiš mirisao iskonskim i čarobnim mirisima ribe, trske ševara i divlje sive utrine, u blizini reke mirisalo je selo na svoje mirise; zimi na miris svinjokolja i brojnih seoskih furuna, a od proleća i jeseni na miris stoke na ispašama okolnih pašnjaka, istimarenih konja, konjske i volovske balege, ali i plodova crnog i belog duda i rascvetalog bagrenja.

Kada bi u kasne jesenje dane, banatska košava krenula na svoje uhodane pute, usput pokupila mirise Tamiša, ponevši ih niz ravna banatska polja ka selu Idvor, uvek bi joj se isprečio jedan usamljeni starac za koga kažu da ima hiljadu života. Taj usamljeni starac stao bi ispred banatske košave ispršenih golih grudi, čije srce u njemu živi vekovima. Da, to je On – stari krst na najstarijem naselju najstarijeg mesta. On je uvek tu, pa zato za njega kažu "starac sa hiljadu života". On sve vidi, sve čuje, sve zna, on zaustavlja nesreće, on zaustavlja zahuktala zla da ovamo ne mogu, pokazujući svojim ukrštenim rukama gde je banatska zemlja i s kim ta zemlja ima iskonski spoj – sa nebom, sa Spasiteljem...Kada se putnik na-

mernik, koga put nanese kroz drevno staro naselje, približi tom svetom i usamljenom krstu, i kada dodirne rukom maleno udubljenje u kome je nekad stajala ikona Bogorodice – iz tog krsta će čuti tihe, tek čujne šapate kaluđera Save, Pavla i Jovana...

A nad selo Idvor spuštaло se zimsko veče. Taman je prošao Božić 1814. godine, proslavljen sa toplim i milozvučnim rečima "Hristos se rodi – vaistinu se rodi", proslavljen radosno snežnim idvorskим ulicama i u seoskom birtu. Božić, proslavljen nadahnuto i dostojanstveno u idvorskim, paorskim kućama, sa slamom, orasima, svećama i božićnim kolačima...

U jednoj ulici što bejaše glavna, jer njome vođaše put diližansama, čezama i fijakerima, od prekotiskih krajeva preko Perleza i Idvora u veliki svet, ka Kovačici, Pančevu, a preko Dunava, tamo ka napaćenoj i bratskoj zemlji Serbskoj, stajaše jedna kuća. Iznad njenog sivog tršćanskog krova, iz belog i nakriviljenog odžaka, iskradali su se končići dima, koji su postajali sve krupniji i širi, što je davalo do znanja da uveliko radi banatska topla furuna.

U toj kući Arsenija Pupina i supruge mu Stane, gorele su dve čadave petrolejke, jedna je osvetljavala prostoriju, a ispred druge, nad ogledalom brijaо se stariji njihov sin Živan dvadesetčetvorogodišnjak, dok je mlađi osmogodišnji Nikola "jahao" na žuljari za kukuruz. Za to vreme je Stana u crni plehani šiš kroz malena vratanca sipala šakom zrnevlja sirove nepržene kafe, Arsenije je sklonio kazanče sa veriga i prodžaraо užarene cepanice krivim žaračem. Bezbroj svetlucavih i posvađanih varnica pohrlilo je na sve strane.

- Dodaj mi taj šiš sa kafom, Stano – reče joj Arsenije, brišući rukavom kožuha ogaravljenog lice.

Stana je prinosila plehani šiš bliže suprugu Arseniju, i dok mu ga je pažljivo dodavala reče mu:

- Evo ti, Arsene, samo proveri da li sam dobro zatvorila vratanca na plehu šiša, i nemoj da lupaš jako, da ne probudiš malog Kostu koga sam maločas uspavala.

Dok je Arsenije uzimao šiš od Stane, odsjaji vatrenih jezika sa razbuktalog ognjišta su joj osvetlili lice. Bila je crnomanjasta i lepa žena četrdesetih godina.

- Dobro je Stano, dobro. Dobro si zatvorila – reče joj Arsenije, pa

dodata – pripremi one čokliće i flašu dudićare, gosti samo što nisu stigli.

I dok je Arsenije vrteo ogaravljeni plehani šiš iznad vatre, sedeći na malom bagremovom tronošcu, začu se lupanje u staklo ulaznih vrata.

- Domaćine! Domaćine! Primate li goste?

- Stano, idi otvori vrata, sigurno stižu Belići, Deviči, Andrejini i Batikini, kao prethodnica za večerašnje poselo... – povika Arsenije dok je iz vrućeg šiša presipao kafu u drvenu orahovu činiju. Prijatan miris tek ispržene kafe se širio celom prostorijom, a Stana je otvarala vrata gostima.

- Pomoz' Bog, domaćini – obratiše se pristigli gosti Stani Pupin, dok su na hodniku kuće ispred ulaznih vrata izuvali svoje drvene kломпе i otresali žute gunjeve i kožne šubare, jer je napolju vejao januarski sneg. Dok je Stana otvarala gostima drvena vrata kujne, hladni severac je preko zabelelih krovova okolnih kuća zavitlao i za tren prodro u toplu prostoriju sa gostima, tako da je čađava petrolejka na kuhinjskom stolu zažmirkala i skoro se ugasila, ali je Stana okrenula fitilj, te se svetlost pojačala, osvetljavajući pridošle likove i ambijent prostorije.

- Dobro došle, drage komšije – rekoše uglas i Arsenije i Stana, ponudivši svima da sednu.

- Mi smo, Arsene, prethodnica za večerašnje poselo, a bataljun gostiju samo što nije pristigao – rekoše uglas dve žene iz porodice Belić i Andrejin.

- Ako, ako, tako i treba, naša kuća nije tesna za posela – reče Arsenije, pa dodade. – Sad ću ja, samo malo da se umijem od gara.

Taman kada su prvi gosti zauzeli mesto pored tople furune i na drvenim stolicama, opet se začu lupanje po staklima vrata ulazne sobe. Svi su pogledali u tom pravcu. Kroz stakla su se videli odsjaji fenjera, što su gosti nosili sa sobom, jer je valjalo stići iz udaljenijih mračnih ulica noću.

Čim im je Arsenije otvorio vrata, gosti su izuveni ulazili jedan po jedan, a dva fenjera koja su u prostoriji ugasili, načas pokvariše prijatne mirise tek ispečene kafe i usute rakije „dudićare“.

Tad je pristiglo i nekoliko članova porodica Vukov i Vuletin, kao i poznata porodica Glogovac, bilo je malo više ženskinja nego muškaraca, nekoliko mladića za ženidbu, Živanovog doba, i par devojaka. Žene su bile obučene u svoje debelo ruho, a neke su imale i nove kožuhe, ponele su svoje pletivo, preslice, igle i ostale alate, da im lepše prođe poselo, i

da nešto ispletu ili ispredu. One su posedale takođe oko tople furune na dugačke klupe koje im je iz druge sobe doneo Arsenije.

Najstariji gosti su zaseli za veliki masivni sto, na kome je već domaćica Stana postavila šoljice za kafu i čokliće sa dudićarom rakijom, koju je Arsenije ispekao jesenog kod poznatog rakijaša Švabe Patuške.

- E, moj Beliću, priča se da se Turcima nešto jako gadno sprema iza leđa – reče Arsenije, pa dohvati mesingani mlin za kafu.

- Vala, jes', Turci misle, daleko Napoleon, daleko Karađorđe, a Miloš im spremi gadnu kavgu, tamo, oko one planine Rudnik – reče mu komšija Belić, pa krenu da vadi duvanske papiriće iz sjajne male kutijice.

- Prošle 1814. godine rodio nam se sin Konstantin, i kada smo ga nosili u našu novu crkvu na krštenje, popa nam je rekao da se Turcima gadno spremi – reče Arsenije i dohvati svoju žutu duvankesu.

- Tako im i treba – reče komšija Baba Batikin pa nastavi. – Ovde, u ovoj Habsburškoj carevini bilo je svašta, ali je nama bogovski u odnosu na našu braću Srbalje. Samo da nam nije tih kolera, štete od Tamiša, Begeja, Nere, Brzave, Tise i Karaša, što plave kad god im se ćefne.

- Reke su reke. One su silnije od ljudi. Njih niko nije zavezao niti ukrotio, nisu one konji nit' volovi, pa da ih upregneš – dobaci mu Dević.

- Pustite kolere i monarhiju, nego dodaj ti onaj špil – reče povиšenim tonom suvonjavi Jova Grgin – domaćinu Arseniju Pupinu.

- Očete l' učetvero tablić ili poker – upita Arsenije i iz starog orahovog kredenca izvadi dva špila koje je kao graničar kupio od jednog Mađara za par krajcaru.

- Večeras treba da igraju drugi igrači, dosta je igrala tablić ista grupa – povika momak Ćira Kalin, pomalo ljutito.

- Bolje ti je da se ti prihvatiš kukuruzne žuljare – reče mu Mika Žarkov, – a kad se umoriš onda sedi za špil sa Živanom, pa opletite...

U kući Arsenija i Stane Pupin, te zimske 1815. godine, dugo u noć gorele su dve petrolejke, a neko je upalio i jedan fenjer, zbog kartaroša. Poselo je bilo kao stvoreno za druženja, ono je je pomalo ličilo na neki mali birt, jer se u kući Pupinovih od srca točila banatska "dudićara" ili "komovica". Pila se i topla kafa, igrale karte. Dok bi žene i devojke plele i vezle, starije žene bi prele na preslicama sa ogledalcima, za to vreme bi se jaki mladići smenjivali na "žuljari", praveći kroz žute kukuruzne klipove

brazde, olakšavajući time vrednim mladim krunjačima da lakše rukama skidaju zrna, bacajući rumene čoke u pletene korpe, koje bi se iz druge prostorije ubacivale u toplu furunu, što bejaše zimska spasiteljica kuće.

Došlo je i kišno proleće 1815. godine. I ono što se šuškalo među Idvorčanima zimus, obistinilo se. Vesti su stizale i do banatskog Idvora, šireći se kao lavina od kuće do kuće: "Dignuta buna u Takovu...", "Miloš podigo barjak Krstaš...", "Ljudi, braća Srbi krenuli u slobodu, diže se Rudnik, dižu se Srbalji u Ljubiću..."

Habsburško Carstvo je te 1815. godine smatralo da ima veoma postojane i stabilne temelje. A temelji Habsburške Monarhije udareni su mnogo ranije. Za vreme totalnog rasula i bezvlašća u Nemačkoj, još davne 1246. godine, Austriju je prisvojio češki kralj Otokar II., koji je proširio vlast na vojvodstva Furlaniju, Istru, Korušku, Štajersku i Kranjsku. Ali, izbio je žestok oružani sukob između Otokara II. i novoizabranog nemačkog cara Rudolfa II. Habsburga. U tom sukobu češki kralj je izgubio bitku na Moravskom polju (1276) i Austriju morao ustupiti habsburgovcima, tako da je ona od tada postala nasledno vojvodstvo porodice Habsburg.

Međutim, prodiranje Turaka je promenilo stav vlastodržaca, jer Turci se nisu zadržali na oslojenim teritorijama, već su krenuli ka srednjoj Evropi u XVI veku, i poplašili sabore Mađarske i Hrvatske, koji su brže-bolje izabrali Habsburgovce za svoje kraljeve, tako da se u srednjoj Evropi formiralo Austrijsko carstvo, koje je bilo sastavljenod raznih zemalja i naroda, pod hegemonijom austrijske feudalne aristokratije. Habsburgovci, koji su od XV veka, pa sve do 1806. godine bili i nemački carevi, uglavnom su težili apsolutizmu da bi preko čvrste sistemske vlasti uspeli da osvoje što više teritorija i privilegija, a sve na račun potlačenog naroda, što je izazvalo žestok otpor ugnjetenih masa koje su želete da se oslobole feudalnog terorisanja, pa je tada nastalo više buna kao što su: bune u Sloveniji od 1515. godine do kraja XVI veka, seljački ustana Matije Gupca u Hrvatskoj (1572-1573), zatim više seljačkih ustana u Mađarskoj, zavera neaustrijskog plemstva, koje su predvodili u Hrvatskoj i Ugarskoj Zrinski i Frankopan 1671, kao i poznata Tekelijina buna u Ugarskoj 1672-1686. godine, a sve sa ciljem otcepljenja od vlasti Habsburgovaca, zatim se dogodila i buna Pere Segedinca 1753. godine u Vojvodini i drugi. Nažalost, sve ove bune su ugušene u krvi, a njihove vođe

surovo kažnjene. Vrhunac zadovoljstva Habsburškog Carstva je bio 1815. godine na Bečkom kongresu, kada je Habsburška Monarhija vratila skoro sve zemlje koje je bila izgubila u ratovima sa Napoleonom, tako da je uz Prusku i Rusiju postala centralna sila u Evropi, i njen uspon je krenuo uzlaznim koracima.

A u Banatu, 1815. godine sve uši su bile uprte u pravcu Srbije, što su je okupirali Turci. Braća Srbalji su bili tu, jer Srbija je bila već preko Dunava. Na dvadesetak kilometara od Pančeva bio je Beogradski pašaluk.

Posle sloma srpskih hrabrih ustanika, pod voždom Karađorđem Petrovićem, prividno se stišalo u narodu. Dok je crni Đordje bio u izbeglištvu u Rusiji, narodna muka je bujala kao pečurke posle kiše. Naročito je to bilo izraženo oko planine Rudnik, Gornjeg Milanovca, Ljubića i područničkih sela. Sin siromašnog seljaka Teodora Obrenovića Mihajlovića, mladić brkajlija, ne toliko krupan koliko drčan, tridesetpetogodišnjak iz sela Srednja Dobrinja podno Užica, Miloš Obrenović, čija je krv još vrila od učestvovanja u I srpskom ustanku protiv Turaka, ali ipak amnestiran od turske uprave i postavljen za obor-kneza čačanske i kragujevačke naхије, jer nije stao na stranu Hadži-Prodanovih pobunjenika – imao je zaista sjajnu taktiku. Iako potpuno nepismen, Miloš je bio prirodno mudar mladić, tako da ga Turske paše nisu upoznale do kraja, što im se osvetilo, jer će isti mladić (23. aprila 1815) u Takovu ispod jednog krupnog hrasta, podići srpski krstaš barjak, gde će ga srpski ustanici proglašiti za vođu Drugog srpskog ustanka. Mladi Miloš je vukao konce veoma uspešno, tako da je priterao argumentima i Marašli-Ali Pašu, vladara Beogradskog pašaluka, koji dopusti osnivanje mešovite srpsko-turske uprave, a Miloša Obrenovića proglaši za "verhovnog kneza i upravitelja naroda Serbskago".

A Banat je živeo svojim životom. Paorski dani, dugi za vremena oranja, setve i žetve, a u hladne zime, uz bele furune družili bi se Idvorčani, uzimajući maksimum od zimskog predaha. Sokaci zabeleli, a utabane staze pored kuća žućkasto-garave od raspršenog pepela, što malko raskravi klizavicu, da se neko od starijih ne strovali. Za mlađe je lako, ali za starije, kad se okliznu, bolovanja su duga i mukotrpna, jer stare kosti više ne trpe muke i uboje.

U kući porodice Pupin, živilo se složno. Stari Arsenije sa svojom ženom Stanom, bio je poštovan od svoja tri sina koji su stasali u vredno-

ći i odanosti kući u kojoj su živeli. Arsenije Pupin je 1832. godine sa svojom Stanom pregurao šezdesetu godinu života. Srednji sin Nikola (rođen 1806) oženio se devojkom iz sela sa kojom je proširio porodicu, dobivši sina Arsenija (ime po dedi). Kuća Pupinovih kao neka prepuna košnica vrednih pčela. Najstariji sin Živan, rođen 1790. tad je već punio četrdeset drugu, a najmlađi Arsenijev sin Konstantin Pupin napunio je sedamnaestu. Porodica Pupin je imala nekoliko duluma zemlje i voćnjaka u blizini samog sela. Posedovala je par volova i nekoliko konja, dve krave i podosta živine i svinja. Za sve to je trebalo brinuti. Prednjačio je u tome stari Arsenije, koji bi ranom zorom budio svoju čeljad da se krene na njive. A zimi bi taj čestiti starac, rano po svitanju zgrabio drvenu lopatu i već dobro strugao rani sneg ispred svoje kuće. Za njim nije zaostajao ni najstariji sin Živan, koji je bio prostо srastao sa njivom. Skoro da ga nije ni bilo u kući. On bi dugo radio sve seoske poslove i ostao bi da noći na obližnjem salašu uz koga je bio iskopan i poljski bunar za pojene stoke i konja. Ta voda je bila zdrava za piće, tako da je Živan imao i vode i hrane. Dolazio bi kući umoran, ali zadovoljan. Mirisao je na žito, Tamiš i zemlju oračku i kosu kosačku. Tad su neki Idvorčani šaljivdžije izmišljali da je Živan Pupin oputovao carskom diližansom i nestao put Bečkereka, predstavljali ga da je on neki Bonvivan. A taj najstariji sin Arsenija i Stane Pupin bio je vredni idvorski paor i poštenjačina. Međutim, u zadnje vreme kada bi cela porodica Pupin posedala za veliku trpezu, a mlada snaša i žena srednjeg sina Nikole, zajedno sa svekrvom Stanom, pristavila ručak i svi posedali sa masivni sto, tada bi čića-Arsenije iz šale rekao:

- Blago meni, puna kuća. Moj Nikola doveo mi dobru snaju, ali kada ćeš ti, moj Živane da se uljudiš i oženiš?

Živan, pomalo zastiđen, dohvatio je veliku kutlaču i zagrabilo iz šerpe skuvani pasulj, i dok je sipao u svoj tanjur reče ocu:

- Stari, mene te rabote još ne zanimaju. Ja imam gde ću posvetiti svoje dane. Njiva, konji, stoka...A, vala, drag mi je i onaj salaš kod njive, mogao bih u njemu biti doveka...

- De, de, sine Živane – reče stari Arsenije, pa nastavi, – njiva, konji i stoka neće pobeci. Evo nisu pobegli ni kada se moj Nikola oženio...

Živan, odmahnu rukom, kao da pokušava da se odbrani od očevih reči, zagrize žuti komad proje, pa reče:

- Poteraj ti Konstantina da se ženi, vidiš kako je jak i jedar, a iz crnih očiju mu sija sjaj pravog banatskog bekrije...

Svi su se za trpezom srdačno nasmejali, a sedamnaestogodišnji Konstantin, koji je već prvi dohvatio komad štrudle reče:

- Dobro stari kaže, treba ići i tražiti mladu. Ne moram ja odmah da se ženim, ali će ponekad da ukradem kola i konje, pa na igranku do Far-každina, Sakula ili Kovačice. Što da ne. Moji drugari već tako rade. Podne istimare konje, očiste kola, nove šešire na glave, pa predveče preko njiva, na posela u komšijska sela...A tu je i boca "dudićare" ili komovice.

I godine su prolazile. Došla je i 1835. Proleće, juna meseca. Ptice i kosovi u krošnjama idvorskih bagremova, dudova i lipa, pomalo su utihnuli. Stari ljudi kažu da uvek biva tako, samo poj tih ptica može da produži neka blaga svežina proletnje kratke kiše. Drveće hrli u najveće visine i kao da najviše poraste. Tamiš je nosio svoj mirise na povetarcu koji je milovao seoske rasvetale baštete prepune trešanja i divljih višanja. Svukud zri priroda. Zrela stabla od ringlovki, belih i plavih šljiva, povila su se po idvorskim baštama. Uvek sa pitomog drveća miriše voće.

Svi sokaci su imali rogalje sa gustim stablima duda i oraha, gde su bile ukovane ili ukopane dugačke klupe. Bogme, neke takve klupe od debelih čamovih dasaka mogле су da prime i desetak klupadžija. Te klupe koje su seoski stolari, ili sami domaćini uglajisali oštrim blanjama, bile su pravi raj za razbibrigu i sedeljke u prolećne i letnje večeri, a sedelo se na njima i za Mijoljdana. A priče sa sedeljki na tim klupama... E, one su bile verodostojna informacija, kao novine, telegraf, tačnije bile su deo života sela, bez kojih život ne bi imao smisla. Nije bilo važno samo imati u kući svega: i žita, i šunke i slanine, i vune i pasulja na tavanu, već je bilo veoma važno biti informisan. One vesti koje se ne izgovaraju dovoljno glasno, već nekako sa nekim polušapatom, bile su najvažnije vesti, nesvakidašnje, neobične, "nenormalne", ali nadasve najubojitije: čija je žena zgrešila, ko se sprema za apsanu, ko je šta pokro sa tuđe njive... Vestि koje se izgovaraju glasno su: čija se svadba sprema, ko je dobio sina ili kćerku, ko je otputovao u tuđinu, čija deca iz Idvora najbolje uče, ko zida neki novi prikućak, ko je kupio novog konja, kravu ili novi raonik...

- Stari, ja bih predveče upregao belce – reče posle ručka Konstantin svome ocu Arseniju, koji je vadio đermom okovanu kofu vode.

- De bi s konjima, Kosta? – upita ga Arsenije dok je iz drvene kofe sipao izvađenu vodu u ozidano korito pored bunara.

- Malo bi' do Sakula. Kažu da večeras ima neko kolo što mladež pravi – reče mu Konstantin i preuze od oca Arsenija bunarsku kofu.

- A s kim ćeš u Sakule? – upita ga Arsenije, dok je zagrabilo malo vode iz ozidanog korita i prošao mokrim rukama kroz kosu i brkove.

- Sa Stančićem, Banovcem i Grginim, a možda krenu sa nama i Zakić, Kalin i Gajnić – reče Konstantin i uli novu kofu u široko korito.

- Dobro, idite, đeco. Samo ne pravite neku brlju, ima džandara...

Konstantin je poljubio oca, potapšavši ga po leđima u znak zahvalnosti, a stari Arsenije mu dobaci:

- Ako, ako, tako i treba, sada ti je punih dvadeset. Ti si krenuo stopama strica Nikole, samo mi žao onog mog Živana...

- Pusti ga, stari. Vidiš da više voli konje, krave i ovce nego ženidbu. Ko će njega naterati posle njegove četrdesete da se ženi...

Arsenije pogleda Kostu, koji je primetio u očevim zenicama da se rađaju dve suze. Znao je Konstantin za očeve boli i tugu zbog Živanovog usamljeničkog života. Znao je da bi ocu bilo neuporedivo teže da Nikola nema mnogočlanu porodicu, čija brojnost je dala neka krila starom Arseniju da se raduje životu. Ali njegov brat Živan je tako hteo.

- Ajdemo, sine, na počinak, pa posle upreži – reče stari Arsenije dok je uzimao svoj šešir, koji je bio okačen uz nisku granu oraha.

Prolazio je i taj dan. Veče se spušтало nad selom. Miris pokošenog sena dopirao je iz obližnjih idvorskih bašta. Porodica Arsenija Pupina sela je za prostranu trpezu. Ovaj put su za večerom falili najstariji Arsenijev sin Živan, koji je po ko zna koji put prenasio na jednom od nekoliko salas-ša koji su bili prava oaza za poljske paore kao što je bio Živan Pupin. Večera je završena i na počinak su otišli svi članovi porodice Arsenijevog srednjeg sina Nikole. Za stolom su ostali sami da sede uz petrolejku Arsenije i njegova Stana. Sedeli su dugo i pričali o životu u Vevčanima, čekajući da začuju rzanje belaca i udarac rudom u drvenu kapiju.

- Već je gluvo doba, Stano, a još nema našeg Koste – reče Arsenije i dohvati duvankesu, koja je visila na čiviluku pored furune.

- Neka, Arsenije, doći će naš Kosta, samo što nije – tešila ga je Stana i dodala mu šolju skuvane kafe.

Arsenije je izašao na hodnik svoje kuće. Nebo je bilo vedro, tako da su se srebrnasto sjajili obližnji vinogradi. Arsenije je u svojim drvenim klompama čas šetao, čas stajao ispred ulične kapije čekajući sina. Nakrenuti komšija Mita Simin, prođe svojim uobičajenih lelujavim hodom, jer se dobro nakvasio u obližnjem birtu.

Odjednom, ulicom iz pravca Kovačice, iz noći se čulo kloparanje konjskih kopita po kaldrmi i zvečanje šina na točkovima, što je uvek bio dobro prepoznatljiv zvuk za starog Arsenija, koji je prosto prepoznavao zvuk svojih kola po posebnom zveketu ili po nečem drugom, ko će li ga znati kako, ali stari Arsenije je dobro načuljio uši i instinkt ga nije prevario. Dva belca i zaprežna kola od žutog drveta, laganim kasom su se približavala kapiji kuće, koja je bila sa leve strane na ulazu u selo. Bio je to Konstantin Pupin, najmlađi sin starog Arsenija Pupina, čestitog paora i nekadašnjeg ratnika i graničara, koji je okusio mnoga bojišta.

Uz rzanje, dva belca su se zaustavila tik uz drvenu kapiju, dok je ruda kola blago udarila u nju.

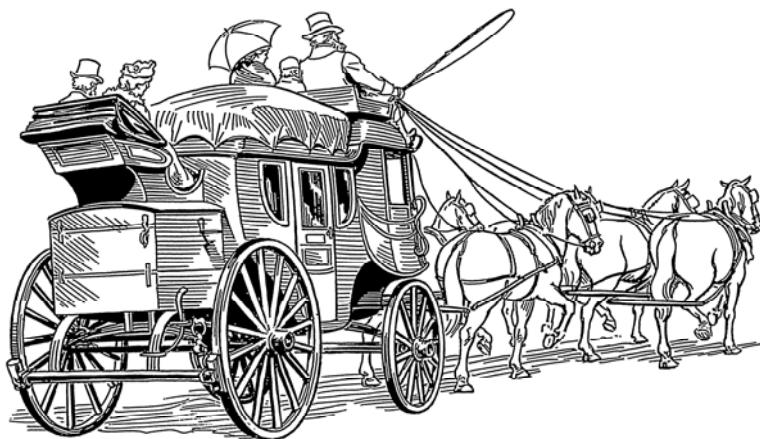
- Što nisi lego, stari – reče mu Konstantin dok je otvarao veliku i masivnu drvenu kapiju.

- Da legnem? E, moj sinko, da si ti na mom mestu, a ja noću da vozim upregnuta dva belca niz poljane banatske, ne znam bi l' ti lego – reče mu Arsenije, dok je blago tapšao po sapima dva oznojena konja...

I vreme je polako prolazilo. Sve je išlo svojim ustaljenim tokom. Cela porodica Pupin je živela život seoskih vrednih paora. Svi bi tokom dana bili na njivama u vreme poljskih radova, i staro i mlado. Vraćali bi se umorni svojoj kući u selo Idvor. Živan je po navici ostajao često da noćiva na poljskim salašima sa drugim parom konja i taljigama. Srednji Arsenijev sin Nikola je bio uz oca, kao i najmlađi mu brat Konstantin, s tim što je Kosta sve češće uprezao belce i sa drugarima idvorskim bekrijašima i momcima za ženidbu – odlazio u obližnja sela na posela, ne bi l' se zagledao u kakvu lepu udavaču, koju bi poveo kući kao novu Arsenijevu i Staninu snahu.

Jedina mogućnost idvorskih momaka da pronađu kakvu lepu devojku za ženidbu, bila je u češćim posetama takvim mestima gde se u nekom selu prave igranke, posela i slave. Kad je u pitanju komunikacija između tadašnjih teritorija, kroz selo Idvor su prolazile diližanse, koje su

ujedno bile i poštanska kola. Bile su istovetne kao one na Divljem zapadu u Americi, s tom razlikom što se ne pamti u Habsburškoj Carevini da je negde bilo gde napadnuta takva kočija od nekakvih razbojnika. Moralo se priznati da je organizacija i zaštita državnih dobara u tadašnjem Habsburškom Carstvu bila besprekorna. U tim kočijama su se vozili imućniji ljudi i gospoda, vozili su se i viši činovnici, kao i putnici u tranzitu između dve carevine Turske i Habsburške. Naravno, takve kočije su bile i pravi užitak



za paorske mlade i stare oči. Kada bi se te kočije, koje su imale relaciju Novi Sad-Pančevo preko banatskih sela, zaustavile nakratko u selu Idvor, i staro i mlado bi pohrlilo da ih zagleda, opipa, dodirne, da zaviri kroz prozorčad i da vidi kakvi su putnici, kakvo ruho nose dame u tim kočijama. Kočije su imale i čuvara sa oružjem, ali se retko desilo da je on morao da interveniše nad mlađeži i paorima iz banatske ravnice.

Ambijent i pejzaži te 1835. godine bili su neobični u tadašnjem delu Banata. Od Idvora ka Kovačici u blizini puta bila je aktivna i jedna poveća vetrenjača, koja je mlela žito. Upravo taj kontrast gde prašnjavim putem ide putnička diližansa, a banatska košava neumorno okreće golemi drveni krstaš na vetrenjači, dok vredni paori voze žuti kukuruz zaprežnim kolima iz svojih njiva – davaše posebu draž slići tog davnog vremena.

Baš te godine, u dvorištu Pupinove kuće, malo niže ka bašti, srednji sin Arsenija Pupina, Nikola Pupin, počeo je da zida omanju kućicu da

bi mogao da olakša prostor ostalom delu porodice, jer je i najmlađi Kosta nagoveštavao svoju skoru ženidbu, što se i desilo. Oženio se lepom devojkom Olimpijadom Milanović (špic nadimak Aleksić) iz obližnje varošice Opovo, rođenom 1815. godine, koja je bila samo jednu godinu mlađa od Konstantina. Mlada snaha je veoma brzo stekla poštovanje i naklonost celokupne Pupinove porodice, pogotovu što je bila izuzetno duhovna, odana Hristu, a svakako bila najčešći gost svih liturgija u Blagoveštenskoj pravoslavnoj crkvi u Idvoru. Od prvog dana, tu mladu ženu Konstantina Pupina, kao čestog posetioca crkve, zapazio je stari seoski prota Kosta Rašić i u razgovoru sa Konstantinom, jednom mu u poverenju reče:

- Čuj, sinko, tvoja Olimpijada je čestito čeljade, pobožna i veoma blage naravi. Čuvaj je i poštuj. Neka vam dragi Gospod podari svako dobro. Ona nosi ime Olimpijada, koje je znano među našim pravoslavnim narodom srpskim, ali i među našom braćom Rusima i Grcima. Kažu, sinko, da su i njeni preci došli seobom u Opovo, odozdo iz srpske Maćedonije,* kao i tvoj deda Arsenije i njegova Stana...



Sleva: varošica Opovo (crtež sokaka sa crkvom i školom s početka XIX veka), i na slici desno: pravoslavna crkva u Opovu sa imenom Svetog Nikolaja, građena je i završena (1829-1831). Posle svega godinu dana od njenog završetka, u ovoj pravoslavnoj crkvi su se venčali Konstantin Pupin i opovačka devojka Olimpijada Milanović (Schpitzzname Aleksić). Ali, bez obzira što je Konstantin Pupin rođen u obližnjem selu Idvor, običaji toga vremena su nalagali da se mladenci obavezno venčavaju u mestu rođenja mlade snahe, tako da se ispoštovalo i to pravilo sklapanja braka. Nakon venčanja sa Konstantinom – Olimpijada je ponela prezime Pupin u Opovu 1832. godine.

* Maćedonija, etnički prostor Stare Srbije, odnosno njenog južnog dela. Naziv Maćedonija koristio se među srpskim narodom u periodu srpskih kraljeva iz srednjeg veka, pa do kraja XIX i početka dvadesetog veka. Izvor: iz napisanih spisa srpskog istraživača, pisca i diplomata Kraljevine Srbije Ivana Ivanića (1867-1935), koji je bio konzul tadašnjeg Bitoljskog i Kosovskog vilajeta i prvi guverner Dračkog okruga iz 1912. godine. Istraživač Ivan Ivanić je osnivač brojnih časopisa koji su bili namenjeni Srbima na prostorima okupiranih srpskih zemalja pod Osmanskim Carstvom, sve do završetka oba Balkanska rata.

(GLAVA ČETVRTA)

VREME RAĐANJA I UMIRANJA

U Austrijskoj velikoj carevini, tih sledećih godina nije bilo nekih većih potresa, koji bi zabrinuli Bečki Dvor. Od 1808. godine, i od neuspšeno završene Kruščičke bune, pa do 1837. godine relativan mir je vladao na prostorima Banata.

Stigli su i Božićni praznici u selo Idvor. Pravoslavna crkva je bila centar duhovnosti u selu. U kući Pupinovih bilo je sve živo i veselo. Srednji Arsenijev sin Nikola odlučio je da se osamostali i pređe u drugu kuću u blizini, koja je bila u vlasništvu oca Arsenija. Kuća je zidana od čerpiča sa pomešanom plevom i nabijanog blata „nabijuša“, i bila je kao i sve u selu pokrivena trskom, koja je košena sa Tamiša. U nju se uskoro i preselio Nikola Pupin sa svojom porodicom. Najstariji Arsenijev sin Živan, nije menjao svoje planove: njiva, stoka, paorski poslovi i naporan rad. Najmlađi Konstantin sa svojom suprugom Olimpijadom, živeo je sa ocem Arsenijem i majkom Stanom u istoj kući gde je i rođen.

- Snajo, nemoj da dižeš tu košaru sa čokotima za vatru, ja ћu to umešto tebe – reče Olimpijadi svekrva Stana. – ne smeš se naprezati zbog deteta koje uskoro treba da rodiš, već si dobro zagrabila deveti mesec...

- Neka, majko, nemoj da brineš, mogu ja lakše poslove – reče joj Olimpijada, sa povećim stomakom, što je bio očigledan znak da je porođaj blizu.

- Neka, neka, znam ja snajo, bolje to od tebe, jer sam rodila troje, tri sina: Živana, Nikolu i tvoga Kostu. Znam i kakva je pažnja muževa prema svojim ženama kada su noseće. Nije da nisu pažljivi, ali nisu ni nešto previše. Sećam se kad sam nosila Nikolu u stomaku od 7 meseci, na ledima sam iz njive nosila naramak trave u velikoj vreći. Ali, bar to nećeš ti.

Dobra svekrva Stana Pupin iskreno je zavolela obe svoje snahe, sva tri sina, decu Nikolinu te svoje ljubljene unuke, a sad se očekivalo da prinovu dobije i najmlađi sin Konstantin, sa snahom Olimpijadom.

Porođaj se desio u kući Pupinovih. Bejaše to 29. januara 1837. go-

dine uveče. Sobi u kojoj se porađala Olimpijada osvetljavalo je pet petrolejki i poneki fenjer. Odabранe žene iz sela, vične tim stvarima, bdele su sa mnoštvom krpa i lavora pored drvenog masivnog kreveta. Porođaj je bio veoma težak i potrajavao je celu noć. U drugoj prostoriji sedeli su ostali članovi porodice Pupin i sa velikom zabrinutošću očekivali šta će se desiti. Sa graškama znoja na lepom licu Olimpijade Pupin, iz nje je izlazila i neviđena muka trenutaka kada se na svet daruje jedan novi život. Muka koja uvek od iskona ide ispred radosti. A ta radost se produžava onog trena kada se začuje najdraži krik tek rođenog čeda, kome su već unapred odredili ime da će se zvati Sava. Nažalost, te zimske noći 29. januara 1837. nije se čuo plač maloga Save – Olimpijada je rodila mrtvo muško čedo.

Ali, život je morao ići dalje. Za paorskog banatskog seljaka ništa to nije nenadano, događalo se to i verovatno će se događati svugde, tako je od iskona – nažalost. Druga trudnoća Olimpijadina bejaše uspešna, rodila je dečaka Jovana, ali zla sudbina je htela da izgube i malog Jovana. Čim je naučio prve korake, sin Jovan im je umro 1839. godine. Tužne godine nastupiše za porodicu Pupin. Umesto srećnog poroda Konstantina i Olimpijade, opet je rođena mrtva beba Estira 1841. godine, pa za njom 1843. godine i mrtva kćer Makrena...

I dobre i zle, smrt jednakо čeka – govorili su tih godina Idvorčani, a u vezi sa umiranjem mnogobrojne dece Konstantina Pupina, ali su se i Idvorčani pitali – zašto smrt uzima toliko puno bića koja su nedužna?

- Smrt je surova, moj sine Konstantine, ali i ovaj naš život paorski je surov, pa moramo verovati u Boga – govorio je često tih godina ostareli Arsenije svome najmlađem sinu Konstantinu, koji je odjednom postao mnogo potišteniji i povučeniji. Nekako je manje pričao nego prethodnih godina dok je bio momak. A ona, supruga Konstantinova, Olimpijada, viđana je kako češće izlazi iz Blagoveštenske crkve, moleći se voljenom Hristu, da joj dragi Gospod podari porod i duševni mir.

Svevišnji je uslišio njene dugotrajne molitve u uporne postove, pa je Olimpijada Pupin 10. aprila 1845. godine rodila zdravu i živu devojčicu Ljubicu. Neopisiva radost je zavladala u Porodici Pupin. Radovalo se i celo selo Idvor što su konačno Konstantin i Olimpijada dobili dete. Mala Ljubica je rasla, pažena i mažena od svih u kući. Bila je mezimica cele porodice. Voleli su je i svi članovi porodice njenog strica Nikole, koji su

živeli u tek ozidanoj kućici u bašti. Konstantin je ponosno znao da izvede svoju malu Ljubicu u šetnju, a za grane uličnog staroga duda, koji je bio ispred kuće, Konstantin je zavezao debele konopce na koje je pričvrstio daščicu, gde je ljaljao svoju mezimicu Ljubicu. Tu bi se ljaljala i ostala deca iz porodice Nikole Pupina, kao i druga komšijska deca. Porodica Pupin je važila za jednu od brojnijih porodica u selu Idvor i to je bilo veoma cenjeno među meštanima, jer je vladalo mišljenje: "koliko dece, toliko ruku, a što više ruku biće više hleba". Naravno, to je u to vreme bila istina života, jer je trebalo dugačke njive pokositi, posejati, a naročito kukuruz obrati, gde su mnogočlane porodice uvek bile u prednosti.

Nažalost, vreme smrti kao da se načas samo podmuklo pritajilo, čekajući da nekoga poseti. I opet je to bila čestita porodica idvorskog kneza Konstantina Pupina, jer je 1847. godine Olimpijada Pupin rodila mrtvog dečaka kome su bili unapred odredili ime – Živan.

Olimpijadin porođaj započeo je 24. avgusta 1847. godine predveče, a potrajan je do prvih petlova. Pored nje je bila poznata seoska babica Tanasija Sorinkić, koja joj je kvasila mokrom krpom čelo, hrabreći je da veruje u najbolje.

- E, draga moja babice, meni je danas trideset i druga. Ko još rađa u ovim godinama – tiho je šaputala Olimpijada svojoj babici Tanasiji, koja joj je brisala goleme graške znoja sa umornog čela.

Kada su se oglasili drugi petlovi, porodila se Olimpijada Pupin, ali sem petlova ništa se niče čulo. Samo isprekidani jecaji porodilje, koja je zgrčenim prstima stiskala drveni uzglavak starog lakiranog kreveta.

Babica Tanasija je zajecala, držeći u širokoj lanenoj krpi, sićušan bezglasni plod tek rođenog muškog deteta.

- Je li mrtav Živan? – vikala je glasno Olimpijada isprekidanim glasom, koji je više ličio na jecaj, na ropac, a ponajmanje na ljudski glas, makar i u teškom trenu.

Babica Tanasija je glasno zajecala. Zajecale su i druge žene, koje su se zvale čedopomogačice, dok se prostorijom gde je bila smeštena postelja sa porodiljom, prołomio Olimpijadin krik. Za to vreme su muškarci, koji su sedeli na prostranom hodniku, na velikim klupama, hrabrili Konstantina, olakšavajući mu ko zna koju muku po redu...

Ali, život je išao svojim tokom. Jer, živeti se mora do sudnjega da-

na. Posle oporavka, Olimpijada i Konstantin su češće svraćali kod novog crkvenog prote Josifa Jovanovića, da zatraže podršku i savet od njega.

Lio je i suze ostareli Arsenije nad zlom sudbinom svojih nerođenih potomaka. Žao mu je i najmlađeg sina Konstantina, koji je već tih godina u selu bio biran za seoskog kneza, čak nekoliko puta. Sad je svaka nesreća imala drugačiji prizvuk u selu Idvoru, gde se pričalo: "Knezu Konstantinu opet umrlo dete". Da je tačno da nesreća nikad ne dolazi sama, uvidelo se u tome, što je već posle smrti Konstantinovog sina Živana, napravljeno 1848. godine umro i Konstantinov brat Nikola Pupin. Nevolja da joj nema kraja. Nikolinu siročad i njihovu majku, prihvatali su i pazili starci Arsenije i Stana kao i Konstantinova porodica, jer je i blagopočivši Nikola dok je bio živ, sa svojom porodicom voleo i čuvao malu Ljubicu, dok je Konstantin obavljao svoje odgovorne poslove seoskog kneza.

Bejaše sredina devetnaestog veka. Godina 1848. Stanovništvo Banata uglavnom izmrcvareno seljaštvo, koje je najviše propatilo u revolucionarnim previranjima, tražeći pravičnu podelu veleposedničke zemlje, svim čulima je osluškivalo šta će se dogoditi na Skupštini predstavnika srpskog naroda u Sremskim Karlovcima.

Sunčanog meseca maja, proleće je punim zamahom dojilo banatska polja nektarima, koji su se lagano spuštali po šumarcima, po voćnjacima, po banatskim jogunastim rekama, koje su bile nepredvidive i nestasne, te začas znaju nenadano da pobegnu iz svojih korita, i počnu da jurcaju tamo i amo gde im nije mesto: po uzoranim ili tek posejanim paorskim njivama.

Taman je malko sunčeva snaga zajenjala. Sokake su iz kofa polile vredne seoske snaše, te su ulice sela Idvor zamirisale na onaj čudni miris pomešane ovlažene prašine, mirisa fasada tek okrećenih kuća i cvetova lipe, duda, bagrema i oraha.

Stariji meštani Idvora već su počeli da se raspoređuju na seoske klupe, koje su bile postavljene ispod krošnji najgušćeg drveća ispred kuća. Te klupe su bile veoma slične, ali ni jedna potpuno ista, i kao da su odražavale mentalitet domaćina. Na one najšire i najčvršće posedalo bi najviše paora, koji bi počeli da vade svoje duvankese i svoje požutele lule, sa sjajnim kao srebro kutijicama u kojima su bili smešteni duvanski tanani papirići.

Polako i nekako neprimetno, do klupa su pristizale i seoske žene,

da i one posedaju na klupe ako ima mesta. Ponele su svoje torbe od šarenog sukna u kojima su smotale kolutove ovčije vune, dok su im u rukama ukrasne izrezbarene preslice sa malim ogledalcem na rukohvatu. Neke žene su ponele i vangle sa pasuljom ili mahunama graška ili boranije, da tu, na klupama polako ljudskaju, a znatiželjnim očima da gledaju sa klupa koji sve šorom prolazi, i da dobro otvore uši, kako bi se baš sve novosti zapamtile, prepričavale i dopunjavale. One žene koje bi bile zauzete kakvim kućnim poslovima, otvorile bi svoje žutoofarbane pendžere da slušaju šta se sa komšijskih klupa priča, jer je bilo veoma štetno da se sve vesti ne doznaju, a naročito one koje se ne čuju baš svaki dan.

- Ljudi, ljudi! Stigla pobeda! Stigla pravda! – razgalamio se sa sredine sokaka grlati muški glas, sve više se vikom približujući klupi na kojoj je sedelo najviše čeljadi.

Čiča Mita, stari brkati Idvorčanin, sedeći u sredini velike klupe na roglju sokaka, izvadi svoju krivu lulu iz usta, pa upita zadihanog glasonošu:

- Kakva pobeda? Šta je stiglo?

- Naš Banat i Distrikt kikindski proglašeni su za Srpsku Vojvodinu – nastavi glasnogovornik, inače stariji seoski deran.

- Da li je to istina, što veliš? – upitaše grupno ljudi sa klupe.

- Istina je, istina – još uvek izgovara zadihan donosilac vesti.

- A, gde si to čuo, mladiću? – upita ga jedan nepoverljivi starac, koji je zamotavao svoju cigaru, dodirujući je sočno dugačkim vlažnim brkovima.

- Upravo stigoh iz Kovačice. Motao sam se oko pošte i čuo priče od činovnika da je takva vest stigla brzojavom iz Sremskih Karlovaca.

- Hvalim te, Bože! – povikaše uglas nekoliko muških i ženskih likova sa klupe i sa obližnjih pendžera.

U tome trenutku šorom nađe Konstantin Pupin, nešto zamišljen.

- Dođi, Kosta, da čuješ šta ima novo – povikaše sa klupe nekoliko staraca, mahajući i prizivajući ga gestikulacijom.

Konstantin Pupin, krupni četrdesetogodišnjak, plamtećeg pogleda i sa kraćim brkovima, polagano je prilazio najbučnijoj klupi. Na glavi je nosio šeširče, čakshire od čoje i kožne opanke.

- Krenuh tu, dole iza sela, da malo obidem njivu, i da udahnem malko mirisa Tamiša.

- Šta ti kažeš, Konstantine, za tu novost, kao knez – upita ga jedan starac, koji je važio za veoma mudrog u selu Idvor.

- Šta da kažem? Daj Bože da to bude tako. Dobio sam ja tu vest pre tog derana, hteo sam vam saopštiti – eto nam nove Srpske Vojvodine.

- Fala Caru Franji! – reče jedna krupna žena sa preslicom i vretenom i šarenom maramom ispod koje se videlo zajapureno i radosno lice.

- Ja pored Franje držim i slike Hrista, Karađorđa, i svetog Save i još neke slike, koje volimo ja i moja Pijada.

- Tako i treba, reče mu čića Mita, pa nastavi:

- Konstantine, tvoja Olimpijada je dobra žena i domaćica, a imaš i ono luče, kćerku Ljubicu što ti je rodila. Zaslužio si i jednog sina, ali sve je u Božjim rukama. Planovi i putevi Gospodnji su nedokučivi, moj Konstantine.

Konstantin Pupin malo sagnu glavu, na ove reči podrške starog Idvorčanina, čutke se pozdravi samo sa mahanjem rukom i krenu sokakom ka kraju sela, dok se ulična sedeljka na klupama od bagremovog drveta rasplamsavala i dobijala one draži druženja koji plene i leče umornu dušu paorsku i graničarsku.

Utom je pored razgovordžija naišao u crnoj reverendi i seoski prota Josif Jovanović, koji je malko zastao i rekao:

- Pomoz Bog, ljudi!

- Bog ti pomogao, proto! – povikaše svi u glas, čak i nekoliko dečaka, koji su se priključili sedeljci svojih roditelja. Međutim, za tih par dečaka nije bilo mesta na ogromnim klupama, niti je njima dozvoljeno da rame uz rame sede sa starijima. Zbog toga su se oni snašli tako što su pronašli nekoliko čerpiča na sokaku i od njih napravili privremene sedeljke. Idvorski dečaci su uspevali da se dočepaju tih klupa, ali samo u vreme posle ručka i popodnevnog spavanja ukućana. Tada bi oni preko tih klupa preskakali, skakali u dalj i igrali se svojih igara. Te klupe su im bile uvek na raspolaganju i leti i zimi, iako su se meštati Idvora uvek bunili protiv njihove podnevne dečije graje, kada stari odmaraju ili dremaju posle dobrog ručka i banatskog vina.

Uveliko se spušтало veče nad Idvorom. Mesečina je svojim srebrnim nitima okitila bašte, njive i voćnjake sela. Osećao se opojni miris trešnjevog cveta i mlade deteline. Obližnji Tamiš je tiho žuborio i darovao

mirise svoje ribe, lokvanja i ševara, što je blagi povetarac nosio ka prvim kućama idvorskim.

A Konstantin Pupin je kretao sa svoje obližnje njive, koja je bila tu uz selo. Pre nego što je krenuo kući, osmotrio je okolinu. Na puškomet video je malene žiške svetlosti. Znao je da je desno selo Farkaždin, a levo selo s rumunskim življem Uzdin. Tamiš ih je skoro sve dodirivao i nudio čari nedirnute prirode...

- Idem kući, čekaju me moji najdraži – tiho je prozborio sam sa sobom i pogledao u nebo, na kome su sićušni oblačci počeli skrivati mлад mesec. Kuća Pupinovih je bila bliže centru sela Idvor, a na par minuta od seoske škole.

Na vratima ga je čekala supruga Olimpijada. Imala je tamnu maramu na glavi, ispod koje se videlo lepo lice. Konstantin je blago potapšao po obrazu i izuo svoje opanke. Na starom otomanu su sedeli i Konstantinovi roditelji otac Arsenije i majka Stana, koja je štrikala novi džemper. Konstantin je skinuo znojavu dolamu i košulju i dohvatio drvene nanule. Olimpijada je uzela beli čisti peškir i sapun, te su oboje krenuli ka obližnjem bunaru, koji je bio u dvorištu. Konstantin je povukao dugi lanac. Đeram je zaškripao i iz bunara je promolila kofa sveže i hladne vode. Dok se umivao bistrom vodom i pomalo kvasio svoju gustu kovrdžavu crnu kosu, Olimpijada ga je posmatrala sa žarom u svojim očima. Posmatrala je svoga voljenog čoveka, njegovo krupno telo, stas banatskog graničara i muškarca u koga se zaljubila iz prve. On je prskao vodom po sebi iznad kamenog korita koje je bilo ozidano uz sam bunar. Malko je iz šale poprskao i nju. Ona se nasmešila i skinula pokvašenu maramu. Tada se ukazala sva njena lepota. Imala je dve pletenice zavezane u kolute, gledala ga je sa osmehom dok mu je dodavala laneni peškir. Mnogo ga je volela, pogotovo zbog njegove podrške u teškim trenucima kada im je godinama umiralo nekoliko dece. Jer, podrška čoveka koji i sam gubi rođenu decu, svakako je svetli primer u životu čoveka i žene, koji tragaju za nadom...

- Obuci košulju, prehladićeš se – tiho reče Olimpijada svome suprugu, nutkajući mu košulju. Konstantin je oblačio košulju dok je kretao od bunara ka letnjoj kuhinji i kloparao svojim nanulama po stazi od žućkastih cigala, koja je vodila do hodnika kuće porodice Pupin. Ušli su u kuću. Sa otomana potrča mala Ljubica da je poljubi njen tata Konstantin,

razdragana što je ugledala njegov lik. Seli su za prostrani veliki drveni sto na kome je bila spremna večera: cicvara sa kiselim mlekom, i lepo isećeni tanki listovi šunke, a u beloj činiji kolači od višanja. Svi su ustali, a Konstantin je očitao večernju molitvu:

- Ješće ubogi i nasitiće se, i proslaviće Gospoda koji Ga traže; živa će im biti srca u vek veka, amin!

- Amin! – dodadoše Olimpijada, starac Arsenije i njegova Stana.

U kuhinji za večerom gorela je čađava petrolejka, koja je osvetljavala zidove prostorije. Na zidu su bile velike uramljene reprodukcije slika Hrista, svetog Save i Karadordža, kao i slika slavnog vođe italijanskog naroda Garibaldija, a dominirala je velika slika austrijskog cara Franca Jozefa (Franje Josifa), vladara pod čijom upravom bejaše prostrano carstvo, ceo Banat i njihovo selo Idvor.

Konstantinu je slika careva na zidu, večeras nekako više prijala nego prethodnih godina, jer je car dozvolio ove 1848. godine osnivanje i Srpske Vojvodine. Dok su završavali večeru, Konstantin je maramicom brisao svoje masne brkove, pa reče Olimpijadi:

- Čuj, Pijada, zla sudbina je na naš Banat svalila golemu nesreću. Donosila je svašta: i koleru, i glad, i plamen, poplave i patnje. Donela je ljudima muku neviđenu. Ja to kao nekadašnji graničar dobro znam. Silne vojske su se smenjivale i mrsile Banaćanima sreću i ljudski mir. Doznao sam još mnoge stvari kao knez ovoga sela, od ljudi koji su mi rekli.

Olimpijada je posmatrala svoga supruga, dok je uspavljalivala u naručju malu Ljubicu, zatim potom ju je pospanu odnела i smestila u udobnu postelju, pa se nečujno vratila u kuhinju i pristavila kafu na ognjištu. Konstantinovi roditelji su oboje odgugali do izlaza iz kuhinje, uputivši se kod starog komšije Devića na prijatna časkanja. Olimpijada i Konstantin su ostali za stolom sami. Dok je pila zajedno sa njim kafu, gledala ga je. Gledala je njegovo pravo muško lice i oči koje su od petrolejke dobile još lepsi sjaj. On je polagano pio kafu i čutao. Čutala je i ona. Znala je ona dobro zašto on ponekad začuti i razmišlja. Konstantin je veoma voleo svoju devojčicu, ali mu je i dojadilo tapšanje paora u seoskom birtu sa rečima: "Biće bolje, Konstantine, gubio si decu, ali sad imaš Ljubicu". On bi se vraćao kući iz seoskog birta nekako tužan. Bio je čovek koji je veoma krio svoje emocije. Olimpijada ne pamti da je on bilo kada i u bilo

kojoj situaciji pustio suzu, čak i onda kada su im umirala deca. Možda negde tajno, ali ona to nikad lično nije primetila. Možda pusti skrivenu suzu, dole negde iza sela, među voćnjacima, kada izade sam predveče u šetnju. Konstantin je patio zbog gubitka mnogobrojne dece, a možda je skriveno duboko patio u sebi što nema muškog naslednika. Pitala se...

Došla je godina 1849. Olimpijada je ponovo ostala trudna, sa željom da dobiju bar još nekoliko dece pored kćerke Ljubice. Rodio im se sin Nikola, koji je ispustio svoju nedužnu dušu posle mesec dana. To je porodicu Konstantina Pupina zaista dotuklo. Ipak, onog trenutka kada je oženio lepu Opovčanku Olimpijadu, sve više je upoznavao njen stabilan karakter, koji je u godinama vremena rađanja i umiranja dece, bljesnuo punim sjajem, iskazan kroz njenu ogromnu podršku koju je u teškim trenucima pružala potištenom mužu Konstantinu.

- Dobro bi bilo da se malko odmoriš, draga moja ženo. Možda da malo preskočimo koju godinu što se tiče dece. Izmorena si – govorio je u više navrata svojoj Olimpijadi muž Konstantin Pupin.

- Kako ti kažeš, voljeni Kosta. Nije meni do mene, već mi je žao tebe i predobrog svekra Arsenija i svekrve Stane. Gledam ih godinama, a u zadnje vreme su se skroz snuždili. Znam, oboma im je teško zbog ovih nesreća koje nas godinama pritiskaju i sprečavaju da imamo poroda.

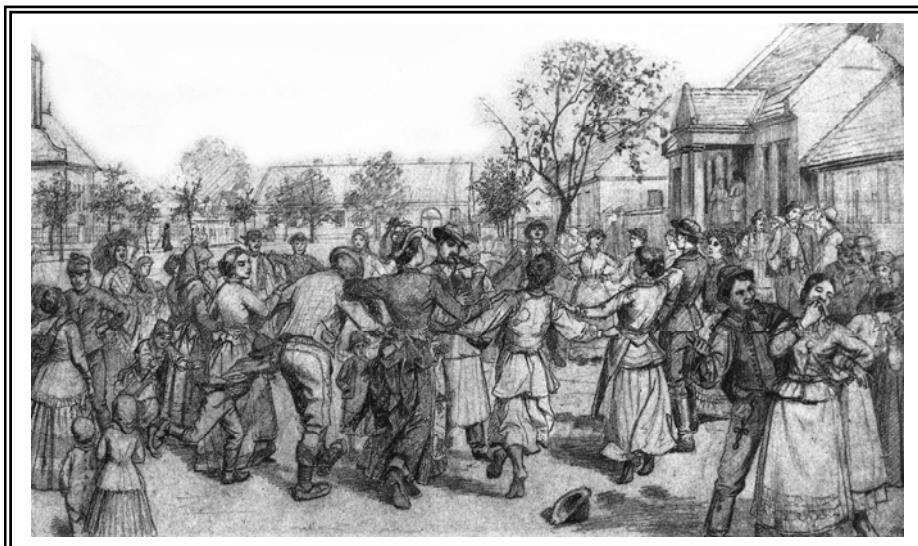
- Nek' si ti meni živa i zdrava, Pijada, možda i budemo imali dece, iako znam da si prešla tridesetu. Možda je to i opasno za tvoje zdravlje, jer stari ljudi kažu, zrelija žena može roditi zdravo dete, ali na račun sebe.

Nažalost, i priroda čini svoje. Porodicu Pupin je zadesio još jedan gubitak, umrli su jedno za drugim tih godina i starac Arsenije i starica Stana Pupin, dotučeni starošću i Konstantinovim gubicima brojne dece.

Došla je godina 1852. Osmehnula se sreća porodici Konstantina Pupina. Dok je banatska mećava vejala Idvorom, pronela se vest kao grom: "Ljudi, našem knezu Konstantinu Pupinu, Olimpijada je rodila živu i zdravu devojčicu!" To je bilo 24. februara 1852. godine. Krstili su je u Blagoveštenskoj crkvi imenom Persida Pupin. Olimpijada ju je rodila kad je već imala punih 37 godina života. Dakle, u veoma zrelom dobu.

Radosti u porodici kneza Konstantina Pupina nije bilo kraja. Kuća je naprsto nekako oživila. Konstantin se znatno oporavio od dugogodišnjih nevolja koje su pristizale jedna drugu. Njihova kuća je uvek bila pu-

na gostiju. Rasla su i deca pokojnog Nikole Pupina u susednoj kući sa druge strane sokaka, pa je zajedničko druženje sa odraslim članovima Nikoline porodice * bilo veoma priyatno. To su već bili momci i devojke za ženidbu i udaju, dok su mala Ljubica i Persida imale tek po nekoliko godina. Ljuljaška, okačena na starom dudu ponovo se zaljuljala ispred kuće Pupinovih, a oko nje bezbroj dece, čiji su sićani glasići ulepšavali život u sokaku, u koji je često svraćala tuga...



Uroš Predić: BANATSKO KOLO, 1890. (Tuš i sepija, Narodni muzej u Zrenjaninu)

* Srednji sin Arsenija i Stane Pupin Nikola, nakon ženidbe i svoje prinove, prešao je sa porodicom u drugu manju kuću, koja je bila u blizini njegove prve rodne kuće, a pravi vlasnik i te manje kuće bio je njegov otac Arsenije. Ta kuća i danas postoji u Idvoru i pod zaštitom je države. O njoj se danas brine potomak Nikole Pupina Stanislav Pupin sa suprugom Nadom, koji su, iako u vremešnim godinama – vredni paori u Idvoru...

(GLAVA PETA)

SESTRICE ŽELJNE BRATA

Vesti koje su stigle iz Sremskih Karlovaca u Idvor, a u vezi sa novim političkim odlukama austrijskih vlasti – bile su tačne. Nije Austrija donosila pozitivne političke odluke zbog srpskog naroda, već uglavnom zbog jačanja svoje moći u tom delu Balkana. Novembra meseca 1849. godine Austrija je zaista od većeg dela Bačke, Banata i dela Srema obrazovala Vojvodstvo Srpsko da bi uglavnom oslabila narastajuće mađarske pozicije. Dakle, obrazovanjem Vojvodstva Srbije i Tamiškog Banata (ceo Banat bez Banatske krajine), mladi Car Franc Jozef sa svojim savetnicima na Austrijskom dvoru u Beču, doneo je mudre odluke, ali neke velike koristi od toga nije imao srpski živalj, a i namere Austrije nisu bile baš poštene, što će se već videti malo kasnije.

Ipak, neki mnogo povoljniji vetrovi su zaduvali banatskim prostorima, od 1853. godine, što je polovina devetnaestog veka. Život je išao svojim tokom. Selo Idvor je živilo. U njemu se i umiralo i rađalo, ali se mnogo više rađalo. Ljudi srednjih godina i mladi ljudi intenzivno su radili na svojim posedima, ali za njima nisu zaostajala ni stariji. Bilo je i veoma mnogo sedokosih, koji su bili u dobroj telesnoj kondiciji. Ti Idvorski starci se nisu predavalni dokoličenju, već su zajedno sa mlađima davali sve od sebe. Hranili su stoku, timarili su volove i konje, obavljali čak i teže poljoprivredne rade, kao što su oranje zapregom i plugom, špartanje kukuruza, valjanje, drljanje i ručno sejanje semena. Bila je veoma česta slika koja se mogla videti na idvorskim njivama. Sedi starac za ručkama metalnog pluga, sa natučenim šeširom do ušiju, prionuo, i pritiska li pritiska, ispred njega upregnut nakostrešeni ugojeni Nonijus, koji dugom grivom rasteruje nadolazeće muve i gundelje. Nisu retke scene u kojima su ispred konja i orača bile žene. One bi držale za ular vredne konje i pomagale u održavanju pravca kroz njive. Seoska domaćinstva su veoma držala do kućnog reda u vezi sa obedovanjem, ali u najžešćim poljskim radovima porodični doručci i ručkovi su se preselili na uzavrele njive ili

se ručalo, večeralo, a veoma često noćivalo, na brojnim poljskim salašima, koji su bili svukud od stare vetrenjače, pa sve do Tamiša. Često bi žene ili mlade snaše kretale ka njivama, noseći ka salašima i svojim vrednim paorima-domaćinima ceo bogat arsenal svega onoga što je bilo potrebno da se prezalogaji. To je ređe bio doručak, ali veoma često ručak, skoro obavezno. Obično su hranu za doručak paori nosili u svojim torbicama sa sobom. Ali, ručkovi oračima, kosačima ili žeteocima na njivama – bili su sastavni deo života.

Idvor je tih godina brojao oko 2400 duša, od čega su devedeset i šest posto bili Srbi, a ostali su bili Nemci, Mađari i nešto malo Rumuna. Domaćinstva u selu Idvor su bila brojčano različita. Bilo ih je sa više ili manje čeljadi, dok su neke porodice ličile na pravu pčelinju košnicu od mnogobrojnih članova: po četiri sina, pet sestara, tri mlade snaše, vitalni srednjogodišnjaci i prilično držeći starci, sa nekoliko najmlađih glavica, koje su bile ukras i uzdanica svake idvorske porodice.

Finansijske mogućnosti idvorskih porodica bile su skoro ujednačene. Tu i tamo, odsakakale su porodice sa više čeljadi, sa više konja i stoke. Bilo je i idvorskih lutajućih trgovaca, koji su odlazili nekuda u druge varošice, pa donosili u selo raznorazne đakonije i običnom svetu ređe dostupne predmete: za domaćinstvo, za ličnu higijenu, za timarenje konja, za domaće potrepštine i priručne radionice, kao što su svrdla, mistrije, libele (vaser-vage), pa i oni veoma uvažavani i nedostupni čuveni džepni satovi. Naravno, bilo je i švercera koji bi stizali u Idvor, donoseći austrijske i mađarske mirisne vodice, govoreći meštanima da su direktno iz Pešte ili grada Beča. Obično su to šverceri nabavljali u Bečkerek ili Pančevu, koji su za većinu meštana Idvora bile daleke varošice. Naravno, bilo je i onih pokretnih prodavaca slatkih bombona i lizalica, koji bi posećivali svaku kuću u selu, zatim otvarali pred svim ukućanima svoje šarene poveće kofere iz kojim bi bljesnule raznorazne slatke poslastice, što bi najviše obradovalo najmlađe članove porodice, a bogme i starci su voleli da liznu neku crvenu bombonu. Naročito su bile zanimljive za dečje oči one poslastice od ofarbanog testa, u obliku raznih životinja ili srca sa ogledalcima. Kako li se samo smenjuje mala sreća i tuga na licima idvorskih dečaka i devojčica kada treba pojesti slatku igračku. Rado bi je imali, naročito srce sa ogledalcem, ali one i izazivaju da se zagrizu malim dečjim zubićima.

Beše hladna zima 3. januara 1853. godine. Par dana uoči Božića. Na selo Idvor se spustila i magluština. Mraz je išarao stakla na prozorima kuće domaćina Konstantina Pupina. Ledeni i šiljati ukrasni levci su se spustili sa oluka skoro do sredine hodnika. Sneg koji je vejao polako je počeo da jenjava, da bi potpuno stao. Konstantin je seo za trpezu sa svoje dve devojčice Ljubicom i Persidom, dok je supruga Olimpijada pristavljala u velikom garavom tiganju kajganu sa iseckanom slaninicom. Iznela je i veliki kolut kasno sinoć ispečenog hleba iz furune koji je bio umotan u belu pamučnu krpu. Iz špajza je donela okruglu kruškastu flašu od litre u kojoj je bila rakija dudićara, koju je nedavno Konstantin ispekaod kod Švabe Patuške, u selu dobro znanog po velikom kazanu za pečenje rakije. Domaća rakija se pravila od belih i plavih šljiva, i dudova, u voćnjacima u Idvoru, bilo je i loze za crvena i bela vina.

- Hajde, sedi, Pijada. Šta si se uzvrstela oko te peći, toplo je – reče joj Konstantin i zamoli je da doneše čoklić za rakiju.

- Odmah će, Kosta, samo da ubacim još ogreva u našu furunu iz druge prostorije – reče ona. Ubrzo se vratila i načas je otišla do malenog lavora, koji je stajao na tronošcu u uglu kujne, i oprala svoje garave ruke. Sela je za trpezu, da bi istog trenutka svi ustali i obavili redovnu jutarnju molitvu, pred doručak.

- Presveta Trojice, pomiluj nas; Gospode, očisti grehe naše; Vladaru, oprosti bezakonja naša; Sveti, poseti i isceli nemoći naše, imena Tvoga radi. Amin! – izgovori Konstantin i prekrsti se.

- Amin! – reče za njim Olimpijada, pa se smerno prekrstiše. Zatim su seli za trpezu...

Dok se na stolu pušila posuda sa omletom, Konstantin je dohvatio veći nož i počeo da seče kriške hleba za svoju porodicu. Olimpijada je ustala i usula u sve tanjire ukusno jelo, zatim se vratila i sela preko puta svoga supruga, dve devojčice su se smestile sa strane stola. Konstantin je uzeo mali čoklić, nasuo u njega „dudićaru“, podigao čašu prema ikoni Isusa Hrista i svetog Save, zatim prema ženi i deci, izgovorivši glasno:

- Živeli, uz pomoć dragog Gospoda!

- Živeli, dodade Omimpijada Pupin, dok su ih gledale sa sjajem u okicama kćerke Ljubica i Persida, kojima je Olimpijada vezala crvene mašnice u urednim kosicama.

- Uskoro će Tucindan – reče Konstantin, pa nastavi:

- Moraćemo, Olimpijada, zaklati jedno prase, ti znaš kakav je običaj za Tucindan, i ti dobro znaš da se poštuje taj praznik.

- Znam, Kosta. To uvek radimo za (tucu) "Božićnjar", koji dolazi posle dugog Božićnog posta, ispeći ćemo ga na ražnju na Badnji dan, jećemo ga na Božić, po običaju.

- Naš prota Josif Jovanović je pričao da se nekad za to spremalo jagnje, a ne prase, ali pošto za Tucindan nema jaganjaca u našem Idvoru, kolje se prase – reče Konstantin.

- Da, znam, takav je hrišćanski običaj – dodade i Olimpijada – to se kod Srba posebno poštuje. Tako je bilo i u mom Opovu...

- Već će i Badnji dan – Ja bih posle doručka malko prošetao šorom, pa bih dole iza sela, da vidim oko naše njive, da nam neko nije posekao onih nekoliko cerića. Za drenovinu se ne sekiram, toga ima malo više.

Konstantin je izašao i iz spremišta za alat uzeo jedno malo sekirče, da mu se nađe, jer ima iza sela podivljalih pasa, koji su se odmetnuli i postali nepredvidivi kao divlji vukovi, a znaju i da napadnu paore, naročito one koji idu sami. Navukao je svoj debeli kožuh, na glavu stavio šubar od ovčije kože i sa sekirčetom krenuo ulicom na kraj sela. Sneg je još pomalo padao, ali je bila živa banatska košava. Konstantin je koračao pašnjakom iza sela znamenitih stazama, koje su obeležavali dugi stari bagremovi pored staze, koja je leti intenzivan put za paorska kola i konje, ali sad je to sve prekrio mladi sneg od dva cola. Jata zadremalih gavranova na stabljikama lanjskog kukuruza nisu se pomerala kad je on prolazio pored njih, znali su ga kao starog poznanika. Po snegu su se videli mali tragovi divljači od šapa ili od pandža fazana i jarebica. Iz pravca Tukoša, jato divljih gusaka poleti i vinu se u visine oblačnog banatskog neba. Konstantin je došao do svoje njive i video snegom prekrivene cerice. "Dobro je", pomislio je u sebi. "Ne bojim se ja za seču od lopova, rumunskih Cigana iz obližnjeg Uzdina, jer oni samo leti kradu noću, ovce, svinje i goveda. Ja se više bojim ovih domaćih naših derana iz Idvora, koji uoči Badnjaka zalutaju u tuđu njivu i počnu seču dragocenog drveta".

Konstantin Pupin je još malo šetao kroz svoju njivu prekrivenu snegom. Počela je košava još jače da duva, te se on sa sekirčetom u ruci uputi ka svome selu. Idvor se u daljini video, izgdedao je kao da je u njemu

bezbroj malenih vulkana koji se dime. To su u stvari dimili mnogobrojni odžaci idvorskih kuća, jer je stigla oštra banatska zima. Ponegde se i čulo skičanje tovnih svinja u oborima. Selo Idvor u banatskoj ravnici bilo je prekriveno snegom, a Konstantin Pupin je koračao ka svojoj kući u kome ga čeka voljena supruga Olimpijada i najdraže njegove kćerke. A kako i ne bi čovek voleo sva ta ljubljena bića, naročito mile devojčice, jer sam Bog mu ih je obe poklonio, kćerke Ljubicu i Persidu, i to posle bezbrojnih porodičnih tragedija koje je imao kao mlad otac, kada su on i njegova Olimpijada gubili jedno za drugim svoju tek rođenu decu. Sad je on već četrdesetogodišnjak, a ljudi njegovih godina uvek opreznije koračaju kroz život, bolje razmišljanju, manje rizikuju, mudrije odlučuju...



Sleva i u sredini: vojska Habsburškog Carstva iz 18-19. veka, i na crtežu desno Graničar iz Banata, 1849. godine u uniformi Carske Austrije. Po slici nepoznatog autora: „Stevan Knićanin kod Alibunara“.

Život je išao dalje. Idvor je živeo svojim seoskim ritmom. Obični ljudi su živeli ustaljenim životom, a oni malo imućniji to nisu hteli da pokazuju nametljivo iz ljudske kulture. Bilo je u selu uglednijih ljudi, kao što su seoski paroh pravoslavne crkve prota Josif Jovanović, starih prekaljenih graničara iz porodica Adžije, Filipovića, Terzića, Gajnića, Stojkovića, Nikolića, Jovina, koji su učestvovali u bivšim bunama, zatim jedan od najmudrijih ljudi sela, Baba Batikin, starac sa bezbroj odlikovanja, bio je

hodajući spomenik i učesnik svih značajnih ratnih događaja. Čak je učestvovao i u bitkama na strani Austrije protiv Napoleona i protiv Fridriha Velikog, pa nije čudno što je poznavao i vožda Karađorđa lično, jer je bio njegov savremenik. Svakako da su u Idvoru toga vremena imali posebno uvažavanje ljudi kao što je bio na primer seoski beležnik koji je imao pravo, uz kneza, da kažnjava nevaljale i buntovne banatske paore, a naročito one koji bi vredali cara i zastavu žuto-crne boje. U selu Idvoru je bilo i uglednih gazda dućandžija, nekoliko učitelja iz škole, kovača, bilo je i čurčija i molera, čizmara, abadžija (krojača), koji su šili mnogo štošta, pa čak i čakšire za svečane prilike, sarača, koji je bio veoma dragocen za pravljenje opreme za uprezanje vučnih konja, sve od kožnih materijala, zatim bačvara, bunardžija, zidara, tišlera (stolara) itd. A što se tiče majstora čurčija, zanimljivo je da su bili specijalisti i za ženske i za muške čurkove (kožuhe), naravno bilo je i bravara, šustera, pekara, kujundžija, staklara, zidara, seoskih berbera, čerpičara, pa čak i domaćih vidara. Od uglednijih žitelja Idvora valja spomenuti i mudrog Idvorčanina Glogovca, koji se razumeo u mnoge pisanije i u nemački i mađarski jezik, kao i učitelje idvorske škole, Radivojevića, Obradovića, Čampraga...

Meštanima Idvora svega je trebalo za normalno življenje, pa su ti majstori činili sve od sebe da ih zadovolje. Ugledni Idvorčani su putovali i donosili nove vesti u svoje selo. Pravoslavna crkva je bila centar duhovnog života, savremenik, savetodavac i svedok njihovih rađanja, krštenja, venčanja i zemaljskog umiranja. Komunikacija prote pravoslavne crkve u Idvoru Josifa Jovanovića, sa protom pravoslavne crkve iz Pančeva, Vassom Živkovićem, koji je ujedno bio i poznati srpski pesnik – bila je višestrukoj korisna, kako za seosku školu, za omladinu Idvora, tako isto za sve probleme, koje su Idvorčani preko svoga paroha i Crkvene opštine prosleđivali u Perlez, Pančeve, i dalje tadašnjim vlastima.

Seljačka radna zadruga u to vreme je dobro funkcionisala i bila je deo državnog dobra. Živeti u jednom banatskom selu kao što je bilo selo Idvor, jedino je bilo tako moguće, da sve besprekorno funkcioniše i da svi budu zadovoljni. Život Idvora bi započinjao zvonjavom jutarnjih crkvenih zvona, kada bi konope vukli Josifovi crkvenjaci. Otvarale bi se idvorske kapije i tada bi golobradi derani sa svojim kamdžijama isterivali na ulicu svako svoje volove i krave na ispašu, a bilo je domaćinstava i sa 5-6 krava

i volova. Idvorske ulice bi se prašile, dok se čula rika mnogobrojnog stada, koje se koncentrisalo u više krda, za šta su brinuli idvorski dečaci, i učenici novoosnovane "pastirske idvorske škole". I tu se znala određena hijerarhija: ko je najbolji čoban, ko ima najbolje bićeve, ko ima najviše krava ili volova, ko zna najviše trikova u vezi sa ispašom stoke itd. Ti mlađani pastiri sa idvorskih pašnjaka su imali neki svoj autonomni svet, svoje dečačke običaje i svoja vlastita pravila. Kada bi združena stada krenula ka idvorskim pašnjacima, pratili su ih pucnji bezbrojnih bićeva. Ne, nisu ti bićevi pucali po koži kućnih konja i krava-hraniteljki, već su oni pucali u vazduhu. U tome i jeste veština i vrlina mladog čobanina – ko najbolje barata bićem. Ta znanja su bila za ugled i poštovanje, kao što je za starije bilo merilo ugleda nešto sasvim drugo. One porodice koje nisu imale u korenima mlađane čuvare stada, prepustili su ta zanimanja tim veštim pastirskim dečacima.

Porodica Pupin je imala dve devojčice, i nije imala dečaka za pastirske veštine. To su bili drugi idvorski dečaci, koji bi, dok bi stada mirno pasla, razvili svoje dečačke igre: rvanje, preskakanje prepreka, skakanje sa starog oborenog balvana, penjanje uz drvo, gađanje praćkom vrana, i naravno ono najvažnije vežbanje sa bićevima. Dve kćerkice Konstantina i Olimpijade Pupin, posmatrale bi i dečačice ispred svoje kuće i njihove muške igrarije. One nisu imale tad rođenog brata, te su u njihovim očima sijale neke male iskre radosti, dok su zamišljale da je neki od dečaka iz komšiluka njihov bata. Sa tim romantičnim mislima bi njih dve ulazile u kuću, pomalo tužne kad shvate da one nemaju brata. Skrivene, i potpuno zdrave emocije devojčica došle su do izražaja jedne jeseni.

- Domaćine, domaćine...! Hajde, otvarajte, stižu slatke stvarčice – čuo se glas torbara Lukanića, koji je ulazio u dvorište Pupinovih, noseći na leđima veliki ruksak, a u ruci drveni sanduk oblepljen sličicama.

- Gde baš sada da naideš sa tim tvojim drangulijama? – reče mu u šali Konstantin, onako krupan, dok je navlačio kaput. Iza njegovih leđa je promaljala glavu supruga mu Olimpijada.

- Hajde, hajde, kneže, neka vide tvoje ljupke čerkice ove moje slatke đakonije, a imam i za tvoju Olimpijadu nešto. Ako nemaš odmah da platiš, platićeš kad mogneš – reče mu krupni i zadihani torbar, koji je bio porekлом Kranjec, ali je redovno nekoliko puta godišnje dolazio u Idvor.

- Blagodarim kneže, Konstantine, danas sam imao uspešan pazar u nekoliko sela od Velikog Bečkereka do Idvora, pa reko' da svratim i do vas. Imam nekih zanimljivih stvari: britve za brijanje, nemačke, mirisnih vodica iz Pešte, a u koferu imam neke raznovrsne slatkiše za vaše ljupke kćerkice – reče torbar Lukanić, sedajući za veliki kuhinjski sto.

- Baš dobro što si stigao. Neka Kosta pogleda te britve, ja ču da vidim te mirise, a trebalo bi nešto da kupimo i našim devojčicama, pa da one uživaju u slatkišima, kad večeras bude puna kuća gostiju kod nas na večerašnjem poselu – reče Olimpijada i pogleda supruga Konstantina, tražeći i u njegovim očima podršku.

- Baš si uporan, kad si navro s tim drangulijama – reče kobajagi ljutito Konstantin i pomognu mu da podigne šareni sanduk i veliki ruksak stavljajući ih na drveni sto.

Torbar Lukanić veoma zadovoljan Konstantinovom odlukom da može da raspremi svoje ponude, dobroćudno podiže ton i zavika:

- Gde su ti mali slatki anđelčići?

U tom trenutku dve ljupke devojčice potrčaše i zagrliše maleni šareni sanduk sa slatkišima, koji im je on tad otvorio. Unutra se pokazalo pravo slatko blago kao iz hiljadu i jedne noći. Šta su sve bombondžijine ruke i mašta mogli da naprave, to je neverovatno. Bombona u neverovatnim bojama, lilihip od manjeg do najvećeg, medenjaci, slatka srca veća, manja i ona veličine ljudske glave, sa ogledalcima u sredini, sa raznim rečima koje su vešte ruke bombondžije i njegovi čarobni špricevi mogli da napišu po pečenom slatkom testu.

- Uh, što su lepe bombone, a tek ova crvena srca – klikću razdragane devojčice, dok ih srećno posmatraju otac i majka. Torbar Lukanić, sav ozaren prizorom oduševljenja zbog njegove ponude, tapše Konstantina po ramenu:

- Hajde, kneže, sad ti pogledaj ove moje britve, Olimpijada već zagleda male boćice mirisa, dok devojčice žarko želete moje slatkiše...

Konstantin pogleda razasut sadržaj torbarskih ponuda na stolu, zaista mu je jedna britva zapala za oko, pa je pogledao svoju suprugu Olimpijadu, iz čijih očiju je pročitao znak odobravanja da se odreši kesa i nešto pazari od torbara Kranjeca, zatim je klimnuo glavom supruzi koja je načas zamakla i brzo se vratila iz druge sobe noseći par sjajnih novčića

Austro-Ugarske monarhije, spuštajući ih na sto, pored svoga supruga Konstantina.

- Jedna britva za brijanje, jedan manji miris, i deci za slatkiše... calen bite – reče mu na nemačkom, u šali, Konstantin Pupin.

- Tvoj izbor naplaćujem, Olimpijadi bočicu mirisa upola cene, a devojčicama ne naplaćujem – reče torbar Lukanić uzimajući novac.

- Daj, Pijada, skuvaj nam svima po jednu kafu – reče Konstantin i pomože Lukaniću da zatvori bezbroj specijalnih poklopaca svoga čudnog sanduka sa prepuno slatkiša. Na sećiji su se radovale devojčice, sisajući zelene i crvene slatke bombone i lilihipove istovremeno.

Za stolom su sedeli Konstantin, supruga mu Olimpijada i bucmasti torbar Lukanić. Olimpijada je rukom brzo okretala sjajni mesingani mlin. Miris sveže samlevene kafe se širio svud prostorijom. Voda je provrila u beloj povećoj džezvi Tri šoljice su bile na stolu iz kojih se pušio prijatan topli napitak, dok je napolju jesen stizala u obliku vетра koji je nosio guščije perje po dvorištu.

I dok su svi pili kafu, iza njih na krevetu tekao je razgovor u kome se sedmogodišnja Ljubica obraćala dvogodišnjoj sestri Persidi. Razgovor tako tih, ali dostupan ljudskom uhu.

- Gle, na mom srcu uslikani su dečak i devojčica, pored ogledalca – reče mala Ljubica, devojčica lika Konstantinovog, – pa nastavi – a na tvom slatkom srcu, Persida, uslikane dve devojčice i dečak... To im je sigurno brat – reče joj Ljubica, dok je Persida zagledala u sličicu.

Mlađa Persida je zagledala ukrasno medeno srce sa sličicama.

- Baš bi bilo lepo da imamo malog brata – reče opet Ljubica, pa obe počeše da zaviruju svaka u svoje ogledalce koja su bila ugrađena u oba slatka ofarbana srca.

- Lepo, ja bih da krenem – reče torbar Lukanić, uprtivši sivi rukšak i poče da hvata za malu ručku svoga čudnog sanduka. Međutim, Konstantin mu je poneo sanduk, prativši ga do kapije.

- Doviđenja i hvala ti, Kosta. Vidimo se, ako Bog da!

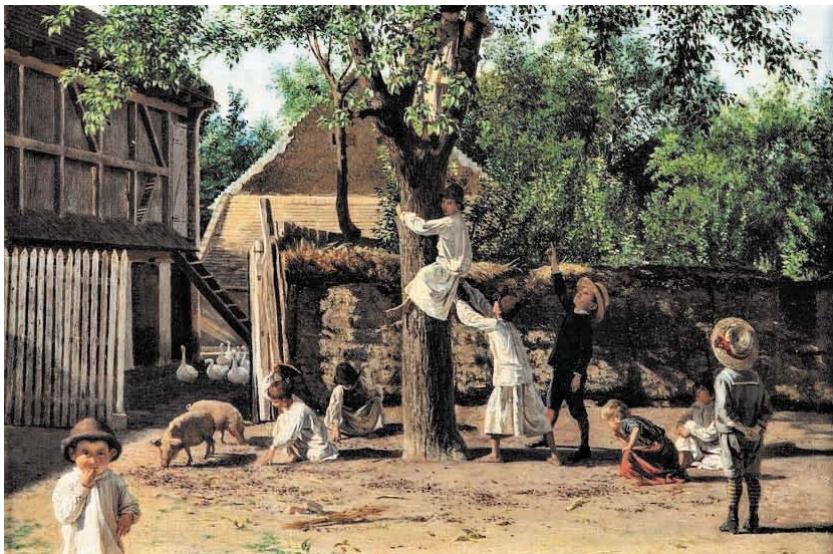
- Doviđenja i srećno ti – reče mu Konstantin i zatvori za njim drvenu malu kapiju, dok je vezani pas promuklo lajao za torbarom.

Konstantin Pupin se vratio i seo za sto za kojim je ostala da sedi supruga mu Olimpijada. Uhvatio je njenu toplu ruku. Ona ga je pogledala

duboko sa nekom tugom u očima. Konstantin je znao zbog čega je ta tuga nadošla. I njemu još odzvanjaju u ušima reči kćerke Ljubice, koje je govorila mlađoj sestri Persidi, o bratu koga nemaju. Znao je da je isti slučaj i sa osećanjima Olimpijade u vezi sa tim.

- Hajdemo, ženo, da se spremamo za poselo koje će biti večeras u našoj kući – reče joj Konstantin, napominjući joj da proveri fitilje u obe petrolejke, kao i kutiju sa velikim svećama.

- Dobro je, Kosta, ima fitilja u obe lampe, a i u fenjeru – reče ona. Dok je Olimpijada ostala da sprema sve što treba za doček brojnih gostiju, Kosta je obukao kožuh, stavio šubar u izašao malo u dvorište, zatim je odšetao do dvorišnih vrata i išao ispred kuće. Ispod uličnih stabala duda, oraha i bagrema nakupile su se hrpe opalog požutelog lišća. Iz pojedinih kuća se čulo rzanje napojenih konja, tek pridošlih sa plodnih paorskih njiva. Prošao bi i poneki retki prolaznik, mahnuvši Konstantinu rukom, dok je Idvorom šetala jesen, koju je pratilo hladni i nemirni vetar...



Deca pod dudom (rad Uroša Predića iz 1887)

(GLAVA ŠESTA)

KNEZ PUPIN JE DOBIO SINA

Bilo je puno večernjih posela u kući Pupinovih. Olimpijada i Konstantin su se veoma voleli i uzajamno poštivali. Iako po prirodi i temperamentu veoma različiti, njih dvoje su se dopunjavali. Olimpijada, još kao mlada devojka, pre nego što se udala za Konstantina bila je veoma inteligentna. Čitala je i izvrsno poznavala Stari i Novi Zavet, znala je najvažnije psalme, molitve svakodnevne i sve običaje uoči srpskih svetaca. Nije volela grubosti niti psovke, ali je bila devojka za primer. Svoje navike življenja i vaspitanja donela je iz svoga Opova, uz skroman miraz u jednom drvenom koferu. Konstantin Pupin je u odnosu na Olimpijadu ipak bio drukčijeg mentaliteta. Sin idvorskih paora, koji je odrastao u nemirnom vremenu previranja, ratova i stradanja na tim prostorima. Kao i njegovi roditelji Arsenije i Stana Pupin, bavio se poljoprivredom i poslom oko stoke. Pored poslova seoskog kneza, preuzeo je i obaveze oko udovice i supruge svoga pokojnog brata Nikole, oko kojih su se do pre par godina brinuli Konstantinovi roditelji Arsenije i Stana, ali nažalost i oni su umrli, tako da su se sve obaveze oko mnogočlane porodice svalile na njegova pleća, jer su mu umrli braća Nikola i Živan. Mnogi iz Idvora se sećaju Konstantina kao dobrog seoskog mladića, koji je uvek bio ozbiljan, krupne grade i uvek pomalo zamišljen. Sa njegovim sazrevanjem menjalo se i njegovo ponašanje. Veoma rano se priključio hrabrim graničarima Banatske krajine, a kada su ratovi završeni on se oženio devojkom iz Opova, Olimpijadom Milanović (nadimak Aleksić). Tim brakom je veoma bio zadovoljan i stari seoski prota Josif Jovanović, kod koga je često u crkvu odlazila čestita Olimpijada, moleći se smerno dragom Gospodu, i ljubeći ikone, znala je da se ispovedi čestitom idvorskom svešteniku:

- Oče, Josife, zahvalna sam Bogu što mi podari dve kćeri.

Stari prota pravoslavne crkve u Idvoru, stavio joj je ruku na rame i tiho rekao:

- Čuj, Olimpijada, dete moje. Gospodnji putevi i njegova volja ne-

predvidiva su dela. Sve što je bilo, bilo je kako je moralo biti. Podižite sa ljubavlju Ljubicu i Persidu, i neka tebi i tvome Konstantinu, Gospod podari svako dobro. Evo ti, dete moje, ponesi i kesicu tamjana...

- Hvala, blagodarni proto Josife, i s Bogom.
- Zbogom, čestita Olimpijada i pozdravi Konstantina.

Olimpijada je, zabrađena u tamnoj marami polagano izlazila iz Blagoveštenske crkve i uputila se svojoj kući, koja je bila tu, u blizini, gde su je čekali njeni najdraži članovi porodice.

Vreme je prolazilo. Konstantin je radio poslove oko njive, kuće, stoke, a istovremeno je i bio seoski knez. Ljubica je već krenula u mesnu školu koja je otvorena 1843. godine i imala je tad samo četiri razreda.

Prolazila je i 1853. godina. Banat je pripadao Srpskoj Vojvodini. Pristigao je i Božić 1854. Porodica Pupin ga je po tradicionalnom običaju dočekala srećno i sa ljubavlju. Januar i veći deo februara su bili izrazito hladni, ali topla masivna i bela furuna u prostranoj kući Pupinovih, te zime je grejala mnoge koji su i dalje dolazili u njihovu kuću na tradicionalna posela. Lepo je to druženje bilo. Dolazili su tu predstavnici svih generacija, od staraca, nekadašnjih prekaljenih ratnika i životnih mudraca, do mladića za ženidbe i mlađih utegnutih i dobro nakarminisanih udavača, namirisanih mirišljavim vodicama. Tu je bilo i starijih bakica koje su prele belu vunu. Preslicama su sve one vešto demonstrirale pravu virtuoznost u brzini namotavanja vune na drvena vretena, da bi se nova vuna veoma vešto postavila na preslice. Takođe, preslice su bile tako umetnički urađene i izrezbarene, da su pretstavljalje pravo umetničko delo svakog tišlera koji ih je pravio. Preslice su imale i mala ogledalca za mlađe žene koje bi radile na njima. Na tim poselima se krunio kukuruz, uz čudne priče staraca, a ponekad su se nizali i duvanski listovi. Mlade neženje bi za velikim stolom zavrtele špil karata: tablić, preferans ili poker, a čestio bi im se priključio i domaćin kuće, Konstantin, jer je nekad kao graničar Banatske krajine rasturao svoje kolege baratajući špilom uspešno. Naravno, ko god bi noću prolazio pored kuće Pupinovih, čuo bi graju, a čula bi se i pesma žena, koje su se orile kroz odškrinute pendžere.

Posle jednog burnog posela, kada su svi gosti otišli svojim kućama, Konstantin i Olimpijada su legli u svoju postelju i tih razgovarali:

- Pijada, znaš, ti si kneginja u našem Idvoru, ako sam ja knez, zar

nije tako? Ja sam knez Idvora u Srpskoj Vojvodini, a ti si nekako uvek ostala skromna... Ti moraš da znaš, ako sam ja knez, ti si onda kneginja...

- Ne preteruj, Kosta – reče mu Olimpijada, milujući mu rukom lice, na kome su se od mesečine sjajile oči i crni krupni brkovi.

- Ne, ja ne preterujem, to je zaista tako, po četvrti put sam knez.

Olimpijada se pridiže sa jastuka, pogleda ga i reče mu:

- Ali, ja sam ostala, Kosta, što sam i bila – Olimpijada Pupin.

- Tačno, draga ženo, ali ti si i idvorska kneginja Pupin, zar ne?

Oboje su se tada nasmejali, ali tiho da ne probude svoje zaspale devojčice, tu, pored njih, na drugom drvenom krevetu.

Tada je Olimpijada uhvatila svoga muža čvrsto sa obe ruke za njegovu desnu ruku, skoro do bola, i tiho mu saopštila:

- Kosta, ja sam ti trudna.

Konstantin Pupin, veoma iznenađen rečima Olimpijade, hitro se pridigao do pasa u postelji, pogledao je svoju ženu i upita je:

- Po čemu znaš, da si trudna?

- Kosta, zar možeš uopšte da me pitaš tako nešto. Pa meni je skoro četrdeset godina. Narađala sam se toliko dece, nažalost više mrtve nego žive, da bih mogla iz svoje sudbine da budem drugim ženama savetnica.

Konstantin je uhvati čvrstro za ruku i upita:

- Zar ipak nemaš previše godina za nove obaveze, i na kraju krajeva, kako će se to odraziti na tvoje zdravlje i začeto čedo?

- Biće kako Bog hoće, moj Kosta, a sada hajdemo na počinak.

Veoma brzo san je uhvatio Olimpijadu, čija je leva ruka ostala u njegovoj desnici i sa njenim snom polako gubila stisak. On je i dalje bio budan, gledajući u tavanicu sobe, dok je mesečina prodirala kroz odškrinute prozorske kapke. U glavi je imao neki čudan košmar. Saopštenje ženino o očekivanju nove prinove izazvalo je u njemu izvesne nedoumice i strahove, jer je to novost koja menja iz korena njihov dosadašnji život.

Vreme je išlo svojim tokom. Konstantin Pupin se naprasno promenio. Sve više je želeo da bude kući pored supruge i dece, i što manje u seoskom birtu. I on bi povremeno posećivao protu Jovanovića u idvorskoj crkvi da razgovora sa njim, ali u odnosu na suprugu mu Olimpijadu, razgovori sa protom su bili nekako kratki, šturi i veoma stidljivi. Za razliku od njega, Olimpijada je češće odlazila u crkvu i više komunicirala sa

starim idvorskim protom Josifom Jovanovićem, saopštivši mu da očekuje svoju novu prinovu, ako Bog da najesen u oktobru mesecu...

Taj dan je došao. To bejaše 9. oktobra 1854. godine. Ruke idvorske babice Tanasije Sorinkić, kćerke Georgija Sorinkića – prihvatile su novorođenče, koje je ispustilo svoj iskonski prvi plač. Konstantin Pupin i Olimpijada su dobili treće živo dete – rodio im se sin Mihajlo.

Vest je prostrujala brzinom groma, kroz sve ulice sela Idvor. Svi su se radovali toj novosti. Porodaj se dogodio relativno lako, a Olimpijada je rodila zdravog dečaka u kući u kojoj se udala. Njeno prethodno iskustvo iz rađanja dece joj je puno pomoglo, uz veliku brigu babice Tanasije, kao i pomoć jetrve i supruge pokojnog devera Nikole, a bejaše dragocena i pomoć starijih idvorskih žena koje su vične porođajnim običajima.

Dolazak željenog brata, dve devojčice Konstantina i Olimpijade, Ljubica i Persida su dočekale sa neopisivim oduševljenjem. Ljubica je tada punila već devetu, a Persida je bila nekoliko godina mlađa. Dočekale su srećne da im se rodi jedini brat prvenac Mihajlo Pupin.

Mali Mihajlo je odnesen u naručju oca Konstantina, uz pratnju izabranog kuma čestitog paora Teofana Ivkovića i kume Tanasije Sorinkić, u obližnju pravoslavnu crkvu koja je sazidana 1803. godine, pod imenom hram Svetih Blagovesti. Ceremoniji krštenja malog Mihajla prisustvovali su tada ugledni Idvorčani sa svojim suprugama i ostali svet, jer je čestiti seoski knez Konstantin Pupin krstio svoga sina, što je u to vreme svakako bio veoma značajan događaj u selu Idvor.

Idvorski prota Josif Jovanović, po običaju hrišćanskem i pravoslavnem, obred krštenja Mihajla Pupina, obavio je besprekorno. Tog dana u glavnoj crkvenoj knjizi Pančevačkog protoprezviterstva pod rednim brojem (237) upisano je: *"Mihail, sin oca Konstantina Pupina i majke Olimpijade Pupin devojačko prezime Aleksić – rođen je 27. septembra 1854. godine, a kršten 4. oktobra 1854. godine, po starom julijanskom kalendaru".* Po gregorijanskom kalendaru (novom), koji je tada bio važeći u Austro-Ugarskoj monarhiji, proizilazi da je *"Mihail Pupin rođen 9. oktobra 1854. godine, a kršten 16. oktobra 1854. godine."* Idvor je tada administrativno pripadao Perleskom okrugu. Srbi u Srpskoj Vojvodini, kao pravoslavni hrišćani, imali su pravo da ozvaniče datume po svom (starom) julijanskom kalendaru, to im je dopušteno od vlasti iz Beča. Selo Idvor je

tim odlukama vlasti bilo zadovoljno. Tada će u životu Pupinovih da se pojavi i jedan plemeniti čovek. To će biti protojerej Vasilije Vasa Živković, koji je služio Gospodu u crkvenim prostorijama pri mitropoliji u Pančevu. Taj dobri čovek, erudit, pesnik i profesor gimnazije, odigrće veoma važnu ulogu u životu i školovanju Konstantinovog sina Mihajla.

A u kući kneza Konstantina Pupina i njegove čestite supruge Olimpijade uselila se neopisiva radost. Pored Konstantinove dve kćerke desetogodišnje Ljubice i trogodišnje Perside, rastao je maleni Mihajlo, koji je sada bio najomiljenija centralna figura u porodici Pupin. Svakako da je i brojnost porodice pokojnog Konstantinovog brata Nikole bila impozantna. Tada je već bio oženjen i Nikolin sin Arsenije, koji je iz braka sa čestitom devojkom iz sela dobio decu: Timu i Niku, a potom Dušana i Zorica. Dakle, u komšiluku porodice Pupin, gde su bile smeštene dve kuće, jedna Konstantinova i druga pokojnog mu brata Nikole – živilo je tad ukupno dvanaestero čeljadi Pupinovih.

U blizini njihove kuće na oko stotinak metara nalazila se sa leve strane do crkve osnovna četvorogodišnja škola. Pre njene izgradnje 1843. godine na istom mestu je bilo šetalište Idvorčana. Isprva su za školu bila obezbeđena skromnija sredstva, tako da je ona imala samo dve prostranije učionice. Može se reći da su prvi učitelji u selu dok je škola još bila u povodu bili najmudriji i najiskusniji žitelji Idvora, koji su imali prirodnog dara i životnog iskustva, među kojima je bilo starih sveštenika, slavnih učesnika u istorijskim i svetskim bunama, graničarskih starešina. Međutim, proširivanjem škole na još par učionica, stvorila se potreba i za većim brojem učitelja, koje je u selu birala Crkveno-školska opština, pa ih je ona i plaćala. Svakako da je informacija o otvorenim konkursima u svim okolnim selima bila javno obelodanjivana u velikoj varoši Pančevo.

U idvorsku četvorogodišnju školu 1855. godine već je išla najstarija Konstantinova i Olimpijadina kćerka Ljubica. Odlazila bi redovno na nastavu i vraćala se kući sva razdragana, da bi sa vrata povikala svima:

- Danas sam jako srećna, učila sam katihizis i biblijsku istoriju.
- Je l' kod učitelja prote Ace? – upita je otac Konstantin.
- Da, oče, kod njega. Kako samo fino priča učitelj Aca, sve sam zapamtila – razdragano govori Ljubica, dok seda sa ukućanima za veliki masivni sto, na kome je već sve bilo spremno za podnevni ručak.

- A da li si ovih dana dobro savladala ono iz psaltira – upita je mati Olimpijada, dok je prinosila velikom stolu kazanče sa varivom.

- Jesam, jesam, majko, savladala sam dosta iz biblijske istorije...

Svi su posedali za veliki masivni sto. Na čelu stola seo je Konstantin Pupin, sa strane pored njega supruga mu Olimpijada, noseći u naručju devetomesečnog Mihajla, koji je u rukama držao zrelu krušku, dok mu je pokušala uzeti krušku iz ruke sestrica trogodišnja Persida...

- Mamino zlato, đaće majčin, jako sam srećna što si pametna u školi. I treba da učiš i slušaš sve učitelje – reče Olimpijada Ljubici, pa se obrati suprugu Konstantinu:

- Hajde, Kosta, očitaj Očenaš. Ja bih očitala pred ručak, ali držim malog Mihajla u naručju...

- Svakako, svakako, ali ja imam danas jedan svoj predlog – reče Konstantin, pa nastavi. – Neka danas Očenaš očita naš najbolji đak, a zna se ko je to...

Svi su pogledali u Ljubicu, koja se malko zacrvenela zbog hvaljenja od strane oca, ali ponosno i samouvereno je ustala, za tren čutala, a zatim su počele da se ređaju reči desetogodišnje Ljubice, dok su svi ustali:

- Otče naš, iže jesi na nebesjeh; da svjati sja Imja Tvoje, da pridet carstvo Tvoje, da budet volja Tvoja, jako na nebesi, tako i na zemlji; hleb naš nasušni daš nam dnes, i ostavi nam dolge našja, jakože i mi ostavljam dolžnicima našim, i ne vovedi nas vo iskušenije, no izbavi nas od lukavago, amin!

- Amin! – rekoše uglas svi, zatim sedoše za sto.

I dok je Konstantin sekao nožem veliki nabubreli žuti hlebac na više parčadi, Olimpijada je upitala Ljubicu:

- Je li, zlato, majčino, a šta još učiš u školi?

Ljubica, koja je primala iz očeve ruke svežu krišku odsečenog hleba, pogleda majku Olimpijadu, pa joj reče:

- Učimo sve ono što je Bogu milo: pored katihizisa i biblijske istorije i obaveznog psaltira, učimo i bukvar, časlovac, čislenicu, a obavezno je i crkveno pojanje...

- Čuješ li, Persida, šta govori seja – obradi se trogodišnjoj Persidi Konstantin, dok je sipao velikom kutlačom varivo u svoj drveni čanak.

Porodični ručak u kući Pupinovih, bio je završen. Valjalo je ići na

popodnevni počinak. Svi su se redom umili posle obeda, devojčice su obukle svoje spavaće lagane haljinice i otišle su u sobu, usput čavrljajući i štipajući se. Tada se Konstantin obrati Olimpijadi:

- Ti podaj Mihajlu, ako hoće da sisa, a ja odoh na trenutak da proverim je li sa konjima i stokom sve u redu – reče Konstantin i poče da obuva velike drvene klopmpe, napunjene slamom, upućujući se ka štalama. Za to vreme Olimpijada je na velikom krevetu u kujni držala devetomesecnog sina, ljudljajući ga u naručju, dok ju je on držao sićanim ručicama oko vrata. Olimpijada, četrdesetogodišnjakinja, držala je svoje živo čedo. Gledala je svoga voljenog sina, koji je imao mali talasasti čuperčić umešto kose. Pružene njene duge smeđe kose, mali Mihajlo je hvatao ručicama i mrsio ih. Olimpijada ga je gledala i pomicala u sebi: "Da samo možeš da znaš, ti maleni najdraži moj, koliko sam te želeta. Želela sam te toliko da ne mogu to da iskažem. Kada su mi umirala deca, svi tvoji nerođeni braća i sestre, ja sam, sine, mislila da je počela moja nezadrživa starost. Starost žene u dvadeset i nekim...Sa tobom, moj najdraži Mihajlo, počela je moja ponovna mladost..."

U tome času se na vratima pojavio njen suprug Konstantin, očaran prizorom. Seo je za veliki sto i posmatrao svoja draga bića, na krevetu njegova voljena Olimpijada, sedi i ljudi u naručju zaspalog sina Mihajla, u čijim ručicama su ostali zapetljani dugi pramenovi majčine kose...



Crtež Uroša Predića iz 1886.

(GLAVA SEDMA)

DETINJSTVO MIHAJLA PUPINA

Olimpijada Pupin je rodila Mihajla u punim četrdesetim. Bila je kao opovačko devojče čestita, bistra i nadasve veoma vredna, iz ugledne porodice Milanović (Aleksić). Kada se upoznala sa krupnim brkajlijom budućim mužem Konstantinom Pupinom, naočitim momkom iz obližnjeg sela Idvor, čiji karakter je sagledavala i kroz njegovo ukupno ponašanje, dolasci Konstantinovi preko Sakula do Opova zaprežnim kolima bili su najradosniji trenuci za nju. Čista žuta paorska kola, sa šarenim sedeljkama, sa strane fenjer okačen, čist i napunjen petrolejom za noćna putovanja. Dva belca, uvek istimarena, nahranjena, za koje je vredni Konstantin uvek nosio sena i dve zobnice kukuruza i zobi. Kada bi on popodne pristizao u njenu varoš, prepoznavali su ga žitelji Opova i govorili:

- Evo ga, stiže onaj fini deran iz Idvora, kod naše Olimpijade.

A on bi veoma učtivo uvek usporio svoja dva belca, da ne praše kopitama po opovačkim sokacima. Sedeo bi na kolima, leti u kicoškom šeširu, lakšem prsluku i beloj košulji sa čakširama od tamnoplave čoje i kožnim čizmama. U rukama bi držao crne dugačke izglačane kajase, da bi njima preko kožnih amova krotio i smirivao dva prelepa belca, kojima su sa strane nitnovanih amova visile niz grive crvene vunene kike.

Kada je buknula ljubav njega i Olimpijade, on je naprosto zavoleo varoš Opovo, gde će se sa svojom izabranicom i venčati u njenom zavičaju, jer je tadašnji običaj nalagao da se mладenci venčaju u crkvi mesta iz koga potiče mlada. Tako je i bilo. Ona je otisla da živi u kuću Konstantinovih roditelja Arsenija i Stane, gde su je pored svekra i svekrve dočekala i dva veoma ljubazna i pažljiva devera, Konstantinov stariji brat Živan i srednji brat Nikola Pupin, koji je živeo u susednoj manjoj kući.

Naravno, kada je započeo njihov zajednički život, sudsina je htela da u njemu bude i radosti i tuge. Iako je bilo previše tuge, zbog smrti mnogobrojne tek rođene dece, oni nisu gubili nadu, verujući u darove Svevišnjega, koji ih je pomilovao darujući im 1845. godine kćerku Ljubicu, a

1852. godine i kćerku Persidu. Tužne godine pre rođenja Ljubice, i Konstantin i Olimpijada pokušavali su da prebole. Išlo je teško, jer izgubiti četvoro svoje dece zaredom: Savu, Jovana, Estiru i Makrenu, srce i dušu ranjava, a od životnih nada čovek pred sobom vidi samo presahli zdenac...

Zasja sunce Pupinovima kroz rođenje Perside, pa se opet spustila siva koprena tuge, zebnje i očaja, posle smrti još dva tek rođena sina Živana i Nikole. Ali, Olimpijada i Konstantin su imali veru, a gde je vera tu ima i nade, jer bi bio strašan svet u kome se iz patnji ne bi rodilo nikakvo dobro. Iako je Pupinovima soubina sipala gorčinu u svaku čašu sreće, rođene sina Mihajla je odjednom u dušama i srcima Konstantina i Olimpijade zgnječilo nagomilane dugogodišnje boli, jer je radost prigrnila porodicu Pupin, a ta radost je zračila kao oreol oko malenog Mihajla, da bi se proširila svukud gde god mali Mihajlo korača, spava i sanja...

Prošle su dve godine. Mihajlo je rastao u delokrugu svoga dečinstva. To je bilo okrilje svojih dragih roditelja, svojih sestara Ljubice i Perside, a u istom dvorištu pored dece Arsenija Pupina, koji je bio sin pokojnog Nikole Pupina. Pričali su mu o preminulom stricu Živanu, koji bi im uvek sa paorske njive nešto lepo doneo, to bi bila velika sočna lubenica, dinja ili kesa svežih kupina, koje bi stric Živan pri polasku sa njive kući, ubrao pored mirisnog Tamiša. Naravno da je Živan, pred kraj svoga života, a koji nije imao svoju decu, jako voleo malu Ljubicu, kćerkicu svog najmlađeg brata Konstantina i decu pokojnog mu brata Nikole, pa bi često donosio deci svoje braće darove prirode, pa čak i malene sive zečiće, koje bi sutradan opet vratio u prirodu. Njegove navike je nasledio i stariji Nikolin sin Arsenije, koji je bio dobar domaćin kuće i vredan paor. Pa, tako jednom, vrativši se iz njive zaprežnim kolima u dvorište Pupinovih, glasovito je povikao ispred drvene kolske kapije:

- Gde je moj najmlađi brat od strica Mihajlo, nešto mu nosim.

Bezbroj dečijih glavica začas je promolilo kroz pendžere kuće.

Dvogodišnji Mihajlo bi istrčao iz kuhinje u dvorište. Na sebi je imao kratke čakširice, koje mu je majka Olimpijada sašila od stare suknce pokojne svekrve Stane, u maloj košuljici koju mu je dala prerasla Persida. Bio je bos, jer bejaše leto.

- Šta mi nosiš? – upita Arsena brata od strica, trčeći u susret ka njemu, koji je znojav i umoran širom otvarao veliku drvenu kapiju.

Arsenije je nežno podigao malog Mihajla, poljubivši ga u obraze, zavrtevši ga u naručju.

- Sad ćeš da vidiš šta ti je stariji brat od strike doneo.

Mihajlove dečije krupne oči su ga gledale u čudu. Počeo je radošno malim ručicama da lupka brata Arsenija po leđima govoreći mu:

- Pokaži, pokaži šta si mi doneo – sav ozaren u licu i veoma nestrpljiv, kakvo je to iznenađenje za njega ovaj put pripremio Arsen.

Brat Arsenije ga je tada nežno spustio na zemlju i šapnuo mu:

- Mišo, samo da uvezem u dvorište kola sa konjem, i onda ćemo da se zajedno radujemo.

Tada je Ljubica uzela svoga brata Mihajla za ručicu i odvela ga nakratko na hodnik, u dvorištu kuće.

Utom je Arsen, sa rečima "hajd", blago ošinuo konja po sapima. Kola su zazvečala po dvorištu koje je bilo pocigljano žutom pečenom ciglom i uputila se sredini dvorišta. Sva deca su pritrčala kolima, sa znatiželjom, šta to bratu Mihajlu sa njiva donosi Arsenije, koji je vezivao rudu za mladi bagrem u dvorištu, zatim je ispod daske-sedalice u zaprežnim kolima izvadio šarenu pletenu zobnicu, koja je u njegovoј ruci prosto oživela i zamrdockala.

Oči dečaka i devojčica su se raširile u ogromnom iščekivanju, šta bi to moglo biti. Međutim, Arsenije je poneo šarenu zobnicu u kujnu, a uz osmeh davao prstom jasan znak da se šarena vrećica još ne sme otvarati. Kada su svi ušli u prostranu kuhinju, Arsen je pažljivo stavio šarenu zobnicu na veliki sto i počeo da razvezuje uzlove crvenog konopčića. Rukama je pažljivo rastvorio šarenu zobnicu i gle čuda: iz torbice su se prvo počele promaljati sive duge uši, pa mala dlakava glavica i na kraju i malene nežne šapice. Bio je to mali sivi zeka, koji je gledao oko sebe, gledao je svoje nove drugare i mnogobrojne dečje okice. Drhtao je uplašen i nemocan. Bezbroj ručica je pohrlilo ka njemu da ga dodirne i uzme. Ali je Arsen tada rekao:

- Ne, ne, ne može to tako! On je mala beba. Ja sam ga doneo najviše zbog Mihajla, da ga vidi, i da nešto nauči iz života prirode.

U tom času se na vratima pojavio i Konstantin Pupin, noseći i on neku torbicu u rukama, a Olimpijada ga upita:

- Da nisi i ti doneo još jednog zeca?

- Kakvog zeca – reče pomalo zbumjeni Konstantin, uz blagi smeh, pa dodade, – a kakva je to gungula oko stola.

- Arsen doneo malog zeca Mihajlu – rekoše sićani dečji glasovi, dok ga je Mihajlo uz pomoć sestre Ljubice pokušavao uzeti u ruke.

- Svaka čuda, Arsene, donosiš ovoj deci – reče Konstantin, pa nastavi. – Još malo, kako je počelo, ti ćeš im donositi i žabe, guštare, pa čak i skakavce, kao moj pokojni brat Živan, tebi, kad si bio mali...

I dok su svi bili zauzeti novim gostom Pupinove kuće, malenim sivim divljim zekom, Olimpijada je preuzela od Konstantina malu vreću, pa ga krišom upita:

- Šta si to doneo, da nije šećer ili možda kafa?

- E, nije, ovaj put to nije što misliš – reče šapatom Konstantin ženi Olimpijadi i dade joj migom znak da krene sa njim do špajza. Kada su zajedno ušli u prostoriju, Konstantin odreši vrećicu i razgrnu otvor. Osetio se miris iseckanog duvana.

- Duvan? – začuđeno ga upita Olimpijada, pa dodade. – Otkud?

- E, draga moja ženo, malo sam trampio za nešto one naše jesenje „dudićare“, sa komšijom Gavrom Bežunarom. Neka se malo nađe duvana za brojna posela, i u duga zimska vremena...

A u drugoj prostoriji oko velikog stola pravi živi skup malenih dečijih glavica i graja sićanih glasova. Vest o novom čupavom i dugouhom gostu Pupinove kuće, pročula se i do dece iz porodica: Pališin, Maričin, Bojić, Orlovatski, Šendurski i drugih, koja su pohrlila u dvorište Pupinove kuće. Tamo je maleni Mihajlo bio u centru pažnje. On, onako mali sa sivim zekom u naručju, a oko njega bezbrojna deca, koja su malenom brkatom zeki nutkala razne đakonije: lišće deteline, šargarepicu, mrvice proje, ali mali zeka je sve to onjušio i nije probao. Tada je Arsenije rekao pomalo povиšenim tonom:

- Čuj, Mihajlo šta ču ti reći, a ovo nek' čuju i sva ostala deca ovde. Mali zeka, koga sam ti doneo, biće naš gost samo do jutra...

- Ali, zašto, braco? – upita ga tužno i skoro do plača mali Mihajlo.

- E, zašto. Odgovor ču ti dati, Mišo. Moj odgovor treba da čujete svi vi, deco. Znate, ja puno radim na njivama, a skoro da sam se i preselio na Živanov salaš, a jednom mi je stric Živan pričao: „Puno se družim sa prirodom. Kada idvorski dečaci čobani izvode brojna stada na pašnjake

oko Idvora, oni se druže sa prirodom onoliko koliko im to dopuštaju stada o kojima brinu, pa se vraćaju oko podneva kućama sa krdima. Kod mene je drugačije, jer ja sam po ceo dan u prirodi. Kad sam završavao poljske radove sa našim Putkom i Rudanom, onda ih napojim na poljskom buna-ru, zatim odvedem u njihovu štalu na odmor. Tada se i ja malo odmorim i odspavam na salašu. Posle ustanem i zasednem za stari bagremov sto, što je još naš pokojni otac Arsenije napravio. Ja tu za tim stolom malo duvanim, malo deljem grane vrbe i pravim svirale. E, tada moje oči vide ono što se ne može videti svakodnevno. Priroda živi oko mene: jarebice, prepelice, zlaćano-kafenasti fazani... Skoro mi sleti na bagremov sto šarena ptica kreja. Tada polako prošetam putićem kroz naše mlado žitno polje, i gle! Žućkasta lija polako pređe ispred mene. Zuje debeli gundelji u sporom letu i spuštaju mi se na šešir. Rukom ih skidam sa šešira, a oni, ni briga ih nije, mene se ne boje. Pažljivo ih skidam trome i lepljive sa mog šešira i puštam ih u slobodu. Idući dalje srećem dva odrasla zeca, iza kojih ide četvoro njihove čupave dečice. Zamiču u mladu detelinu i odoše svojoj kući negde u sredini njiva. I danas kada sam završio poslove sa Rudanom i Putkom, našim konjima zlaćane braon boje, ja krenuo kući u Idvor. Taman, kada uhvatih pravac putićem ka selu, ispred mene na putu čući maleni sivi zeko. Tada zaustavih kola i priđoh mu. On je čučao i gledao me svojim žućkastim okicama, mrdajući brčićima i belim repičem. Polako ga uzech i stavih na dlan. Mali zeka me je gledao, tad mu ja tiho rekoh:

- Je li, mališa, što si ti sam? Gde su ti tata, i mama, sestre i braća?

Mali zeka me je gledao i pomalo drhtao. Tada ga pomilovah po nežnoj dlaci i rekoh mu:

- Sigurno si bio radoznao da malo prolunjaš okolo, pa si se izgubio od svoje porodice. Nisi shvatao da si isuviše mali za veliki poljski svet, koji je prepun opasnosti. Hajdemo, poneću te u naše selo da upoznaš neke dečake i devojčice u Pupinovoj kući...“

- Dobro, dobro, Arsene, još ti samo fale gusle, pa da to sve pretočiš kao Filip Višnjić – dodade kroz šalu Konstantin.

- Neka, Kosta, baš im lepo priča Arsenije. Lepo i poučno.

- Živa bila strina, što si na mojoj strani. Konstantin misli da su najvažnije njegove odborničke i političke priče. On je seoski knez, pa ga

više puno i ne zanima priroda oko Idvora – reče on kroz šalu Olimpijadi.

- Priroda? A ko brine o toj prirodi, o svim paorima, o redu i na njivi, u selu, pa i u školstvu našega sela – dodade malo ljutito Konstantin Pupin, na upadicu njegovog sinovca Arsenija.

- Nemoj, tata, i ja sam na strani Arsena – reče mala Persida miljući rukom mladog sivog zeca, koga je privio uz grudi njen brat Mihajlo.

- I mi smo, začavrljaše brojni dečji glasići, štiteći Arsena od Koste i moleći ga da nastavi da im priča paorske priče. Tad Arsenije nastavi:

- Ipak, vidite, draga deco. Čuj i ti, Mihajlo. Moj stric Kosta je savim u pravu. On zaista puno brine za celo naše selo kao seoski knez. Veoma je važno brinuti se za sve one kojima treba pomoći. Ali, i ovom našem malom dugouhom prijatelju, sivom zeku, moramo pomoći, ali kako?

- Pazićemo ga, hranićemo ga, kupaćemo ga... – zavikaše uglas brojni dečji glasići.

- E, ne može to tako – povišenim tonom reče Arsen. Mali zeka ima svoje roditelje koji sada pate što ga nema, i negde čekaju da se on vrati, a za njim pate i njegove bate i seje. Malog zeku pojti vodom rosa sa deteline i sa mladog žita, hrani ga priroda i okolina u kojoj živi, za njega brinu njegovi roditelji. Njemu je mesto uz njegovu braću i sestre...

- Dobro kaže Arsen, deco – rekoše uglas i Olimpijada i Konstantin.

Mali Mihajlo je svojim okicama gledao u starijeg brata od strica Arsena, u tatu i mamu, pa onda u malenog zeku. Iz dva plava oka iskraše mu se dve krupne suze i kanuše na zekinu dlaku.

- Braco, Arsene, a može li makar večeras da prenoći sa nama? – upita ga mali Mihajlo.

- E, to može. Naravno, jer je već veče, pa ne bih smeо večeras da ga vraćam u njive, da ga ne pojedu zle životinje.

- Nemoj da ga pojedu – povikaše brojni sićani dečji glasići.

- Dobro, deco, igrajte se sa malim zekom, a sutra će Arsen da ga vrati u prirodu, je l' u redu – upade u reč Konstantin.

- Jeste, tata, – reče mali Mihajlo, pa upita Arsenija. – A možeš li mi sutra doneti nešto drugo, braco?

- Doneću ti nešto lepo, Mihajlo, a to će biti svirale. Doneću i jednu granu jorgovana da te naučim kako se prave male svirale, pa ćeš ti jednog dana praviti veće svirale... kad porasteš – reče mu brat Arsenije.

To veče, u kući Pupinovih druženje brojne dece sa malenim zekom je bilo do pred spavanje. Komšijska deca su srećno napuštala kuću svoga malog drugara Mihajla Pupina, ali isto tako i tužna što znaju da već ujutro, kada Arsen upregne svog konja Cvetka, poneće u šarenoj zobnici i malog dragog dugouhog prijatelja, sivog zeku. Teška srca su se deca pomirila s tim, ali priroda traži svoje, dajući od sebe ono što je Bogu milo...

Međutim u toj 1856. godini, Olimpijada je ponovo ostala trudna. Opet su dolazili meseci zebnje, brige i iščekivanja, koje je načas potisnulo romantično raspoloženje u kući Pupinovih.

Kako je trudnoća odmicala, Olimpijada je sve češće posećivala crkvenog oca protu Josifa Jovanovića. Veoma česti gost Pupinove kuće bila je i babica, i inače krštena kuma malog Mihajla, kćerka Georgija Sorinkića, Tanasija Sorinkić, koja je hrabrla Olimpijadu da bude strpljiva.

- Draga moja kumo, ništa ne brini, onako kako si rodila srećno Ljubicu, Persidu i malog Mihajla tako ćeš roditi ponovo sa srećom.

- Nego, kad očekuješ porođaj – upita je babica i kuma Tanasija.

- Negde u septembru, ako Bog da – reče joj Olimpijada, pa je upita, dodirnušvi joj ruku na stolu.

- Kako kum Georgije, sada...?

- Da, bolje je, mnogo bolje, posle onog pada po zimošnjoj ledenici. Bogu hvala, nije bio prelom noge, samo uganuće.

- Dobro je, Bogu hvala. Kad bi svi zimus ispred kuća, posipali pepela, ne bi niko nastrado – reče joj Olimpijada, i upita je hoće li kafu?

- Nemoj, hvala ti, krenula bih, jer me je otac zamolio da mu kupim malo kremena za upaljač, u dućanu, a i kupila bih litru gasa za lampu...

Polako, puževim korakom, prošlo je leto. Miholjdan je u selu Idvoru. Paorski život u punom jeku, uveče prela i posela. U kući Pupinovih se pokušavala nastaviti lepa idila, koja je istinski započela rođenjem trećeg Konstantinovog deteta, sina Mihajla. Olimpijada, sa stomakom do zuba. Obaveze oko dočeka gostiju uveče, i brigu oko spremanja obeda, preuzeila je na sebe i Olimpijadina jetrva, supruga pokojnog Konstantinovog brata Nikole, koja je sa sinom Arsenijem i njegovom mladom suprugom, živela u obližnjoj kući do Konstantinove kuće.

Olimpiadin porođaj započeo je 18. septembra 1856. godine predveče, a potrajao je do prvih petlova. Pored nje je bila njena kuma i babica

Tanasija Sorinkić, vredna žena koja je pomogla mnogim porodiljama u Idvoru, i koju je veoma uvažavao ceo Perleski okrug.

- E, moja kumo, meni je danas četrdeset prva godina života. Ko još rađa u ovim godinama – tiho je šaputala Olimpijada svojoj kumi i babici Tanasiji, koja joj je brisala goleme graške znoja sa umornog čela.

Rano ujutru 19. septembra 1856. godine, Olimpijada Pupin je rodila živu i zdravu devojčicu Hristinu, čiji se plač čuo do kraja dvorišta.

Babica Tanasija Sorinkić je bila presrećna što prisustvuje rađanju živog čeda svoje najdraže kume.

- Hvala ti voljena kumo – šaptala je Olimpijada, svojoj kumi Tanasiji, koja joj je prinosila, od sukrvice obrisanu, maleno žensko čedo.

- E, pa da nazdravimo, ljudi, dobio sam treću kćer – viknu glasno na hodniku kuće Konstantin Pupin, komšijama koji su sedali na dugim klupama.

I dok su ljudi veselih lica čestitali svome knezu novu prinovu, tada Konstantin reče svome sinovcu:

- Hajde, Arsenije, živ mi bio, dones' de onaj balon dudićare iz našeg podruma, a ti, Ljubice, trk po čokliće. Valja počastiti dobre ljude!

Začas se iz podruma vratio Arsenije i pružio stricu Konstantinu žućkasti stakleni balon od tri oke, a mala Ljubica je u šarenom velikom peškiru donela desetak čoklića za rakinju.

- Pa, nek' ti je sa srećom četvrta prinova, kume Konstantine – reče među prvima Konstantinov kršteni kum Teofan Ivković i priđe da čestita Konstantinu Pupinu.

- Živ mi bio, kumašine, ti i tvoja cela porodica – reče mu Konstantin ljubeći se sa kumom Teofanom, po pravoslavnom običaju tripuit. – Bio si mi kršteni kum za moga sina Mihajla, i ostaćeš mi kum doveka...

- Srećna ti kćer, kneže Konstantine – govorili su brojni ljudi koji su nazdravljeni svojim punim staklenim čoklićima. Tu su bile došle i mnoge komšije: Devići, Glogovci, Banovci, Kečini, Šuvački, Radini, Jockovi, Milosavljevi, a kasnije su pristigli i starci Milićevi, Damjanci, Pušini, Lesini, Jurišini... Posebno je bilo lepo kada je u dvorište kuće kročio stari prota Josif Jovanović, koji je onako krupan i u svojoj crnoj svešteničkoj reverendi, davao još veći značaj srećnom događaju koji se desio ovog milohorskog leta u kući porodice idvorskog kneza Konstantina Pupina.

- Evo i našega Babe! – povikaše uglas nekoliko starijih ljudi, kada su na ulaznoj kapiji kuće Pupinovih ugledali brkatog šeširdžiju, koji je proti poljubio ruku, a zatim se celivao sa Konstantinom, žečeći svaku sreću njemu i njegovoj deci. To je bio jedan od najmudrijih ljudi u Idvoru, junak mnogih slavnih bitki, prekaljeni graničar, koji pamti i Leopolda, i Karađorđa, i Napoleona, do slavne Skupštine iz Sremskih Karlovaca, kada je nastala Srpska Vojvodina – bio je to Baba Batikin, jedan od najčešćih posetilaca Pupinove kuće. Nije bilo posela, da Baba Batikin omane, pogotovu što je bio stari drug pokojnog Konstantinovog oca Arsenija Pupina, sa kojim je zajedno pre četiri decenije držao onu dugu pušku "nabijaču", koja sa bajonetom bejaše dugačka petnaest pedalja.

Kada su zaseli ljudi na klupama Pupinove kuće, započele su priče o svemu i svačemu, a najviše o prohujalim ratovima i bunama. Stari i mudri Baba Batikin je pričao kako je nastao nadimak "Lale" svim žiteljima banatske ravnice. Veli, na zastavi austrijskih regimenti u Banatu, bio je znak cveta lale. Mnogi stanovnici Idvora to pamte, kao i Baba Batikin, pa se svi slažu da je na osnovu cveta lale na ratnim zastavama austrijskih regimenti, i nastao za Banaćane nadimak – "Lale"...

Utom su se na uličnim vratima kuće pojavila srednja Konstantinova kćerka Persida vodeći dvogodišnjeg brata Mihajla za ruku, koji je u rukama držao dugački šareni bombon. U tom trenutku kada Mihajlo vide oca Konstantina na hodniku kuće otrže se od sestre Perside i potrča mu hitro u susret.

- Gde si, moj budući graničaru – reče mu Konstantin, dok ga je podižući sa hodnika ljubio po licu i privijao na grudi.

Maleni Mihajlo je ljubio oca i nudio mu šareni bombon.

- Otkud ti bombon? – upita ga otac Konstantin.

Mali Mihajlo, nekako sav važan nakrivi glavicu, pogleda malo nagonje, pa reče ocu:

- Seja Persida me vodila u dućan.

- U dućan? – pomalo zbumjeno upita Konstantin. – A pare?

- Dao nam malopre kum Teofan malko krajcara – dodade mala Persida, gledajući svojim smeđim okicama prema ocu.

- Kume, kume, baš preteruješ – obrati se Konstantin kumu Teofanu koji je sedeо na obližnjoj klupi na hodniku.

- Hajde, kume Konstantine, a zar ti ne daješ mojoj deci? Ti daješ svoj deci u Idvoru, kad god možeš, nego da ja tebi nešto kažem, kumski...

- Reci, kume, uvek si znao po pametnu da kažeš – reče mu Konstantin, lagano spuštajući malog Mihajla pored sebe, dok kum Teofan glasovito nastavi:

- Maločas kažeš sinu "gde si moj, budući graničaru".

- Da, pa šta? – nekako podignutog tona reče Konstantin.

- E, moj kume, ti si ugledni seoski knez. Sećam se i priča pokojnog čića-Arsenija, tvoga oca. Priče koje su pričali i on, i mnogi naši starci koji nekada bejahu graničari, nisu baš priyatne za uši. Evo ti živog Babe Batikina, pa nek ti i on kaže.

- A, šta to fali, kume Teofane, da mi sin nastavi da ide putem hrabrih graničara, i da ode u graničare?

- Fali, Konstantine, fali. Otkud znaš da mali Mihajlo neće hteti mnogo više od onog što ti zamišljaš – reče mu kum Teofan.

- Tako je, ja sam na strani Teofana – upade u reč starina Baba Batikin, pa nastavi. – Krvav je posao graničara, stalno jedno oko zažmurenog, a kažiprst na okidaču. Puške, fišeklige, bajonet, miris kolomasti... Za koga da graničarimo? Vidiš, moj Konstantine, da se stalno smenuju događaji. Ko bi i mogo pomisliti da će car Franjo da nam dozvoli osnivanje Srpske Vojvodine, ali isto tako ko garantuje da je sutra neće biti...?

- Dobro zboriš, Babo – povikaše nekoliko staraca sa klupe.

- Vidiš, kume Konstantine, šta ti govori najmudriji čovek u Idvoru. Ako misliš da je graničarenje za tvoga Mihajla dobro, onda neka ti bude, ali ja mislim kao tvoj kršteni kum, da mali Mihajlo treba da ima bolju budućnost. Možda, kada odraste ode u daleki svet. Jedva čekam da se moja draga kuma Olimpijada oporavi, pa da i ona kaže u mom prisustvu svoje mišljenje i želje za moje kumče malog Mihajla...

I prošlo je nekoliko godina. Rastao je mali Mihajlo u okrilju svoje porodice. Sada je već on napunio petu godinu života. Najstarija kćerka Konstantina i Olimpijade Pupin, Ljubica, već je punila četrnaestu. Uspešno je završila osnovnu školu u selu sa odličnim uspehom, što je mnogo obradovalo celu porodicu Pupin. Razmišljali su šta će dalje s njom. Da li da nastavi školovanje u nižoj Realci u Pančevu? Nažalost, mogućnosti finansijske, kao i ogromna briga njenih roditelja Konstantina i Olimpijade,

da puste dete u "uzavrelu varoš Pančevo", uveravalo je njene roditelje da je ipak bolje da ona ostane u selu do udaje. Srednja kćer Persida rođena 1852. godine već je krenula u drugi razred osnovne škole, i takođe se ugledala na najstariju sestru Ljubicu po učenju, što je svakako veoma radovalo njene roditelje. Najmlađa Hristina tada je punila treću godinu, i zahtevala je pažnju i mnogo veću brigu nego ostala starija deca Pupinovih. Brigu oko oranica pokojnog Živana i Nikole, preuzeo je Nikolin sin Arsenije, koji je radio svoje paorske poslove, jedino što sad nije uprezao dva konja, već jednog, petogodišnjeg Cvetka vojvođanskog Nonijusa. Takođe su Pupinovi imali fijaker i dva jedra mlada belca, nabavljeni preko nekih rumunskih džambasa iz obližnjeg Uzdina, koji su sarađivali u trgovini konjima sa idvorskima ciganskim porodicama Nolin i Stanišić.

Maleni Mihajlo kao šestogodišnjak, tada je veoma često išao sa stričevim sinom Arsenijem i sa konjem Cvetkom do obližnjih njiva, i da u prirodi uči da pravi svirale od zove, jorgovana i vrbe. A možda i da sretnu onoga zeku, koga je nekada Arsenije doneo kući. Često je mali Mihajlo pitao Arsenija: "Hoćemo li videti onog našeg zeku?" Tada bi ga njegov brat od strica pomilovao po kosi, i dok su seoske taljige zvečale letnjim suvim putem, on bi mu pričao da je zeko sada već odrastao i da ima svoju porodicu, a možda i svoju malu decu.

I tada se desila radosna vest, jer je 1861. godine u jesen Mihajlo krenuo u prvi razred osnovne škole u Idvoru. Srećni su bili Konstantin i Olimpijada, ali već naučeni na sumorne dane i gorke popijene čaše u vremenima u kojima su gubili svoju tek rođenu decu, drage stare roditelje, smrt Nikole, a potom i Živana Pupina, koji su bili stubovi porodice...

U kući porodice Pupin život je išao svojim tokom. Nastavilo se sa prijatnim poselima, na kojima se u kući Konstantina Pupina skupljalo i staro i mlado, pogotovu što je i druga porodica Nikolinog naslednika Arsenija Pupina, koja je tad živela u istom idvorskem sokaku u drugoj kući, takođe bila brojna, a već je imala žive i zdrave potomke: Timu, Niku, Dušana i Zoricu. Ako se uzme u obzir da je već i najstarija Konstantinova kćerka Ljubica ulazila u šesnaestu, eto još većeg razloga da na posela dolazi još više zgodnih seoskih momaka.

A Mihajlo je napredovao. Pored škole u kojoj je bio izuzetan đak, njega je zanimalo mnogo više od delokruga kuće, ulice i njive, na koje bi

povremeno išao uz roditelje. Kada bi osvanula idvorska jutra, čula bi se rika mnogobrojnog stada sastavljenog od krava, volova i ovaca, što su ih vredni idvorski momčići predvodili sa nekoliko pasa avlijera, koji su zavoleli idvorske pašnjake više nego svoje dvorište, svoj lanac i šerpu, a verovatno su te seoske pse nervirale i dosadne guske, patke, čurke i ostala živilina, od koje te vredne idvorske kere nisu mogle da predahnu. Za njih je prosto bilo uživanje da krenu sa idvorskim malim čobanima, i lajući na velika stada, nekako se pravili važni podignutih repova.

Jednog dana, uz dopuštenje svoga oca Konstantina, mali Mihajlo je krenuo sa idvorskim deranima-čobanima. Čudan je za njega bio osećaj da posmatra oko sebe gomilu krda, a sa strane dečkiće sa svojim dugim bičevima koji pucaju li pucaju, ali ne po koži nedužnih životinja, već u vazduhu. To je mali Mihajlo odmah zapazio. Naročito ga je oduševilo i pitao se, kako je moguće da ti dečaci-čobani, koji su tek koju godinu stariji od njega, uspevaju da ukrote ogromna stada. Međutim, tu nije bio kraj Mihajlovim oduševljenjima sa seoskih pašnjaka. Samo odvođenje brojnih krda na pašnjake iza sela, sve do Tamiša, njegovog rukavca Tukoša, i starog naselja sa drevnim krstastim spomenikom – nije bilo jedino što je zaista oduševljavalo dečaka Mihajla. Kada se smeste stada u određeni delokrug, tek onda je nastao jedan novi život koji su oči dečaka Mihajla, prosto gutale, volele i želete sve više. To što su njegovi roditelji, i stari graničari pričali na poselima u njegovoj rodnoj kući, da Idvor pripada Vojnoj granici Austrijske carevine – dečaka Mihajla nisu baš puno zanimali, njemu je sada bilo važno da ovi pašnjaci i ove lepote, sve do reke Tamiša pripadaju njegovom detinjstvu.

Kada je Mihajlo punio svoju desetu godinu, njegovi roditelji, otac Konstantin i majka Olimpijada već su se približavali pedesetim godinama. Tada već kao đak četvrтог razreda osnovne škole, on je i uspešno bio primljen i u "pastirsku školu", što su je iz šale zvali Idvorčani. To je primanje u okrilje iskusnih dečaka-čobana, kojima se prepušta da vladaju celim idvorskim stadom, od koga se, kada se izvede na idvorke pašnjake ne vidi ni selo Uzdin ni Farkaždin, ali se zato vidi idvorska crkva, kao riznica duhovnosti, vere i nade u bolje sutra. Na tim pašnjacima je mlađani Mihajlo provodio sve svoje slobodne dane, a naročito subote i nedelje kada se ne ide u školu. Vraćao bi se sa svojim drugarima-čobanima ka se-

lu srećan i zadovoljan što je i danas u rvanju oborio četvoricu derana, a sa jednim imao nerešeno. Zadovoljan što mu je priroda na kojoj je napasao svoja brojna stada – šaputala svoju priču, koja je bila mnogo drugačija od onih priča koje je svako veče slušao šćućuren pored tople furune u svojoj kući u vremena mnogih zimskih i jesenjih posela. Nije da one priče nisu bile zanimljive: o ratnicima, bunama, oružju, vojnim trikovima, koje je verno prenosio stari čiča-Batikin, jedan od najmudrijih ljudi u selu. Upravo taj spoj u svom biću, te priče iz drevne istorije njegovog sela i komunikacija sa prirodom u Mihajlovom biću su stvorili jedan vrtlog, koji je pokrenuo sva njegova dečačka čula na istraživanja, kako sveta oko sebe, tako isto u sveta u sebi, da vidi šta može, šta želi, šta hoće...

Jedne hladne zime, kuća Pupinovih se počela puniti za večernje poselo. Topla furuna, naložena slamom i čokotima kukuruza, ujutru je darivala bezbroj pečenih žutih i sočnih hlebova koje su ispekle Olimpijada i njena jetrva, žena pokojnog Konstantinovog brata Nikole. A uveče ista ta topla furuna bi bila spasiteljica kuće. I opet bi u kući započinjale divne sedeljke uz krunjenje kukuruza uz pomoć "žuljare" i brojnih mladih ruku, zatim pomalo nizanje duvana, igranje karata, dok bi žene i mlade devojke vezle, prele ili heklale svoje radove. Jedne večeri u kući Pupinovih, na zimsko poselo na vratima se pojавio i seoski učitelj Toša Grgin, koga je sva mladež u kući sa starijima srdačno pozdravila.

- Dobro vas našao, kneže Konstantine – reče učitelj Toša, dok je gledao okom ima li negde slobodna stolica. Mlađani Mihajlo je srećan što mu je došao u goste njegov učitelj iz škole, malko se postideo, ali je htio i da obraduje svoga učitelja da mu nađe stolicu da sedne. Nažalost, sve stolice i klupe u kući Pupinovih bile su zauzete. I kada je pomalo zbumjeni učitelj Toša Grgin iščekivao i pogledom tražio makar neko mesto da sedne, nije bilo šanse. Dizati stare čiće i prekaljene ratnike i graničare sa svojih klupa, učitelj Toša nije ni pomicao, a takođe i brojne žene koje su posedale na stolice i za njih zavezale svoje preslice, da se dižu nije baš pristojno. Međutim, najstarija kćer Pupinovih, osamnaestogodišnja Ljubica zaćas zamače u drugu sobu, donoseći učitelju Toši noviju sobnu stolicu.

- O, ho ho, vidite li vi ovo, narode? – rekoše nekoliko žena uglas.

- E, Ljubice, ruke ti se pozlatile – rekoše i nekoliko starijih ljudi, oduševljeni postupkom prelepe Ljubice.

Poselo se zahuktalo uveliko. Nizale su se priče sve lepša od lepše, u čemu je prednjačio Baba Batikin, stari prekaljeni graničar, a za njim nisu zaostajali i ostali slavni starci. Pričalo se i o ljudima i ženama iz sela, a naravno bilo je i ogovaranja, što Konstantin nije tolerisao, jer je ipak to bila kuća seoskog kneza, pa je želeo da ga ljudi poštaju.

Detinjstvo mlađanog Mihajla Pupina je ulazilo u jedan drugačiji koloplet u kome je on želeo mnogo štošta da ispita, dodirne, proveri, a nije zaostajao ni za povremenim odlascima uveče sa drugarima u obližnje bašte, jer ko bi mogao odoleti da se ne okuse sveži plodovi prvih prolećnih trešanja, kajsija i jabuka. Dudovi ih nisu baš puno zanimali, jer su plodovi duda bili po sokacima na svakom mestu, a u baštama šljive. Ljudi su od šljiva pravili kominu za rakiju "komovaču", a od dudova „dudićaru“ kod čuvenog i najboljeg kotladžije za pečenje rakije – Švabe Patuške iz Idvora, kome je stari idvorski kovač Dević iskovao najbolje kazane.

Mihajla je zanimala i svirka i muzika. To otkrovenje je nasledio od pokojnog strica Živana, koji je bio pravi paorski čovek poštenjačina, a veoma se razumeo u prirodu, konje, stoku, jedino ga žene nisu zanimale, pa se nikada nije ženio. Ali, Mihajlo je od tog dobrog strica Živana poneo i gene – kako se prave svirale i frule, što će Mihajlo u svom kasnjem dečačkom dobu i lično isprobati i čak naučiti da dobro svira na fruli.

U selu Idvor, malo oniže ulicom koja vodi ka Tukošu, od crkve sa desne strane na par stotina metara bio je seoski bunar u kome je bila najbolja voda u Idvoru. I staro i mlado je išlo po tu vodu noseći svoje buriće, čupe i balone. Iako je svaka kuća u Idvoru imala vlastiti bunar i đeram, voda sa tog bunara iz centra sela bila je najbistrija i najbolja. Tu, na tom bunaru su se ispredale priče, devojke i mladići su se gledali, zblizavali, udvarali i obećavali jedno drugom.

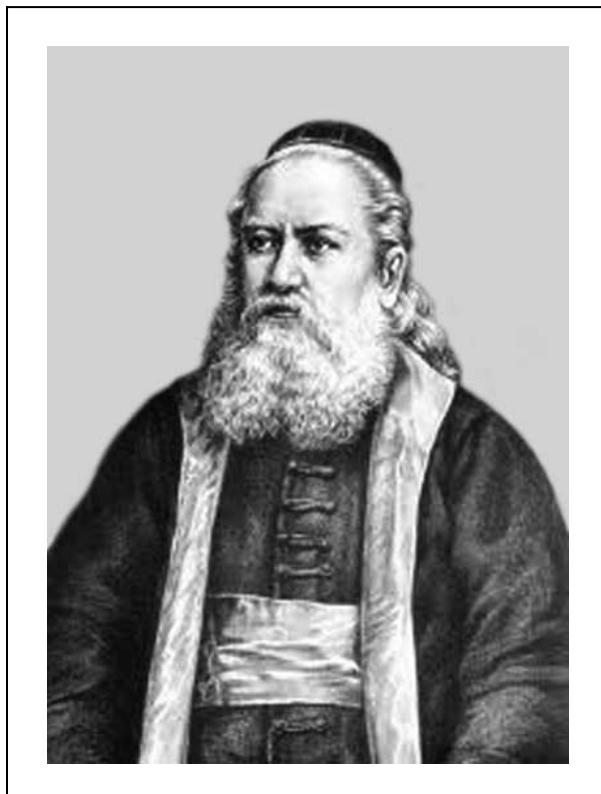
Ipak, mlađani Mihajlo je želeo mnogo više od tih bunarskih priča, jer on je bio mali umni avanturista, dete pašnjaka, koje gleda u daljine u nebo, u neku svoju čudnu dečačku viziju. Jer, ko bi se tada u Idvoru mogao dosetiti da se može prisluškivati krdo koje dolazi – direktno kroz zemlju? Idvorčani su govorili da je bio neki deran u selu koji se dosetio tako što je zavezao fenjer za pokretni krstaš vetrenjače noću, pa bi vetrenjača okretala svetlost u krug. Idvorčani su se krstili i čudili čudom celu noć šta to može biti, sve dok jedan paor koji je svratio da se odmori ka

putu na svojoj njivi, pored vetrenjače nije ugledao stari fenjer u kome više nije bilo gasa. Idvorčani pričaju da je ta stara vetrenjača bila na putu za Kovačicu nedaleko od izlaza iz sela.

Došla je i 1869. godina. U selu Idvor događaji su pristizali jedan drugi. Već je tada bio blagopočivši prota Josif Jovanović, a na njegovo mesto u seoskoj crkvi došao je prota Adam Drndarski, koji je ustoličen odlukom Vršačke eparhije 1860. U idvorskoj crkvi koja je ozidana 1803. godine od pečenih cigala, sa severne strane uz samu crkvu je grob Petra Kraljeva, učesnika slavne Majske skupštine iz 1848. godine, koji je umro nekoliko godina posle tog značajnog datuma i sahranjen na to mesto. Takođe, uz samu crkvu sa južne strane je i grob paroha Arsenija Jovića koji je umro 1803. godine. Idvorska crkva je tada bila centar života sela, duhovnosti, prosvećenosti i podrške školi, koja je ozidana 1843. godine. Istorijat crkve datira od postanja i osvećenja iskonskog starog krsta koji je i dalje večiti spomenik drevnog idvorskog naselja iz 1660. godine, kada je tadašnji Idvor imao čak preko dve hiljade i petsto duša. Svi sveštenici i crkveni oci su u većitim sećanjima i pričama, s kolena na koleno. Od kaluđera Popa Save iz 1660. godine, pa čestitih paroha: Pavla Putića, Nikole Simića, Jovana Petrovića, Stevana Branovačkog, Jovana Simonovića, Petra Pavlovića, Adama Živkovića, Pavla Rašića, Lazara Živkovića, Kostu Rašića, Josifa Jovanovića, pa do prote Adama Drndarskog...

Glavna podrška mlađanom Mihajlu, pored oca Konstantina, stizala je od majke Olimpijade, koja je ipak imala neku drugačiju viziju i mišljenje u odnosu na stav svoga supruga Konstantina, a u vezi sa Mihajlovom željom da se dalje školuje u Pančevu. Otac Konstantin, iako jedan od najuglednijih ličnosti Idvora, kao seoski knez je bio veoma dobar, ali njegova vizija o Mihajlovoj budućnosti je bila sasvim drugačija. On se držao onog svog stava: "sine, ti moraš biti graničar, jer ćeš imati sigurnu platu, ugled u državi, čast, napredovanje u službi..."

Mihajlo i njegova mudra mati Olimpijada su bili različitog mišljenja, i kao da je i ona čitala iz očiju svoga sina Mihajla koji joj u čutanju govori i pita: "Zašto biti graničar, zašto puška, zašto bajonet, kakva sigurna plata u državi koja uvek s nekim ratuje. Kakvo napredovanje uz miris kožnih kaiša, fišeklija i baruta...?"



Protovisar Vasilije Živković Vasa (1819-1891), pančevački erudit i pesnik*

* Jedan od najpoznatijih erudita srpskog naroda, protovisar Vasilije Živković Vasa, rođen je u Pančevu 31. januara 1819. godine od oca (sveštenika) Todora Živkovića i majke Sofije. U rodnom Pančevu završava osnovnu školu, gimnaziju u Sremskim Karlovcima, a bogosloviju u Vršcu. Zatim je završio pravne nauke u Segedinu, a filozofiju u Pešti i Pozunu (Bratislavi). Zatim (1845) rukopoložio ga je episkop temišvarski Pantelejmon u čin prezvitera i postavio ga za pančevačkog prezvitera, a 1868. godine episkop vršački Emilijan ga je promovisao u protovisara i postavio ga za glavnog arhijerejskog namesnika grada Pančeva. U periodu 1846-1873. godine bio je veroučitelj u gimnaziji pančevačkoj i profesor srpskog jezika. U 1866. godini izabran je za člana apelatorije, da bi kasnije bio izabran i za člana mitropolitskog (eparhijskog) saveza, a 1884. postao je predsednik crkvene opštine u Pančevu sve do svoje smrti 25. juna 1891. godine. U svom životu se bavio i umetničkim radom (upravom pozorišta u Pančevu i poezijom).

(GLAVA OSMA)

POD ZAŠTITOM PANČEVAČKOG PROTE

Približavala se 1870. Veliko razočarenje tih godina gomilalo se u srcima i dušama ljudi banatske ravnice, jer je samo jednu deceniju trajalo Vojvodstvo Srbalja, koje je Austrija formirala 1848. godine, da bi ga ukinula 1860. Tada su i delovi Banata iz njenog sastava pripojeni Mađarskoj.

- Šta je kume Konstantine, što si se snuždio – reče mu sa vrata kum Teofan Ivković, došavši u goste Pupinovoj porodici.

Konstantin, koji je sam sedeo za stolom kuhinje, obradovao se kumovom dolasku.

- O, dobro mi došao kume Teofane, baš mi trebaš ko ozebo sunca.

- Da ti nije žao što ti ne produžiše mandat kneza u selu? Ti bi da budeš vladar sela ko car Franjo.

- Ma, kakav car Franjo, kume Teofane, on je za mene umro još one 1860. Ukinu nam Vojvodstvo srpsko u Banatu.

- Ukinu, ukinu, nego šta. A, šta si očekivao, da te unapredi za ličnog ordonansa u Beču?

- To nisam nikad očekivao, ali nisam očekivao i da će nas car izdati. Ali, neka, okrenuo sam i ja njemu leđa.

- Vidi, vidi, kumašina, pa ti više ne držiš sliku našeg cara Franje Josifa na zidu – reče mu kum Teofan, dok je vadio svoju lulu.

- Jesi l' za čoklić „dudićare“, kume – upita ga Konstantin, a sve da izbegne odgovor o carevoj slici.

- Može, kume Konstantine, nego ja te nešto upitah.

I dok je Konstantin sipao rakiju u dva čoklića, tad nazdravi svome kumu i reče:

- Imam ja na zidu slika koje nikad ne skidam: svetog Savu, Kardordora, kneza Lazara, Garibaldija...

- Dobro, dobro, kume, vidim te slike su tu. Ali, nema cara...?

Utom se na vratima pojavila Olimpijada sa Mihajlom.

- Dobro nam došao, kume Teofane – povikaše uglas njih dvoje i priđoše da se celivaju sa kumom.

- Kako si, moja kumo? A vidi njega, naš Mišo porastao kao jablan.

- Dobro smo, kume Teofane, malo me krsta bole, ali se sad više sekiramo zbog Mihajla.

- Zbog Mihajla? – upita je začuđeno kum Teofan. – A šta mu fali? Školu završio, vredan, čestit, pametan. Dođi, Mišo!

Mihajlo je prišao bliže kumu i seo na stolicu pored njega, dok je Olimpijada pristavila kafu na ognjištu. Kum Teofan ga je zagrljio i počeo ga milovati po smeđoj kosi.

- Ne dam ja tebe, kumče moje najdraže, da neko kaže za tebe bilo šta. Ti u selu, sa svojom pameću vrediš za sto idvorskih derana.

- Hvala, kume Teofane. Mnogo mi je lakše kad znam da je moj kršteni kum na mojoj strani, ali otac se sekira.

- Zbog čega se sekira, je l' što hoćeš da nastaviš školovanje u Pančevu? – upita ga kum Teofan, dok mu je Olimpijada prinosila kafu sa cukerom.

- Da, najviše zbog toga. Otac bi želeo da ja odem u one njegove graničarske regimente. Već mi je dosadilo da slušam priče o graničarima. Napričao se o tome čića Baba Batikin.

- Pa, dobro, kume Konstantine, zašto sekiraš moje kumče. Vidiš li da ti sin želi da se još bolje opismeni.

- Pusti, ti twoje priče, kume Teofane, Pančevo je velika varošica sa stotinu čudi i iskušenja. Moj Mihajlo bi tamo svašta radio, a ima i pokvarenog društva.

- Ma, hajde, kume Konstantine. Pa, zar ti sumnjaš u Mihajla?

- Pomalo i sumnjam. On jeste veoma pametan, ali je i previše drčan. Može lako da se uvali u političke pokrete Miletića, onog Mošorinca...

- Miletića? E, kume, taj ti se uveliko bori za naša prava.

- Ipak je bolje da Mihajlo ode u graničare – opet će Konstantin.

- Možda je kum u pravu – upade u reč Olimpijada. – Zar nije bolje da Mihajlo pronađe put u učenju nego sa bajonetom i puščetinom?

- Neka, ženo, neka. Ne diraj ti bajonete i graničare – pomalo ljutit reče joj Konstantin, dok je sipao novu rakiju u čokliće na stolu.

- Znam ja, kumo Olimpijado, šta to muči moga kuma Konstantina.

Da Mihajlo ne nađe neku frajlu u Pančevu, pa da se ne zacopa do daske?

- Nije to, kume Teofane, briga je briga. Tamo, u tom Pančevu ima svašta, raznih ljudi, raznih vera, a ima i žandara...

- Šta se bojiš za sina, kakve on ima veze sa žandarima?

- Dosad nije imao, ali ko ga zna – reče Konstantin i pogleda svoga sina Mihajla. – Pričao mi je da baš ne voli austrougarsku zastavu.

- Šta se bojiš, kume Konstantine, da nečim Mihajlo ne uvredi carsku zastavu. Ko mi priča. Pa ti si skinuo sliku cara Franje sa zida – reče mu u šali kum Teofan i nasmeja se.

Svi su se nasmejali, sem Konstantina, koji je i dalje bio zamišljen.

- Hajde, kume, razvedri se malo, biće sve u redu. Najstarija Ljubica ti se srećno udala i već živi lepo sa učiteljem Tošom Grginim. Kako li se Ljubica sa svojih dvadeset i četiri tako prolepšala. I žena mi neki dan reče :"Teofane, ala je lepa naša kuma Ljubica. Nije loš ni Tošo, ali ona..."

- Da, kume Teofane – upade mu u reč Olimpijada, pa nastavi:

- Ljubica nam se srećno udala, Persida puni osamnaestu...

- Da, to znam, čak se priča da počesto dolazi onaj momak iz Crepaje na posela u vašoj kući...kažu zbog Perside?

- Da, dobar je to momak, zove se Svetozar Olćan, iz dobre familije u Crepaji. Jednom je na poselo kod nas došao sa svojim ocem...

- To je lepo, kumo, a kako mala Hristina?

- Mala!? Pa, njoj je već četrnaesta, kume Teofane – reče mu Olimpijada, začuđeno.

- Mala, mala, nego šta! Dobro kum kaže. Sve su to zelembaći, ko zeleni krastavci, i svi bi oni u svet, ko moj Mihajlo! – upade u reč Konstantin.

- Grešiš, kume Konstantine. Nisam ja rekao da su mali onako kako ti razumeš, već ih ja gledam kao moju kumčad. Pa, i ti si bio uvek mali za svoga pokojnog Arsenija i svoju Stanu, mislim, uvek si bio njihovo dete...

- Ja hoću u Pančeve, hoću u realku, pa kako mi Bog da! – reče Mihajlo, pa nastavi. – Svi su na mojoj strani: i majka, i sestre i moj zet učitelj Toša Grgin, a sad imam podršku i od kuma Teofana.

- Ako, ako, sine Mišo. Idi ti, samo nemoj posle trt-mrt! – reče mu otac Konstantin, dok je zamotavao duvan u mali papirić.

- Ne sekirajte se za mene. Ja želim krenuti svojim putem. Na kraju

krajeva, podržali su me i neki drugi učitelji iz škole, a znate šta mi je rekao nedavno naš prota Adam Drndarski? Rekao mi je nešto što me je istinski veoma obradovalo: "Slušaj, sine, Mihajlo. Ako rešiš krenuti u Pančevo na dalje škole, tamo ćeš se javiti proti Vasi Živkoviću, on je jedan od najuglednijih pančevačkih prota i profesor Pančevačke gimnazije. Ja sam, sine, Mihajlo, protojerej, ali je on još mudriji od mene. Prota Vasilije Živković stanuje u jednoj kući pored pančevačke pijace koja se nalazi u blizini Dvora. Kod njega ti, sinko, stalno dolaze najveći crkveni ljudi: vladika Teofan Živković, prota belocrvenski Laza Stefanović, prota somborski Đorđe Branković, osečki prota Laza Popović. U njegovoju kući i u sobi "odžakliji" prolazi, sine, Mihajlo, najumniji svet..."

Dok su svi pažljivo slušali šta Mihajlo priča za stolom, bio je muk. Samo se čulo pucketanje vatre na ognjištu i duboko disanje Konstantina Pupina, kome zdravlje nije baš bilo najbolje, jer ga je mučilo srce.

- Vreme je da se krene, dragi kumovi. A ti, Mišo, kada podješ u Pančevo, javi nam se da te ispratimo – reče Teofan, dok mu je kuma Olimpijada dodavala šešir...

Svi su izašli da isprate kuma Teofana, a Mihajlo mu reče:

- Kume, ja ču s tobom malo niz sokak, pa bih otisao do iza sela da pogledam moje pašnjake, pre nego što krenem na velike škole u Pančevo.

Polako su išli zajedno mladi Mihajlo i njegov kum Teofan, sve do trećeg šora, tada su se rastali, a kum Teofan mu reče:

- Tako i treba, kume Mišo. Pogledaj ti dobro ove naše pašnjake, naše hranitelje idvorske. Ma gde god budeš otisao u daleke krajeve, nikad ne zaboravi selo svoga detinjstva. Ko zaboravi svoje rodno selo, zaboravio je sve svoje korene... Ali, molim te, moraš razumeti i brigu svoga oca...

- Hoću, hoću, dragi kume Teofane, sve će biti tako kako veliš i kako mi govorиш – reče mu Mihajlo i izljubi se na rastanku sa kumom.

Mlađani Mihajlo je koračao do kraja sokaka, zatim su ga noge ponele da još korača. Pred njim se pružao puknut vidokrug njegovog dragog detinjstva, tako iskrenog i živopisnog. Govorio je u sebi:

"Volim te, dragi Tukoše, tebe Tamišov rukavče. Volim tvoju ribu, vodu i livade uz tebe. Bagrenja napunjena ptičjim gnezdima, jedan veliki poljski bunar i oko njega brojne oranice, moje drage unke. Tamo, desno ka Uzdinu nezaboravno Crkvište. Moram ići bliže tim lepotama mogu de-

tinjstva. Moram ugledati brojna stada, ona ista koja sam ja nekada čuvaо. Vidim ih na Slatini, moјim nezaboravnim pašnjacima idvorskim. Tamo je i Borčićev budžak, starog čiće Borčića, plodni vinograđi pored Rusove grede. Pašnjak do pašnjaka, jedan svačiji, koji je bio hranitelj idvorski i drugi državni pašnjak. Tebe, Galešev pašnjače, posebno volim. Na tvojoj travi sam se rvaо sa deranima iz sela i sve ih pobedivao".

Mihajlo je koračao i koračao. Došao je do Tamiša, pa uz njegovu obalu, Trnovačom, laganim korakom kretao je ka svom selu. Govorio je tiho u sebi:

"Voljeni moј pašnjače, Plandište, ti si mi podario inspiraciju da istražujem, da osluškujem, da li ljudsko uho može čuti kroz zemlju. Možda može. Baš imam želju da o tome razmišljam. Koračam, a želeo bih da moji koraci budu što kraći, da sporo hodam, da osetim najdraže mesto krupnih vidika. Polako se približavam, tebi selo voljeno. Moram zastati, moram usporiti, da još vidim... Da, ti si tu još uvek, Beli bregu. Popeću se nogom na tebe da vidim beskraj banatskih ravnica u daljini. Vidim vinograde, malene utrine i Baćanovu ćupriju, vidim i pašnjake koje sam posebno voleo, Rutonjevu i Ristinu gredu. Koliko puta smo se trkali oko onog Pop-Pavlovog guvna. Sećam se reči moje majke Olimpijade, koja bi mi govorila: 'Sine, Mišo, kada odeš do Starog sela, pokloni se pred starim krstom, jer to je svetinja sela Idvora. Tu je nekada bilo veliko staro selo i crkva, a danas je od njega ostao samo jedan stari krst. Slušaj, sine moj, u udubljenju toga krsta iz sedamnaestog veka, predanja kažu da je stajala ikona Bogorodice. Zato, sine moj, ponekad ponesi sveću i zapali na tom mestu u starom krstu.' Tad se setih tih reči moje voljene Olimpijade, i setih se svih njenih ostalih reči tokom moga odrastanja. Učila me je da verujem u Gospoda, učila me je i da idem od istina srca ka istini razuma. Dala mi je podršku da krenem u novi svet. Hvala ti, majko! Hvala i tebi, moј voljeni oče Konstantine. Hvala ti što me čuvaš, što se bojiš za mene. Majka mi je pričala da nikada nisi pustio suzu, čak ni onda kada si gubio svoju voljenu decu, moju braću i sestre. Ne verujem ti, ja znam da si zaplakao, možda ovde na ovom mestu, gde ja sada stojim. Znam da si sigurno zaplakao negde sam. Znam da si sada srećan što imaš sve nas, svoju decu, jer si nas bio željan. A ako si nas bio željan, onda si danas srećan, oče moj. Molim te, oprosti mi, Konstantine, što ne želim da budem

graničar. Nisam ja, oče, za pušku i bajonet. Ja sam za knjige i nauku. Možda će jednog dana da nešto podarim ovome svetu i mome voljenom Idvoru..."

Međutim, po pravilima zakona o školstvu u tadašnjoj Austrougarskoj, pošto je srednjoškolska nastava i cela administracija u tim krajevima Banata bila nemačka, pripadajući Austriji – budući mladi srednjoškolac Mihajlo Pupin morao je da pređe dve važne barijere. Jedna je da on pretходно treba da završi "Nemačku školu" *Normalschule* u Crepaji*, pa da tek onda upiše nižu Realku u Pančevu, a onda i konačnu realku (veliku maturu). To je bilo na izgled veoma komplikovano ispočetka, ali mlađani Mihajlo je ipak krenuo po pravilima koja su ga vodila do želenog cilja...



Sleva: prva stará škola u Crepaji, ozidana 1777. godine, a potom postala Normalschule. U nju je zajedno sa slikarem Urošem Predićem išao Mihajlo Pupin 1869. godine, pred upis u nižu realnu gimnaziju u Pančevu. Na slici desno: izgled osnovne škole u Crepaji, čiji frontal je ostao iz vremena Austrougarske monarhije, a koja je dozidana i renovirana u XX veku 1955-1978. godine, i nosi ime „Sava Žebeljan“.



Sleva: Hram Velike Gospojine, pravoslavna crkva u Crepaji, koja je sazidana 1822. godine, veliki deo ikonostasa sa Uspenjem Presvete Bogorodice i Tempolo oslikao je poznati ikonopisac Jovan Popović. Sveštenstvo crkve se menjalo od 1871. godine do 1901. Imena poznatijih sveštenika-paroha: Venijamin Radovančev, Luka Ilijević, Ilija Josifović, Simeon Josifović, Mihajlo Ilijević, Nikola Živković, Jeftimije Josifović, Sava Kolarski, Martin Petrović, Aron Knežević, Pavle Ilijević, i ostali sveštenici, koji verno služiše Gospodu i meštanima (liturgije, pričešća, krštenja, slave, parastosi).

Selo Crepaja u južnom Banatu naseljeno je 1774. godine za vreme vladavine austrijske carice i mađarske kraljice Marije Terezije. Broj stanovnika je bio 4765 duša, od čega su bili većina Srbi i 53 Mađari, 56 Nemci, 16 Slovaci i 35 razni. Selo je potpadalo pod vlašću Torontalske županije, pod centralnom upravom Beća.

* O pohađanju škole u Crepaji Mihajla Pupina, podatak dobijen iz knjige *Uroša Predića: Monografija*, Galerija Matice srpske, Novi Sad, izdanje 1998. godine, str. – 15 i 261.

U toj "Nemačkoj školi" u varoši Crepaja, učenik Mihajlo Pupin je sreo neke nove drugare, a među njima i jednog suvonjavog i plavokosog mladića rodom iz Orlovata. Mihajlo je primetio na svakom času, dok su nemački nastavnici predavali polurazumljivo gradivo, da je taj mladić, čeprkajući po svojoj školskoj torbi, odmah prvih dana znao iz nje da prospere bezbroj nekih čudnih kičica i plajvaza raznih vrsta. Prvih dana je on Mihajlu izgledao kao neki čudak, koji je slučajno zalutao u ovu školu.

I jednog dana, na času računa i matematike, njegovom drugu u klubu je opet pojšpadao ceo arsenal kičica i olovaka i tresnuo uz zvezket na drveni crno-masni patos učionice. I dok je nastavnik zagalamio mešaviniom nemačkog i srpskog jezika, Mihajlo je pomogao novom drugu iz kluppe da podigne prosute stvari.

- Mnogo hvala, kolega – reče on Mihajlu, pa mu kratko pruži ruku da se ne bi nastavnik opet pobunio. A u hodniku na velikom odmoru, njih dvojica su se našli i započeli razgovor:

- Ja sam Uroš Predić, iz Orlovata – reče suvonjavi plavokosi mladić, ponovo pruživši Mihajlu svoju ruku, ali ovaj put mnogo čvrše.

- Iz Orlovata!?! Preko puta moga Tamiša... Ja sam Mihajlo Pupin iz Idvora – reče veoma uzbudeno Mihajlo, pa upita Uroša:

- Kakve to sve drangulije nosiš u torbi, stalno ti ispadaju neki plajvazi, šiljci i umazane gumice?

- Ja pomalo crtam. Tako crtam što zamislim i što vidim. To najviše volim da radim.

- A, bi l' mogao nacrtati i moju ruku, uvo, nos, ili onaj fenjer što visi na zidu učionice?

- Bih, Mihajlo. Mogao bih da nacrtam i ceo tvoj lik, plajvazom.

- A onog žutog Švabu, što nam predaje zemljopis?

- I njega.

- Čak i njegov kukasti nos? – upita ga Mihajlo začuđeno.

- Ko od šale, reče mu Uroš Predić, i dade mu znak da prestanu sa pričom, jer je baš ušao žuti Švabo, nastavnik zemljopisa...

I tako su započeli dani Mihajla Pupina na školovanju u Crepaji, što je bila neka dopuna njegova četiri završena razreda u Idvoru, a pre upisa u nižu realku u Pančevu. Sada mu je bilo mnogo lakše pored novog druga, koji je rodom iz komšijskog sela Orlovat, tik preko Tamiša, koje bi

veoma lako mogao da ugleda njegov dobri prota Adam Drndarski, ako bi se popeo na zvonik crkve, pa kroz mali prozorčić pogledao u pravcu Velikog Bečkereka. Video bi Tomaševac i u daljini obrise Uroševog Orlovata.

U Nemačku školu u Crepaji išlo se oko šest meseci. Bilo je u toj školi lepih trenutaka. U razredu su imali i desetak finih devojaka, tako da se jedna od njih, Švabica, zaljubila u Mihajla, jer je pričala da voli jake mladiće sa mišićima, a Mihajlo je baš bio takav. Jednom u dvorištu škole ga je ta lepa učenica-Švabica pozvala prstom, nudeći mu crveni lilihip:

- Pubi, komm her! Pubi komm, zu mir!

Mihajlo je znao pomalo nemački, što bi u prevodu značilo: "Dečko, hodi ovamo! Dečko, hodi k meni!"

- Prišli su zajedno lepoj Švabici i Mihajlo i Uroš. Zahvalili su se na ponuđenom lilihipu, a Mihajlo je objasnio da će ipak da pojede svoju krušku što mu je majka Olimpijada tutnula u torbu. I dok su on i Uroš delili žutu zrelu krušku, lepa Švabica je gutala očima Mihajla, očigledno da joj se nije baš dopadalo asketsko i mršavo lice plavokosog Uroša Predića.

Ali, bilo je još lepih događaja i susreta u školi u Crepaji, koji će se urezati u deo riznice ukupnog detinjstva dva velika druga Mihajla Pupina i Uroša Predića...

U jesen 1870. godine, Mihajlo Pupin je već bio đak niže realne gimnazije u Pančevu. Imao je tačno petnaest godina. Konstantin Pupin je punio pedeset i petu, a Olimpijada godinu dana manje od supruga.

Mihajlov upis na školovanje u varoši Pančevo, za njega je bila velika inspiracija i podsticaj da istraje do kraja. Susret sa velikom varošicom u Banatu, Mihajla je pomalo zatekao. Trebalo se uklopiti, nove drugove upoznati, učenjem se dokazati, i snalaziti se u drugačijem životu...Za sad je uz njega drug iz Orlovata, Uroš Predić, koji je bio mlađi od Mihajla dve godine, jer se Mihajlo nije odmah upisao na nastavak školovanja u Crepaji, već je propustio par godina posle završene četvorogodišnje škole u rodnom Idvoru.

Međutim, u Pančevu, gde će nastaviti školovanje mlađani Mihajlo Pupin, odvijaće se događaji, koje je i predviđao njegov otac Konstantin, onda kada su zadnji put pričali za stolom Pupinove kuće, u prisustvu njegovog kuma Teofana Ivkovića i majke Mihajlove, Olimpijade Pupin, jer je Mihajlov otac Konstantin, iako ne previše pismen, poznavao život i sve

nedaće koje prate čoveka dok korača svojim životom, i od rane mladosti krene da pronađe put. Konstantinova zebnja, da mu mlađani Mihajlo pomalo "ne zaluta" u nekakve političke i opasne vode – nije bila bez osnova.

Velika varoš Pančevu je za Mihajla izgledala kao Beč. Varoš prepuna sveta, otmenih gospoda, fijakera i česa. Varoš prepuna abadžija, sarača, čurčija i brojnih esnaflija, ali varošica prepuna i raznoraznih gulansera i lezilebovića. Mihajlo je sa divljenjem posmatrao pančevačke zgrade, od kojih su neke bile veće nego toranj crkve u njegovom rodnom selu Idvoru. Zgrade lepo ofarbane sa ukrasnim gesimsima, davale su do znanja da se radi o veoma uglednoj varošici Austro-Ugarske monarhije, u kojoj je bio veći broj škola i tek začetih ustanova kulture i nauke.

U aprilu 1872. godine prostrujalo je gimnazijskim hodnicima u Pančevu da stiže doktor Svetozar Miletić, najveći borac za slobodu obespravljenih srpskih manjina u Vojvodini. Na časovima se šaputalo od klupe do klupe, među gimnazijalcima: "*stiže Svetozar u Pančevu*". Glas je došao i do Mihajla i njegovog druga Uroša Predića, koji su u dvorištu gimnazije komentarisali ime i delo političara od koga drhte činovnici Austro-Ugarske monarhije, "*a žandare i špijke hvata golema nervoza*".

Te 1872. godine bejaše proleće u Pančevu. Nastavnik fizike Slovenac Simon Kos, koji je već zavoleo mladog Mihajla, zbog njegovog učenja, ali i zbog principijelnosti i veoma poštenog odnosa prema drugovima u razredu – šapnuo mu je da budu dobri i da ne prave ekscese, a usput im je rekao da se verovatno večeras sprema i velika bakljada u varoši.

Pri pomenu Miletićevog imena, mladom Mihajlu Pupinu su zacaklile oči, i tad je zgrabio svog druga Uroša Predića i počeo da ga diže od poda učionice, čvrsto ga držeći oko pasa. Dizao je Uroša od sreće.

- Šta ti je, Mihajlo? – pitao ga je iznenađeni Uroš, moleći ga da ga Mihajlo spusti onako mršavog na pod.

- E, moj Uroše, da sad imam drvenu bukliju, nazdravio bih za ove vesti u vezi sa Miletićem. Moj otac Konstantin mi je spomenuo nekoliko puta slavnog Miletića, ali sve ko bajagi "čuvaj ga se, ne petljaj se ti u tu politiku", a siguran sam, moj Uroše, da ga i otac neverovatno ceni...

- Da, slažem se sa tobom, Mihajlo, u vezi sa tim, a ova svečana bakljada, večeras u Pančevu, je kruna golemog bunda razočaranog srpstva zbog obmane koju im je 1869. godine priredio car Franja – reče mu Uroš.

Vatreni govor Svetozara Miletića na pančevačkom trgu, daleko je odjekivao. Kao da se čulo sve do Beča. Kada je mnoštvo mladića dobijalo svoju baklju, to je uspeo i Mihajlo. Baklja se obično sastojala od jedne drvene motke na kojoj je bila pričvršćena plehana posuda težine jedne oke, napunjena pepelom, a unutra dobro natopljena spiritusom, kakav se koristio za petrolejske lampe. Od brojnih baklji zasvetlelo je pančevačko nebo, od gromkih uzvika pobegle su sve ptice sa obližnjeg drveća. Svi dućani su bili pozatvarani.

- Dokle trpeti nezahvalnost cara Franca Jozefa! Nećemo više da trpimo! – grmeo je glas doktora Miletića sa svečane tribine.

- Nećemo! Nećemo! Nećemo! – orilo se iz hiljade grla okupljenog naroda.

- Car Franc Jozef je nezahvalan prema hrabrim graničarima, koji mu godinama čuvaju leđa!

- Ua! Ua! Ua! – klicao je brojni narod.

- Car je nezahvalan prema svim Srbima u Vojvodini! – grmeo je već pomalo promukli glas vođe Srpske narodne slobodoumne stranke u Ugarskoj, doktora Miletića.

Mihajlo Pupin, sa svojih desetak drugara je bio najglasniji, i već su počele da ih motre oči žandara, koji su stajali pripravni u blizini.

Tada je na iznenadenje svih oko Mihajla, pa čak i na iznenadenje njegove družine, mlađani Pupin grmnuo na sred Pančeva:

- Nikada nećemo služiti vojsku cara Franje Josifa, nikada!

Brojni žandari u svojim plavkastim odelima austrougarskih označaka, uskomešaše se, ali su ih neki u cilidrima vraćali i smirivali, verovatno neki visoki austrougarski činovnici. Ipak, povadili su svoje beležnice, pa su redom zapisivali sve glasnogovornike protiv cara i carevine.

Mihajlu Pupinu i njegovom društvu je prišao njihov nastavnik fizike Simon Kos, koji im je rekao da se razidu i umešaju u masu, što su Mihajlo i njegovi drugovi nerado prihvatali, ali su ipak tako učinili. Međutim, sutradan, čim je započeo prvi čas, u Mihajlov razred je ušao jedan namrgođeni činovnik sa rečima:

- Hitno, neka se učenik Mihajlo Pupin, javi direktoru gimnazije.

Ceo razred je pogledao u Mihajla, koji je spakovao svoje knjige i olovke, kiselo se osmehnuvši Urošu Prediću, koga je blago dorirnuo dla-

nom po ramenu, a zatim uz pratnju namrgodenog činovnika, hodnikom došao do kancelarije direktora Realne gimnazije. Mihajlov strogi pratilec je zakucao na velika drvena izrezbarena vrata, gde se čuo znak da može da se uđe. Mihajlo je ušao u veliku prostranu prostoriju koja je bila ukrašena velikim lusterom, crvenim tepisima, lampionima sa strane po zidovima, a za stolom ga je čekao brkati direktor škole:

- Jesi li ti taj galamđija sa bakljade? – upitao ga je veoma bučnim glasom direktor pančevačke Realke.

- Ja nisam galamđija, već Mihajlo Pupin – reče on sa blagim osmehom.

- Vidi ti, njega, pa on se meni još podsmeva! Ko si ti da carsko rušiš i da praviš novi red u monarhiji!?

- Ja ne pravim nikakav red, već sam ja, gosn direktore samo bio uz svoj srpski narod.

- Koji narod, to su buntovnici protiv cara i vlasti! – grmi grlati i brkati direktor, kome su za tren spale naočari i tresnule o drveni hrastov sto ispred njega.

Mihajlo je čutao, i svojim očima u kojima je bio neobičan sjaj, prosto pogledom streljao zapenušanog direktora gimnazije.

- Smesta uzimaj dokumente i gubi se iz ove škole, da te moje oči više ne vide! – vikao je već promuklo direktor.

Mihajlo se okrenuo i izašao na vrata. U hodniku je sreo svoga nastavnika Slovence Kosa, koji ga je uhvatio za mišicu i tiho mu rekao:

- Sačekaj me u dvorištu škole, ja odoh načas kod direktora da proverim šta je rešio.

I dok je nastavnik Kos zamakao za velika izrezbarena vrata, Mihajlo se spustio stepenicama u dvorište škole. Tamo je sreo nekoliko svojih drugara koji su mu rekli da su i oni pozvani kod direktora, ali da se o njemu najviše priča, kao o Miletiću.

Mihajlo se začudio, ali mu je nekako bilo milo. Postao je popularan u školi, a možda i u celom Pančevu, iz nezgodnih okolnosti.

U tom času je grupi prilazio nastavnik Kos, visok, sa naočarima i pomalo pogrbljen.

"Sad ćeš čuti dobre vesti" – povikaše tiho uglaš nekoliko Mihajlovih drugara, koji su hitno izvadili ruke iz džepova.

- Čuj, Mihajlo, imam nešto da ti kažem nasamo – reče mu nastavnik Kos, i povuče Mihajla iza jednog krupnog platana, pa nastavi: - Što ti je to sve trebalo? Miletić je političar, on je veliki vođa i ima svoje ideale, a ti si, mladiću, suviše mlad za ozbiljne ideale.

- Ali, nastavniče... – pokušao je Mihajlo nešto da kaže, međutim, nastavnik Simon Kos ga povuče za rukav čojane dolame i reče mu:

- Mladiću, sreća tvoja što me ceni direktor gimnazije, inače bi ti jutros direktno u aps, umesto u njegovu kancelariju. Nešto sam uspeo da ublažim, hvaleći te da ti se omaklo.

- Ali, nije mi se omaklo, nastavniče, sve sam svesno izgovorio!

- Ćut', ne govori više, dosta je za danas. Ti idi u svoj smeštaj, a ja će predveče kod prota Vase Živkovića da ga zamolim da i on nešto učini kod tvoga direktora, jer on je i profesor u starijim razredima gimnazije.

Vest se proširila po celom Pančevu. Mihajlov protest protiv cara cele monarhije, je veoma ozbiljna stvar. Sutradan Mihajlo nije ni išao na nastavu, jer je bio vidno potišten. Sve više je poželeo svoj rodni Idvor. Međutim, kasno popodne, u Mihajlovu sobu, u blizini gimnazije, svratio je jedan mladić i rekao mu da ga u fijakeru, ispred, čeka nastavnik Kos. Mihajlo je hitno sišao na ulicu i ugledao ispred zgrade žuti fijaker, u koji su bila upregnuta dva crna konja. Kočijaš mu je dao znak da je nastavnik unutra. Mihajlo je seo pored svog nastavnika Kosa i konji su zakloparali kaldmisanom pančevačkom ulicom.

- Gde idemo, cenjeni nastavniče? – upitao je Mihajlo.

- Idemo kod jednog veoma mudrog čoveka, veoma značajnog – odgovori mu tiho nastavnik Kos, kuckajući ga po kolenu desne noge.

Ćutali su jedno vreme, sve dok kočijaš ne povika:

- Izvol'te, gosn Kos, stigli smo pred prota-Vasinu kuću.

Na spominjanje imena "proti Vasa", mlađani Pupin je zadrhtao. O njemu su mu pričala oba sveštenika idvorske crkve, i prota Kosta Rašić i protojerej Adam Drndarski.

Stigli su do Dvora prezviterstva, pa su hodali još malo i stigli do jedne veće žute kuće u blizini pančevačke pijace i Dvora. Nastavnik Kos je krenuo stepenicama, dok ga je u stopu pratio mlađani Mihajlo Pupin. Došli su do velikih orahovih vrata, na koja je tiho pokucao nastavnik Kos.

- Samo napred! – čuo se grlati muški glas iza vrata.

Na širokoj ukrasnoj i svilom obloženoj stolici, sedeо je plećati čovek sa dugom bradom u crnoj reverendi, koji je blago ustao i pružio ruku najpre nastavniku Kosu, pa onda mладом Mihajlu Pupinu.

U trenutku kada je čovek u reverendi pružao Mihajlu ruku, on se prvo prekrstio rekavši glasno "pomoz' Bog" i poljubio je svešteniku ruku.

- Pomoz' Bog, svima! – reče sveštenik u mantiji, – a, jesи l' ti taj borac za našu patriotsku stvar? – upita on Mihajla.

Mihajlo se malo zbumio, uzeo vazduh, stao mirno, pa reče.

- Čestiti proto Vaso, ja sam Mihajlo Pupin, sin idvorskog kneza Konstantina Pupina i Olimpijade.

- A, ti si, znači, Konstantinov! Znamo dobro Konstantina, bio je dugo seoski knez u Idvoru. O njemu su mi pričala oba moja crkvena brata, i prota Kosta Rašić i protojerej Adam Drndarski, a i nastavnik Kos, koji je bio dobar sa tvojim zetom učiteljem u Idvoru, Tošom Grginim.

- Da, čestiti proto, Toša se oženio sa mojom sestrom Ljubicom.

Tada je plećati i dobrodušni prota Vasa ponudio nastavnika Kosa sa čašom starog karlovačkog "bermeta", a Mihajlu je dao flašicu crvenog klakera. Mihajlo se zahvalio, i dok su se Simon Kos i prota Vasa Živković kuckali čašama, nazdravljujući, on je šarao očima po prostoriji prote Vase. Neverovatno je šta sve prota nije imao u svojoj sobi, koju je on zvao čudnim imenom "odžaklja". Neko ko nikada nije kročio u stan prota Vase, na reč "odžaklja" pomislio bi da je to skromna vlažna sobica, sa nekakvim odžačićem, kroz koji odlazi dim sa skromnog ognjišta. Ali, avaj, to nije bilo tako. Po zidovima ogromne, lepo okrećene sobe, bile su smeštene brojne ikone Gospoda Isusa Hrista, Majke Božije, Svetog Trojstva, kao i ikone svetog Save, svetog Nikole, svetog Jovana, svetog Ilije sa kolima i plamtećim konjima, zatim su tu bile ikone arhanđela Mihajla i Gavrila. Uz zidove behu smeštene velike stalaže prepune crkvenih knjiga i papira, a na drugom stolu pored njih, bilo je mnoštvo guščijih pera sa tintom, kadionice sa tamjanom, dok je na zidu visilo jedno mesingano kandilo.

- Vidiš, Mihajlo, doveo sam te kod najučenijeg čoveka u Pančevu, jer prota Vasa nije samo bio starešina crkve, već je on i erudit, pesnik, umetnik, recitator, upravnik pozorišta, profesor, i mnogo toga...

- Baš mi pre nekoliko dana bio u gostima vladika Teofan – reče prota Vasa. – Dobro smo se prepucavali sa mudrostima, ko će bolje...

Mihajlo je posmatrao tog plemenitog i mudrog čoveka. Setio se svih najmudrijih staraca u svom selu Idvoru, od prvog narodnog učitelja Babe Batikina, pa do svih ostalih, ali nekako, prota Vasilije ga je posebno oduševio, jer je on zamišljaо sveštenike da su sa kadionicom u ruci i da ne pišu puno, sem za krštenja i venčanja, ali prota Vasa... U njegovoј ogromnoj sobi, Mihajlo se osećao kao da je na carskom dvoru u Beču. Bio je prosto općinjen širokom dušom i golemom inteligencijom čoveka duge brade u crnoj reverendi, čiji pristup se Mihajlu dopao već iz prve.

- Čuo sam da si odličan đak u našoj nižoj realci, ostalo ti je još malo, sine Mihajlo – reče mu prota dok je ispijao svoj "bermet" nazdravljući nastavniku Kosu.

- Da, čestiti proto, pa ako završim hteo bih vaš savet, gde će dalje.

- Dalje, dalje, nego šta: Beč, Pešta, Prag, pa i dalje ako treba – reče prota Vasa, pa nastavi: - A to što tebe hoće da najure iz škole zbog klicanja Miletiću, nema ništa od toga. Ja imam veliki ugled u Pančevačkom prezviterstvu, kao i šire. Moju reč poštuje svaki direktor svih škola u varoši. Ja predajem predmete u višim razredima, pa će i tebi uskoro...

Tada, na protine reči nadoveza se nastavnik Simon Kos:

- Znaš li ti, Mihajlo, ko je ispevao najlepšu pesmu Svetozaru Miletiću, u Austro-Ugarskoj carevini?

- Ne znam – reče Mihajlo. – Mora da je taj u apsu!?

- Ne, moj Mihajlo. Čovek koji je ispevao najbolju pesmu Svetozaru Miletiću je čovek sa kojim sediš. To je lično prota Vasa.

Na ovu informaciju, Mihajlo se mnogo iznenadio i oduševio, i dok je zaprepašćeno svojim krupnim očima gledao u protu Vasu Živkovića, prota mu reče:

- Da, sinko, ja ispevah pesmu "Oro klikće sa visine" i posvetih je čoveku zbog koga su tebe hteli najuriti iz pančevačke niže Realke.

Mladi Mihajlo je prosto bio oduševljen do granice ushićenja. Ćutao je i gutao očima plemenitog, mudrog i hrabrog čoveka u reverendi, o kome je nekad slušao dobre priče, ali ovo što sad vidi i čuje, prosto je neverovatno. Osećao se toliko zadovoljnim i srećnim. U sebi je pomiclao: "Šta li će sve da pričam mojima u Idvoru. Znam da neće poverovati u moje priče. Neće mi verovati kao ni onda kada sam u selu pričao na velikom našem seoskom bunaru, da ja kroz zemlju jasnije čujem stada kako

jure livadom kod Uzdina". Da, moji Idvorčani su se tada smejali, govorći: "Baš je protandrka onaj Konstantinov deran, kad kaže da bolje čuje uvetom kroz zemlju nego kroz vazduh".

Polako se bližila noć. Valjalo je krenuti. Nastavnik Kos i mlađani Mihajlo su se srdačno pozdravili sa protom Vasom, i polako krenuli stepenicama ka izlazu iz velike žute zgrade. Na pančevačkim ulicama bilo je veoma živo. Svukud kloparaju osvetljeni fijakeri i čeze. Osećao se miris roštilja, kafe i ispečene pite. Zanatlije su polako zatvarale teška gvozdena vrata na svojim brojnim dućanima

- Ja ћu fijakerom kući – reče Mihajlu nastavnik Kos, – a ti nemoj da praviš opet neke izgredе. Ono ћe da ti sredi prota. Budi mu zahvalan...

- Hvala, nastavniče, mnogo hvala – reče mu Mihajlo na rastanku.

Utom je pristigao osvetljeni fijaker u koji je seo nastavnik Kos, i mahnuo Mihajlu pri polasku. Laka kožna kamđžija je pljesnula po sapima dva siva čilaša, koji krenuše kloparajući pančevačkom ulicom.

Mihajlo je polagano koračao i razmišljao. Misao ga nije napuštala ni onda kada je uhvatio kvaku vrata internata. Krenuo je ka stepenicama, na počinak. Valjalo se odmoriti, jer dan je bio veoma naporan...

Kada je došlo jutro, trebalo je ustajati i spremati se za novi školski dan. Mihajlo je bio pospan i nevoljan da ustaje. Sobni redar, Mihajlov drug iz razreda ga je drmusao za rame da ustane, ali je Mihajlo kratko rekao da ga boli glava. Uroš Predić se vratio sa stepeništa, utrčao u sobu i rekao Mihajlu:

- Mišo, ideš li, ili ne ideš?

- Ne mogu danas, ne osećam se dobro, Uroše – reče mu Mihajlo sa vojničkog gvozdenog kreveta braon boje, i pokri lice čebetom. Tada je on počeo razmišljati o svemu, i pitati sebe: "Evo me ovde u Pančevu na mom školovanju. Uskoro se upisujem u više razrede Realke, ako budem fin. Ali, šta znači reč "fin". Kulturan, uljudan, dobar prema drugovima, ceniti nastavnike, javiti se starijem... Pa, ja to sve činim. Mogu da uspešno nastavim školovanje pod uslovom da se ne petljam u političke vode, a to podrazumeva da poštujem vlast Austrougarske carevine. Ali, ja sam kroz celo svoje detinjstvo slušao priče ispaćenih idvorskih graničara, tih starina na čijim su obrazima brojne bitke i bune, ostavile goleme šare, kao kanjone i razvaline. Kakva je to monarhija koja dozvoli osnivanje Srpskog Voj-

vodstva, da bi to sve ukinula već posle jedne decenije. Poprilično shvatam ideje Svetozara Miletića, koji je veoma mudra glava, politički mudrija nego li moj prvi učitelj u selu, starac Baba Batikin. Tako mi se ide u moje selo! Potrebno mi je malo seoskog mirisa. Pančevo je velika varošica, ali prevelika za mene. Ali, moja Olimpijada je želela da ja idem u ovu varoš za nastavljanje školovanja. Ako napustim gimnaziju, neću ispuniti majčinu želju. Neću ni očevu, jer ne želim biti graničar. Koga ču ja, zapravo obradovati. Obradovaću samo tuđinske činovnike u Pančevu, koji će reći da su se trsili onog lajavog derana, što oskvrujuje i huli na carevinu..."

U tom razmišljanju mlađanog Mihajla, na krevetu internatske učeničke sobe, bilo je prepuno pitanja i odgovora koje je on postavljao i odgovarao samom sebi. U ta dva sata razmišljanja, prelomio je:

- Moram u Idvor. Bez obzira šta će biti sutra, ja moram pre podneva krenuti u moje selo, a posle ču videti...

Mihajlo je tada ustao, otvorio svoj ormančić u sobi, spakovao lične stvari u jedan ruksak i krenuo put vrata sobe. Na trenutak se setio da bi bilo dobro ostaviti neko ceduljče za druga Uroša Predića. Seo je na jedan krevet do vrata, izvadivši iz ruksaka jednu svesku. Iscepio je jedan list na kome je napisao: "*Uroše, ja sam otišao na par dana do Idvora. Kaži nastavniku Simonu Kosu da sam nešto bolestan, i ne sekiraj se za mene, videćemo se. Srećno. Tvoj drug Mihajlo.*"

Sišao je stepeništem, pa kročio na pančevačku ulicu, koja je bila veoma prometna. Uputio se prečicom do varoške pijace, pretrčavajući ispred brojnih fijakera i čeza, koji su prolazili ulicom. Stigao je na prostranu pijacu koja je već vrvila od prodavaca svega i svačega: i kafe, i šećera, i rakije, vina i stranog pića. Na pijaci beše bezbroj prodavaca raznih umotvorina: kožuha, opanaka, konjskih potkovica, svirala, raznog zidarskog i tišlerskog alata, a bilo je i puno živine koja se tu prodavala. Malo je prošetao kroz ogromnu gužvu, koja mu nije ni malo prijala. Osećao se kao da je na tuđem pašnjaku među brojnim stadom koje ga je opkolilo i gura ga i stiska sa svih strana. On bi i u tuđem stadu lako napravio reda, sa dva-tri pucnja svoga bića, ali ova gužva je sasvim nešto drugo...

Tada je krenuo na sam obod pijace, gde je ugledao više zaprežnih kola i klimavih sirotinjskih taljiga, što su se spremala da polako krenu sa pijace ka svojim selima. Polagano je šetao od taljiga do taljiga. Fijakere

nije smeо ni da gleda. Jedino je malо zastao i zaustavio pogled na jednoj obližnjoj poštanskoj kočiji (diližansi), u koju su upravo ulazile neke nakinđurene gospođe, sa punо nakita na sebi, a pored njih su bili sedokosi muškarci gologlavi ili u cilindrima. Pričali su nemačkim jezikom. Vrata kočije su se zatvorila, i tada je debelo obučeni kočijaš seo na meku klupu s čela krova, udarivši vodećeg od četiri crna konja, koji je zajedno sa ostalim konjima povukao kočiju, što je po krovu bila obložena zelenom kožom. Putnička kočija poče skladno da federira i skrenu u pravcu puta za Veliki Bečkerek. Tada je Mihajlu na čas došla ogromna želja da i on sedi u toj kočiji, jer bi već za nepuna dva sata bio u svom Idvoru, uz zaustavljanje u varošima Crepaja, Kovačica i Perlez, na staroj maršruti...

Ipak, takvo putovanje je za mlado dojučerašnje čobanče idvorskih pašnjaka – samo kratka misao, s kojom se Mihajlo veoma brzo rastao, jer je valjalo pronaći nekakve taljige sa kojima bi otišao do rodnog sela. Išao je od taljiga do taljiga i zagledao ih. Bilo ih je podosta. Međutim nigde nije bilo mesta. Ili tri domaćina vraćaju ogromno prazno bure od vina, ili na kolima na klupicama sedi brojna paoračka porodica, iz koje je svaki član nešto pripomagao. Bilo je i taljiga u kojima je bilo mesta, ali samo pozadi sa zavezanim i neprodatim ovcama, guskama i prasićima, što baš mlađani Mihajlo nije želeo. Jer, nije baš priyatno sedeti među pernatom živinom sve do sela Idvor. Sreća mu se ipak osmehnula. Spazio je kod jednog velikog duda kako u novije taljige, starac i starica ubacuju prazne korpe. Čim su ubacili sve što im je ostalo, stari kočijaš je proverio uzde, ulare i konjsku opremu, i dok se starica penjala i smeštala na drvenu dasku obloženu šarenom krparom, Mihajlo je prišao starcima i reče im:

- Pomoz' Bog, domaćini!
- Bog ti pomogao, derane – rekoše mu uglaš oboje starih.
- A, je l' te, bi l' ja mogo s vama dokle idete? – upita ih, nimalo stidljivo, Mihajlo.
- Ja bi' rad, sinko, da te primim, ali mi idemo samo do Crepaje.
- Do Crepaje!
- Pa, ja sam tamo išao u Nemačku školu – uskliknu oduševljeno Mihajlo.
- A, ti si bio i naš školarac! – radosno uzviknu starac.
- Da, a je l' znate u Crepaji familiju Olćan? – upita ih Mihajlo.

- Vala, znamo ih sve. Fina familija. Imala je i slavnih graničara.
- A, je l' znate Svetozara Olćana? – opet upita radostan Mihajlo.
- Znamo i njega. Dobar je to deran. Lane se on oženio sa vrednom i lepom devojkom iz sela Idvora. Kažu da joj je otac seoski knez.
- To je moja sestra! – uskliknu glasno Mihajlo.
- Kako tvoja sestra, derane? – upita ga stari kočijaš, koji je malko podigao svoje šeširče sa čela.
- Da, da, moja sestra Persida! Sa Svetozarom Olćanom ima i sina Iliju, a sad čekaju i drugu bebu.
- Da, da, derane, baš tako je kako veliš – rekoše oboje staraca, pa upitaše Mihajla: – Pa kad si ti knežev sin i iz dobre porodice, onda te moramo sesti u ovaj naš "fijaker", samo ćeš morati pozadi da se snađeš. Eto, penji se i odaberi sebi jednu od pet-šest velikih korpi u kojima smo mi prodavalci na pijaci pasulj i šljive. One su prazne, pa sedi na jednu...
- Hoću, hoću, kako da ne, baš vam hvala – reče Mihajlo i preko šaraga preskoči na taljige. Većina korpi je bila mokra, sem jedne koja je bila suva, sa dna, očigledno su u njoj ovi dobri starci na pijaci prodavalci svoj seoski pasulj.
- Hajds', Riđane! – viknu starac jednom od dva konja, trgnuvši stare kajase. Konji krenuše, a mlađani Mihajlo skoro izgubi ravnotežu, ali se hitro uhvati za jednu levču, i ostade da sedi na pletenoj korpi.
- Konji su vukli zaprežna kola, veoma marljivo, a usput se braneći dugim repovima i grivama od nadošlih, dosadnih i zelenih muva. Prolazili su putem pored žitnih banatskih polja. Usput su sretali druge taljige ili hitre fijakere. Prestiglo ih je nekoliko bržih taljiga, a pored njih je prošla i jedna kočija braon boje, iz pravca Velikog Bečkereka. Za nepun sat stigli su u varoš Crepaju. I prošli pored visoke Nemačke škole, sa desne strane.
- Evo, derane, mi dođosmo, a hoćeš li ti kod svog zeta Olćana? – upitaše ga starci.
- Možda ču, videću? Žedan sam, pa bih se malko napio hladne bunarske vode u centru sela, a onda ču možda kod sestre Perside.
- Seoske taljige sa starcem i staricom krenuše niz prašnjavu ulicu desno, dok mu je kočijaš i dalje mahao.
- Mihajlo je krenuo ka obližnjem bunaru u centru sela, kod koga je primetio da se tiska svet, noseći balone, čupe i buriće, da bi nasuli sveže

bunarske vode. Pustili su ga da se napije iz prve izvađene kofe, i on je zadovoljan krenuo laganim korakom. U sebi je razmišljao: "Volim svoju sestru Persidu, veoma mnogo. Volim i Ljubicu, a i najmlađu Hristinu, ali ja moram nastaviti put ka mome Idvoru. Moram videti moje najdraže, majku Olimpijadu i moga Konstantina. Nekako će mi biti lakše u duši..."

Stao je pored jednog birta, koji je bio uz sam sokak u blizini. Ispred birta, za jedan mali bagrem bio je zavezan krupni konj, a iza njega su bile upregnute novije zaprežne taljige, koje su Mihajlu odnekud bile poznate. Bistro deransko oko je razaznavalo mnoge taljige iz svog sela. Učinilo mu se da su to taljige Gavre Moldovana i njegove familije. I nije se nimalo prevario, jer je prošlo veoma malo vremena, a na vratima birta se pojavio Gavra Moldovan, i krenuo da odvezuje sivog debelog putalja.

- Hej, čika Gavro, mogu l' s tobom do Idvora?

Gavro se trgao na mladi povik, okrenuvši se polagano iza sebe:

- Otkud ti, derane, ovde u Crepaji, je l' juriš neke frajle? – upita ga Gavro uz osmeh.

- Ma, ne, čika Gavro, idem iz Pančeva kući.

- A, jes', ti si ono školarac, one gimnazije...?

- Da, da, čika Gavro, idem malo da vidim roditelje, nakratko.

- Ako, ako, tako i treba. Nikad ne smeš zaboraviti svoje selo, makar da odeš u veliki beli svet – reče mu Gavro i poče da namešta šarenu prostirku na dasci-sedalici, zatim su oboje seli na taljige i krupni putalj je zazvečao kopitama po tvrdom prašnjavom putu. Nedugo, za manje od sata su prošli varoš Kovačicu, i već je konj svojim nozdrvama osećao poznate predele oko Idvora. U daljini se videla crkva na kojoj je 1852. godine postavljen veliki crkveni mesingani sat. To je bio poseban dan kada je ugledni idvorski sajdžija Boden pričvršćivao zadnje šrafove velikog sjajnog sata na crkveni toranj. Crkva idvorska uvek sija iz daljine svojim krovom od pleha premazanim bakarnom bojom, a za vreme bogosluženja, okolnom ravnicom odjekuju njena tri velika zvona. Kada su prošli pored stare vetrenjače, već se osećao ugodni i prepoznatljivi miris zavičaja. Blizina rođenog sela se uvek prepoznaće po mnogo čemu, kao što se prepoznaće rođeni hleb iz tople furune, ili pak uburena zrela komina ili "dudićara", što se sve zajedno, uz mirise rukavca Tukoša, i Tamiša – oseća skroz sve do Farkaždina, Tomaševca i Uzdina....

Mihajlov dolazak u rodno selo, iznenada obradovalo je i njegovog oca Konstantina i majku Olimpijadu, kao i najmlađu šesnaestogodišnju sestru Hristinu, koja je čuvši bratov glas, dotrčala sa stolice na hodniku, i u žurbi nehotice ispustila iz kecelje na dvorište kolut bele pređe, koji se otkotrljao do debelog bagremovog stuba bunarskog đerma.

- Sine moj, majčino sunce s nebesa! – vikala je uzbudena Olimpijada i grlila sina, dok su joj niz lice kapale suze radosnice. Konstantin je posmatrao scenu, pa reče:

- Ajde, ajde, nema razloga za suze, dod' de, sine.

Tada su se otac i sin zagrlili, onako muški i iscelivali se.

- Nego, što si ti došo, zar ti nisi trebao biti jutros na nastavi u gimnaziji u Pančevu? – upita ga otac pomalo povišenim tonom, dok su svih četvoro sedali za veliki kuhinjski sto.

- Nemoj sad o tome, oče, posle čemo.

- Nećemo posle, hoću o'ma – reče mu Konstantin. – Neću da Idvrom bruji loš glas "eno ga, onaj knežev, kidn'o iz škole".

- Nisam, kidn'o, oče, samo sam malo došao da vas vidim.

- Lažeš, lažeš, vidim ti u očima da lažeš. Maleni lažljivi sjaj u tvojim očima sam ja zapamtio i one 1868. kad ste krali bostan ti i tvoji drugari sa njive Toše Ržića, i tada si mi govorio da nisi ti...

- Dobro, oče, pusti bostan i komšijske baštete, pa zar i ti nisi kraq?

- Jeste, jeste, pričao mi je tvoj deda, a moj pokojni svekar Arsenije, kako je i Konstantin tvojih godina imao neku družbu za krađu po komšijskim vinogradima, naročito ono plavo ukusno grožđe – upade u reč Mihajlova mati Olimpijada, pokušavši da zaštiti sina.

- Ajde, ajde, Pijada, ne kvari mi sliku kod deteta – reče joj pomalo ljutito Konstantin, dok mu je među prstima stajao odavno ugašeni opušak.

- Nego, dajde, gukni ti, junače – obrati se ponovo Konstantin sinu.

Mihajlo nije imao kud, pa poče izokola:

- Ništa nije bilo, samo sam se malo umorio, pa dođoh...

- Umorio?! Od čega? Zar tamo u tom Pančevu čuvaš brojna stada, zar brineš o seoskim konjima na ispaši, da l' možda bereš kukuruz...? – sada već strogo podiže glas Konstantin.

- Dobro. Reći ću vam iskreno. Imam nekih nevolja u školi, jer sam napravio sitnije političke ispade...

- Vider ga, Pijada! On otiš'o na veće škole da pravi političke ispade, ko da je on stari graničar Baba Batikin ili onaj ljuti političar Svetozar...

- Upravo to, zbog Svetozara Miletića sam imao problema, jer sam javno, na bakljadi u Pančevu vikao "Nikad nećemo služiti vojsku austrijskog cara!"

- A kada si to vikao? – upita ga zabrinuto otac.

- Vikao sam posle burnog govora Svetozarevog. I ne samo ja, već još neki moji drugovi iz gimnazije.

- I, samo ti da nagrajišeš, sine Mihajlo? – upita ga otac Konstantin.

- Ne znam da l' su i ostali koji su vikali kažnjeni, ali ja sam imao velikih problema.

- Problema, problema, nego šta! Reko li ja njemu Pijada da mu je najbolje u graničarsku uniformu i u državnu službu...

- Nemoj, oče, molim te opet započinjati o tvojim bajonetima. Biće sve u redu.

- Kako će biti? – upita ga majka Olimpijada, dok je pristavljava posude za okasneli ručak.

- Spasio me je nastavnik fizike Slovenac Simon Kos, preko jednog poznatog pančevačkog prote i pesnika Vase Živkovića.

- Vase Živkovića? – iznenađeno upita Konstantin.

- Da, baš prote Vase, koji radi kao profesor u Pančevačkoj gimnaziji u starijim razredima u koje bih ja dogodine trebalo da nastavim.

- Prota Vasa je veliki čovek i jedan od najučenijih ljudi Pančeva, za to su mi pričali neki Pančevci, koji su kod mene svraćali u odbor i dok sam bio seoski knez. Ja mislim da sam načuo da je on, zajedno sa profesorom Nikolom Đurkovićem rukovodeći čovek Pančevačkog pozorišta.

- Da. Ko zna čega sve nije glavni – reče Mihajlo sipajući u drveni orahov čanak tek skuvani paprikaš.

Na pominjanje uglednog prote Vase, svima je znatno lagnulo, a u sebi se smirivao Konstantin: "Ako je pod zaštitom pančevačkog prote, valjda će ga on i zaštiti od izbačaja iz škole".

Ručak je završen. Konstantin Pupin se vidno smirio kada mu je sin spomenuo prota-Vasu, pa je polagano odgegan do spavaće sobe na počinjak. Sestra Hristina je uzela svoje pletivo i opet sela na stolicu hodnika, da nastavi da plete, uz prijatne zrake zalazećeg prolećnog sunca...

Posle provedenih par dana u svom selu, Mihajlo se ponovo obreo u Pančevu i nastavio pohađanje niže realke. Nije pravio neke političke ispade. Ipak, patriotsko banatsko i srpsko srce mlađanog Mihajla, opet je zalupalо snažnim damarima 1. maja 1872. godine, samo par meseci posle prethodnog njegovog političkog ispada.

U varoši Pančevu bilo je mnogo raznih škola, ali je omladina iz Pančevačke gimnazije, naročito srpska bila osvežena prethodnim govorom doktora Svetozara Miletića. Naročito jezgro slobodoumnih mlađih pristalica Miletićevog pokreta bilo je koncentrisano u višim razredima gimnazije, kao i nekolicina đaka iz drugog razreda niže realke, u koji je išao mlađi Idvorčanin Mihajlo Pupin.

Ovaj put to nisu bile povod bakljade, niti Miletićev snažni glas, već je to bila uobičajena proslava koja se zvala "Majski dan"^{*}. Ulice Pančeva su bile prepune i starih i mlađih, a naročito omladine i učenika raznih škola. U starijim razredima Pančevačke gimnazije, učenici su se došaptavali između sebe. Mihajlo Pupin se priključio zajedno sa Urošem Predićem bliže grupici, koja je za tren sa malim nepoverenjem utišala domundavanja, da bi jedan od mladića, očigledno mlađi vođa rekao svima da se ne brinu "jer je to onaj što je javno rekao da nikad nećemo služiti austrijskog cara". Dopustili su Mihajlu i njegovom drugu iz Orlovata, Urošu Prediću da budu prisutni novim dogovaranjima o velikom iznenadenju na trgu u Pančevu, kako su nazvali "prava poslastica za monarhiju".

Veoma mirno je počelo isprva, jer su omladinci nemačke, mađarske i rumunske nacionalnosti nosili službene zastave Austro-Ugarske monarhije koje su bile žuto-crne boje. Ali, tada je zanemeo ceo trg, jer se ulicom iz pravca Pančevačke gimnazije pojavila povorka koju su predvodili učenici starijih razreda realke, među kojima je bio i Mihajlo Pupin. Oni su nosili veliku srpsku trobojku.

- Drž'te one žutače! – povikalo je nekoliko krupnih mladića iz Mihajlove grupe – Otmitе im zastave!

Masa na trgu se uskomešala, i zatim je nastao krkljanac. Snažni srpski mladići su ko od šale otimali žuto-crne zastave i bacali ih na ploč-

* "Majski dan", odnosi se na čuvenu Majsku skupštinu, koja je održana u Sr. Karlovicima 12-15 maja 1848. g. kada je osnovana Srpska Vojvodina u Carevini Austrije.

nike pančevačkog trga. Najžešći okršaji su bili kod velikog parka u blizini muzičke škole i Narodnog univerziteta, kao i u blizini Narodnog muzeja. Otimanje zastava žuto-crne boje preraslo je u pravi okršaj između pristalica Miletićeve stranke, mladića koji su izražavali svoj bunt protiv denacionalizacije, i druge grupe koje su branile već postojeći režim cara Franje u Beču. Uz mladiće Miletićeve stranke bili su i mladići Narodne stranke, čiji je istaknuti član bio i prota Vasilije Vasa Živković.

Zajapurenog idvorskog mladića Mihajla, u tom trenu poneo je neki neopisivi talas, u kome kao da su šumile reči dalekih srpskih slavnih predaka: kao da čuje glas kneza Lazara i Obilića, kao da čuje topot srpske konjice, koja je kao orgomni gvozdeni komad ljutih oklopnika, jurnula u pravcu tuđina, što je u zemlju Srbiju krenuo. Pohrlio da je osvoji i doneše narodu zulum, muku i patnju, uz zastave sa polumesecom. Šumilo je to neopisano more kroz damare Mihajla, i kao da čuje brojne povike hrabrih banatskih graničara, kao da čuje starog Babu Batikina, koji puca iz duge puške "nabijuše" na osvajače Napolena III. Kao da mu je pred očima oživila očeva slika sa zida, sa koje izlazi hrabri Garibaldi i priključuje im se ovde, na pančevačkom trgu...

U kratkom magnovenju, Mihajlo je video ispred sebe jednog žutog mladića verovatno Švabu, koji je iz straha ispustio Austro-Ugarsku zastavu, i stušio se prema prvom sokaku. Mladi učenik Pančevačke gimnazije, Mihajlo Pupin tada je stao nogom na zastavu crno-žutog znamenja, što je začas napravilo ogromnu frku među brojnim posmatračima i učesnicima ovih nereda. Nedugo zatim, Mihajlo je već osećao ogroman stisak više snažnih ruku oko svojih mišica i ramena. Od uniformi i namrgodenih žandara koji su ga čvrsto držali nije više mogao videti drugove oko sebe. Utom su stigla i specijalna gvozdena teška kola, koja voze za apsanu. Međutim, odjednom se u blizini naoružanih žandara, kao grom iz vedra neba stvorio Mihajlov nastavnik Simon Kos, za veoma kratko vreme tu je bio i pančevački prota profesor Vasa Živković, uz pratnju zeta Nikole Đurkovića. Prota Vasa se nešto nakratko objašnjavao sa čovekom sa najviše činova, koji je naredio da se Mihajlo Pupin oslobođi, ali uz uslov da mu se uzmu svi podaci i ime škole i direktora gde pohađa nastavu. Posle obavljenih ne baš kratkih formalnosti, velika gvozdena apsamska kola odoše na drugi kraj, gde im je javljeno da i tamo ima većih nemira i nekih hapšenja.

I dok je Mihajlo stajao na trgu sa protom Vasom, uz prisustvo Đurkovića i Kosa, mahinalno je pogledao odeću na sebi. Šareni štrikani džemper, koji mu je poklonila majka Olimpijada, bio je raskinut oko vrata, a čojana crna dolama je bila zacepana na rukavu, od čupanja pančevačkih žandara. Međutim, bio je zadovoljan, jer mu je na leđima bio njegov ruk-sak sa knjigama i sveskama, što mu je bilo posebno drago. Ali, nije baš bilo drago zabrinutom proti Vasi Živkoviću, koji mu reče.

- E, sinko, sinko, šta li će sad morati da uradim za tebe. Danas si, sinko, do balčaka u velikim nevoljama...

- Molim za oprost, preuzvišeni proto – reče tiho Mihajlo i sagnu glavu, gledajući u pločnik.

Prota Vasa ga blago uze za ruku. Iz te ruke on je osećao neku veliku ljudskost i toplinu. Odjednom je osetio kao da ga dodiruje ruka najdražeg bića na svetu, njegove majke Olimpijade, koju je najviše voleo.

- Idi u internat, tamo je već tvoj drug Uroš Predić – reče mu nastavnik Kos. Mihajlo polagano krenu pančevačkom ulicom, na kojoj su bile mnogobrojne krhotine drvenih držalja od zastava, staklo, kao i parčad polomljenih stabala drveća, koja su služila za malopređašnji okršaj mlađića. Dok je koračao, nije baš bio srećan. U sebi je osećao neku lagantu prazninu i blago kajanje zbog svega, jer mu je sad istinski žao uglednog pančevačkog prote, svoga anđela čuvara, koga je, činilo mu se, sam Gospod poslao da ga uvek spasava u goleim nevoljama. Žao mu je i svojih roditelja, jer je pretpostavljaо kako će reagovati, naročito majka, na definitivno izbacivanje iz Pančevačke gimnazije. Ta teška misao ga nije napuštala čak i onda dok se penjaо stepeništem ka svojoj učeničkoj sobi...

Sutrašnje jutro, bilo je bolje nego prvog puta, kada je trebalo da bude izbačen iz škole. Ovaj put mu je nekako bilo lakše, jer je već znao uhodanu proceduru: upašće u njegov razred jedan od činovnika škole, viknuće "učenik Pupin hitno kod direktora", zatim će zajedno s njim opet u onu ogromnu, lusterima i lampionima ukrašenu direktorskiju kancelariju. I opet će čuti promukli glas direktora škole i njegovu pretnju izbačajem. Sve je bilo isto, jedino ovaj put Mihajlo nije ni slušao reči direktora. Nije Mihajlo ni imao ništa zameriti ljutitom direktoru gimnazije, jer na kraju krajeva on je samo izvršilac prosvetne vlasti i zakona u tadašnjoj Austro-Ugarskoj carevini, ne bi bilo mudro da on bude na Mihajlovoj strani.

Koliko je vremena prošlo na tom raportu kod besnog direktora, Mihajlo nije mogao oceniti, jedino je, kao kroz maglu, čuo poslednje reči čelnika njegove škole, a one su bile "Marš napolje!"

Na golemo iznenađenje mladog Mihajla Pupina, i ovaj put nije se desio njegov izbačaj iz škole, a znao je i zbog čega: opet ga je zaštitio plemeniti prota, pesnik i profesor Vasa Živković, koji ga je posavetovao da je sa nastavkom školovanja na višim razredima Pančevačke gimnazije zauvek propala stvar. Jer, ma koliko je prota Vasa bio jedan od najuglednijih ljudi Pančeva, pa i šire – dve velike Mihajlove greške su bile neoprostive, jer su se obe greške odnosile na vređanje carevine u kojoj se školuje i živi. A da se tadašnji čelnici tuđinske vlasti ne šale u graničarskom Pančevu, dokaz su bila brojna hapšenja istaknutijih članova nekih srpskih stranaka, kao i hapšenje i osuda na kaznu zatvora glavnog i odgovornog urednika lista *Pančevac*, gospodina Jovana Pavlovića. Pričalo se po Pančevu tih dana, da je to zakasnela osveta Austrougarske vlasti i zbog prvog prevoda *Komunističkog manifesta*, koji je objavljen u pomenutom veoma popularnom listu u tom delu Banata. Tada se i počelo šuškati da se uveliko spremao i atentat na doktora Svetozara Miletića, od grupe specijalno obučenih izvršilaca ubistva, koje bi vlasti iz Beča platili dukatima. Što se tiče odjeka samih događaja u varoši Pančevu, tokom 1872. godine, čulo se i van tih prostora, jer su sve događanje pratile brojne strane ambasade: Francuske, Engleske, Carske Rusije, kao i neke druge zemlje, koje su dobro načuljile uši povodom problema istočnog pitanja. I ne samo to, nego i u gradu Novom Sadu, koji je bio centar Miletićevih omladinskih jurišnika, do Pančeva je začas iste 1872. godine prostrujala vest da je u samom Novom Sadu izvedeno niz hapšenja nad istaknutijim članovima stranke Svetozara Miletića: uhapšeni su mlađi brat pesnika i doktora Jovana Jovanovića Zmaja Kornel Jovanović, zatim Đura Vuković i Leon Hajdin, i kažnjeni zatvorom po kratkom postupku, ali je zato veoma loše prošao episkop German Andđelić, koji je bio kao poslednji nametnuti mitropolit, za koga je i prota Vasilije Živković tvrdio da je taj čovek najluči protivnik Narodne stranke, koji je prednjačio među srpskim vladikama.

Veliki deo Miletićevih ideja, inteligentni mladić iz Idvora i sin idvorskog kneza Konstantina Pupina, Mihajlo Pupin – dobro je razumeo, a razumeo je dotle da je između izbora mirnog školovanja i zavšetka gim-

nazije i buntovničkog stava protiv Austro-Ugarske monarhije, mlađani Mihajlo odabrao ovo drugo, što ga je vodilo u ogroman sukob sa školskim vlastima i sprečavalo nastavak Realke u višim razredima. Svakako da su protu Vasu Živkovića oduševljivali potezi mladog učenika Pupina, ali je isto tako shvatao jedan od najučenijih ljudi toga vremena prota Živković, da je mnogo bolje da Mihajlo napusti uzavrelo Pančevo i ode da se doškoluje van Banata. Time je pravdoljubivi protojerej želeo da zaštiti mladića Mihajla Pupina, koji mu se dopao već prilikom prvog susreta, jer kada jedan sedamnaestogodišnjak za kratko vreme uzvikne "nećemo služiti vojsku cara Franje", a zatim i izgazi nogama aktuelnu zastavu velike austrijske carevine – to je veoma ozbiljna stvar. O svemu tome je razmišljao pančevački ugledni prota, pesnik, profesor i direktor pozorišta Vasilije Živković Vasa, jer se moglo odraziti na budućnost ovog mladog čoveka.

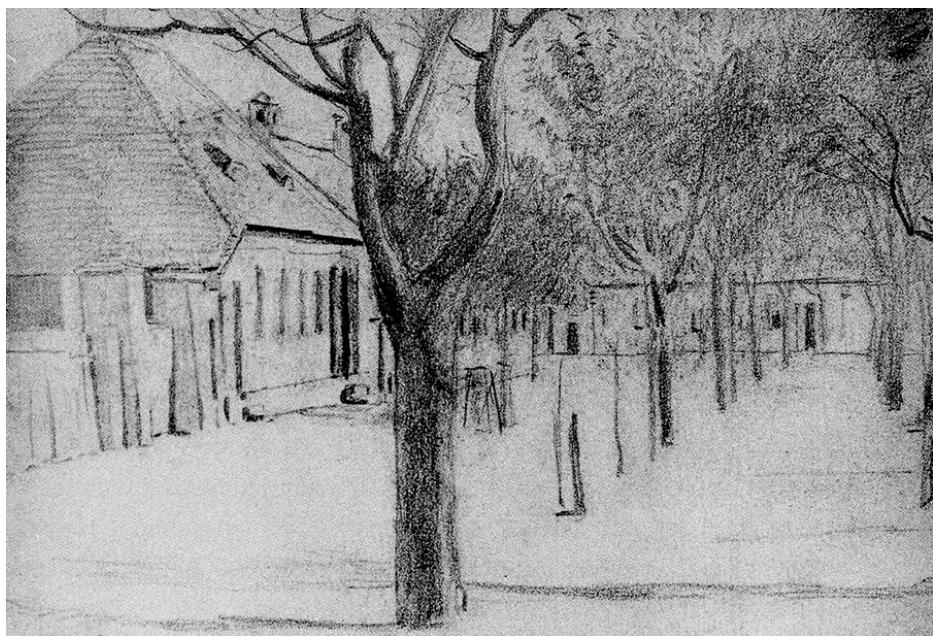
Stoga mu je prota savetovao da izdrži još oko mesec dana i da dobiće diplomu niže Realke, a da ide da se doškoluje u grad Prag. Isprva je taj protin savet Mihajla mnogo razočarao, jer nije mu bilo dozvoljeno nastavak školovanja u Pančevu, ali mu je prota čvrsto obećao da će ga on lično finansirati, odnosno crkvena opština varoši Pančeva. Međutim, prota Vasa Živković je ipak želeo da o svemu tom porazgovara i sa Mihajlovim roditeljima, koji su u julu mesecu 1872. godine otišli u posetu proti Živkoviću i bili po prvi put gosti njegovog raskošnog doma. U razgovoru sa protom Vasom, a u prisustvu Mihajlove majke Olimpijade, i Konstantin je popustio, ali teška srca, što će se videti veoma brzo. Prilikom susreta Mihajlovih roditelja, oca Konstantina i majke Olimpijade sa protom Vasom Živkovićem, povodom njihove brige kako će im se mlađi sin Mihajlo snaći u velikom i nepoznatom gradu Pragu, prota im je objasnio da će njihovog Mihajla čim stane na tlo Češke, prihvatići njegovi veliki prijatelji i istaknuti češki politički prvaci i lideri Staročeške stranke, čuveni doktor istorijskih nauka František Palacki i njegov dvadeset godina mlađi kolega, doktor prava i ekonomskih nauka František Levoslav (Ladislav) Riger.

Pred polazak u grad Prag, Mihajlo će se još jednom videti u Pančevu sa svojim drugom Urošem Predićem, koji je ostao da završi ostale više razrede kompletne Pančevačke gimnazije. Mihajlo je ispričao Urošu sve okolnosti koje su dovele do nove situacije. Uroš ga je dobro razumeo, i podržao na njegovom putu u svet, a na Mihajlovo pitanje gde će on kad

završi kompletnu Realku, Orlovčanin Uroš Predić mu je rekao da će najverovatnije otići na školovanje na čuvenu Akademiju u Beču, koja je tih godina dobijala nove velelepne prostorije u blizini Parlamenta na Šiler placu. Tada mu je Uroš rekao da studiranje na toj čuvenoj Akademiji na smeru slikarstva traje tri godine, a posle će videti šta će. Na rastanku su se dva velika drugara – srdačno pozdravili i poželeli jedan drugom sve najbolje i izrazili želju da se jednog dana opet sretnu...

Preostale dane, pred odlazak u nepoznat i veliki grad u Češkoj, Mihajlo će provesti u živim razgovorima sa roditeljima i sestrama u Idvoru, a obilaziće i varoš Crepaju, i posetiti svoju sestru Persidu Olćan, koja je već tada bila uodata za Svetozara Olćana.

U ta sumorna vremena i politička previranja, nije samo mlađani Mihajlo Pupin kretao u beli svet. Kretali su i neki drugi mladići, željni novog i boljeg života i daljeg školovanja. Bilo je i onih koji su redovno završavali velike mature i odlazili na dalje školovanje u Beč, Peštu, ili u grad Prag. Ali mladi Mihajlo Pupin je otišao u Češku isključivo radi doškolovanja u razlici između niže i više Realke, koju nije mogao nastaviti u Pančevu iz poznatih razloga. Svakako da je u Mihajla mnogo više verovao umni pančevački prota, čak mnogo više od Mihajlovih roditelja, koje je sve to veoma zbumjivalo i brinulo, a što će ostaviti najviše traga na zdravlju Mihajlovog oca Konstantina Pupina, koji je očigledno bio jedna stena od čoveka, ali stena koju su lične životne nevolje jedinog muškog naslednika – krunile do biološkog nestajanja. Bez obzira što je Mihajlo mnogo više bio vezan za majku Olimpijadu, njegov otac Konstantin se nije zbog toga ljutio. Majka ga je volela na jedan primetan način, a otac sasvim drugačije. Bez obzira na bistrinu uma mlađanog Mihajla i njegova prosuđivanja o roditeljskim ljubavima, Konstantin je očigledno veoma mnogo voleo svoga jedinca, ništa manje nego Olimpijada. Kažu da majka za sinom prolije mnogo suza, a otac samo jednu, ali je ta jedna velika kao more beskrajno. Da li je ta suza već bila spremna da kane iz tužnog oka dobroćudnog Konstantina, reći će događaji koji slede...



Uroš Predić (crtež iz skicenbloka slikara)

(GLAVA DEVETA)

ODLAZAK U PRAG I OČEVA SMRT

U hramu Svetih Blagovesti u Idvoru protojerej Adam Drndarski držao je bogosluženje. Atmosfera u Božjem hramu u kome večito živi Hristos, bejaše kao i uvek, prožeta verskim osećanjima hrabrih graničara i njihovih potomaka, da na ovom svetom mestu potraže istinski spas.

Na tornju Blagoveštenske crkve ozidane 1803. godine zvonila su tri crkvena zvona. Plehani krov presvučen bakarnom bojom, milovalo je svojim zracima jutarnje miholjsko sunce.

Prelep ikonostas, rad čuvenog freskopisca Pere Todorovića krasile su ikone Svetoga Trojstva, Gospoda Isusa Hrista i njegove presvete majke Marije, dok su sa strane bili likovi svetog Uroša, svetog Simeona Mirotočivog i Stefana Dečanskog. Ikona Svetih Blagovesti je imala takođe posebno mesto, kao crkvena slava, koju selo Idvor slavi od sredine sedamnaestog veka.

Kada se otvořiše svete carske dveri, pred vernicima se pojavit stari protojerej Adam Drndarski, i počela je nedeljna liturgija. Dvoje članova porodice Pupin, Konstantin i njegov sin Mihajlo, stajahu sa desne strane udaljeni na oko desetak metara od prote, dok je sa leve strane crkve, među ženama bila Olimpijada Pupin sa svojom najmlađom kćerkom Hristinom, bile su obe ogrnute maramama.

Po završenoj liturgiji svi su čekali u redu da iz ruke starog sveštenika uzmu naforu. To su sitni isečeni delovi prosfora iz kojih se uzimaju delovi za vršenje liturgije, što je oživljavanje uspomena na hrišćanske *agape*, večere ljubavi. Nekada davno, hrišćani su zajednički jeli i delili među sobom sve ono što su imali. To je bio od drevnih vremena izraz ljubavi i zajedništva u Gospodu Isusu Hristu, kome su oni pripadali svim srcem i dušom. I jutros, u ovoj Hristovoj nevesti, pravoslavnoj idvorskoj crkvi, učestvovaše u sveopštoj *agapi* porodica Konstantina Pupina, koja je to oduvek činila, nasledivši tradiciju od svojih davnih predaka, hrabrih graničara Banatske krajine, kojima je crkvena sveća bila važnija od hleba.

Prvi dani oktobra 1872. godine, već su opalim lišćem i vетром nagoveštavali da se u banatsku ravnicu uselila jesen, a Idvor se bio pesmom čobana i berača kukuruza. Idvor se bio mirisom komine i umuljanih plodova belog i crnog duda, koji su prezreli padali po sokacima.

A mladi Mihajlo Pupin je još spavao u udobnoj i najdražoj postelji svoga detinjstva, sa glavom na jastuku koje je gušćim perjem davno napunila njegova pokojna baka Stana. U drvene prozorske kapke sobe jeseni vjetar je nabacivao opalo lišće lipe i bagrema.

Kakav li je imao san budući svetski putnik. Šta mu je Gospod šaputao o njegovom današnjem polasku u svet...?

Osetio je mlagi dodir po svome licu, toliko blag kao paperje mlađe lastavice, koja je slučajno pala iz gnezda smeštenog iznad kućnog hodnika. Ti dodiri su bili toliko nežni, da su svojom čarobnom mekoćom izazivali blagi osmeh na licu usnulog mladića. Otvorio je oči i ispred sebe ugledao lice voljene majke Olimpijade, koje je sijalo kao u svetice.

- Hajde, mili moj, vreme je da ustaneš već će osam, a ti oko podneva moraš krenuti brodom iz Pančeva – skoro šapatom reče mu ona.

Mihajlo je podigao glavu sa jastuka, gledajući lice voljene majke. U tom trenu on se prisetio nekih dosadašnjih godina svoga detinjstva. Koliko puta je prilikom buđenja osetio majčinu toplu ruku na licu, ali ovaj jutrošnji dodir je imao u sebi nešto božanstveno, neopisivo i nadasve nezaboravno. Kao da je njegova mati u jutrošnjem buđenju sina dodirivala lice malog usnulog anđela.

- Gde je taj svetski putnik? – viknuo je na vratima sobe njegov otac Konstantin, koji se upravo vratio iz seoskog dućana, donevši Mihajlu neke važne potrepštine neophodne za skorašnje putovanje.

- Tiše, malko, Kosta, evo ga, ustaje – reče Olimpijada, gledajući pomalo molećivo svoga supruga.

- Nema se više vremena za spavanje, jer u belom svetu nećeš ga moći milovati – reče Konstantin i ode u kujnu.

Mihajlo je polagano ustao iz postelje, uzevši svoj laneni peškir i u nanulama odšetao do dvorišnog bunara. Dok je koračao ka starom đermu, pogledao je u plavo nebo na kome je video samo jedan oblačak.

"Oblačak liči na moju lađu, koja će me odneti daleko preko velikih mora" – pomišljao je sa srećnim osmehom na licu. Zatim je dohvato

drveno vitlo i snažno okrenuo ručku. Zazvečao je dugački sjajni lanac na kome se pojavila okovana drvena kofa puna sveže bunarske vode, koju je sasuo u čisto ozidano korito. Zagrabio je dlanovima i počeo se umivati. Obrisao je lice belim lanenim peškirom i krenuo dvorištem lagano ka hodniku rodne kuće. Celo vreme ga je uz smešak sa praga kuće posmatrala njegova voljena Olimpijada.

- Gle, majko! Čađave laste lete oko našeg krova. Još nisu rešile da plete daleko na jug, a na dimnjaku su i dve bele rode. Deda Arsenije mi je govorio da su one sreća za kuću.

- Tako je sine, te ptice su još u našem selu, ali oteraće ih jesen, a sada dođi da doručkujemo zajedno, i da vidiš šta smo ti spremili za put.

Veliki drveni sto je bio spremjan za porodični paorski doručak. Za stolom su posedali domaćin kuće Konstantin Pupin, njegova supruga Olimpijada, Mihajlo i njegova sedamnaestogodišnja sestra Hristina.

Očenaš je očitala Olimpijada, i tada su se svi smerno prekrstili, a zatim seli za trpezu.

Konstantin je nasuo čokanj omiljene "dudićare" i nazdravio dragim članovima porodice, popio je dobar gutljaj.

- Kosta, nekad nas je bila prepuna kuća, a sada nam nema Ljubice i Perside.

- Sve ide po Božjoj volji, Pijada. Ljubica se srećno udala za našeg učitelja iz sela, Tošu Grgina i kažu mi da će on možda sa službom da se prebaci u Vršac.

- U Vršac?! Tako daleko od nas?! – iznenadeno upita Olimpijada.

- Služba je služba. Zar je meni kao graničaru bilo lakše nego našem zetu Toši? – reče povišenim tonom Konstantin, dok je velikim nožem odsecao komade hleba za sve njih.

- Znam da ti je bilo teško, Kosta. Teško je bilo graničariti i tvom pokojnom ocu Arsenu, a mome predobrom svekru. I moji Milanovići (Aleksići) iz Opova bili su u tim regimentama i graničarima.

- Eto, vidiš. A ti zapela "Tošo i Ljubica sele se skroz u Vršac", ko da je varoš Vršac u dalekoj Češkoj, gde nam sin upravo kreće!

Na pomen Češke, Mihajlo, koji se zaneo ukusnim doručkom, uključio se u razgovor.

- Šta ćete mi spremiti za moj jesenji put?

- Ono što imamo – reče Konstantin, pa dodade: - Potrpali smo ti u dve šarene vunene torbe tvoje rublje i nužnu hranu. Za hranu uz put, majka ti je ispekla jednu gusku i veliki kolut hleba od belog brašna...

- A, jeste l' mi kupili u dućanu nešto novog ruha? – upita ih Mihajlo, i krenu u sobu da pogleda napunjene torbe.

- Pa, ništa mi niste kupili u dućanu!? – povišenim tonom i pomalo tužno povika Mihajlo, dok su mu roditelji i sestra Hristina ušli u gostinsku sobu, u kojoj je na čistim šarenim krparama on ređao ruho, vadeći ga iz pletenih šarenih torbi.

- Šta bi ti, da se obučeš ko cincar!? – u šali reče Konstantin.

- Oče, ja ne idem da ribarim na Tukoš, već idem u veliki svet.

- Znamo da je to tako, ali to što se ima, ima – reče mu otac, pa nastavi obraćajući se ostalima: – Odelo koje je nosio u gimnaziji, sasvim dobro mu stoji, je l' tako kćeri, Hristina?

- I ja mislim da je otac u pravu. Zaista ti je ta odeća uvek dobro stajala – reče mu sestra Hristina.

- To ti ocenjuj onom tvom đuvegiji Joci iz Ečke kod Velikog Bečkereka! – pomalo ljutito reče joj brat Mihajlo.

- E, vidiš, sine, Jovan Dankulov Joca je ozbiljan mladić iz dobre i vredne paorske porodice. Čim ti budeš jezdio onim tvojim parobrodom, možda će Joca da odvede tvoju sestruru.

Na ovu malenu dosetku svoga oca Konstantina, sedamnaestogodišnja Hristina blago zarumene u licu i pomalo stidljivo sagnu glavu, dok joj je mati Olimpijada pomilovala dugu smeđu kosu.

- Šta je-tu je, poneću ovo što imam – reče Mihajlo popustljivo.

- Ponećeš i ovaj veliki žuti kožuh – reče Konstantin, pružajući Mihajlu. – Zatrebaće ti, kad zaladni.

Mihajlo je uzeo prostrani žuti kožuh, koji je sa unutrašnje strane bio ispunjen crnom i mekom ovčijom vunom, sa išaranim crvenim i crnim ornamentima, sa isprepletenim šarama.

- I šubaru idvorsku! – dodade glasno Konstantin, pružajući sinu crnu novu šubaru od ovčije kože. – Ovo ti je moj lični dar, neka u belom svetu vide kako izgleda mladi Idvorčanin...

- Baš dobra šubara, poneću je – reče Mihajlo, pa dodade: – Dajte mi i onaj kicoški lalinski šešir i fes, da mi se nađu u toplijie dane.

Utom je istrčala Hristina, i iz ormana donela bratu beli šešir i crveni fes, poljubivši ga nežno u obraz.

- Ima li nešto forinti, krajcara... – upita Mihajlo.
- Veoma malo. Samo za puta – reče mu Konstantin, pa dodade:
- Prota Vasa nam je prošle nedelje rekao da će ti on pokriti sve troškove, tamo u Pragu. A i čekaće te u toj varoši njegovi prijatelji, neki Riger i Palacki, biće da su obojica učeni ljudi i međusobno složni...
- Jeste, Mišo, i ja sam čula to, od prote Vase – reče Olimpijada.

Mihajlo je bio ohrabren majčinim rečima. Uvek je ona bila ta koja je imala presudan uticaj na njega, dok je otac bio i ostao na svoj način isti, ozbiljan, strog, ali prava poštenjačina i ljudina, u svim okolnostima...

Na parobrodsku stanicu u Pančevu na Tamišu, Mihajlo Pupin je uz pratnju oca Konstantina i Majke Olimpijade, stigao oko dvanaest sati pre podne, gde se već mogao videti manji parobrod, koji treba da kreće ka ušću Tamiša u Dunav, pa velikom rekom na svoje putovanje do Zemuna i Beograda. Iz njegovog čađavog dimnjaka kuljaо je beli gusti dim, dok su se brodskim stepeništem već počele ukrcavati povorke ljudi, što je izgledalo kao neki pokretni šaren kontrast, uz mnoštvo raznih boja, koje su činile različite odežde brodskih putnika.

Pre nego što je Mihajlo krenuo uz stepenice parobroda, oprostio se sa svojim najdražim roditeljima. Da zagrljala sina prvo je krenula ona, što je uvek činila godinama. Olimpijada Pupin, koja je u to vreme napunila već pedeset osmu, ponosno, pred drugim putnicima je ljubila svoga voljenog jedinca, ne krijući veliki bol na licu, zbog rastanka s njim.

- Čuvaj se, Mišo, molim te! – jecala je ona, brišući suze krajevima zavezane marame.

- Hoću, majko, hoću, a vi mi čuvajte seju – govorio joj je Mihajlo, i dok je držao za ramena, gledao je u njeno lice i susne oči.

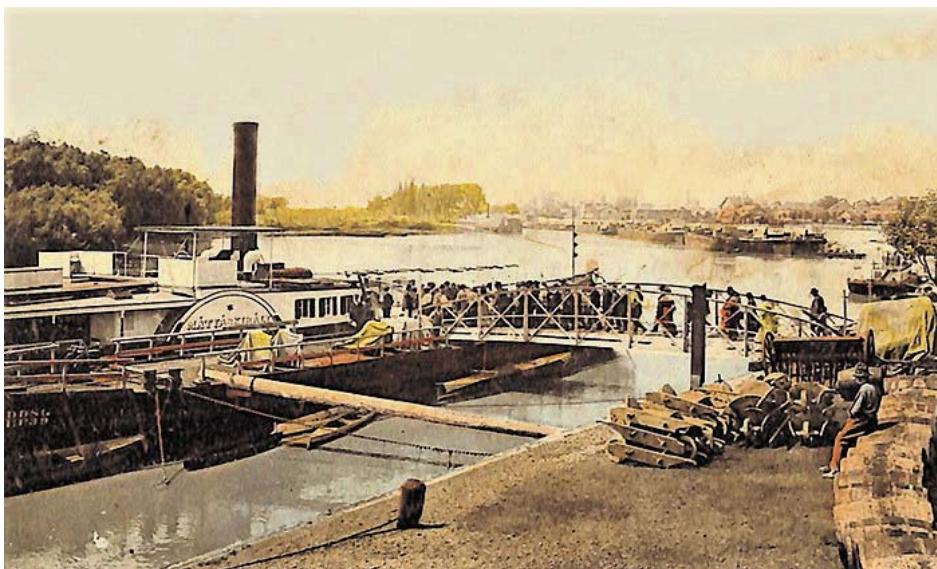
- Mišo, sine moj. Uvek sam ti govorila, ako jednog dana podeš u daleki svet, pronaći ćeš još jedan par očiju za čitanje i pisanje, pronaći ćeš neke nove pute... Od ovog časa neka se to ostvari, molim te, sine...

- Hoću, voljena moja, zbog toga i idem – reče Mihajlo majci, pa kad vide snuždenog Konstantina reče mu:

- Što si mi se ti snuždlio toliko, i čutiš sa strane? Možda ne želiš ni da me pozdraviš, zbog toga što ti nisam postao graničar ili mirni činovnik?

Konstantin, koji je držao jednu od dve šarene Mihajlove torbe, krenu ka sinu, Mihajlo mu potrča u susret. Zagrljše se otac i sin pored parobroda. Mihajlo je pogledao oca, gledao je u njegovo lice na kome je video komad svoga detinjstva, video je svoje pašnjake, svoja stada, video je najdraži Tukoš rukavac ribomirisnog Tamiša. Na njegovom licu video je senke mnogih svojih predaka koji mu mašu, ali video je i ono što do sada nikada nije video: prve kapljice mladog izvora, neke tajnovite tek rođene rečice, koja se pomalja u vidu dve krupne suze što klize po očevom licu.

- Pa, ti plačeš, mili moj oče – reče mu Mihajlo, dok ga je neki neizreciv i oštar bol sekao u grudima.



Parobrodska stanica (pristanište) na Tamišu kod Pančeva (druga polovina XIX veka)

- Pričinilo ti se, sine, to su majčine suze kanule na moje lice.

U tom trenutku Mihajlo je počeo da jeca i čvrsto zagrljio svoga voljenog oca. Tu, na pristaništu, otkrivala se jedna dosad neotkrivena tajna, koju Mihajlo nije mogao da reši celog svoga detinjstva. Njegov otac gorko pati za njim na rastanku. Mihajlo je glasno zajecao, pitajući se "da li

sam ga u životu mnogo povredio, da li sam ga nedovoljno voleo i poštovao, možda sam mu premalo otvarao svoju dušu..."

- Oprostite mi, mili moji, ako sam nešto uradio mimo vaše volje – obraćao se Mihajlo svojim roditeljima, koje je oboje privukao k sebi u čvrst zagrljaj, ljubeći ih naizmenice, u želji da nikoga od njih ne zapostavi.

Mnoge putnike koji su išli ka parobrodu, dirljiva scena oproštaja između jednog mladića i njegovih roditelja, veoma je rastužila.

- Hajde, putniče, vreme je da kreneš, već zadnji ljudi ulaze – reče mu otac Konstantin pružajući mu dve šarene torbe.

Mihajlo je uzeo torbe i krenuo u pravcu stepenica ka brodu. Još par puta se okretao. Mahnuo bi svojim najdražim bićima, ali nije mogao od torbi koje je držao u rukama. Popeo se na parobrod. Prolomio se snažan pisak duplih brodskih pištaljki, dok je iz debelog čađavog dimnjaka pokuljao gust sivi dim. Ogromna dva točka sa lopaticama, koji bejahu sa strane zagrabiše tamnozelenu rečnu vodu, i široka lađa krenu. Dan je bio sunčan i vedar, dok je snažni parobrod grabio uzvodno Dunavom u pravcu Zemuna. Mihajlo je i dalje gledao put pristaništa, na kome su se likovi njegovih dragih roditelja pretvarali postepeno u manje i nerazgovetnije siluete, koje su sve više prelazile u sićušne tek vidljive tačkice, da bi se sve negde izgubilo u daljinu...

Parobrod se Dunavom približavao velikom gradu sa drevnom tvrđavom, za koji je Mihajlo slušao od svoga oca, od mudrog Babe Batikina, i od čestitog pančevačkog prote Vase. Pred njim je bio Beograd.

Lađa je pristigla na pristanište, gde je čekao veći brod. Mihajlo se tad ukrcao na palubu, posmatrajući čudne nošnje putnika. Muški su nosili cilindre na glavama, dok su žene bile obučene u raskošno ruho. Primetio je da i neki putnici koji pristižu pored parobroda, ili se na njega ukrcavaju, nose one crvene okrugle fesove kakve je on već viđao i u Pančevu. I, došlo je vreme da lađa krene. Opet se začuo pisak duplih brodskih pištaljki, koje su Mihajlu sada već bile mnogo jače, jer je bio blizu dimnjaka, uz koji su bile one smeštene. Pored Mihajla, na klupama broda bilo je dosta slobodnog mesta, što su odmah popunili učenici Karlovačke bogoslovije, koji su iz Beograda i raznih sela putovali u tu uglednu školu. Bili su veoma šaljivi i duhoviti. Pričali su o svojim predmetima, koji su bili prilično različiti od njegovih predmeta u Pančevačkoj gimnaziji. Iz nji-

hovog razgovora provejavao je jedan drugačiji mentalitet nego u Pančevu, s obzirom da im je i veliki Novi Sad (Ujvidek) bio na dohvat ruke.

Bilo ih je oko desetak, pa su se smestili na slobodne klupe pored Mihajla, koji im je u svojoj banatskoj nošnji izgledao veoma simpatično. Međusobno su započeli razgovore. Pričali su o Arseniju III Čarnojeviću, koji je rođen u Crnog Gori, pričali su o slavnim vladikama, a dotakli su i Svetozara Miletića. Neko od njih je i spomenuo skorašnje velike nemire u Novom Sadu, kada je austrogarska vlast primenila rigorozne mere i pohapsila neke pravake Slobodoumne i Narodne stranke. Mihajlu su kazali da



veoma poštju čuvenog protu i pesnika Vasu Živkovića. Mihajlo je bio veoma zadovoljan kada su i ovi mladići budući sveštenici izjavili da su upoznati sa duhovnim, verskim i umnim talentima prota Vase. U svom oduševljenju, on je taman hteo da im kaže da mu je prota Vasilije puno pomogao, i da će mu pomoći tamo gde ga put nosi – u daleku Češku, ali odjednom se setio reći svoje majke, koja mu je savetovala da otvorи добро оčи kroz svoja životna putovanja, i da svaku svoju reč dobro odmeri. S obzirom da je imao određen zadatak, koji mu je zacrtao prota Vasa Živ-

ković, smatrao je da je pametnije da čuti u vezi sa ljudima koje će susresti u gradu Pragu.

"*Bolje da ne pričam o mom važnom odlasku u Prag*" – pomislio je u sebi. "*Na kraju krajeva, ne znam ni kako će to sve ispasti. Pomalo imam i tremu, kako će me dočekati jedan od najčuvenijih boraca za nacionalne preporode češkog naroda, doktor František Palacki, taj neumorni sedamdesetogodišnji mudri političar i jedan od najboljih istoričara u celoj Češkoj. Čekaće me sa svojim mlađim rođakom, pomoćnikom i sledbenikom Levoslavom Rigerom. Ipak, duga je još plovidba ispred mene...*"

Parobrod je grabio zeleno-mutnom rekonom, i usput stao i na pristaništa u Staroj Pazovi, a sledeća stanica broda beše u Sremskim Karlovциma. Za nepun sat Mihajlo je u daljini već video plave obrise Fruške gore i njenog vrha Stražilova, i setio se srpskog pesnika Branka Radičevića, koji je svoju mladost vezao za Sremske Karlovece, i za koga mu je njegov otac Konstantin pričao da je Branko stariji svega 5-6 godina od njega, a umro je na samo godinu dana pre nego što se Mihajlo rodio, dakle 1853. godine. Dok je lađa polako prilazila karlovačkom pristaništu, Mihajlo je video nekoliko crkava sa svoje leve strane, setio se čuvene Karlovačke bogoslovije, setio se i Patrijarha srpskog Lukijana Mušickog, Dositeja Obradovića, Vuka Karadžića, a naročito Majske skupštine, koja je bila 1848. godine u toj varoši. Tada je nastalo Srpsko Vojvodstvo, koje je car Franjo ukinuo već 1860. godine. Setio se Mihajlo i groba koji je uz samu idvorsku crkvu, u kom leže ostaci slavnog graničara iz njegovog sela, učesnika Majske skupštine u Sremskim Karlovциma, Petra Kraljeva. Petrov grob leži uz samu idvorsku crkvu sa severne strane i predstavlja važnu svetinju. Setio se i prote Koste Rašića, koji je takođe bio učesnik.

Parobrod je pristao uz živopisnu i šumovitu desnu obalu Dunava. Mihajlo se vratio i seo na svoje mesto, dok su sa ostalih klupa ustajali drugi putnici, kojima su Sremski Karlovci bili zadnja stanica. Pored Mihajla su ostale samo dve bake, jer su i đaci Karlovačke bogoslovije svi redom sišli sa Parobroda.

Tada se mlađani Idvorčanin, pomalo ogladneo, setio šarene torbe u koju mu je majka Olimpijada tutnula pečenu gusku i veliki beli okrugli hlebac, ispečen u njihovoј kućnoј furuni. Bacio je pogled pored klupe i video samo jednu od dve šarene torbe. Nažalost, šarena torba sa pečenom

guskom je naprasno nestala. Mihajlo se setio da su pored njega bili brojni učenici Karlovačke bogoslovije. Počele su da ga muče sumnje:

"Ne verujem da su mi čapili torbu sa guskom, ti budući sveštenici. To ne smem pomicati. Ali, opet ne verujem da su mi torbu sa gustom ukrale ove dve tihe sede starice, dok sam ja otišao nakratko na palubu da se nadišem svežeg vazduha i osetim miris velike i moćne reke".

Mihajlo je malko prošetao potpalubljem, zagledajući u tuđe torbe i prtljag, ali njegove šarene torbe nije bilo nigde. I opet je počeo da razmišlja: *"Sve mi se čini da je ipak moja guska izašla u Sremskim Karlovcima, zajedno sa mlađim budućim bogoslovima."* Razmišljanje ga je uveravalo da bi moglo biti samo tako, i nikako drugačije.

Seo je na svoje sedište i kiselo se nasmešio, pomislivši u sebi:

"Šta li me tek čeka u onom belom svetu u kome me nosi ovaj čađavi brod, kad moja pečena guska nije ostala sa mnom ni dva sata".

Parobrod sa putnikom i mladićem sa idvorskih pašnjaka, prispeo je u Novi Sad, o kome je Mihajlo čuo mnogo priča, međutim, za nova druženja i razgovore sa pridošlim putnicima više nije imao volje. Brod je već kroz sat vremena prolazio Futog i Palanku, dok su se u reci sa leve obale Dunava ocrtavale iskrivljene senke starog zamka Iločke tvrđave.

Već se spušтало veče. Na nebū je sjajila zvezda severnjača koja je Mihajlu davala do znanja da njegov put vodi na sever. Kada su putnici na parobrodu povikali da se približava varošica Bezdan, i da bi se već oko ponoći prošlo kroz Mohač, Baju i Paks, Mihajlo je već bio vidno umoran. Stavio je pod glavu svoju šarenu pletenu torbu i pokušao da zaspe. Ljuljanje broda i tiha rečna noć, polako su opuštali mladića, koji je u svojoj levoj ruci čvrsto držao ispletenu ručku, svoje šarene i jedine preostale pletene torbe, dok ga je polagano hvatao san...

- Dunaharaszti! Budapest! – zagrmeo je grubi muški bariton, trgnuvši usnulog Mihajla iz slatkog sna.

U magnovenju je shvatio da se nalazi na brodu, i da ga ne budi nežni glas voljene Olimpijade, već glas člana brodske posade.

- Uraim! Hamarosan Budapest kikötőjé érkezünk!

Na mađarskom jeziku, to je značilo da se uskoro stiže u luku grada Budimpešte, i da gospode i gospoda putnici spreme svoje prtljage.

Pomalo još sanjiv, Mihajlo je sa parobroda posmatrao ogromne i

ukrasne zgrade velikog i otmenog grada, zatim je sišao sa njega i stao na tle Budimpešte. Posmatrao je veliki viseci most koji spaja dva grada Budim i Peštu, preko reke Dunav. Pokušao je da se sporazume sa nekim prolaznicima koji bi ga uputili ka železničkog stanici. Uglavnom je dobijao odgovor "nem tudom". Verovatno je njegova paorska nošnja, sa šubarom na glavi skrenula pažnju i nekih putnika namernika, koji govore srpskim jezikom, što se i dogodilo, jer je Mihajlo iza sebe čuo glas:

- Hej, mladiću, sačekaj malo!

Na reči koje je čuo iza sebe, a koje su izgovorene njegovim jezikom, ovde u velikom gradu – Mihajlo je stao i okrenuo se iza sebe.

Ugledao je jednog punačnjeg gospodina sa velikim brkovima, koji se srdačno rukovao sa njim.

- Gde si krenuo, mladi zemljače? – upita ga novi prijatelj.

- Idem do Praga, ali ne znam gde je železnička stanica.

- Do Praga? – upita Mihajla novi poznanik, na čijem je licu Mihajlo primetio određenu dozu začuđenosti. Verovatno je novog prijatelja zbunjivalo Mihajlovo lice, koje još nije dirnuo brica.

- Da, idem tamo da nastavim školovanje.

Na ove Mihajlove reči, novi poznanik, očigledno veoma dobre i plemenite slovenske duše rekao mu je da će mu on pomoći da zajedno dođu do železničke stanice. Seli su u jedan novi fijaker i krenuli budimpeštanskim ulicama. Usput mu je novi prijatelj ispričao da je on Srbin koji već duže vreme živi u Budimpešti. Fijaker ih je dovezao uz samu zgradu raskošne železničke stanice, na kojoj su se već čuli reski piskovi vozova koji ulaze na brojne čadave perone ili odlaze sa njih na dugi put.

- E, pa, ovde se, mladiću, moramo rastati. Evo ga, tvoj voz uskoro kreće, samo zapamti dobro, da ne prispeš ujutro u Genzendorfu.

- U Genzendorfu? – začuđeno ga upita Mihajlo.

- Da, to je veoma važno, jer u tom gradiću moraš da presedneš u drugi voz, koji ide za Prag. U protivnom možeš otići u Beč.

Mihajlo se srdačno pozdravio sa svojim novim dobročiniteljem i zahvalio mu je na iskrenoj pomoći.

Ušavši na vrata voza, probijao se do vagona treće klase. Bio je veoma uzbudjen, jer mu je ovo bilo prvo putovanje vozom. Pronašao je vrata svog kupea i otvorio ih. U uglu, do prozora je dremao jedan stariji put-

nik, koga Mihajlov ulazak načas trenu. Nešto mu je taj stranac i rekao na mađarskom a zatim se opet naslonio na prozor, spustivši svoj šešir na lice.

Mihajlo je sedeо u svom debelom gunju sa šubarom na glavi, i posmatrao unutrašnjost kupea, koja mu je bila veoma zanimljiva. Tada je voz krenuo i blago zadrmusao Mihajla i usnulog putnika koji je dremao pored njega. Bezbroj varnica je proletalo pored prozora, dok se osećao neki neobični i pomalo priyatni miris gareži i dima lokomotive.

Negde iza ponoći Mihajla je počeo da hvata san, dok je garavi voz tutnjaо kroz prohladnu oktobarsku noć...

Međutim, nije sve išlo kako je Mihajlo očekivao. Zaboravio je na savete dobijene od onog debelog Srbina sa trga Budimpešte. Upravo se desilo ono što nije smelo da se desi. Prispao je. Nije presedao u Genzendorfu. To je konstatovao konduktér voza koji ga je probudio na ulasku u stanicu grada Beča. Ma koliko je Mihajlo stekao negativan utisak o tom konduktéru, mora se priznati da mu je bio i koristan, jer ko zna na koji kraj Austro-Ugarske monarhije bi tim vozom stigao neiskusni i mladi Banaćanin. Uz neumesne povike ga je terao da se vrati nazad u Genzendorf, uz obavezu da kupi novu kartu, što je za mladog Mihajla bilo neizvodljivo, jer nije imao više novca.

Međutim, sreća se i ovaj put osmehnula mladom putniku iz banatske ravnice, ona se pojавila u vidu dvoje ljubaznih putnika, starijeg gospodina i njegove supruge, za koje se ispostavilo da su Amerikanci na svom proputovanju kroz Evropu, i da takođe putuju u grad Prag. Bez dvoumljenja su platili za Mihajla kartu do Praga, i čak ga pozvali da bude njihov gost u čuvenom praškom hotelu "Plava zvezda". Dok je voz tutnjaо podnožjem Belih i Malih karpat, Mihajlo se u kupeu sa bračnim parom Amerikanaca sporazumevao nemačkim jezikom, a kada su vagoni voza zaškripali kroz krivine Moravske i Českomoravske visoravni, ukazao se grad Prag. Čim su kročili iz voza, novi i plemeniti stari spasitelji su poveli Mihajla u čuveni praški hotel "Plava zvezda", gde je on sa njima doživeo veoma priyatna druženja. Ti zaista divni i plemeniti ljudi su mu na rastanku rekli:

- Srećno ti školovanje u Pragu, mladiću. Objasnili smo ti kako ćeš pronaći ulicu gde će te čekati tvoji novi praški prijatelji. Čuvaj se i budi veoma oprezan u novom svetu. Možda ćemo se opet nekada sresti!

- Blagodarim, i Bog vam pomogao – reče im Mihajlo, dok su njih dvoje srdačno mahali za njim...

Mihajlo je uspeo da pronađe Prašku gimnaziju, posle razgledanja grada Praga. Kročivši u prostranu i veliku zgradu, bio je odveden u upravu škole, gde se predstavio. Od tri pisma koja mu je dao prota Vasa Živković, činovniku u školi je pokazao samo jedno, i dok ga je jedan pročelav i gospodin čitao na stolu, Mihajlo je stajao pored stola u stavu mirno, a ovlaš malko bacio pogled na Vasino pismo, koje je očigledno bilo napisano na nemačkom jeziku, koje je ovaj činovnik veoma dobro razumeo.

- U redu je, mladiću, podite sa mnom!

Namrgođeni, ali ljubazni činovnik škole ga je predao u hodniku jednom mlađem činovniku, koji mu ništa nije rekao, samo mu je klimnuo glavom i poveo ga prostranim lepo uređenim hodnicima, iza čijih brojnih vrata su se čuli glasovi učenika. To je Mihajlo razaznavao po znanju nemačkog jezika. Zatim su stigli u jednu drugu prostoriju u kojoj su bila tri mladića, verovatno učenici najstarijih razreda gimnazije. Činovnik koji ga je doveo do njih okrenuo se i otišao, obraćajući se njima:

- Preuzmite kolegu, stigao je iz Pančeva!

Trojica mladića su odmah ponudili Mihajlu da sedne, a on se mašio za svoju šarenu torbu i iz nje izvadio preostala dva pisma koja mu je dao pre polaska u Prag, prota Vasa Živković. Očigledno da su čitači Vasinog pisma, po izgledu lica, bili veoma zadovoljni, pa glasno rekoše:

- Pa, vi ćete danas kod profesora Františeka Palackog i Rigera!?

- Da, treba popodne da pronađem profesora Palackog – reče im Mihajlo i zamoli ih da mu kažu gde bi mogao da se smesti.

- Po ovom pismu, već je naznačena adresa, profesor živi nepunih dvadeset minuta hoda od naše škole – rekoše mu mlade kolege.

Tada je Mihajlo krenuo, pozdravivši se s njima, a oni su mu rekli da će se sutra videti na nastavi.

Posle određenog tumaranja prostranim i gusto naseljenim ulicama Praga, Mihajlo je pronašao jednu staru zgradu sa nekoliko spratova. Ostaci fasade govore da je zgrada nekad bila okrećena u plavu boju. Po savezu kolega iz Praške gimnazije, pronašao je lako na trećem spratu vrata na kojima je pisalo "Jaroslav Borovski". Zakucao je. Vrata mu je otvorila debela starija žena, kojoj je objasnio na nemačkom da ga šalju drugovi iz

gimnazije u Pragu i da mu treba soba za stanovanje. Usput je zamolio da tu sobu pogleda odmah, jer je vidno umoran od dugog putovanja.

Starica, očigledno upoznata sa tim problemima, veoma brzo je razumela Mihajla i pokazala mu rukom da krene sa njom gore, na još jedan sprat. Kada su se popeli, debela starica je počela da otključava bravu trošnih žutih vrata, sa kojih je farba već odavno sljuštена. Kročili su unutra. Miris pomešan sa ustajalom memlom i naftalinom zapahnuo je Mihajla, dok je pod njim zaškripao veoma rasklimati patos.

- U uglu je vaš krevet, imate sto i umivaonik do prozora – reče mu debela starica, pa dodade. – Sto za učenje i pisanje malo se klima, ali nemam novca da to popravim...

Mihajlo je skrušeno i razočarano gledao u ambijent male, trošne i neugledne sobice, koja je umesto plafona imala neke daske. Setio se tada svoga rodnog Idvora, svoje bele i prostrane seoske kuće. Setio se tople i okrečene bele furune u kuhinji. Setio se čak i stabala dudova i oraha pred kućom koji su na deset pedalja od zemlje bili krečeni, da bi bili lepi. Soba u kojoj se nalazio, i u kojoj treba da tumači nove predmete u Praškoj realnoj gimnaziji – kvarila mu je sliku o velikom i blještavom gradu, koji je pripadao Austro-Ugarskom carstvu.

- Onda, razumeli smo se, mladiću, izvolite vaš ključ – čuo je reči debele, ali očigledno pristojne starice, koja ga pozdravi, i čije je spore korake u kućnim papučama, čuo Mihajlo, sve dok starica nije sišla do svoga stana, koji je bio za jedan sprat niže.

Pokušao je da razmesti stari krevet sa trošnim i šupljim čebadima. Čaršavi su bili još gori. Jastuk očigledno nije punila perjem njegova baka Stana. Onim divnim perjem idvorskih belih gusaka, od banatskih kiša opranih, banatskim žitom nahranjenih, i banatskom paorskom pažnjom negovanih. Legao je na krevet ne skidajući svoj kožuh, jer je u sobi bilo već hladno, mnogo hladnije nego u Idvoru u ova jesenja vremena. Zaspao je...

Kada je svanulo jutro, Mihajlo se umio ispod slavinice malog umivaonika, uspod koga je bio trošni otučeni lavor. Uzeo je svoje najličnije stvari iz velike torbe i prebacio ih u sivi ruksak koji je nosio na školovanje u Pančevu. Na nogama je imao kožne opanke, a na glavu je stavio crnu šubaru koju mu je poklonio otac Konstantin. Krenuo je stepenicama na ulicu i sišao na veliku ajnfort kapiju na prašku ulicu. Grad je opet blje-

snuo punim sjajem. Šetao je najstrožim centrom, gledajući njegove dvorce i raskošne spomenike. Odšetao je do obale reke i doznao od nekog prolaznika da se reka zove Vltava. Naišao je na jednu ogromnu zgradu, koja je bila ukrašena brojnim ornamentima i bila je jedna od najlepših zgrada u gradu – "Karolinum", čuveni univerzitet osnovan još 1348. godine.

Mihajlo je šetao dalje, zapažen od mnogih prolaznika, zbog svoje, za građane Praga očigledno neobične odeće, kakvu verovatno nikada nisu videli u životu. Mihajlu ti začuđeni pogledi nisu ni malo smetali. I njemu je bila čudna odežda onih ljudi koji su se penjali sa Beogradskog pristaništa na veliki parobrod, koji ga je Dunavom odneo ka Budimpešti.

Posle sat-dva razgledanja centra velikog grada, obreo se u Praškoj gimnaziji, gde je sreо one svoje mlade kolege, koje je prvi put upoznao i koji su veoma cenili Palackog i Rigeru. Objasnili su mu da nije obavezan da odmah krene sa nastavom, jer strancima i mladim učenicima iz dalekih krajeva Banatske krajine se toleriše izostanak sa početka nastave za par dana, dok se to učenicima iz samog Praga ne dopušta. Ipak, Mihajlo je već tog dana bio na nastavi nekoliko predmeta. Posmatrao je svoje nove drugare i kolege iz razreda, slušao šta se priča, šta su preokupacije, politička obojenost, mentalitet, pa i neke lične osobine. On je već imao sličnog iskustva iz prethodnih škola počev od Nemačke škole u varoši Crepaja, pa do niže Realke u Pančevu, gde ga je bavljenje politikom odguralo u neželjene i nepoznate vode, čak ovde, do dalekog Praga.

Svoje prve zaključke već je doneo posle nepunih mesec dana. Pratio je ideje, govore i propagandne poruke kolega koji su bili oko njega. To je bilo nešto nalik na vreme kada je on bio zadojen idejama Svetozara Miletića, o oslobođanju svoga naroda od tudiške vlasti. Ali, ovde je to bilo sasvim drugačije. Nove njegove kolege na školovanju u Praškoj gimnaziji bile su uglavnom prepune germanske oholosti, prepotentnosti i neverovatne sebičnosti uz beskrajnu hladnoću u odnosima sa njim. Ni to mu nije toliko smetalo, koliko sama zbrka sačinjena od mnoštva isprepletanih ideja koje su proklamovali brojni prvaci stranaka, koje sa Mihajlovim idejama nisu imale skoro nikakvog dodira. Čak se prvi put Mihajlo susreo tu i sa iskazivanjem rasne mržnje, što je mladića sa idvorskih pašnjaka prosto razočaralo i do granice nepodnošljivosti. Pisma koja je trebalo da preda gospodinu Františku Palackom i njegovom mlađem rođaku Rigeru, umo-

tao je u jednu lanenu krpu i zavezao ih kanapom. Nije mu se baš žurilo da upoznaje te čuvene političke vođe, kod kojih ga je poslao prota Vasa Živković. Pitao se da li time čini grešku. Smatrao je da će učiniti veću grešku ako opet uleti u sumanute političke igre, čiji tok on nije mogao da predviđi. Na kraju krajeva, on je došao ovde da nauči, da ispunji i amanet svoje majke Olimpijade, čijih se reči dobro seća, ovde u dalekoj zemlji: "Sine, kada kreneš u svet, otvori četvoro očiju, i čuvaj se..."

"Da, čuvaću se, voljena moja mati, čuvaću se, moram se čuvati" – govorio je hladnih meseci 1872. godine, mladi Mihajlo Pupin, gledajući vatrene govore istoričara Františeka Palackog, kome je kišobran na praškoj susnežici držao njegov mlađi politički saradnik i istomišljenik Riger.

Zbog velike opreznosti, pisma koja mu je dao prota Vasilije za profesora Palackog, Mihajlo je njima predao mnogo kasnije, čak posle skoro dva meseca. Dok je otvarao pisma na stolu u svojoj raskošnoj kući koja je bila smeštena u najstrožijem delu grada na Vltavi, profesor Palacki reče Mihajlu:

- Pa, zar mi tek sada, Mladiću, daješ ta dragocena pisma od mog prijatelja i profesora Živkovića?

- Malo sam brinuo, uvaženi profesore Palacki – reće mu Mihajlo.

- A, zbog čega si brinuo mladiću? Pa, nama baš takvi hrabri i mlađi ljudi trebaju... da pokrenu, da unesu svežinu u polet u naše političke ideje i naš program.

Mihajlo je posmatrao lice čuvenog praškog profesora Františeka Palackog. Taj sedamdesetogodišnji vitalni starac je bio prepun neke ogromne energije koja je bila sva u pokretu, u akciji, u svestranoj komunikaciji, u golemoj bistrini uma...

Međutim, Mihajlo je pokušavao da ublaži zajapureni ton starog profesora, koji se zaneo hvaljenjem svoga političkog rada, tako što mu je spomenuo vremena Jana Husa, o kome je učio u Pančevačkoj školi.

- Jana Husa!? E, mladi kolega, vidiš, on je bio ono što je bio vaš srpski Sveti Sava. Čak je sličnog između vašeg Save i našeg Jana zapanjujuće slična.

- Kako to mislite, profesore Palacki? – upita ga Mihajlo.

- Pa, tako, mladiću, što su i jedan i drugi imali plemenite ideje, imali su slične slobodoumne vizije sa proročkom snagom mislilaca tadašnjeg

vremena, i na kraju krajeva, mladiću, i vaš srpski Sava i naš češki Jan Hus su završili na lomači, s tim što je naš Jan spaljen u Konstanci 1415. godine, a vaš Sveti Sava, koji je rođen 1175. godine a umro 1236. godine u Trnovu, sahranjen je u manastiru Mileševa, pa su Turci odneli i spalili mu mošt u Beogradu na Vračaru, krajem šesnaestog veka, tačnije 1594. godine, jer je i posle smrti bio trn u oku Turcima. Eto, sličnosti između našeg Jana Husa i vašeg srpskog sveca iz loze Nemanjića...

Slušajući priču starog profesora Františeka Palackog, mlađani Mihajlo Pupin se oduševio:

- Cenjeni profesore, pa vi sjajno poznajete našu srpsku istoriju!
- I te kako, mladiću, i te kako, ja sam po naučnom opredeljenju istorik, a po političkom ...? Neka ti o tome nešto kaže moj zet i mlađi kolega Levoslav Riger, koji sedi preko puta nas, mladiću.

Tada se u razgovor umešao četrdesetogodišnji doktor Riger:

- Da, upravo je moj cenjeni profesor rekao nešto o sebi, ali to je samo delić poznavanja njegovog dela i rada, mladiću. Čak, ako ti kažem da je naš profesor odlazio i u vaš srpski Beograd, nećeš verovati...

- Da, morao bih i u vezi sa tim nešto da ti kažem, mladiću iz Banatske krajine – reče profesor Palacki, pa nastavi: – I naš politički program ima glavni zadatak, a on je rušenje Austro-Ugarske monarhije i stvaranje slobodne države Češke. Slično, kao i vaš srpski narod koji se bori za svoju slobodu. Ja sam bio u Beogradu 1848. godine. Tada se u njemu održavao II sveslovenski kongres, koji je imao za cilj manifestaciju sveslovenske solidarnosti za zbacivanje vlasti iz Beča. Sa mnom je tada išao i Karel Havliček, moj dobri kolega i sledbenik. Šta misliš, mladiću Mihajlo, koga smo sreli na tom čuvenom kongresu u Beogradu?

- Ne bih mogao da vam odgovorim, cenjeni profesore – reče on.
- Ja ћu ti odgovoriti, mladiću: reformatora vašeg sjajnog srpskog pravopisa Vuka Karadžića, doktora Đuru Daničića, zatim doktora Stanka Vraza, doktora Jovana Subotića, a bio je prisutan i moj veliki prijatelj, upravnik Pančevačkog pozorišta, profesor i prota Vasilije Živković...

Na spominjanje prote Vase Živkovića, Mihajla prodoše neki čudni prijatni žmarci. Srce mu je poraslo. U sebi je tada pomicljao: "Uh, što mi nisu predavalni ovakvi profesori na mojoj Pančevačkoj realci. Više sam naučio od ovog sjajnog i zajapurenog starca, nego od svih predavača i u

školi u varoši Crepaja i u Pančevačkoj realci, zajedno, jedino ako izuzmem moje nastavnike Simona Kosa, Nikolu Đurkovića i još neke..."

Tada je uvaženi profesor Palacki ustao i odšetao do svoje velike vitrine prepune knjigama. Vratio se sa dve knjige u rukama koje su bile belih korica. Profesor je u obe knjige nešto upisivao i pružio ih mladom Mihajlu Pupinu, koji se oduševio. Jedna knjiga je bila o životu i delu Jana Husa, a druga o slavnom junaku husitkih buna, generalu sa jednim okom, čuvenom Žiški. Mihajlo je uzeo knjige od uvaženog profesora i otvorio korice obe knjige iza kojih su stajale posvete: "Mihajlu Pupinu, srdačno profesor doktor František Palacki, 8. 11. 1872. Prag".

Razgovori su se odužili do celo popodne, pa je profesorov ton polako počeo da splašnjava, očigledno umoran od nagomilanih životnih godina i velikog angažovanja u poodmaklom dobu. Mihajlo se srdačno pozdravio sa jednim od najumnijih ljudi grada na Vltavi, koji mu je na rastanku rekao:

- Uči dobro, sinko. Ja verujem u tebe, ako nešto zaškripi u našoj gimnaziji, ti mi samo kaži, ne ustručavaj se. Polagano se uključuj u našu političku borbu, ali polagano... Ne sme da ti trpi školovanje, koje će ti trati pune dve godine...

I dok je silazio niz stepenice profesorovog raskošnog stana, do vrata ga je pratio profesorov dugogodišnji asistent, rođak i mladi sledbenik doktor Levoslav Riger, koji mu je na izlazu rekao:

- Srećno u Pragu, Mihajlo. Mi ćemo se još videti. Imam i ja za tebe neku svoju priču, sličnu profesorovoju, ali, malko drugačiju...

Mihajlo se pozdravio sa profesorom Rigerom i krenuo ulicama Praga ka staroj zgradi sa opalom fasadom, gde ga u tavanskom delu čeka jedna mala trošna sobica. Trošna, ali je to zasad jedino njegovo utočište. Usput ga je pomalo kopkala zadnja rečenica koju mu je na rastanku rekao doktor Levoslav Riger: "...ali, malko drugačiju..." Ta misao ga je kopkala sve vreme dok je sam koračao ka zgradici i svojoj trošnoj sobici, a u sebi se pitao: "Neću, valjda, opet da upadnem u neke zapetljane situacije, šta to meni ima drugačije da priča profesor Riger, od priča uglednog profesora Palackog, koji na kraju krajeva veoma ceni moga zaštitnika i dobrotvora protu Vasu Živkoviću, koji mi i finansira celo školovanje u Pragu, i plaća smeštaj u malenoj trošnoj, ali kakvoj-takvoj sobici...?"

Međutim, vreme će pokazati mlađanom Mihajlu, da mu profesor Levoslav Riger želi pomoći na drugi način. Naime, dok je Mihajlo pohađao nastavu, i postizao relativno osrednje uspehe u školovanju, a iz razloga što je celokupna nastava bila na nemačkom jeziku i pomalo na mađarskom – politički angažovane kolege iz razreda su ga vukle u razne pokrete u Češkoj, a time svesno oduzimale njegovo dragoceno vreme koje je trebalo da posveti ozbiljnijem učenju, jer su viši razredi Praške realne gimnazije bili veoma teški. Tada je na scenu stupio profesor Levoslav Riger, koji mu je u jednom restoranu, uz čaj rekao:

- Dobar si ti mladić, znam da voliš svoj narod. Volim i ja svoj češki narod. Ali, mani se ti politike i nošenja barjaka raznih boja. Ovde, u Češkoj postoji previše raznobojnih pokreta, koji se takođe bore svaki na svoj način za svrgavanje carevine Franca Jozefa.

- Ali, zar to nije, profesore Rigere, patriotski čin? – reče mu mladi Pupin, iznenađen drugačijom pričom od priče profesora Palackog.

- Jeste patriotski čin, ali nije vreme da ti trošiš svoje mlade i dragocene trenutke na političke borbe u Češkoj. Tvoje je da učiš.

- Zar ne mogu uz učenje da se bavim i političkim radom – opet ga upita Mihajlo.

- U ovim okolnostima – ne možeš! A ne možeš zbog toga što ti je dragoceno vreme da postaneš školovana ličnost, sa identitetom – ugroženo bavljenjem politikom. Na kraju krajeva, dobro znaš kako si prošao u Pančevačkoj gimnaziji. Uči, Mihajlo, pa kad postaneš školovana ličnost, onda pomaži svoje pokrete u otadžbini i u svetu, gde hoćeš...

Ove reči, koje mu je rekao jedan od vođa za slobodu češkog naroda, profesor Praške gimnazije Levoslav Riger, izazvale su pravu turbulentiju Mihajlovih ideja, koje su se polako stišavale u njemu, a neracionalan bunt mladog patriote – svodile u granice racionalnosti.

Da život pokazuje i svoju drugu surovu stranu, mladi Mihajlo Pupin će shvatiti onog trenutka kada mu je debela stara gazdarica donela pismo sa pečatom pošte u Pančevu, u kome je prepoznao rukopis svoje najstarije sestre Ljubice sa ispisanim rečenicama: "Brate Mihajlo, ovog tužnog meseca marta, umro nam je otac Kosta..." Na koverti je bio datum i primitak pošte u Pragu 28. mart 1873. Mihajlo je uzeo kovertu u ruku. Iz njegova dva oka su kapale krupne suze koje su se niz obraze slivale i na-

tapale staro čebe kreveta na kojem je sedeo, u jednoj malenoj trošnoj sobici u potkrovlu kuće oguljene fasade. Dugo je plakao potpuno sam, u velikom gradu, daleko od svojih, daleko od rodnog Idvora, a u sebi se pitao: "Zašto, oče, zašto? Zašto nisi sačekao da ti se vratim sa diplomom, možda bi tvoje predobro srce tada dobilo nove sokove života, sa verom da ti je sin postao učen... Sad znam, one dve twoje suze koje si prolio pored parobroda, na onom pristaništu, bejahu najteže suze koje nikada ne smem zaboraviti. Oprosti mi, Konstantine, što se nisam potruđio da te dublje upoznam. Kroz ovu najtužniju kovertu u mom životu, ja sam upoznao neku drugu stranu života... Strašno je kad pomislim da već postoji tvoja humka na idvorskom groblju. Strašno je, voljeni oče, što znam da ti je naš blagočastivi prota Adam Drndarski, već očitao tužno opelo, možda pre nedelju dana, možda pre dve, ili tri... Ovo pismo je putovalo ko zna koliko dana ili nedelja. Da se bar jasnije vidi datum slanja... Da još malo bolje pogledam u kovertu... Ništa... Samo jedva vidljiva godina slanja pisma iz Pančeva 1873. Ali, kada ti je stalo srce, voljeni oče...? Doznaću, reći će mi mati i moje sestre, reći će mi moj zet Toša Grgin, reći će mi prota... Moram u svoj Idvor... Pisaću im odmah danas da dolazim u zavičaj, sa najvećom željom da vidim očev grob..."

Tužna vest o smrti oca Konstantina, u gradu Pragu, Mihajla je mnogo pogodila. Istog dana je poslao pismo u kome obaveštava majku da dolazi u rodno selo i da prekida školovanje u Praškoj gimnaziji. Pismo je krenulo, ali je Mihajlo želeo sačekati odgovor majke i njeno mišljenje. Za desetak dana stigla je bela koverta sa pečatom pošte Pančeva, iz koje je Mihajlo pročitao njenu sadržinu: "Voljeni sine moj. Znamo da te je pogodila Kostina smrt, kao i sve nas, ali sine moj, ti ne smeš napuštati Prag, ne smeš prekinuti školovanje. Moraš stisnuti zube i pričutiti na knjige. Svi te srdačno pozdravljaju: i sestra Ljubica sa zetom Tošom, i sestra Persida sa zetom Svetozarom, pozdravlja te i tvoja sestra Hristina, pozdravlja te kum Teofan i naš čestiti prota Adam, pozdravlja te i naša draga kuma Tanasija Sorinkić. Voljeni moj, ovo pismo ti piše za sve nas tvoja seja Ljubica, a naš zet Toša Grgin joj kontroliše slova, da nešto ne pogreši... Sine Mišo, volim te najviše na svetu, neka ti dragi naš Gospod podari dobro zdravlje i svaku sreću. Tvoja majka Olimpijada..."

(GLAVA DESETA)

UZ DIMNJAK PAROBRODA "VESTFALIJA"

Posle smrti svog oca, Mihajlo je prikupljaо potrebnu snagu iz sebe da nastavi započetim putem, koji je obećao svom Konstantinu i majci Olimpijadi. Svaki čovek gubitak svojih roditelja doživljava veoma bolno, ali razlika je u tome što odrastao čovek lakše shvata sruvu neumitnosti prolaznosti, i u zrelim godinama se okvir želja polako sužava.

Međutim, gubitak dragog roditelja, za tek stasalog mladića je gubitak jedne od dve najdraže oaze, koje su ga dojile nektarima života, vеre, nade, radosti i svetlosti – u trenucima kada je tek počeo da otkriva reljef jednog brega životnog uspeha.

Mladi Mihajlo Pupin je duboko shvatao da nema uspeha bez rada, volje, trpnje i upornosti, tako da je sve svoje duhovne i telesne snage usmerio na nastavak svoga školovanja u Pragu. Međutim, tokom njegovog posećivanja nastavama, velike probleme su mu pravile politički obojene osobe, koje su pokušavale uvući mladog Pupina u mutne vode političkih prepucavanja, "okrećući šiljak na potoku da pokreće njihove vodenice", što nisu bili bistri i željeni horizonti koje je on voleo. Takođe, šovinistički naklonjeni mladići nemačke narodnosti su ga svakodnevno provocirali i vukli, ne samo u verbalne, već i u fizičke obraćune. Nije se baš on previše radovao svojoj telesnoj nadmoćnosti i snazi, kao i veštini rvanja, naučenih na idvorskim pašnjacima, koji su mu pomogli da je sve te naduvene i zle kolege olako pobedivao, jer su isti svoj gubitak nadoknađivali prljavim spletkama i ogovaranjima, tako da su loše vesti o njemu stizale do čelnih činovnika u Praškoj gimnaziji. Opet se počela ponavljati ista slika kao i u Pančevu, samo što ovde, u Pragu, on više nije imao svoje zaštitnike protu Vasu Živkoviću i nastavnika Kosa, i nije imao svoj obližnji Idvor do koga bi začas stigao nekakvим zaprežnim taljigama ili putničkom kočijom.

Puževim korakom, nekako se bližio kraj 1873. godine. Mala pauza u školi, koja je usledila za Božićne praznike u Pragu, dala mu je mogućnost da se malo odmori od zlih kolega iz svoga i iz ostalih starijih razreda

gimnazije. Dala mu je mogućnost da se malko sabere, odmori i opusti u svojoj malenoj sobici u potkrovlu zrade oljuštene fasade.

Tu pauzu on će iskoristiti da se javi svojima u Idvor. Seo je i napisao dva pisma: jedno majci Olimpijadi, a drugo proti Vasi Živkoviću u Pančevo. Veoma brzo je dobio odgovor od prote Vase, u kome ga on duboko moli da nastavi školovanje, da bude trpeljiv, smeran i oprezan. Takođe mu je napisao da sve mora podneti radi njegovog budućeg srećnijeg i časnijeg života.

Protino pismo mu je dalo neku novu snagu i ulilo u njega novu dozu optimizma, tako da je uspeo da privede kraju poslednje godine školovanja u Pragu, što mu je dalo novu snagu da ide dalje, ali ne u Pragu, već u neki drugi grad, u neku drugu zemlju, daleko od političkih i šovinističkih vetrova. Baš tada, u tim trenucima novih odluka, saveti profesora Levoslava Rigera, koje mu je davao više puta, bili su mu veoma zanimljivi. Mihajlo je duboko razmišljaо i o starom profesoru i istoričaru Františeku Palackom, inače velikom prijatelju prote Vase Živkovića. Za političke stavove profesora Františeka Palackog, Mihajlo baš nije imao nekih primedbi, jer to je profesorov život, njegov put, i na kraju krajeva on je u svojoj zemlji u kojoj vodi borbu za nacionalna oslobođenja svoga naroda. Ali, Mihajlo je shvatao da nije u Češkoj da bi se bavio politikom i plivao u njenim, uvek prljavim vodama – već je ovde samo u prolazu, da izuči neke veće škole, da upije znanja svetske nauke, što će mu pomoći da krene ka horizontima novog željenog sveta, sveta saznanja...

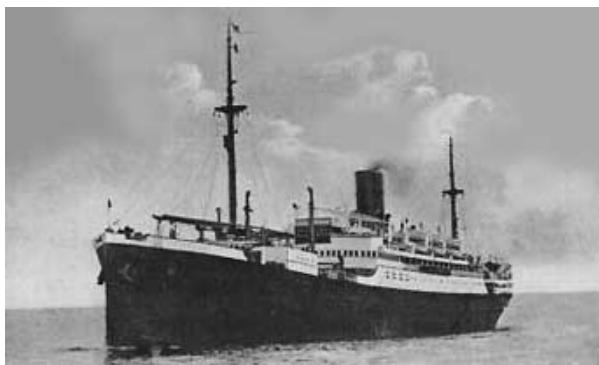
Početkom marta, hodajući ulicama Praga, Mihajlo je na jednom kiosku primetio jedan veliki časopis, koji je bio okrenut sa zadnje strane, na kojoj je on odmah primetio reklamu: "Parobrodsko društvo *Hamburg-Amerika*, nudi jeftin prevoz treće klase, na relaciji Hamburg-Njujork sa cenom od samo dvadeset osam forinti". Mihajlo je kupio taj časopis i poneo ga u svoju malenu sobicu. Bio je srećan zbog ove nove vesti, dok je koračao ulicama velikog i bučnog grada na reci Vltavi. Svojoj dobroćudnoj debeloj gazdarici se javio na ulasku u zgradu i lagano se popeo do svoje malene trošne sobice. Ušao je, skinuvši sa glave svoju crnu šubaru i izuo svoje kožne opanke, legao je na krevet na kome je bilo staro sivo čebe. Počeo je razmišljati u sebi: "*Amerika? Veoma zanimljivo. Možda bih tim drugim parobrodom imao još više sreće? Ali, za put do te sreće treba*

mi tih dvadeset osam forinti. Za nekog mladog čoveka ovde u Pragu to i nije neki veliki novac, ali za mene je pravo bogatstvo. Ipak, setio sam se: sutra ću otići u gimnaziju i prodaću nekom đaku sve svoje knjige. Ostaviću samo ove dve što mi je poklonio profesor Palacki, u njegovom stanu, zatim ću na praškoj pijaci prodati prvo džepni sat, pa posle njega i ovaj veliki žuti kožuh i crnu šubaru od ovčije kože... A ako neko bude htio da kupi, prodaću i veliki deo moje ostale odeće i ovaj crveni fes. Ostaviću samo odelo na sebi i nekoliko lanenih košulja..."

Polagano je sve to potrpao u veliku šarenu torbu i krenuo ulicom ka obližnjoj praškoj pijaci. Do podneva je uspeo da planirane stvari rasproda, jedino nije uspeo da nekom utrapi svoj crveni fes. Malko se kiselo nasmešio i pomislio u sebi: "Neće ovi Česi i Švabe da kupuju fesove. Verovatno im je dosta Turaka i turskih znamenja, dok su ratovali sa njima. Ali, eto, oni ne znaju da moji Srbi i u Banatu i u Srbiji preko Dunava, nose ovakve fesove. Siguran sam da je i profesor František Palacki, na onom kongresu u Beogradu 1848. godine, za koji mi je pričao da je tamo sreo mnoge srpske učene glave, a među njima i slavnog Vuka Karadžića – video ovakav isti fes na Vukovoj glavi, ali to sada nije bitno. Sada je najbitnije da se ja raspitam gde je predstavništvo tog parobrodskog društva *Hamburg-Amerika*, i kupim tu kartu, pa preko mora u novi svet..."

Taj dan je došao 12. marta 1874. godine. Hladno praško proleće, a pored reke Vltave, na pristaništu stoji jedan mladić, sa umotanim šalom oko vrata. Stavio je ruke u džepove svojih čojanih crnih čakšira. Na sebi je imao laku i tanku dolamu, i lagano drhtao od vetra koji je kovitlao niz mutnu reku. Pored njega su se tiskali mnogobrojni putnici debelo obućeni i sa svojim prtljagom i raznovrsnim koferima. Slična slika kao na Beogradskom pristaništu, u jesen 1872. Ovde, na jednoj tuđoj i drugoj reci mladić Mihajlo Pupin, čeka neki drugi parobrod, da ga ponese u neku treću daleku zemlju. Krenula mu je jedna suza iz oka, kad je na tren zamislio da mu mašu sa keja njegovi najmiliji, otac Konstantin i voljena Olimpijada, a zatim je taj maleni tren nostalgičnih sećanja bio prekinut snažnim piskom brodskih sirena. U prašku luku, rekom Vltavom približavao se tamozeleni ogroman parobrod, koji je za Mihajlove mlađane oči izgledao kao neka grdosija. Na visokoj i širokoj cevi je lepršala zastava Carevine Nemačke monarha Fridriha Vilhelma. Parobrod se konačno

približio i pristao u luku. Dok su zaduženi mornari na brodu bacali konopce i kačili ih za debele stubove na dokovima uz reku – Mihajlo je čitao veliki naziv koji je bio uočljiv sa strane ogromnog parobroda i sa veoma krupnim slovima. Pisalo je "VESTFALIJA". Odmah je Mihajlo podigao svoju šarenu torbu i popeo se stepeništem na ogromni brod iz čijeg dimnjaka je izlazio redak belkasti dim, dok je pod palube lagano podrhtao od tišeg lera rada parnih turbina u potpalublju. Kontrolnom oficiru na parobrodu Mihajlo je pružio svoju kartu i krenuo ka sredini gde su bili ula-



Parobrod "Vestfalija" bio je jedan od tri broda koji su bili u vlasništvu *Hamburg America Line*. Izgrađen u Grinoku i porinut 24. juna 1868. U njemu je M. Pupin otišao iz Hamburga u SAD 1874. Kapetan broda bio je W. L. Stahl.

Sleva: parobrod „Vestfalija“, i kapetani lađa Carevine Nemačke, iz druge polovine XIX veka (1870-1890)

zi u razne brodske klase. Naravno, kupljena karta mladom Mihajlu omogućavala je status redovnog putnika na brodu, ali ne i pristojan komfor, već samo zajednički smeštaj u potpalublju na tvrdim drvenim klupama. Ali, i to je za mladog Idvorčanina bilo dovoljno, jer najbitnije je stići do te čuvene Amerike, o kojoj je čitao u knjigama, i o kojoj je slušao priče u rodnom selu od starih komšija i mudrih staraca idvorskih graničara.

Uz bučne brodske sirene, ogroman parobrod se zatresao i krenuo iz Praške luke. Putovanje rekom Vltavom potrajalo je par sati, zatim je parobrod tad pristigao do ušća gde se Vltava uliva u reku Elbu (Labu), kod gradića Melnika. Posle jednočasovnog pristajanja, parobrod "Vestfalija" je već bio spreman da zaplovi na duže putovanje do nemačkog grada Hamburga. Nastavak putovanja, Mihajlo je iskoristio da upoznaje taj čudni svet na brodu, nove saputnike, nove navike, mnoštvo različitih jezika i svega novog, koje njegove mlađane oči prvi put vide, a uši čuju...

Veliki parobrod je sekao talase mutne i nemirne reke Elbe, prolazeći luke u Drezdenu, Vitenbergu, Magdeburgu, Nitenbergu, Augenburgu i Gesthaku, pa sve do svog konačnog cilja, luke u gradiću Gukshafenu, gde se posle nekoliko dana putovanja ukazao na vidiku taj gradić, kod koga je "Vestfalija" pristigla u luku. Na palubi parobroda mladi Mihajlo Pupin je protrljao svoje oči. Pred njim je bio raskošan Helgolanski zaliv iza koga su se videli magloviti obrisi Severnog mora...

Tada je sledilo najduže putovanje mladića Mihajla preko nekoliko velikih i nemirnih mutno-plavih, za ljudsko oko beskrajnih voda. I dani i noći su bile hladne, a on u tankoj garderobi koju je imao na sebi razmišlja: "Eh, da mi je onaj moj debeli i dugački kožuh, moja topla šubara..." – razmišlja je dok je šetao hodnicima, tražeći negde mesto da sedne. Nažalost, sva mesta su popunili brojni iseljenici iz raznih zemalja kojih je bilo veoma mnogo na brodu. Otmenijih putnika je bilo veoma malo, uglavnom srednji i najsiromašniji socijalni stalež, pa bi se ovaj parobrod slobodno mogao nazvati "iseljenički".

Putovanje dugo, a on se ne može više smrzavati. To je nateralo bannatskog mladića na razmišljanje, gde bi se mogao skloniti da mu niko ne bi smetao, niti on nekome. Tokom dana bi razmišljaо i zavirivao u sve budžake i skrivena mesta na velikom parobrodu, ali nigde nije mogao naći prikladno mesto za svoju "oazu mira". Shvatio je da mu je najbolje da se privuče i ugura uz neke ljude koji bi svako veče zagrlili veliki dimnjak parobroda, a shvatio je i zašto. Ogromni dimnjak koji ide iz potpalublja kotlarnice, vreo je u svom donjem delu veoma mnogo, a kako se on penje ka vrhu, njegova vrelina jenjava, tako da je u srednjem delu broda gde je bio Mihajlo, taj dimnjak grejao veoma prijatno. Nekako je uspeo da se sprijatelji sa nekoliko "čuvara dimnjaka", iseljenika koji su bili stariji i veoma krupniji od njega, ali su mu dozvolili da i on ima pravo biti uz topli dimnjak, na putu prema Americi.

Posle punih četrnaest dana putovanja, parobrod "Vestfalija" sekao je vode Atlantskog okeana, i 26. marta 1874. godine, pred Mihajlom se ukazala niska obala Long Ajlenda, ostrva u blizini Njujorka. Tamnozeleći parobrod je pristigao u njujoršku luku, a nedugo zatim prošao i kapije grada Kasl Gardena. Mihajlo Pupin je kročio sa njega na tle Amerike, sa samo dvadeset godina života, i sa svega pet centi u džepu...

Zaista, to je bilo više od herojske hrabrosti, da jedan mladi čovek iz jednog malenog banatskog sela odluči da krene ka jednoj od najbogatijih zemalja, bez znanja bilo kakvog zanata, čak bez srednje škole, i ono veoma važno – bez znanja jezika zemlje na čije je tle kročio.

Različite i čudne priče koje je Mihajlo slušao tokom putovanja parobromom, od još čudnijih ljudi – samo su mu izazvale konfuziju u glavi, u času kada je zakoračio na američku obalu. Te priče su bile satkane od prizemnosti, moguće realnosti, nerealnosti i fantaziranja. Jer, neki iseljenici sa broda su govorili: "Amerika je zemlja čuda, poslove nađeš čim trepneš, brzo se obogatiš", dok su drugi govorili: "Teško ćemo uspeti, treba biti vidra, pa se dočepati društva onih iskusnih kopača zlata...". Bilo je i onih priča koje su Mihajlu nekako bile najbliže i najrealnije : "Treba krenuti ispočetka, shvatiti da si došljak, biti strpljiv, pa vremenom zaslužiti svoje mesto u toj zemlji". Brod "Vestfalija" je još jedno vreme plovio sve do luke u gradiću Hobokenu, a zatim putnike sa parobroda prihvatio manji brodić i prevezao do Kasl Gardena. Mihajlo je zakoračio na tlo zemlje o kojoj je učio u svojim školama i rekao: "*Da, upravo to, moram zaslužiti ovu zemlju, a možda će i ona jednog dana zaslužiti mene...*"

Ali, nije to bilo tako lako. Već na izlasku sa manjeg broda u Kasl Gardenu, izvršena je rigorozna provera svih pridošlih putnika. Namrgođeni činovnici koji su kontrolisali iseljenišku kolonu, naročito su zapazili mlađeg Pupina, koji im je izgledao veoma čudan, pa ga je jedan od činovnika upitao:

- Je li, mali, šta ćeš ti ovde?
 - Došao sam u Ameriku da radim i učim – reče ni malo zbumjeno Mihajlo, ponosno podignuvši glavu.
 - A imaš li novca za biznis i učenje – opet ga upita činovnik.
 - Imam, imam 5 centi!
- Na ove reči prsnuše u smeh, ne samo činovnici-kontrolori, već i doskorašnji Mihajlovi saputnici sa broda, koji su takođe čekali da prođu uobičajenu kontrolu.
- Hajde, hajde, mali, ne šegači se, ovo je ozbiljna i velika zemlja – rekoše i ostalih nekoliko činovnika-kontrolora.
 - Ja se ne šegačim, ja zaista imam samo 5 centi u džepu.
 - A šta imaš u torbi? – upitaše ga.

- Skoro ništa, malo košulja što su mi roditelji stavili, neke lanene peškire, nešto svesaka i pisma... i ovaj fes na mojoj glavi.

Na ove Mihajlove reči, činovnici se nisu više smeđali, već su ga čudno gledali sa nevericom, tada im on reče:

- Ja volim Ameriku, čitao sam o Franklinu i o velikom vašem vođi za slobodu vašeg naroda Abrahamu Linkolnu, a knjiga koju najviše volim je "Čića-Tomina koliba" od spisateljice Harijet Bičer Stou.

- Pustite mladića, biće on dobar – reče jedan od činovnika, koji je ustao sa svoje stolice i prišao Mihajlu. Dok je prilazio, Mihajlo je primetio da taj gospodin nema jednu nogu i da se pomaže svojoj štakom.

- Priđi malo sa strane, mladiću – reče mu dobroćudni jednonogi gospodin sa štakom, držeći ga nežno oko ramena.

- Ispričaj mi nešto o sebi, mladiću – reče mu jednonogi.

Dobroćudni gospodin bez noge je počeo pažljivo da sluša inserte iz Mihajlovog dvadesetogodišnjeg života i o životu njegove porodice iz rodnog Idvora. Mihajlova kraća priča ga je očigledno oduševila, tako da je i on njemu ispričao nešto o sebi: kako je poreklom Švajcarac, zatim kako je bio učesnik građanskog rata u Americi, koji mu je oduzeo nogu. Na kraju je rekao Mihajlu da će mu on pomoći, pod uslovom da se javi na biro u Kasl Gardenu, da se uljudno ponaša i da se ne kači sa starosedeocima. Mihajlo mu se srdačno zahvalio i čvrsto mu obećao da će ga poslušati.

Dok je koračao Kasl Gardenom, mlađi Mihajlo Pupin je video veliki broj zastava koje su imale plavo-belu boju sa mnoštvom zvezdica. To su bile zastave Sjedinjenim Američkim Državama. Osećao se prijatno. Na glavu je stavio svoj crveni fes i ponosno koračao Kasl Gardenom, stigavši do Brodveja, velike i prostrane ulice u Njujorku. Odjednom je na ulici osetio da mu je neko udarcem skinuo fes sa glave. Okrenuo se da vidi šta je bilo, a iza sebe je ugledao grupu mladića njegovih ili nešto mlađih godina, koji su bili čistači cipela na ulici.

- Ha, ha, ha! Vidi ga kakav je, žutokljunac – vikalo je ugledao nekoliko mlađih šaljivdžija, dok je Mihajlo podizao svoj naprašeni fes sa ulice Kasl Gardena.

- Ko mi je od vas oborio fes? – upitao ih je Mihajlo povišenim tonom. Međutim oni ga nisu odmah razumeli. Tada je Mihajlo pokazao

mimikom udarcem dlanom u fes, i pokazujući prstom na družinu veseljaka sa gardenske ulice.

- Ja sam to uradio, žutokljunče! – reče glasno jedan pegavi, ali veoma krupni i povisoki deran, sa kačketom na glavi, i poče da skida sa sebe svoj karirani kaput.

Mihajlo je već bio spreman za obračun sa skidačem svog fesa. Nije sumnjao u svoje rvačke i ostale sposobnosti, naučene sa idvorskih zelenih pašnjaka, i iz tuča sa nemačkim đacima Pančevačke kao i đacima Praške gimnazije. Borba sa pegavim rmpalijom je bila veoma kratka, jer ga je Mihajlo začas rvačkim zahvatom tresnuo na prašnjavi pločnik, očekujući reakciju i ostalih iz družine pegavog rmpalije. Ali, na iznenadenje Mihajlovo, to se nije desilo. Umesto kolektivnog napada na njega, dobio je kolektivni aplauz, a pobedeni rmpalija podigavši se sa zemlje takođe je pružio Mihajlu ruku. O tome gestu je on razmišljao dok je koračao ulicom vraćajući se prema Kasl Gardenu: "Neverovatno, pa ovi ovde uopšte nisu kukavice kao u Pančevačkoj gimnaziji, kada sam im otimao znamenja Austro-Ugarske monarhije, a neuporedivo su bolji od onih licemera iz Češke, zajapurenih šovinističkih lica iz Praške gimnazije..."

Prvi utisak o zemlji Americi, mladiću banatske ravnice, bio je više nego ohrabrujući. Tog časa on je bio pun nekog prijatnog optimizma i vedorine, dok je kretao ka Birou za nezaposlene, pogledao je još jednom na obližnju istaknutu američku zastavu, rekavši u себи: "Mislio sam da nikada neću zavoleti još neku zastavu, sem moje srpske trobojke, ali ja od ovog časa volim i tebe, američka zastavo. Gledam tvoje brojne zvezdice i razmišljam, da će ja u ovoj zemlji pronaći svoju srećnu zvezdu... Ja sam Srbin, ali od ovog časa želim da postanem i mladi američki gradanin..."

(GLAVA JEDANAESTA)

STUDIJE NA TRI KOLEDŽA

Dolaskom na tlo Amerike, mladi Mihajlo Pupin je ispunio jedan od svojih zacrtanih zadataka. Zasad je on u velikoj zemlji samo običan stranac, pečalbar, kao što su i svi oni koji su prispeli velikim parobrodom.

U gledišta strogih američkih vlasti, razlike prema došljacima nije bilo, jedina je bila razlika u vlastitim glavama ljudi, koji su došli u ovu bogatu i veliku zemlju.

Borba za opstanak, za puko preživljavanje, za smeštaj, su za početak najosnovnije potrebe, što je shvatio i mladić iz daleke banatske ravničice. A to što je sreo svog jednonogog dobročinitelja, to je jedan vidljivi Božji šapat, da shvatimo da uvek negde, bilo gde da smo, ima nade, dok god postojimo i tražimo svoj put...

Posle prijave i evidentiranja na birou u Kasl Gardenu, svi doseljenici koji su toga dana doputovali sa Mihajlom su raspoređeni u specijalne prihvratne centre u gradu, a takvih je bilo nekoliko. Ti centri su imali svoje određene prostorije koje su služile za privremeni smeštaj svih onih kojima podje za rukom da prođu prve rigorozne kontrole odmah sa broda.

Mihajlo je bio srećan, bez obzira što je umesto kreveta imao drveni pod sa nekim krpama umesto dušeka, a još srećniji kada je ujutru seo za sto da doručkuje. Topla šolja bele kafe, sa komadom hleba i malo putera, bili su dobar početak za mladog pustolova, i dok su mu se gutljaji toplog napitka slivali niz grlo, bio je srećan, čak neobično srećan. Pa, on je juče popodne sišao na tle ove velike zemlje, a već danas u jednom njenom gradiću doručkuje. Kada mu je jedna ljubazna gospođa blondisane kose šapnula da ga doručkom časti američki veteran bez noge, bilo mu je posebno drago, jer je prepostavljaо da se neće završiti samo na tome...

Neki veliki optimizam ga je preplavio, tako da je zadnjih pet centi koje je imao u džepu dao jednoj bakici koja je prodavala neku kobajagi domaću pitu. Ta pita nije mogla nikako da se uporedi sa idvorskom pitom njegove pokojne babe Stane niti majke Olimpijade...

Sticajem okolnosti Mihajlo je dobio posao kod jednog farmera u gradiću Delaveru. Uz poslove oko konja, krava i mazgi, učio je i engleski jezik, tako da se posle tri provedena meseca vraća u Filadelfiju. Uzalud je spominjao Franklina koga je cenio. Očigledno, ljudi iz tog grada nisu se baš puno bavili biografijama velikana iz njihove istorije, bez obzira što im je njihov naučni predak i pokojni Bendžamin Franklin otkrio gromobran.

Posle tumaranja po Filadelfiji, mladi Mihajlo veoma razočaran napušta taj grad i odlazi u Merilend, gde je ceo mesec proveo radeći najteže poslove kopanja i kultivisanja zemljišta za sađenje duvana.

- Zar samo petnaest tričavih dolara, za ceo mesec moga krvavog rada – upitao je sa nevericom i tužnog lica svoga poslodavca, koji je samo slegao ramenima, ispuštajući dim iz svoje stare lule.

Sa svojih petnaest krvavo zarađenih dolara, Mihajlo se obreo u gradu Njujorku. Nije se mogao požaliti što se tiče poslovnih ponuda, ali nažalost, svi ti poslovi su bili jednodnevni ili dvodnevni: radio je na farbanju oplata brodova, istovara tereta u luci, ispisivanje naziva firmi na vozilima koja su služila u trgovini, lepljenje tapeta po tuđim kućama, pa čak i one najprljavije, utovar i istovar uglja, kao čišćenje žadavih i memljivih podruma. Međutim, ovi poslednji poslovi oko uglja ispadaju mu nekako i najisplativiji. Svojom mudrom logikom je razmišljaо: "Što ja ne bih na ovim velikim građarama pratio teška kola koja prevoze ugalj po gradu?". Ideja zaista originalna. Tada bi se on krišom zakačio za takva kola i sačekao da njihov prevoznik izbací ugalj na pločnik određene kuće, onda je mladi Idvorčanin stupao na scenu:

- Dobar dan, gospođo, dobar dan, gospodine! Da li vam je potreban radnik da ubaci vaš prispevi ugalj?

Naravno, po onoj narodnoj "ko pre devojci – njemu i devojka", Mihajlo je veoma uspešno koristio svoju novu ideju, koja se proširila u nove njegove ponude vlasnicima podruma da im on farba podrumе, jer su zreli za farbanje. Zarada od toga je bila skromna, ali ipak dovoljna da može platiti kiriju u svojoj sobici, u siromašnom njujorškom kvartu.

U Njujorku je upoznao i sina nemačkog iseljenika, mladića koji se zvao Kristijan. Preko njega se zapošljava u fabrici dvopeka, ali takođe i povremeno kupuje važnije američke časopise, među kojima su bili "San" i "Sjentifik Amerika", koji su se tada bavili u svojim rubrikama naučnim

predlozima – kako poboljšati svoje poslovanje itd. Takva izdanja je mlađi Pupin rado kupovao i čitao, a prevodio ih je uz pomoć malog džepnog rečnika.

- Zovi mi onog mladog Pupina! – reče jednog jutra brkati mašinista Džim, u fabrici dvopeka.

- Odmah, šefe – klimnu glavom momak pored velikog stola sa mnogo nekakvog alata, i otrča niz pogon, da bi se veoma brzo vratio sa Mihajlom Pupinom, koji se javio poslovođi Džimu.

- Slušaj, mladiću. Zapazio sam te, vidim da si veoma intelligentan, pa bih želeo da te uzmem da mi budeš glavni pomoćnik oko ove velike peći koja služi u našoj fabrici. I odmah se prihvati posla – reče mu on.

Ovaj novi predlog za jednu drugačiju vrstu posla, Mihajlu je baš odgovarao. Odlično je radio i pomagao mašinistu Džimu, čak ga je jednog dana zamenjivao, jer je starom majstoru na kotlarnici pozlilo. Na zadovoljstvo svih, a naročito starog Džima – kotlarnica pod Mihajlovom kontrolom je besprekorno funkcionalisala.

Nažalost, i pored očekivanja da će svojom vrednoćom Mihajlo dobiti stalani posao u kotlarnici, mašinovođa Džim mu je teška srca rekao da se za to mora imati specijalna dozvola od vlasti. Da bi koliko-toliko ublažio Mihajlovo razočarenje, mašinista Džim mu je rekao:

- Ti si, mladiću, veoma intelligentan, očigledno mnogo više vrediš. Ja ti savetujem da se ne baviš čađavim kotlarnicama, već nišani mnogo veću metu. Na kraju krajeva, nisi valjda prošao Atlantik da bi se garavio ovde za sitnu lovnu.

Pozdravljujući se srdačno sa mašinistom Džimom, Mihajlo je konačno rešio da krene u vode usavršavanja svoga znanja. Upisuje se u gradiću Kuper Unija u večernju školu za učenje jezika. Imao je sreću da je u toj školi upoznao veoma ljubaznog gospodina Bilhorca, čoveka poliglotu, koji je perfektno govorio latinski i grčki jezik, sa sjajnim znanjem svetske književnosti. Gospodin Bilhorc ga je podržao u nameri da se dalje školuje na univerzitetu u gradu Prinstonu.

Jednog dana u blizini čitaonice u gradiću Kuper Uniji, spazio je radnju na kojoj je pisalo "Lukanić". Veoma ga je zaintrigiralo to prezime koje je imalo srpskog prizvuka. Mihajlo je upoznao članove porodice Lukanić, iz koje ga je naročito oduševio deda Lukanić, jer se ispostavilo da

on odlično poznaje ne samo Vojvodinu Srpsku, i ne samo banatsku ravnicu, već dobro poznaje njegovo selo Idvor, pa čak i njegove roditelje lično.

- Neverovatno, stari gospodine, ali kako to?

- Vidiš kako, mladiću. Ja sam pre više od tri decenije bio veoma uspešan torbar-trgovac. Bilo me je svugde, od Pešte i Beča, pa sve do Velikog Bečkereka, Kikinde i Vršca. Trgovao sam čak i sa Turcima, jer sam od njih nabavljao lokum, mlinove za kafu, svilu... U većim varošima sam nabavljao britve za brijanje, mirisne vodice, kafu, a bilo me je i u samom Beču. Ni sam ne znam koliko sam onih džepnih satova preprodao po celom ravnem Banatu...

- Neverovatno, čika Lukaniću, i kažete da ste lično bili u mojoj kući? – opet ga sa nevericom upita Mihajlo.

- Da, mladiću, sećanja me služe, ko da je jučer bilo. Tvoj otac beše tada knez u selu, majka ti je bila Olimpijada, zaista je bila lepa crnokosa žena. Ja sam za vašu kuću uvek donosio retke stvari. Tvoji Idvorčani su me zvali "Kranjec". Ti se tada nisi ni rodio, a čini mi se da si imao dve ljupke smedjokose sestrice...

- Da, da, čika Lukaniću, Ljubicu i Persidu – upade mu u reč Mihajlo, oduševljen zbog bistrog sećanja starog Kranjeca,

- Jeste, jeste, mladiću. Konstantin i tvoja mati su voleli te dve devojčice, ja bih im uvek poklanjao šarene bombone i ostale slatkiše, kada svratim u twoju kuću u Idvoru – reče stari Lukanić, pa nastavi. – Tvoj otac me je kao torbara voleo i cenio. Ja sam znao svraćati nekoliko puta godišnje i u tvoj rodni Idvor, tada bi mi tvoj otac govorio u šali: "Čuj, Lukaniću, prezime ti sliči na srpsko, a ti Kranjec, koji priča serbski, ko da si rođen na ovim pašnjacima, trebalo bi te oženiti nekom našom Lalinkom..." Ipak, proputovao sam celu Evropu, ali sam ipak odabrao Ameriku da u njoj ostavim kosti. Ovaj gradić Kuper Unija mi je nekako najmirniji...

Mihajlo je čutao. Prosto je bio zatečen ovom neverovatnom i dragom pričom, stari bi pamtio i njega da je još malo dolazio, jer se on tada još nije rodio.

Međutim, u reč im upade Lukanićev sin:

- Dobro, oče, pusti sada mene i Mihajla da popričamo o važnim stvarima, povodom njegovog školovanja.

- Dobro, dobro, deco, samo se vi dogovorite – reče stari Lukanić, i

dok je ustajao iz svoje fotelje, priđe i nekako poverljivo polušapatom na uho reče Mihajlu:

- Ti si od danas kao član naše porodice – poljubivši ga u čelo.

- Ja mislim da je tvoje poznavanje engleskog jezika i matematike veoma solidno – reče mladi Lukanić. – Mislim da bi hitno trebalo da još jednom odeš kod profesora Bilhorca...

Ovaj, veoma dobar predlog se svideo Mihajlu, te se već sutradan opet obreo kod profesora Bilhorca, sa kojim je nastavio usavršavanje na grčkom i latinskom jeziku. Međutim, naglo je doneo definitivnu odluku da ga više zanima upis na čuveni koledž Kolumbija, nego koledž u gradu Prinstonu, što je profesor Bilhorc razumeo.

Tada je našao posao u jednoj obližnjoj fabrici kancelarijskog materijala gde je uspeo da se zaposli kao niži činovnik, a usput nastavio da pohađa pripremnu školu za upis na koledž Kolumbiju u Njujorku. U toj pripremnoj školi postao je popularan, jer se pokazao i da dobro barata u sportu, osvojivši prvo mesto u trci na osamnaest kilometara.

Profesori u pripremnoj školi za koledž Kolumbija, bili su veoma zadovoljni Mihajlovim ocenama, pa su mu saopštili da se tokom leta odmori, a da već na jesen 1879. godine ispunjava uslove da izade na prijemni ispit za koledž.

Međutim, mladi Mihajlo Pupin, donosi jednu životnu i nesvakidašnju odluku posle dubokog razmišljanja: *"Ne, Mihajlo, ti ovaj put ne smeš omanuti. Moraš se oslobođiti skupih školarina i upisati se pod hitno na taj čuveni koledž, i gurati do kraja".*

Da bi to sve ostvario on napušta posao činovnika i odlazi u jedno maleno selo u šumici nedaleko od gradića Kuper Unije. Novac koji je zarađao pre toga u fabrici kao činovnik, on stavlja u banku u gradu. U malom šumskom selu pronalazi drvenu napuštenu kolibicu u koju se useljava. Zatim u najbližem komšiluku pomaže jednoj starijoj komšinici, tako što bi u šumi za njenog sina trgovca drvima, testerisao drva za loženje i time zarađivao da se prehrani. Pored njegove kolibe je bila mala bistra reka u kojoj bi se on tokom cepanja drva uvek kupao, plivao, radio vežbe, i neumorno učio i učio. Shvatio je on da se u tuđem svetu susreću razna iznenađenja, pa je smatrao da je kombinovano usavršavanje u intelektualnom i sportskom smislu – najbolji način da se uvek bude spreman.

I došao je mesec septembar 1879. godine. Dvadeset petogodišnji Mihajlo Pupin izlazi na prijemni ispit na koledžu Kolumbija u Njujorku.

Već posle nekoliko dana Mihajlo Pupin je dobio u pismenoj formi obaveštenje sekretarijata sa Kolumbijom: "Primljeni ste na naš koledž".

Bujica oduševljenja je prešla preko njegovog lica, ne samo zbog ove najlepše vesti da je primljen, već iz zbog toga što ova vest istovremeno označava da je njegovo dalje školovanje na najpoznatijem univerzitetu u svetu – besplatno.

I, već u mesecu oktobru 1879. godine Mihajlo Pupin je krenuo sa početkom nastave, da bi počeo redati izuzetno visoke ocene. Takođe, iste godine je osvojio i dve novčane nagrade na takmičenju iz kviza u vezi sa grčkim jezikom i matematikom, tako da je za obe nagrade dobio svotu od dvesto dolara.. Ipak, pošto mu to nije bilo dovoljno novca za njegove lične potrebe, opet se tokom vikenda vraćao u svoju staru kolibu u šumi kod gradića Kuper Unije, nastavio je da testeriše drva, kao pre i da se kupa u bistoj reci, a uz to radio vežbe sa tegovima i sklekovima.

Pred kraj školske godine, došlo je do sukoba učenika iz njegovog brucoškog razreda i studenata druge godine. Mihajlo bio dominantna figura u iskazivanju fizičke prednosti i borilačkih veština, dok je studente drugog razreda koledža predvodio robusni Frenki Henri. U žestokom rvanju koje je potrajalno poprilično, nije bilo pobednika, ali su Mihajlo i Henri postali dobri drugovi, i jedan drugom davali savete.

I, počela je druga školska godina na koledžu Kolumbija. Mihajlo je krenuo odlično sa savladavanjem novog gradiva. Kroz nekoliko nedelja od početka druge godine studija, održavalo se takmičenje u sportskom nadmetanju "otimanje štapa od druge ekipe". Naravno da je Mihajlova golema kondicija koju je stekao iz testerisanja drva, plivanja i dizanja tegova, veoma brzo rešila pobednika. Ipak, nekakvu mučku su hteli da naprave sudije takmičenja, tako da su proglašili igru "nerešeno". Ali, po pravilima takmičenja ipak se morao znati pobednik, koji se dobio sportskim nadmetanjem u rvanju. Mihajlo se u sebi radovao, jer nije sumnjao u svoje velike telesne sposobnosti i svoju veštinu naučenu na idvorskim pašnjacima. Veoma lako je savladao robusnog protivnika, koji je imao u sebi neke vinskičke krvi, ali zalud – Mihajlo ga je prikucao od travnjak koledža.

- Živeo, Mihajlo, Srbine! – orilo se iz grla njegovih brojnih drugo-

va studenata. Grupa kolega ga je ponela do obližnjeg "Ficovog salona" na osvežavajuća pića, gde su svi proslavljali Mihajlovu briljantnu pobedu.

Posle tih događaja, Mihajlo je došao na ideju da podučava lošije studente iz predmeta matematike i grčkog jezika, i to mu je donelo dodatnu i lepu svetu novca. Tada je on dopunio svoje bavljenje sportom uključivši se u veslanje, ronjenje, tenis i jahanje. Trogodišnje studije na koleđu Kolumbiju završio je 1882. godine sa odličnim uspehom i stekao pravo na "Tindal stipendiju za fiziku", od petsto dolara, za nastavak svoga daljeg postdiplomskog školovanja na čuvenom univerzitetu Kembriđ.

Najviše ga je interesovala fizika, a naročito neodgonetnuta misterija o nastanku svetlosti. Mihajlo je bio oduševljen tezama velikih umova nauke Maksvela i Majкла Faradeja.

Ujedno je obavešten da diplomiranjem ima pravo da dobije američko državljanstvo, s tim da je u obavezi kada magistrira da se vратi na koledž Kolumbiju i da nastavi sa profesorskim pozivom.

Brodom "Florida", profesor Mihajlo Pupin je krenuo na put u Englesku. Kada je napuštao pretrpanu njujoršku luku, profesor Pupin se osmehuo i pomislio u sebi: *"Nekad sam u ovaj veliki grad stigao na parobrodu Vestfalija sa brojnim iseljenicima, jednog 24. marta 1874. godine. Kada sam stigao rekao sam: Mihajlo Pupine, najveće blago koje si doneo sobom u ovu njujoršku luku je tvoje saznanje i duboko poštovanje i divljenje za najbolje tradicije tvoje rase, a drugo najveće blago koje sada nosiš iz iste luke je tvoje znanje, duboko poštovanje i divljenje za velike tradicije tvoje druge domovine."*

Njegov brod "Florida" pristigao je u englesku luku. Sišao je sa broda i stigao vozom do drevnog grada Kembriđa, koji je bio prosut uz reku Kem, i u kome je bio slavni univerzitet. Posle obavljenih formalnosti oko upisa, uz indeks magistranta, od prodekana koleđa Kembriđ, gospodina Nivena, profesor Pupin je dobio na poklon veoma zanimljivu knjigu slavnog autora i naučnika Džemsa Klerka Maksvela, i tada mu je pružajući knjigu profesor Niven rekao:

- Kolega Pupine, poklanjam vam knjigu slavnog teorijskog fizičara našeg devetnaestog veka, doktora Džemsa Maksvela. Ova knjiga će vam dati dosta odgovora na vaša pitanja povodom svetlosti i mnogo drugog. Želim da vam ona bude od velike koristi za buduća istraživanja, srećno!

- Blagodarim, profesore Nivene, vaš poklon me mnogo obavezuje da dam doprinos naukama kojima se bavi ovaj slavni koledž, vama lično želim dobro zdravlje i uspeh u rukovođenju ovom svetlom ustanovom.

Ogromna želja da što pre vidi rodni zavičaj i svoje selo Idvor, sprečila ga je da uživa u čarima Londona, već je seo u voz kojim je stigao do Lucerna u srcu Švajcarske, zatim je prešao francusko-švajcarsku granicu, a kada je voz ulazio u Beč, bilo mu je mnogo lakše, jer je poznavao tu relaciju, pa se trudio da ovaj put ne zaspe u svom kupeu, kao pre deset godina. Izašao je iz kupea, jer je morao presesti u drugi voz, koji treba da stigne tek za tri sata. Vreme je iskoristio tako što je malo prošetao ulicom oko železničke stanice. Prijatno se iznenadio kada je čuo na više mesta srpski jezik kojim su razgovarale grupe studenata, noseći svoje prtljage u pravci železničke stanice. Nešto priyatno mu je prošetalo oko srca, kad je čuo njihove razgovore: spominjali su Rusiju, spominjali su čak i Miletića. Rado bi se tad setio svih događaja i govorio u sebi: "Ah, Miletića. E, moje drage kolege, ne znate vi kakve sam ja probleme imao u neka druga vremena, o kojima sada vi samo pričate. Ja sam bio ne samo savremenik tih događaja, već i direktni učesnik, koji je platio svoj ceh..."

Dok je pored njega prolazila grupa studenata sa čuvene Akademije u Beču, htio je da ih priupita za neke iz Pančevačke gimnazije i za Uroša Predića, koji je nastavio u Beču da studira slikarstvo. Tada je shvatio da je to besmisleno, jer pogledavši mlade likove tih srpskih brucoša, u sebi je pomislio odmah: "Čak da pitam i ove najstarije, možda čak diplomce, ne verujem da bi nešto znali o Urošu, jer po mome računanju, Uroš bi trebalo da je već pre 6-7 godina završio i otišao iz Beča u Pančevo, ili u njegov rodni Orlovat..."

U tim trenucima razmišljanja čuo se pisak voza koji stiže u bečku stanicu na peron ka Budimpešti.

Mihajlo je krenuo da uzme svoj prtljag koji je predao na čuvanje u železničkoj stanici u Beču i već je bio u kupeu prve klase. Voz je krenuo, i posle petnaestak minuta vožnje ušao je konduktér :

- Cenjeni gospodine, moliću vašu kartu – rekao je on Mihajlu, veoma ljubazno.

- Izvolite moju kartu, i dopustite mi jedno pitanje.

- Slobodno pitajte, cenjeni gospodine – odgovori on.

- Sećate li se vi mene? Baš u ovim krajevima kuda voz sada prolazi, vi ste me hteli izbaciti, jer sam prispaio i nisam izašao u Gensendorfu...

- Ne mogu se setiti, uvaženi gospodine – reče mu kondukter.

Mihajlo se zatim trgnuo i u sebi pomislio: "Baš postavljam čudna pitanja ovom čoveku. Događaji koji su se desili bili su pre više od deset godina. Tada na meni bejaše moj žuti kožuh, crna šubara na glavi, a u mladičkim očima zbnjenost, rasejanost i neukost, na mom putu u neki drugi svet... Sada sam ja tridesetogodišnji profesor fizike i matematike, sa belim šeširom i skupocenim odelom, sada sam ja Amerikanac..."

- Ovo je za vas – reče mu Mihajlo, pružajući mu novčanicu od deset forinti.

- Ali, ne razumem, gospodine, čime sam ja to zaslužio? – reče pomalo zbnjeni kondukter voza.

- Zaslужili ste, jer ste u susretu sa mnom samo radili svoj posao, nekad pre deset godina.

Kondukter je uzeo deset forinti i duboko se poklonio pred čovekom u belom američkom odelu, dok se čuo pisak snažne lokomotive, koja je vukla dugačku kompoziciju ka Budimpešti.

Kada je putnički voz ušao na budimpeštanske perone, Mihajlo se setio svog polaska iz ovog grada. Setio se i dolaska u njega onim čađavim parobrodom. Voz se zaustavio, i Mihajlo je sa svojim koferima sišao na peron. Uzeo je jedan fijaker, kojim je stigao na dunavsko pristanište. Međutim njegov brod za Beograd još nije pristao. Mihajlo je razgledao okolinu oko budimpeštanskih visećih mostova. Nekada se divio tim mostovima, ali sada je pomicao u sebi: "*Šta li je život. Bude mi se sećanja na bistrinu majčinog uma, koja mi je govorila: 'Sine Mišo, u velikom svetu će da ti se otvore četvora očiju, naučićeš mnogo više'.*" U mislima je uporedjivao ogromni Bruklinski most sa ovim mostovima između Budima i Pešte, koji su mu sada izgledali tako sićušni. Međutim, ipak mu je bilo veoma drago što je u Budimpešti, jer je znao da će već za dan-dva biti u Beogradu.

Da je stigao u srpski Beograd, Mihajlo ga je prepoznao po tamnim obrisima Kalemeđanske tvrđave, koja se ogromna i veličanstvena videla sa palube parobroda.

U mladom američkom profesoru je tada uzavrela krv, zajapurilo se

lice, krv predaka i hrabrih banatskih graničara, kao mešavina najčistijih i najplemenitijih sokova života – zahvatila mu je celo telo i povela u neopisiv kovitlac patriotskih osećanja: *"Beograde, voljeni srpski grade, ja znam da na tebe jurišaju crne aždahe, aždahe i turske i austrougarske, a ti stojiš ponosno sa tvojim Kalemegdanom, dok ti visoka Avala i pitomi Kosmaj mašu iz blizine, Dunav ti pere viševekovne suze, koje si počeo liti još od kosovskih stradalnika... Izdrži, voljeni grade, doći će tebi sloboda, ista onakva kao što je došla sa Džordžom Vašingtonom i Abrahamom Linkolnom američkom mnogoljudnom narodu, sloboda kakvu je dočekao italijanski narod pod Garibaldijem... Voljeni grade, voljeni moj narode, izdrži. Stići će sloboda. Velika carevina sa polumesecom i ona druga preko Dunava, crno-žutih oznaka, nestaće i postati samo prošlost, krvava prošlost koja je zalivana suzama našeg potlačenog naroda..."*

Sa beogradskog pristaništa Mihajlo Pupin je prešao na drugi brod koji je išao Dunavom za Pančevo, i kada je prispeo u pančevačku luku, tada je on ugledao da se spremi jedan drugi brod prepun nekih ljudi, muzičara i devojaka i mladića obučenih u svečane folklorne narodne nošnje srpske i banatske. Upitao je jednog mladića gde je brod krenuo i dobio je odgovor da se kreće Tamišem i Dunavom do Sremskih Karlovaca, a na njegovo insistiranje zašto, opet je dobio odgovor da se pravi veličanstven doček donošenja posmrtnih ostataka srpskog pesnika Branka Radičevića iz Beča i da se sahrane na fruškogorskom Stražilovu. Kao pravi patriota i rodoljub, a nadasve poštovalač imena i dela pesnika Branka, Mihajlo Pupin odustaje da krene u centar Pančeva i tad odlaže sastanak sa protom Vasom Živkovićem za sutradan. Mihajlo se predstavio pančevačkoj delegaciji na brodu, koja je sa oduševljenjem prihvatile novog putnika za Sremske Karlovce, i predložila mu da on bude predstavnik dijaspore.

Na Stražilovu, gde će biti večna kuća srpskog pesnika Radičevića, okupilo se mnoštvo sveta, a bile su tu delegacije iz svih srpskih zemalja: Srbije, Bosne i Hercegovine, Vojvodine, kao i iz inostranstva. Došle su naše mnoge crkvene vladike, predstavnici Sinoda Pravoslavne crkve i mnogi protojereji i protođakoni, i predstavnici mnogih crkvenih opština.

Posle uobičajene ceremonije, Mihajlo Pupin je krenuo istim brodom nazad u Pančevo, gde je stigao kasno popodne i odmah otišao u stan profesora i protojereja Vasilija Živkovića Vase.

- O, koga to vidim? Je l' to onaj deran u crnoj šubari, što razbuca austrougarske barjake po mome Pančevu! – reče mu oduševljeni prota, dok je prilazio da poljubi Mihajla.

Mihajlo se pred njim prekrsti, poljubi ga u ruku, zatim su se i on i prota celivali tri puta, po drevnom srpskom običaju.

- Dobro te našao, oče Vaso – reče mu Mihajlo dok je skidao svoj kaput i kačio ga na veliki hrastov čiviluk.

- Sedi, junače srpski, sedi pravedniče i moj najdraži buntovniče – reče mu on i dohvati neotvorenu flašu svoga omiljenog vina "bermeta".

- Nekad sam, čestiti proto, ovde bio čašćen klakerom i kabezom, a sada pijem vino sa vama, kao moj učitelj Simon Kos.

- E, nekada si ti bio derančić od petnaestak, tek zakoračio u Nižu gimnaziju, a danas si tridesetogodišnjak i profesor fizike i matematike.

- I američki građanin, sa pasošem – upade mu u reč Mihajlo.

- Čak i to!? Bravo, čestitam ti – reče mu prota Vasa, pa nastavi:

- Moj, sinko, ovde se dešava svašta. Komeša se srpski narod svukud gde ga ima, i u carevini Franje Josifa i u Turskoj carevini. Nego, prosto ne verujem da ti otac ispusti dušu tako rano. Ma, ne prođe ni pet meseci, čim ti ode u Prag...

- Da, čestiti proto. Ubio ga je žal za mojim odlaskom u svet.

- Čuj, sinko, majka ti je plemenita žena, ali oca ne smeš nikada zaboraviti, bio je to jedan od najčestitijih ljudi u Idvoru, i seoski knez.

- A, ko je sada knez u mome selu, čestiti proto?

- Tvoj stariji brat od strica Arsenije, Nikolin sin! – reče mu prota i nazdravi sa njim vino, malko se pridižući u svojoj crnoj reverendi.

- Baš mi je milo što je Arso knez, bacio se na moga Konstantina, jedva čekam da ga vidim...A kako je vaše zdravlje, čestiti proto? – upita ga Mihajlo.

- Kotrlja se. Uskoro punim šezdeset četvrtu, a i gadno me muči ova moja prokleta sipnja. Rano mi je umrla žena. Ostadoh sam sa mojom jedinicom kćerkom Sofijom...

- Pišete li još dobre pesme? – upita ga Mihajlo.

- Pišem, pišem. Znaš, sinko, malo sam se umorio od mnogobrojnih patriotskih pesama koje sam sastavio. Malo mi neprijatno, nema svečanosti, a da se ne ori horski neka od mojih pesama...

- Pa to je sjajno, cenjeni proto, to je zaista divno i veličanstveno!

- Nije, sinko, nije. Svuda me je bilo, svukud sam stizao, mnogima pomagao, a sad bi' nekako da se umanjim, ako mogu. Da se sklonim u neko maleno zrno tamjana, pa da zajedno s njim iz kadionice poletim Bogu.

- Valjda će ljudi da pamte sve ono što ste za njih učinili, valjda će vam uzvratiti, to treba već sada da čine, blagočastivi proto – reče Mihajlo.

- Neće, sinko. Sreo sam i Lazu Kostića neki dan u Beogradu, i on mi kaže da se nešto gadno razočarao. Ja se vratio u Pančevo i pričam mom zetu, profesoru Nikoli Đurkoviću, kako se Laza razočarao u žene i u politiku, a on mi kaže: "*Pa, ako se razočarao jedan pančevački prota i pesnik, zašto se čuditi jednom plemenitom pesniku i boemu Lazi*".

- A zašto vas je to razočarala poezija – upita ga Mihajlo.

- Slušaj sinko, reći će ti nešto. Kada mi je umrla žena, ja sam jedno vreme kao mlad sveštenik ostao sam, pa sam se onda zaljubio u jednu prelepnu Pančevku. Moja braća po crkvi mi viču "ne smeš proto, moraš živeti bez zaljubljivanja u druge žene", ali srce voli tu lepu ženu. Ja ti sednem i napišem najlepše svoje pesme o njoj, a neke joj pošaljem lično. Te tople pesme ja sam pisao o njoj, ali sam ih i čuvao. Ne znam kako je deo pesama dospeo u lokalni list „Pančevac“ i u neke brošure?

- Pa to je veličanstveno, čestiti proto, i ja bih isto tako uradio, jer voleti je lepo, da l' domovinu, da l' svoju decu, a voleti neku ženu, takođe je veličanstveno, još ako ona to uzvratiti.

- Dobro, dobro, sine, Mihajlo, ti izuči prvo svoje nauke do kraja, pa usput ako sretneš neko fino žensko američko čeljade...Nego, kako ćeš ti do Idvora?

- Dolaze po mene zet Toša Grgin i sestra mi Ljubica, fijakerom...

Posle dužeg i prijatnog razgovora, srdačno su se oprostili prota Vasa i mladi Mihajlo Pupin, sa željom da se opet sretnu, i dok je Mihajlo krenuo ka vratima protina primaće sobe, on mu reče:

- Čuj sinko, kada vidiš svoju čestitu majku Olimpijadu, kaži joj ovo doslovce: "*Prota Vasa je rekao da je srećan što je na njega pala sva odgovornost za to što je njen sin Mihajlo otišao u daleku Ameriku*"...

Posle nepuna dva sata fijaker sa troje putnika se približavao selu Idvoru. Kakva li su osećanja tada preplavila mladog američkog profesora Mihajla Pupina, koji je tada u džepu nosio pasoš Sjedinjenih Američkih

Država, a u srcu svome nosio je mladu banatsku dušu, koja je u tom srcu smerno zaklečala. U tim trenucima, umesto mirisa reke Hadson, osećali su se najdraži mirisi njegovog voljenog Tamiša, a umesto ogromnog njujorškog Kipa slobode, ovde, u rodnom zavičaju, pred njegovim očima je iskrisnuo najveći vrh ličnog postojanja, mesto gde je prvi put kršten i kao mali okumlijen.

Pravoslavna idvorska crkva dočekivala je željenog gosta u svom iskonском zelenilu, dok je njen stari sat pokazivao podne. Letnji sunčevi zraci jarko su milovali njen bakarno-zlaćani krov, a dva bela konja vukli su žuti fijaker ka selu, sve bliže i bliže...

- Zete Tošo, skreni malo udesno, neću pravo u selo.
- Zašto, Mišo, pa svi te željno u kući čekaju – upita ga Toša.
- Hoću malo izokola da pogledam deo moga detinjstva. Vozi fijaker sa druge strane Idvora, ali polako, što lakše, hoću da vidim...

Zet Toša je usporio dva znojava belca, i polagano napravio široki luk po idvorskim livadama od pravca Farkaždina. Mihajlo je posmatrao predele prema rukavcu Tamiša. Bio je veoma uzbuden, tako da ga je sestra Ljubica držala za desnu ruku.

- Pusti me, sejo moja. Sećaš se kad smo bili mali, Ljubice... Sećaš se ovih livada...

- Ja sam i sad uz tu livadu, brate, iako smo se ja i Toša preselili u Vršac, često dolazimo u Idvor. Mihajlo je zamolio zeta Tošu da zaustavi fijaker. Tada je izašao i uezao jedan busen trave. Poljubivši ga reče:

- Zemljo moja nezaboravna, zemljo moja sanjana, odnešena u onom majčinom belom hlebu do onog garavog parobroda. Zemljo moja koja si me hrnila i čuvala... Zemljice moja koja pokrivaš moga voljenog oca, i čuvaš ga da ne ozebe, od hladne košave naše banatske... Preci moji voljeni, i vi ste tu, svi zajedno, kao u bunama što bejaste skupa...

- Brate, treba da krenemo, majka nas čeka – reče Ljubica, dok je krišom brisala kapljice suza.

- Još malo. Popeću se na kola da pogledam u daljine, tamo prema Uzdinu, da pogledam i one moje pašnjake... ima ih bezbroj, i sve ih podjednako volim. Upravo, negde u daljinji vidim brojna krda, čuvaju ih neki drugi dečaci, kao ja nekada. Možda se rvu, možda se kupaju u Tamišu...

- Hajdemo, šura, gledaćeš sutra opet – reče mu Toša Grgin, doda-

vajući mu beli šešir. – Čeka nas puna kuća, a i kapija je otvorena, po starinskom običaju.

- Hvala ti, zete Tošo, a sad sa belcima pravo u avlju Pupinovih!

I zaista, kako je rekao Toša, kapija je bila širom otvorena, a pred njom na staroj čamovoj klupi sedela je jedna starica u tamnoj marami.

- Majko, evo našeg Miše!!! – reče Ljubica.

Sa fijakera je polagano silazio mladi profesor Mihajlo Pupin. Na glavi je nosio beli američki šešir, a bio je u belom modernom odelu.

Olimpijada Pupin, skoro u sedamdesetim, podiže se sa klupe ispod starog oraha i krenu u zagrljaj sinu. Krenuo je i on. Taj zagrljaj dva rođena bića, posle jedne decenije neviđanja, bio je neopisiv.

- Vidi ga isti si, sunce majčino... Mišo, sine, gde ti je šubara?

- Platila je ceh, majko, za putovanje jednim brodom – reče joj Mihajlo, dok joj je neizmerno ljubio čelo, oči i smežurane ruke.

- Kupiće ti majka drugu šubaru, sine – reče ona, držeći ga čvrsto za ruku, dok su mu iz dvorišta u susret pohrlili: sestra Persida sa mužem Svetozarom Olćanom i njihovom decom, kao i brat od strica Arsenije, sin pokojnog Nikole Pupina, zašao u četrdeset osmu, aktuelni knez u selu.

Kada su se srdačno pozdravili, Olimpijada povuče svoga sina za ruku, pa pred svima reče:

- Ljubice, neka gosti odu u gostinsku sobu, a ti Arsene im izvadi rakije i vina iz podruma. Odoh ja s mojim sinom malo u šetnju kroz Idvor.

Šetali su lagano ulicom maloga sela, jedna starica, i jedan mladi čovek u belom odelu. Starica ga je čvrsto držala pod ruku, da joj se njen Mišo ne otrgne iz iskonske blizine.

"Mila moja, za ovih deset dugih godina, morao sam da se borim u belom svetu, u kome ljudi ne daju ništa dok to poštено ne stekneš, osvojiš i zavrediš njihovo poštovanje, a njihovu ljubav... Ne znam da li će steći igde i ikad bar delić ljubavi koju mi ti pružaš, najdraža moja. Ti me bezuslovno voliš, ne daš mi da tvoju ljubav stičem i zaradim, ti mi je unapred bezuslovno daješ..." – razmišljao je Mihajlo dok je lagano koračao sa svojom Olimpijadom.

- Mišo, sine moj, eno tvoje škole u koju si išao. Pored nje je crkva. Svratićemo kasnije da vidimo protu Adama. Na toj crkvi u kojoj si kršten, redovno se čuju naša tri umilna zvona, u njoj se venčava, krštava, sine...

- Znam, majko. Vidim i kuću moga prvog učitelja i mudraca našega sela, Babe Batikina.

- Jes', sine moj. Ode i Babo na svoje večne pute, a da znaš od svih dečaka u Idvoru, najviše je tebe voleo. A, sećaš se, Mišo, kada si skidao onu sjajnu zvezdu sa krova onoga našega mlina?

- Sećam se, majko, jer tada, kao mlad mišljah da je ta zvezda sišla sa neba i spustila se na trščani krov Bukovalovog mlina, kao Božiji dar...

- Eno i kuće Deviča. Sećaš se koliko si puta išao u onu čađavu kovačnicu i duvao u meh, potpaljujući vatru starim idvorskim kovačima?

- Sećam se, mila moja, a i ribario sam ponekad sa starim Devičem i njegovim idvorskim alasima, na našem ribomirisnom Tukošu.

Odjednom, starica u tamnoj odori, sa tamnom maramom na glavi, i mladić u belom američkom odelu, začutaše. Dok su koračali ka kraju sela, čulo se samo ravnomerne i teško disanje starice.

- Pa, mi idemo ka groblju, majko? – upita je Mihajlo tihim glasom.

- Idemo, sine, Mišo. Hoću da ti pokažem jednu humku na kojoj stoji jedan krst od mermera crvene boje, pod kojim počiva tvoj voljeni otac Konstantin... Od kad nam ode, prođe ravno deset godina...

Došli su do humke, na kojoj je niknulo cveće ruzmarina. Groblje je mirisalo nekim čudnim mirisom, mirisom zelenih trava, bršljana i bagrema. Mirisalo je onim iskonskim mirisima, kakvim mirisu takva uzvišena mesta. To je bilo kao neka mešavina tamjana, pokošene trave i mirisa uvenulih venaca od skorih sahrana. Groblja uvek mirisu čudnovato, i ma koliko se pokušali objasniti ti mirisi, sve ostaje nedorečeno, neobjašnjeno i neiskazano...

- Voljeni moj oče, zašto si nas ostavio? – tihu zajeca mladi Mihajlo Pupin, kleknuvši i prekrstivši se pred humkom svoga roditelja. Tada poljubi crveni mermerni krst, brišući ga svojom plavom maramicom.

- Da ti obrišem one dve suze, koje si prolio zadnji put na rastanku sa mnom, oče moj...

- Jeste, sine, jeste. Voleo te je više nego što si i mogao zamisliti. Gorko je patio danima kada si otišao u tuđinu, govoreći mi: "Samo da mi on bude živ i zdrav, ma gde bio..."

Zatim su polagano krenuli ka selu jedna starica i njen sin, povremeno zastajući, da bi mladić u belom odelu, video ono što najviše voli, da

još jednom baci pogled na okolinu, koju bi njegovo oko da upije, da ponese, kao živu sliku svoga detinjstva.

- Hajdemo, sine. Otiđimo i do crkve, čeka nas prota Adam.

Nedugo zatim stigli su pred pravoslavnu crkvu u kojoj je tog časa upravo bila završena ceremonija venčanja. I dok su mладenci u pratnji svoje uže rodbine, pozdravlјali velečasnog protu, mladić u belom odelu i jedna starica zabravlјene marame su stajali pred crkvom, zatim su prišli proti Adamu Drndarskom.

- Preuzvišeni proto Adame, pomoz' Bog! – reče starica i smerno poljubi protu u ruku. Isto to je učinio i mladić u belom odelu.

- A čiji si ti, mladi čestiti čoveče.

- Ja sam sin Konstantinov, unuk Arsenijev, Mihajlo...

- O, neka mi Gospod oprosti, moje oči više nisu za ovaj svet. Pa zar si ti onaj dobri Mišo, što nam ode u daleku Ameriku?

- Ja sam, čestiti proto – reče Mihajlo, pomalo se zastidevši svoga belog odela, koje je pred starim sveštenikom u crnoj reverendi, nekako odudaralo od trenutka i situacije.

- Pa, ti si, sinko moj, jednog kišnog oktobra 1854. godine baš ovde kršten... Biće da ti je bio kum Teofan Ivković, a kuma ona naša seoska babica, kćer Georgija Sorinkića – predobra Tanasija Sorinkić...

- Upravo tako, čestiti proto.

- Pa, jes', nešto mi je i pričao moj crkveni brat, prota Vasa, kad ponekad svratim u prezviterstvo u Pančevo.

- Protojerej Vasa Živković!? – prijatno se iznenadi Mihajlo, pa dodade: – Ja sam upravo prvo svratio kod prota Vase, čim sam se vratio sa dočeka moštiju pesnika Branka Radičevića.

- Lepo, sinko, lepo. Dobro je što si i ti dočekao mošti našeg slavnog srpskog pesnika. Nažalost, otrže ga tuberkuloza u najboljim trenucima stvaralaštva... otrže kao i mnoge druge, nema joj leka. Samo Gospod jedini može da joj se suprotstavi, sine moj...

Olimpijada Pupin i njen tridesetogodišnji Mihajlo, pozdravili su se sa čestitim protom Adamom Drndarskim i polagano krenuli nazad ka kući Pupinovih.

- Ko bi rekao, majko, prota me je jedva prepoznao!?

- Ne čudi se, sine Mišo, čestitom proti. Pa, i ja sam te jedva prepo-

znala kada si silazio sa Tošinog fijakera. Da ti nisam upamtila onaj tvoj osmeh, ne bih te prepoznaла. Ali, ostao je osmeh isti kao kad si bio mali. Uvek nešto ostane, ma koliko čovek stari...

- Znam majko, jer tebi će skoro sedamdeseta, a ostala si mi ista onako lepa u licu. Tvoje oči, tvoje obrve...

- E, sine, moј, ostaralo se. Malo sam se bojala ostaću sama, ali mi često dođu zet Toša Grgin i moja Ljubica. Dođe povremeno i Persida iz Crepaje, sa zetom Svetozarom Olćanom, a ne mogu se požaliti ni na moju najmlađu Hristinu, dolazi mi sa zetom Jocom Dankulovim, za koga se udala 1877. godine. A nije ni ta njihova Ečka daleko...

- Da, majko, kad već spominješ Hristinu i Jocu, nameravam da ih posetim ovih dana u Ečki, a posetio bih i moga druga sa školovanja iz Pančeva, Uroša Predića iz Orlovata, ali sam čuo od prote Vase Živkovića da je Uroš posle završetka šestogodišnjeg studiranja na Akademiji u Beču izabran da bude glavni asistent profesoru doktoru Kristijanu Gripenkerlu, na Opštoj školi crtanja, koja je u sklopu Bečke akademije.

- Tako i treba sine. Kad sledeći put dođeš u Idvor, pa čuješ da je Uroš stigao u Orlovat, ako budeš želeo da ga posetiš, voziće te fijakerom i s njegovim konjima tvoj stariji brat od strica Arsenije...

- Da, kad već spominješ Arsenija, majko, kako se on snalazi kao seoski knez?

- Bogami, dobro! Sličan na pokojnog ti strica Nikolu Pupina, a vešt u poslovima kneza kao i tvoj otac. Samo je, sine moј, drugačije vreme danas. Arsenije putuje često u Pančeve, vozi se službenim fijakerom, a počesto i onim finim kočijama, u koje moј pokojni Kosta nikad za svoga života nije seo...

- Drugačija su vremena, majko! Svet se menja, živi, ide napred velikim koracima. Samo, kada vam budem pričao šta sam sve video u Americi, nećete mi verovati. Još da za ove priče čuje naš govordžija i paor Gligorije, ne bi prestao da priča o Americi do sledećeg leta...

Hodali su polagano Olimpijada i njen Mihajlo, i došli do kuće koja je bila okrećena u belo, sa tršćanim krovom, pored čijeg su nakriviljenog dimnjaka svoje gnezdo svile dve bele rode.

- Eno ih opet, majko... eno roda kao nekad! – viknu oduševljeno Mihajlo dok je ulazio u dvorište kuće svoga detinjstva.

- Da, sine Mišo. Rode vole našu kuću, ko zna koje leglo je to nije ma po redu. Uvek mlade piliće izlegu ovde, tu stasaju, tu se hrane, i donose sreću našoj kući. Kada odlete, možda u dalekom svetu uginu stare rode, ali se vraćaju one mlade, koje su stasale na ovoj kući...

- Izgleda, majko, da ni rode ne mogu zaboraviti ovu kuću, kao što je ne mogu zaboraviti ni ja. Mislim da je to naprsto nemoguće. Naprotiv, želja za zavičajem se razvija u čoveku, upravo u dalekoj tuđini...

Mihajlov dolazak u rodnu kuću bio je dirljiv i nezaboravan. Za vreme poseta uspeo je da se ispriča sa svima, da poseti svoga kuma Teofana Ivkovića, kumu Tanasiju Sorinkić, svoje drugare sa idvorskih pašnjaka, svoju najdražu školu. Takođe je posetio i najmlađu sestru Hristinu, koja je živela u selu Ečka, nedaleko od Velikog Bečkereka.

Međutim, kada se pročulo za dolazak jednog školovanog Idvorčanina iz daleke Amerike, o kome se već u Pančevu, Velikom Bečkereku, pa sve do Vršca i Kikinde pričalo, počele su da se nižu brojne ponude Mihajlu Pupinu za gostovanje u mnogim varošicama. Njemu je to bilo milo, pa je upitao seoskog protu Adama Drndarskog, šta on misli o razlozima njegove iznenadne popularnosti, s obzirom da nije on jedini učeni mladić koji je završio visoke škole u inostranstvu, tada mu je prota Adam rekao:

"Sinko, tačno je da su još neki mladići sa naših banatskih prostora završili visoke škole, i u Budimpešti, i u Beču, Pragu i Hamburgu, ali twoja popularnost je šira, dublja, Bogu ugodnija, jer si ti, sinko, bio i na dočeku moštiju našeg slavnog srpskog pesnika Branka, pa ne zaboravi da su na tom dočeku bili mnogi učeni ljudi iz celog Banata, a ti si se tamo poneo veoma patriotski. Eto razloga, zbog čega te sada svi hoće da im kazuješ svoja mislenja i držiš govore..."

Dokaz Pupinove popularnosti u tom delu Ugarske, bio je i poziv župana *Bele Taliana Vizekija** iz Torontalske županije u Velikom Bečkereku, inače jednog mladog, elokventnog i školovanog čoveka, otprilike Mihajlovih godina, koji je pozvao Mihajla na razgovor, topli i srdačni, ali nije zaobišao ni lukava pitanja o onome što ga je svakako najviše tištilo: *Pupinovo lično mišljenje o carevini u kojoj je on torontalski župan*. Ovaj

* Baron Bela Taliana Vizeki (1851-1921), bio je župan Torontalske županije u Velikom Bečkerek (Zrenjaninu) u periodu 1880-1886. Supruga mu je bila Srpskinja Marija Bajić od Varadije, a porekлом iz loze knjaza Miloša Obrenovića. Župan B. T. Vizeki imao je susret sa Pupinom 1883.

put, Mihajlo Pupin mu je bez milosti rekao u lice šta misli o svemu tome, trudeći se da rečju ne povredi župana lično. U znak dobrog susreta i civilizovanog razgovora, torontalski župan baron Bela Talian Vizeki je pružio Mihajlu Pupinu jednu veoma lepu i ručno izrezbarenu lovačku pušku, sa ljubaznim i biranim rečima:

- Uvaženi gospodine, i cenjeni kolega Pupin. Želim da vam pozajmim ovih dana jednu moju pušku, sa kojom ćete moći malo loviti, dok provodite vreme u vašem rodnom Idvoru... Bolje je za ljudsku psihu da se bavi lovom, prirodom i pešačenjem, nego da se zamara praznim političkim prepucavanjima. Vama to ne treba, pa vi ste ugledni profesor najbogatije zemlje na svetu...

Na ove reči Mihajlo Pupin se nasmešio, i dok je prihvatao pušku od mladog župana, reče mu:

- Blagodarim, gospodine, ali ja nikada neću prestati da se borim za moj slovenski narod. Biću srećan kad on doživi svoju slobodu!

Mladi torontalski župan se na ove Mihajlove reči kiselo nasmešio i potapšao ga po ramenu, zatim mu je tiho šapnuo: "Ali, mi još vladamo, zar ne, štovani gospodine?"

Preostale dane Mihajlo je iskoristio da se lepo provodi u svom rodnom selu Idvoru. Odlazio je i na posela, na igranke, na večernje riblje paprikaše pored Tukoša, rukavca Tamiša, šetao po idvorskim pašnjacima, čak je uzeo i frulu od jednog mladića u koju je, kao nekad zasvirao.

Miholjskog leta, 29. septembra 1883. godine, Mihajlo Pupin odlazi iz svog rodnog Idvora i vraća se da nastavi školovanje na Kembridžu. Nążalost, neodložno putovanje je sprečilo Mihajla da uživa u prvim čašama domaćeg banatskog vina, koje se već spremalo da sazri u velikim bačvama. Povratak u grad Kembridž, ovaj put je u Mihajlu izazvao drugačija osećanja, promenio neke stavove, podstakao ga na razmišljanje. Nisu to činili samo njegovi pogledi na mudra lica profesora sa starog univerziteta, već i sama prisutnost tih velelepnih zgrada, starih vekovima, koje nekako nemetljivo iz čoveka iščupaju prirodno i istinsko poštovanje prema tim najvišim hramovima kulture, napretka i saznanja. Međutim, koledž Kembridž je imao izuzetnog duha i neke čudnovate privlačnosti. Studenti i magistranti su pre podne nosili crne pelerine i crne kape, a popodne su mogli biti u svojim flanelskim pantalonama, džemperima i komotnijoj ode-

ći, što je činilo ovaj slavni univerzitet veoma popularnim i demokratski orijentisanim u svetu, a njegov ogrank Kings je bio perjanica.

Čim je počela školska godina, Mihajlo je na svom magistarskom putu imao podršku svojih uvaženih profesora i mentora Nivena i njegovog nešto mlađeg kolege Oskara Brauninga, koji će vremenom postati njegovi dobri prijatelji. Prva školska godina je krenula veoma uspešno, uz brojna takmičenja i sportske pobeđe koje je Mihajlo, po običaju uvek priređivao kao tradicionalna iznenađenja svojim drugovima i predavačima.

Stanovao je kod nekoliko gazdarica u gradu Kembridžu, a odbio je da stanuje u samom krugu koledža, jer je više želeo svoju slobodu, a i da mu ne dosađuju pojedine mlađe kolege da ih podučava matematiku, fiziku i ostale predmete, za koje je on bio talentovan.

Stanujući tokom godine u dve privatne kuće, oduševio se kulturnom i stavovima svojih gazdarica, koje su bile žene sa prefinjenim anglosaksonskim vaspitanjem prepunim čistoće, kulture, ljubaznosti, učitivosti, za jednog magistranta, kakav je bio on sam.

Mihajla je posebno oduševilo što mu je omogućeno da u jednoj maloj kapeli može da ispoljava svoje hrišćanske i pravoslavne navike, tako da je on često odlazeći u tu kapelu, iz nje upijao čarobne nektare neke neobjašnjive snage koja mu je pomagala u svemu: u učenju, pamćenju, polaganju ispita, sportskim aktivnostima i zdravlju. Pored profesora Brauninga i Nivena, Mihajlo je upoznao i profesora Džona Edvarda Ruta, jednog od najpoznatijih predavača iz oblasti matematike, zapošljenog na koledžu Peterhouse, na nekih tristo metara od koledža Kings na kome je Mihajlo završavao poslednju godinu magistarskih studija.

Kada je upoznao profesora Ruta, Mihajla je prijatno iznenadila njegova staložena priroda. A kada mu je jednog dana profesor Niven šapnuo na uho "da je profesor Rut pravi maher, od koga je čuveni Maksvel dosta toga upijao", Mihajlo je sa zaprepašćenjem to prihvatio, i pitao profesora Nivena "da li je moguće da ima neko bolji od Maksvela?". Tada mu je profesor Niven rekao: "Ne bih da umanjim ogromne kvalitete profesora Maksvela, ali ako ti kažem, Mihajlo, da je Maksvel bio asistent profesoru Rutu, onda ti je sve jasno..."

Sva ta saznanja su ga prosto šokirala, jer je počeo da doznaće od profesora ko je ko među velikanima nauke u svetu, kao i ko je ko među

profesorima koji njemu predaju na ovom koledžu, inače je u krugu Univerziteta u gradu Kembridžu bilo ukupno devetnaest raznih vrsta koledža za sve vrste nauka.

U nastavku magistarskih studija, Mihajlo će imati čast da upozna još neke slavne likove kao svoje predavače: lorda Rejlja, Džordža Gabrijela Stouksa, Džordža Krausa Adamsa, Vilijema Tomsona, Stivena Parkinsona, Vilarda Gibsa i druge.

U proleće i tokom uskrsnjih praznika 1884. godine, Mihajlo je počeo polako da razmišlja o svom letnjem odmoru. Misli su mu odmah krenule ka rodnom selu Idvoru: *"Da li da odmah krenem u zavičaj ili da malo honorarno radim na obučavanju budućih studenata, a možda da gledam da se ubacim u neku obližnju osnovnu školu privremeno kao učitelj nekome na zameni..."*

Ipak, umesto da odmah otputuje u Idvor, odlučuje se da ode na odmor u Francusku. Izabrao je oblast na samoj obali Atlantskog okeana, a kraj njega jedno maleno i živopisno selo Parnik, koje je bilo udaljeno od Kembridža na svega jedan dan puta. Kada je stigao u to selo, našao je smeštaj i dao se u proučavanje Kembelove knjige *"Život Maksvela"*, a uz to je poneo i rečnik za učenje francuskog jezika. Veoma brzo je stekao simpatije celoga sela i uz pomoć jednog dobrodušnog učitelja zaposlio se u seoskoj školi u selu. Tu je proveo ukupno dva meseca, i 14. jula 1884. godine je krenuo u Pariz, u kome se zadržao svega dan-dva i krenuo u svoj rodni Banat. Ovaj put je seo u brzi voz Pariz-Beč i nedugo zatim se obreo opet u Budimpešti. Po ustaljenim maršrutama, parobrodom do Beograda, manjim brodićem do Pančeva, a iz centra Pančeva seo je u kočiju koja je išla za Veliki Bečkerek, a do Idvora prolazila kroz Crepaju, Kovačicu, mostom preko Tamiša, na Farkaždin, pa za Veliki Bečkerek...

Kada je stigao u rodnu kuću, dočekala ga je majka Olimpijada, i bila je sama u kući. Dane koje je provodio u Idvoru iskoristio je da obide porodicu brata Arsenija, kao i sestre Persidu i Hristinu, koje su živele, jedna u selu Crepaju, a druga u Ečki. Preko prijatelja se raspitao da li je Uroš Predić stigao iz Beča u Orlovat, i kada su mu rekli da nije, odustao je od namere da ode do tog sela. Međutim, sad već skoro budući magistar nauka, Mihajlo Pupin je, napojen golemim znanjem iz znamenite zemlje Engleske, imao drugačije stavove nego ranije i ponašao se drugačije. Za

Idvorčane, ovaj Miša što je stigao ovog leta 1884. godine i njihovo selo nije isti, pa su po selu počeli pričati:

"Čudan je onaj Olimpijadin sin. Prošle jeseni kad je svratio ovde u Idvor, bio je neki normalan čovek. Sada, Bože nas prosti, priča o nekakvom Maksvelu i nekakvom Lagranžu, i veli da su to za njega sveci u njegovim mislenijama, u toj Engleskoj..."

Mihajlovo ponašanje jednog ozbiljnog i visokog svetskog intelektualca, nije Idvorčanima bilo shvatljivo, gledali su ga kako sedi u dvorištu kuće ili na klupi, ispod starog duda i čita li čita tog Lagranža.

"Nije više govorljiv onaj Konstantinov sin, čudo neko ušlo u njega, samo čita i čita. Neće ni da se druži sa mladeži idvorskem, neće da ide na igranke, a neće ni u frulu da zasvira. Ljudi, to nije dobar znak..." – vikali su neki stari idvorski paori. Tada se pronela i lažna vest da se on sprema da ostavi nauke i da ode u manastir, a kada su neki Idvorčani upitali seoskog protu Adama Drndarskog da im objasni Mihajlovo neobično ponašanje, prota bi se blago nasmešio i rekao im:

"Ljudi, idite s milim Bogom, tog mladića sam Gospod čuva. Da je Bog dao da bar imamo još takovijeh učenjaka, za Idvor bi vascijeli svet dobrano čuo."

Posle nekoliko nedelja koje je proveo u rodnom Idvoru, Mihajlo je krenuo nazad za Englesku. Pre nego što je seo u putničku kočiju, poljubio je svoju majku Olimpijadu, koja mu reče:

- Sine moj, idi ti i izuči svoje velike škole, a ja odoh da izučavam moje. A znaš li sine koje su moje škole?

- Kaži mi, voljena majko – reče on.

- Moje su škole naši dragi crkveni sveci i svete ikone u našoj crkvi. Ja se njima molim, sa njima razgovaram i bude mi nekako fino, kao da mi sve te ikone šapuću neku nauku. Molim se, sine moj, pred ikonom dragog Isusa Hrista, za tvoje zdravlje, i da nas opet posetiš...

Mihajlo je poljubio svoju majku u čelo i reče joj na polasku:

- Najlepša si mi na svetu, voljena moja!

Kočija obložena tamnozelenom kožom, sa četiri konja kestenjaste boje krenu uz lagani galop put Kovačice i Pančeva...

Putovanje ka državi Engleskoj je već sad postalo rutina za njega, tako da je bez ikakvih problema koristeći brodove i železnički prevoz sti-

gao u grad Kembridž, i smestio se u svoju podstanarsku sobu. Obavio je neke obaveze u biblioteci i krenuo sa predavanjima. One najteže predmete i vežbe je savladao bez teškoća i sa profesorom Rutom i sa profesorom Rejljem. Međutim, negde početkom 1885. godine je čuo tužnu vest da je njegov omiljeni profesor i šef katedre na laboratoriji u Kembridžu – dao ostavku na taj položaj, a zamenio ga je Džon Džozef Tomson, profesor sa koledža Triniti, što je Mihajla Pupina veoma iznenadilo. Nije bio iznenaden zbog sumnji u kvalitete profesora Tomsona, jer su kvaliteti bili na visini, već zbog godina života. Naime, profesor Tomson je postao direktor čuvene ustanove sa samo dvadeset osam godina, što znači da je bio mlađi od njega skoro dve godine. Mihajlo je razmišljao u sebi: *"Dobro je to, jer ako je ovakav sposoban čovek, a relativno mlad postavljen za direktora Kevendišove laboratorije za fiziku, onda možda i ja jednog dana mogu dobiti takvu šansu na mom koledžu Kolumbija u Njujorku."* Mihajlo Pupin je dao sve od sebe, privodeći magistarske studije na Kembridžu do uspešnog kraja, i opravdao stipendiju koju je dobio kao jedan od najboljih studenata koledža Kolumbija u Americi koja se zove po čuvenom fizičaru Džonu Tindalu *Tindalova stipendija*.

Krajem avgusta 1885. godine, Mihajlo Pupin odlazi u Škotsku, radi priprema pred odbranu magistarskog rada. Nekoliko meseci će raditi na eksperimentima lično sa čuvenim profesorom za eksperimentalnu fiziku, doktorom Džonom Tindalom lično. Da bi mogao na miru da uči, izabrao je živopisno ostrvo Aran u Škotskoj, koje je nekada pripadalo vojvodi od Hamiltona. Na tom ostrvu je sebi dao zadatak da mora dobro proučiti sve Faradejeve zakone. Međutim, na ostrvu je bilo i lepih devojaka, tako da ni on nije odoleo tim iskušenjima. U mладог profesora Mihajla Pupina zaljubile su se dve robusne Škotlandjanke po imenu Rut i Medž, koje su ga počele učiti drevnim škotskim veštinama na vodi i plesu „flinga“ koje on do tada nije imao prilike da upozna. Međutim, on se tada setio jedne narodne poslovice koja kaže: *"Samo Gospod može da radi dve stvari istovremeno – da ljubi i da razmišlja"*, pa je ipak rešio da se okrene Faradejevim zakonima, umesto lepim Škotlandjankama. Tome je doprinelo i prispeće pisma iz Idvora, koje je poslatno na njegovu novu adresu u mestu Koriju, u kome ga majka Olimpijada ohrabruje da nastavi do kraja i da magistrira. Pismo je u ime majke pisala Ljubica, njegova najstarija sestra...

Nažalost, već u mesecu novembru 1886. godine umire mu majka Olimpijada u sedamdeset i prvoj godini života, te nije dočekala da joj se njen Mihajlo pohvali sa doktorskom diplomom. Gubitak majke ga je izuzetno pogodio, ali morao je ići dalje, jer bi i Olimpijada tako htela...

Period između 1885-1889. godine magistar Mihajlo Pupin provodi na doktorskim studijama u gradu Berlinu. Opredelio se za polje eksperimentalne fizike kod čuvenog profesora iz te oblasti, doktora Hermana fon Helmholca, koji je na Univerzitetu u Berlinu, među prvima formulisao princip o održanju energije i prvi je razjasnio fiziološki smisao boja u svetlosti, muzici i govoru, a istovremeno je bio i direktor Instituta za fiziku na Univerzitetu. Profesor Helmholc je pored najviših akademskih zvanja nosio u titulu "ekscepcionije", koje je dobio od starog cara Nemačke.

Naravno, mladi magistar nauka Mihajlo Pupin je imao u džepu i spremne preporuke u vidu pisama za profesora Helmholca. Mihajlo je tada upoznao i najbližeg saradnika i zamenika profesora Helmholca, doktora Artura Keniga.

Pohađanje doktorskih studija je mladom magistru nauka Mihajlu Pupinu omogućilo da tu susreće veoma slavne ličnosti, počev od najpoznatijih profesora za koje je čuo na svom prvom koledžu Kolumbija pa do koledža Kembridž. Čak je sretao u hodnicima Univerziteta u Berlinu i prestolonaslednika carskog nemačkog prestola – Frederika.

Takođe, oduševljenje je bilo potpuno kada je bio obavešten da će mu jedan od profesora biti i doktor Gustaf Robert Kirhof, čuveni pronalažač koji je formulisao i interpretirao nauku o spektralnoj analizi kao i o teoriji zračenja. Profesor Kirhof je predavao na Univerzitetu eksperimentalnu fiziku i matematiku. Nažalost slavni profesor Kirhof će umreti pred samu odbranu doktorske disertacije mr Mihajla Pupina, tačnije 1887. godine.

U toku doktorskih studija u Berlinu, Mihajlo Pupin je još jednom posetio Idvor i rodnu kuću, to je bilo u letu 1887. godine u vreme kada je bila žetva u punom jeku. Idvorske večeri, budući doktor nauka, trideset četvorogodišnji Mihajlo Pupin provodio je u dražima svoga kraja, više se družeći sa prirodom, a manje sa ljudima. Naročito bi uveče iz vinograda rodne kuće posmatrao vedro nebo, mesec i brojne zvezde, i umotan u dugački kožuh razmišljao i razmišljao...

Posetio je i protu Vasu Živkoviću u Pančevu, koji je bio vidno bo-

lestan od nezadrživog napredovanja dugogodišnje sipnje. Od njega je čuo i da je preminuo nastavnik fizike Slovenac Simon Kos. Takođe ga je prota Vasa obavestio da je njegov drug iz Pančevačke gimnazije, Uroš Predić par puta navraćao u rodni Orlovat, a moguće je da je i sada tamo...

Već sutradan je Mihajlo oputovao fijakerom sa svojim bratom od strica Nikole, knezom u selu Arsenijem Pupinom. Kada je stigao preko mosta na Tamišu u selo Orlovat, svratio je u Predićevo kuću. U baštici pod jednim orahom sedeо je mladi tridesetogodišnjak okrenut leđima Mihajlu, skicirajući svojom olovkom vinogradski pejzaž.

- Gde je moј školski drug iz Crepaje i Pančeva! – viknuo je sa ulaznih vrata Uroševog dvorišta magistar Mihajlo Pupin.

Uroš se okrenuo, ispustivši olovku iz svojih ruku.

- Neverovatno! Pa, koga ja to vidim? – reče Uroš i potrča sa stolicе u susret Mihajlu.

- Vidiš Amerikanca, magistra fizičkih i matematičkih nauka – reče mu Mihajlo i zagrli ga.

- A ti vidiš profesora likovnih nauka sa Akademije u Beču, samo što se moje državljanstvo nije promenilo, jer je kao što vidiš, Mihajlo, još uvek je ovo sve Austrougarska.

- Da, nažalost – rekoše uglas Mihajlo i njegov brat od strica knez Idvora Arsenije Pupin.

- A ti, vidi ga, krenuo putem strica Konstantina. Ništa manje nećeš da budeš u Idvoru ispod kneza.

Na ovu srdačnu dosetku Uroševu, svi su se srdačno nasmejali, zatim im je Uroš ponudio da sednu za prostrani sto koji je bio smešten na hodniku porodične kuće Predića. Seli su, a Uroševa snaha sipala im je "dudićaru" i pripremala kafu. Stara dva drugara, jedan slikar, a drugi znameniti fizičar započeše razgovore iskrene i tople.

- Pričaj mi malo, Uroše, kakvi su ti putevi bili za ovih jedanaest godina, od kada se nismo videli – reče mu Mihajlo, dok su svi nazdravljali iz malenih čokanja sa prošlogodišnjom rakijom. Utom je pristigla i Uroševa snaha, spuštajući šoljice sa kafom na veliki orahov sto.

- E, moј Mišo. Puno se toga dogodilo. Posle završene gimnazije ja sam već razmišljaо o slikarstvu u Beču, a moј otac je htio tehniku. Međutim mene su već tada oduševljavalи slikarski radovi Konstantina Danila, a

naročito Karla Guča, koji je neke radove uradio tu, u Tomaševcu, selu pored Orlovata. Ipak, moj otac se složio i otišao sam u Beč da studiram slikarstvo na čuvenoj Akademiji, 1876. godine. Nisam imao problema, jer sam sa sobom poneo svedočanstvo gimnazije sa veoma visokim ocenama.

Položio sam prijemni veoma lako, radeći neku gipsanu glavu. Moram da ti napomenem da mi je Matica srpska dala privatnu stipendiju u visini od tristo forinti mesečno, to je bilo iz Širmanovog fonda. To je sve uredno isplaćivano sve do kraja 1883. godine. Međutim, moram da ti kažem, Mišo, nerado se sećam tih prvih godina studiranja u Beču, jer sam imao tada samo po dvadeset pet forinti mesečno, dok Matica nije počela da šalje neke pristojnije novce. Potresla me je smrt oca koji je umro u jesen 1880. godine, zatim su me strpali u uniformu, pa sam proveo i izgubio uludo celu godinu, iako sam bio nekakav kaplar...Ali, nesreća ne dolazi sama, moj Mišo. Umire mi i rođeni brat Svetozar od pegavog tifusa 1883. Hteo sam posle svega da napustim studije u Beču, ali me je podržao divni profesor doktor Gripenkerl, koji mi je rekao: "*Kolega Prediću, idite u vaše selo, pribere se i postarajte se o svojoj porodici, pa se opet vratite*". Vratih se ponovo na Akademiju, gde sam postao profesorov asistent i sa njim radio veoma važne slike za Bečki parlament, zatim sam završio Akademiju koja je ukupno potrajala skoro devet godina. Uradio sam i mnoga slikarska dela, ali me najviše vuče želja za freskopisima.

- A, šta je bilo sa našim drugovima iz pančevačke realke, od onih bistrijih, i ko je sve od njih otišao na studije u Beč? – upita ga Mihajlo.

- Da, bilo ih je. Među njima najmarljivi je bio Jovan Simeunović Čokić rodom iz Sremskih Karlovaca, Jovan Smederevac iz Bavaništa, Kosta Berić iz Borče, Vladimir Šajković iz Pančeva, Vasa Atanacković iz Crepaje, kao i onaj štreber Sabovljević iz sela Melenci. Međutim, na Akademiji u Beču je bilo najviše gornjokarloskih đaka: Isa Kordić, Nikola Prica, Moja Medić... Na drugim fakultetima, na primer medicini, bilo ih je nekoliko, a jedan od njih je Laza Ilić, koji je postao lekar, dok je Milivoje Josimović sada zaposlen kao neki veliki rukovodilac železnica u Beogradu. Skoro svi oni su bili i članovi novoosnovanog Akademskog društva "Zora", koje je okupljalo srpske akademce u Beču. Inače, tamo su važili strogi zakoni, sve se moralо oglašavati u listu *Rajhsrat*.

- Zanimljivo, a šta ti planiraš dalje, Uroše? – upita ga Mihajlo.

- Zanimljivo, a šta ti planiraš dalje, Uroše? – upita ga Mihajlo.

- Malo će biti u Orlovatu, pa će verovatno da pređem u Beograd, da tamo predajem i da nađem neki atelje, ali ne znam kako će ostaviti bolesnu majku Mariju i snahu udovicu sa nejakom decom.

- Da, život nam donosi bolne trenutke, i tek neke deliće sreće – reče mu Mihajlo.

- Dobro, Mišo, ja o tebi znam skoro sve, znam i da ti je umro otac Kosta. Šteta, bio je dobar čovek i u punoj snazi. Eto, ode i tvoja Olimpijada one tužne jeseni 1886. Nego, koliko još imaš do kraja doktorata?

- Privodim ga kraju za nekoliko meseci, pa se vraćam na koledž Kolumbija u Njujorku. Dali su mi *Tindalovu stipendiju* i u obavezi sam da im se odužim, time što će nastaviti profesorski poziv na tom koledžu.

- To je sjajno, Mišo. Civilizovani svet je prava stvar. Ako sam ja bio oduševljen sistemom školovanja u Beču, onda mogu zamisliti kako je to u najbogatijoj zemlji na svetu, u Americi.

- Pa, onda, dragi moj druže, da se krene. Idem još malo u Idvor, pa bih za par dana nazad u Berlin. A ti nemoj da se predaješ. Možda se vidićemo dogodine u Beogradu ili našem Pančevu. Sada te ostavljam da nastaviš u svojoj dragoj baštici da slikаш i skiciraš. Možda ti ja jednog dana budem i kupac tvojih slika.

- Možda, Mišo, možda, važno je sačuvati dobar duh i zdravlje...

Razgovor prijatan i srdačan između dva dobra drugara iz prvih svojih zajedničkih đačkih dana, završen je.

Doktor slikarstva Uroš Predić je ispraćao svoga dobrog druga i budućeg doktora filozofije i primenjenih nauka, magistra Mihajla Pupina, mašući mu sa vrata svoje kuće u Orlovatu, dok je mladi idvorski knez Arsenije, poterao dva konja sa fijakerom u pravcu sokaka koji vodi ka mostu preko ribomirisnog Tamiša...

I, posle nekoliko dana provedenih u svom rodnom Idvoru, Mihajlo se ponovo obreo u Berlinu.

Budući doktorand Mihajlo Pupin je imao čast da pored slavnih berlinskih profesora upozna i Ernsta fon Simensa, čuvenog pronalazača, koji je uspostavio prvu telegrafsku liniju Berlin – Frankfurt na Majni, za čije će veliko preduzeće *Siemens–Halske*, biti vezana buduća životna sudbina mладог doktora nauka Mihajla Pupina. Jer će baš te godine u kojoj je Mi-

hajlo Pupin privodio kraju svoje doktorske studije, gospodin Simens na Univerzitetu u Berlinu, osnovati veliki Fizičko-tehnički institut, koji je poklonio svom nemačkom narodu, na kome je perjanica nauke bio jedan od najboljih fizičara i matematičara sveta profesor Herman fon Helmholtc, a koji je bio naslednik čuvenog doktora Gustava Magnusa. Jedan od najpoznatijih studenata doktora Helmholca bio je i Hajnrih Rudolf Herc, koji je svojim eksperimentalnim rezultatima učvrstio temelje Faradejeve i Mak-svelove teorije. Veliki ugled Univerziteta u Berlinu širili su i ostali slavni profesori: Kirkhof, Kundt, Rejmond, Veierstras, Kroneker, Fuš, Diltnej, i drugi, koji će impresionirati mladog i budućeg doktora nauka Pupina.

Susret gospodina Simensa i Mihajla Pupina, krenuće uzlaznom putanjom već od 1887. godine, kada je mladi Idvorčanin bio u toku sticanja najvišeg akademskog zvanja doktora filozofskih i primenjenih nauka, sa indeksom i pečatom Univerziteta "Fridrik Vilhelm" u Berlinu.

Međutim, nije samo diploma doktora nauka bila željeni cilj mlađom banatskom naučniku, srpskoga roda i korena, jer će on 1887. godine upoznati svoju buduću životnu saputnicu Saru Katarinu Džekson, smeđu Amerikanku, naočite lepote, koja će mu biti novi dar od Gospoda.

Do poznanstva magistra Mihajla Pupina i Sare Katarine Džekson, nije došlo slučajno. Naime, dok je Mihajlo studirao na koledžu Kolumbijskog univerziteta u Njujorku, jedan od njegovih najboljih drugova je bio odličan student Vilijams Džekson, kome je tada bila specijalnost orijentalistika. On je veoma cenio i voleo Mihajla. U šali bi mu nekada govorio kako može sudbina da učini, pa da mu Mihajlo bude zet, jer on ima u Berlinu rođenu sestruru koja živi sa majkom i sestrom od strica. Jedna od njih je bila nešto starija i zvala se Katarina (Sara), udovica. Njima je Vilijams ispričao da ima izvanrednog i inteligentnog kolegu koji je rodom iz Banata u Austro-Ugarskoj carevini, i da je pored izuzetne inteligencije izvrstan sportista. To je oduševilo obe njegove sestre, a naročito tridesetogodišnju brinetu Saru, koja bi povremeno preko svoga brata Vilijamsa slala Mihajlu pozdrave. I negde u jesen 1887. godine, magistar Vilijams Džekson je posetio svoga dragog kolegu Mihajla Pupina na Univerzitetu u Berlinu.

Posle srdačnog susreta i razgovora o svemu i svačemu, Vilijams je pozvao kolegu Pupina da bude njegov gost u gradiću Haleu, koji se nalazi kod pristaništa na reci Hali u Nemačkoj, u kome je Džekson imao smeštaj

i privodio kraju svoje doktorske studije na Akademiji prirodnih nauka u tom prijatnom i veoma živopisnom gradu.

Mladi magistar Pupin je uzvratio posetu svome kolegi Vilijamsu i posetio njegovu sobu u Haleu, i na iznenađenje Mihajla, tamo su bile obe Vilijamsove sestre sa majkom. Susret je bio fatalan, što kažu na prvi pogled dogodila se ljubav Mihajla i Sare. Naime, sticaj okolnosti je udesio da je tih dana Sara imala u planu putovanje u Italiju, pa je Mihajlo ponudio da joj pravi društvo, što je prelepa Amerikanka oberučke prihvatile. Iz Italije je Mihajlo zajedno sa njom posetio stan njene majke udovice u Berlinu, potom su otputovali na letovalište Nordernej u Severnom moru, gde je magistar Mihajlo Pupin proglašio svojom verenicom. Nedugo zatim joj je ponudio brak, što je ona od srca prihvatile. Tada je Mihajlo otišao u grad Njujork da vidi šta će biti u vezi sa njegovim zaposlenjem. Vrlo brzo je imao sreću, tako da se zaposlio na koledžu Kolumbija u novoj Rudarskoj školi, na Odseku za elektrotehniku, gde je u septembru mesecu 1888. godine dobio mesto nastavnika matematičke fizike.

Veoma zadovoljan stalnim zaposlenjem, magistar Mihajlo Pupin tad odlazi u Evropu gde ga je čekala porodica Džekson. Te godine su se u grčko-pravoslavnoj crkvi u Londonu venčali magistar Mihajlo Pupin i Katarina Sara Džekson, građanka američko-nemačke krvi. Svi su bili srećni, pored Mihajla i Sare, posebno je bio srećan Mihajlov kolega Vilijams, rođeni brat nove neveste koja je ponela prezime Pupin, presrećan što mu je njegov odličan drug, briljantni student, sportista i plemenit čovek, magistar Mihajlo Pupin – postao dragi zet...

Naravno, odmah posle toga Mihajlo se vraća u Berlin i saopštava svome uvaženom i dragom profesoru Helmholcu da se upravo oženio.

- Pa, čestitam, dragi kolega Pupin, vi ste srećan čovek, a ja vas istovremeno obaveštavam da su svi vaši radovi na odbrani doktorske disertacije uspešno prošli sve komisije, pa meseca jula iduće 1889. godine vi bi trebalo da zvanično steknete titulu doktora nauka, srećno!

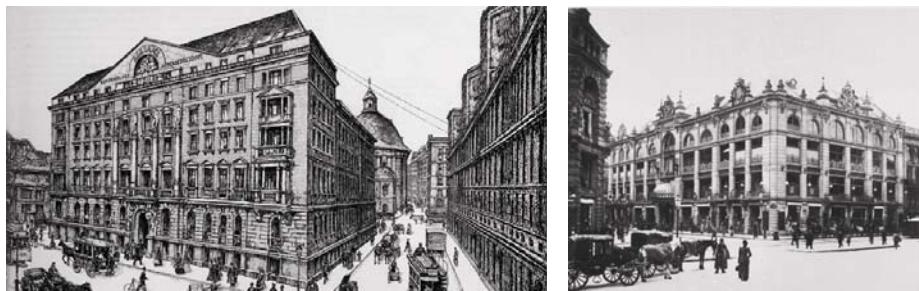
- Blagodarim, uvaženi profesore Helmholc, vaša podrška mi je bila najdragocenija, pored podrške još jedne osobe, a to je moja majka...

Već sutradan je mladi magistar nauka Mihajlo Pupin napustio grad Berlin i uputio se brodom iz Hamburga ka Njujorku, gde ga je čekao njegov koledž Kolumbija, a u topлом stanu, voljena supruga Sara...

Nedugo zatim, kišne novembarske jeseni 1888. godine, magistar Mihajlo Pupin je telegrafski komunicirao sa Berlinom, radi konsultacija sa svojim mentorom profesorom doktorom Helmholtcom, kao i sa ostalim članovima komisije, a u vezi sa odbranom buduće doktorske disertacije, da bi konačno krenuo na najznačajnije prekomorsko putovanje početkom jula 1889. godine iz Njujorka ka Berlinu. Ustvari, doktorska disertacija se sastojala od tri manje uzročno povezane teze, koje su sve bile u vezi sa eksperimentalnom fizikom, a naziv disertacije je bio: „Osmotski pritisak i njegov odnos prema slobodnoj energiji“, koju je mr Mihajlo Pupin branio pred članovima komisije u sastavu: dr Helmholtc, dr Kund, i dr Zeler.

I dok je magistar Mihajlo Pupin, 20. jula 1889. godine, briljantno branio svoje golemo znanje pred najčuvenijim profesorima Evrope, u svečanom amfiteatru Univerziteta "Fridrik Vilhelm" u gradu Berlinu, uz najveće zvanice slavnog univerziteta i profesore doktore: Planka, Kirkhoffa, Nersta, Fefera, Van fon Osvalda i Arheniusa, u drugom redu sa desne strane sedela je jedna žena, koja je prva potrcala da čestita mladom doktoru nauka uspešnu odbranu. Bila je to prelepa Mihajlova supruga Katarina Džekson Pupin, na čijem je prstu blistala jedna zlatna burma.

Uskoro su njih dvoje već krenuli raskošnim parobrodom iz hamburške luke ka Severnom moru, i dalje ka Atlantiku i svom Njujorku...



Berlin, krajem druge polovine XIX veka

(GLAVA DVANAESTA)

GODINE PUPINOVIH OTKRIĆA

Mladi doktor nauka Mihajlo Pupin nije bio dugo u senci slavnih naučnih imena, jer mu je veoma brzo u 1890. godini, usledio poziv od Američkog instituta elektrotehničkih inženjera da održi prvo predavanje u gradu Bostonu: *"Uvaženi profesore Pupin, vaši novi pogledi u vezi sa školovanjem u oblasti električnih nauka i njegovom uticaju na elektrotehniku, veoma bi zanimali naše studente i njihove predavače, te vas pozivamo da budete naš uvaženi gost i održite vaše predavanje u našem gradu Bostonu".*

Naučnik Pupin je već imao pripremljen naslov teme koji je glasio: *"Praktična strana teorije naizmeničnih struja"*. Predavanje su pratili po-red najaktivnijih studenata i brojni doktori nauka, pristigli sa blagom dozom neverice, ali sa željom da čuju izlaganje jednog mladog kolege, koji je započeo svoj naučni opus, i odmah sa osobitim naglaskom spomenuo golemi značaj Faradeja, Maksvela i Džozefa Henrija...

Zanimljivo je da je velika dvorana bila ispunjena do poslednjeg mesta, ali su se posjetioci podelili u dva tabora, na levu i na desnu stranu dvorane, što je zavisilo od apsolutnog poverenja i prihvatanja Pupinovih izlaganja, ili do potpunih sumnji i skepticizma u vezi sa njegovim izlaganjem, naročito o prednosti naizmeničnih struja.

Posle predavanja, doktoru Pupinu su prilazili brojni studenti i zapitivali u vezi sa delovima njegovih šokantnih izlaganja, kojima je iz korena promrđao ustaljena i tradicionalna mišljenja. Takođe su mu prilazili i pojedini ugledni profesori, među kojima je bio i slavni pronalazač i čuveni mozak elektrotehnike doktor Elihu Tomson, koji je izrazio duboko poštovanje prema novim pogledima koje je prezentirao doktor Pupin.

Međutim, bilo je i uglednih profesora koji su su osuli na njega drv-lje i kamenje, ali ne tokom predavanja, već posle njih, i to naročito u sredstvima javnog informisanja, koji su doktora mihajla Pupina nazvali "po-kroviteljem ubistvene naizmenične struje". U antireklamnoj kampanji pro-

tiv Pupinovih teza, išli su toliko daleko da su stvorili spregu političara i uprave grada Bostona, te su u zatvoru Sing-Sing brže-bolje napravili i sklepali prvu električnu stolicu, koju su počeli da pokazuju javnom mnenju, sa gromoglasnim rečnikom: *"Evo, gospodo, šta propagira onaj mladi doktor sa koledža Kolumbija, gospodin Pupin. Ovu užasnu spravu pokreću naizmenične struje, koje osuđenika pretvore u sprženi roštij..."*

Za te priče je čuo i slavni naučnik Nikola Tesla, u svojoj laboratoriji u Južnoj petoj aveniji u Njujorku, koji je svojim asistentima rekao da je njegov zemljak doktor Mihajlo Pupin absolutno u pravu, i da naizmenične struje pružaju neverovatnu lepezu mogućnosti primene. Baš u tim mesecima je Nikola Tesla usavršavao svoje električne motore sa kompanijom "Vestinghaus", koju je vodio Džordž Vestinghaus, sa svojim bratom u Njujorku. Bio je lično obradovan Pupinovim dobrim startovanjem i brijančnim predavanjem u Bostonu, kojim je Pupin branio njegovu oblast.

Pupinova oštromost je dolazila veoma brzo do izražaja. Prosto nije mogao verovati da umesto naizmeničnih struja, njujorške tramvaje vuku čelične sajle po ulicama, a već je uveliko započela i 1893. godina. O tome je Mihajlo Pupin razgovarao sa konstruktorom prve američke podzemne železnice, inženjerom Vilijemom Berksli Parsonsom, koji je bio i ugledni profesor na koledžu Kolumbija u Njujorku.

U međuvremenu je na koledžu Kolumbija umro uvaženi profesor tehnike, te je Mihajlo Pupin postavljen privremeno na njegovo mesto, sa obećanjem dekana da će to biti i za stalno. Međutim, odmah posle smrti profesora tehnike, umire i profesor dinamike, tako da je tada doktor Mihajlo Pupin dobio i njegovo mesto predavača na koledžu Kolumbija.

Paralelno sa profesorskim radom na koledžu, profesor doktor Mihajlo Pupun se i dalje bavio intenzivnim istraživačkim radom, tako da je 1893. godine usavršio svoj električni rezonator, u vezi sa akustičnim rezonancama. Taj rezonator je iste godine pokazao svome profesoru Ferdinandu Helmholcu, koji se oduševio Pupinovim idejama.

Zatim su počeli da se ređaju mnogo ozbiljniji plodovi rada mlađog naučnika profesora doktora Mihajla Idvorskog Pupina:

1. *Aparati za telegrafske i telefonske linije, patentirao ih pod brojem 519 346 – datum verifikacije 8. 05. 1894. godine.*
2. *Transformator za telegrafske, telefonske ili druge električne*

sisteme, patentirano pod brojem 519 347, datum verifikacije 8. 05. 1894.

3. Tehnika razvođenja električne energije pomoću naizmeničnih struja, patentirano pod brojem 640 515, datum verifikacije 2. 01. 1900.

4. Električni prenos pomoću rezonantnih električnih struja, patentirano pod brojem 640 516, datum verifikacije 2. 01. 1900. godine.

5. Tehnika smanjenja slabljenja električnih talasa i aparati za to, patentirano pod brojem 652 230, datum verifikacije 19. 06. 1900. godine.

6. Metod smanjenja slabljenja električnih talasa i aparati za to, patentirano pod brojem 652 231, datum verifikacije 19. 06. 1900. godine.

7. Mašina za namotavanje, patentirano pod brojem 697 660, datum verifikacije 15. 04. 1902. godine.

8. Višestruka telegrafija, patentirano pod brojem 707 007, datum verifikacije 12. 08. 1902. godine.

9. Višestruka telegrafija, patentirano pod brojem 707 008, datum verifikacije 12. 08. 1902. godine.

10. Proizvodjenje asimetričnih struja pomoću simetričnog električnog procesa, patentirano pod brojem 713 044, sa datumom verifikacije 4. 11. 1902. godine.

11. Bežično prenošenje električnih signala, patentirano pod brojem 768 301, datum verifikacije 23. 08. 1904. godine.

12. Aparat za smanjenje slabljenja električnih talasa, patentirano pod brojem 761 995, datum verifikacije 07. 06. 1904. godine.

13. Prenošenje električnih talasa, patentirano pod brojem 334 165, objavljeno 16. 03. 1920. godine.

14. Antena sa raspodeljenim pozitivnim otporom, patentirano pod brojem 1.336 378, objavljeno 06. 04. 1920. godine.

15. Zvučni generator, patentirano pod brojem 1.388 877, objavljen 3. 12. 1921. godine.

16. Višestruka antena za prenošenje električnih talasa, patentirano pod brojem 1.388 441, objavljeno 23. 12. 1921. godine.

17. Selektivna impedancija koja se suprotstavlja primljenim električnim oscilacijama, patentirano pod brojem 1.415 845, patent objavljen 9. 05. 1922. godine.

18. Radioprijemni sistem visoke selektivnosti, patentirano pod brojem 1.416 061, objavljeno 10. 05. 1922. godine.

19. *Talasni provodnik*, patentirano pod brojem 1.456 909, objavljeno 29. 05. 1922. godine.

20. *Aparat za selektivno pojačavanje*, patentirano pod brojem 1.452 833, objavljeno 24. 04. 1923. godine.

21. *Aperiodični pilot provodnik*, patentirano pod zavedenim brojem 1.446 769, objavljeno 23. 02. 1923. godine.

22. *Selektivni aparat za pojačavanje*, patentirano pod brojem 1.488 514, objavljeno 01. 04. 1923. godine.

23. *Električno saglašavanje*, patentirano pod brojem 1.494 803, objavljeno 29. 05. 1923. godine.

24. *Radiofonski prijemnik*, patentirano je pod brojem 1.502 875, objavljeno 29. 04. 1923. godine.

Međutim, jedan od najznačajnijih Pupinovih izuma je *Pupinov kalem*, koji je poslužio kao metod za smanjenje slabljenja električnih talasa, patentiran pod brojem 652 231, od 19. juna 1900. godine.*

Nažalost, u toku najplodnijih godina istraživanja doktora Mihajla Pupina, desilo se i nekoliko nepredvidljivih i tužnih događaja, koji su delovali veoma frustrirajuće na zdravlje velikog naučnog genija. Iznenadni sumorni oblaci su se ređali jedan za drugim. Posle duge bolesti, smrt je odnела njegovog iskrenog zaštitnika i prijatelja protu Vasu Živkovića, koji je umro 1891. godine u sedamdeset i drugoj godini života, zatim umire i njegov kršteni kum Teofan Ivković iz Idvora, a 1893. godine Pupin je čuo tužnu vest da je nastradao na brodu njegov omiljeni profesor Herman fon Helmholtc, koji se posle teškog ozleđivanja borio nepokretan u postelji sve do kraja 1894. godine kada je i umro. I, baš u danima u kojima je objavio epohalno otkriće, izradivši prvu fotografiju sa X-zracima 2. aprila 1896. godine, samo dvadeset tri dana kasnije umire njegova supruga Katarina. "Kako ići dalje?" – pitao se mladi istraživač i slavni naučnik, kome su se na pleća iznenadno sručila najteža iskušenja u njegovom životu. Onog trena kada ga je grčevito uhvatila za ruku sedmogodišnja kćerka Varvara i upitala: "Tata, da li je umrla moja mama?!" – duševne snage Pupina bile su na ivici samouništenja, i samo korak do nestajanja...

* Rezultati istraživaštva iz Državne uprave za patente (od 1976), pod rukovodstvom prof. dr Dragutina Boškovića, a nakon (1983), istraživanja o Pupinovim patentima preuzeala je Fondacija „Mladen Selak“ iz Beograda. Po novim istraživanjima Pupin ima 142 patenta. Videti tabelu na stranicama ove knjige 437-451.

(GLAVA TRINAESTA)

ŽIVOT UDOVCA U NORFOLKU

Tih najtužnijih trenutaka, u njegovoj duši i srcu srušio se ceo njegov svet, a sopstvena vizija i očekivane nade toga časa su bile manje od samo jedne reči pisca libreta, po čijoj knjižici počinje tužna opera, gde je na otvaranju zavese, prvak opere prozborio reč koja se nerado čuje...

Zatim je, iste 1896. godine oboleo od teške groznice, od koje ga je posle višemesečnog lečenja spasao njegov veliki prijatelj i lični lekar Frederik Šepard Denis, koji je živeo u Norfolku. On se veoma zabrinuo za zdravlje Mihajla Pupina, koji je tada imao četrdeset i dve godine života i nije imao nikavih zdravstvenih problema...

Dok mu je u sobi u belom, koja je mirisala na lekove, ljubazna bolničarka Kerol Vajt brisala orošeno čelo, novi napadi groznice su manifestovani sa pojavom golemih graški novog i vrelog bolesničkog znoja. I, tada bi mu se u trenucima visoke temperature vraćale neke slike iz detinjstva. Kao na kaleidoskopu su se redali neki davni dani, za koje su mu pričali njegovi roditelji, kada je tuga često posećivala dom Pupinovih, uvek otrgnuvši po jedan tek rođeni život. Za te beskrajno nesrećne godine u životu njegovog oca Konstantina i majke Olimpijade, nije se mogao dati odgovor, jedino prigriliti ikone Gospoda i kroz natčovečansku trpnju sačekati neke vedrije dane...

Jednoga jutra posetio ga je u njujorškoj bolnici njegov prijatelj, lekar Frederik Šepard Denis.

- Kako moj добри prijatelj Majkl? – upitao je, dok mu je stavio ruku na vrelo čelo.

- Malo je bolje, Frede, jedino me još drži neka apatija, koja mi potiskuje sva pozitivna razmišljanja, stvarajući u mojoj svesti vrtlog mutnih htenja...

- Da, dragi Majkl, to je normalna posledica golemim temperaturnih oscilacija, ali tome će uskoro biti kraj...

- Jesi li siguran u to, Frede? – upita ga Mihajlo.

- Apsolutno! Uskoro ćeš ti nastaviti ona genijalna istraživanja na X-zracima, kojima sam prosto oduševljen...

- Ali, dragi, Frede, kako živeti bez voljene žene koja mi je iznenadno umrla. Ostao sam sam sa mojom sedmogodišnjom Varvarom, koja ne može da shvati da joj je mati umrla... Tek je krenula u osnovnu školu...

- Da, znam za sve to. Ali, baš zbog Varvare moraš prebroditi ovu krizu. Događaji koji su ti se desili su lančani tok nagomilanih stresora, koji su, bez obzira na tvoju golemu genijalnost i fizičku otpornost – pronašli prolaz u tvoju psihu i telo...

- Dobro, neka je sve tako, dragi Frede, ali šta dalje...?

- Dalje, prvo treba da čuješ moj predlog i savet, koji bi trebalo da ti budu veoma korisni. Naime, ti znaš da ja živim u gradiću Norfolku. Tamo imam jednu prelepú kuću, koja gleda na visoke Hejstak planine. Norfolk je sa svojom okolinom veoma živopisan...

- To je u Novoj Engleskoj, koliko znam? – upade mu u reč Mihajlo, i zamoli ga da nastavi sa pričom.

- Da. Mislim da bi ti ambijent Norfolka potpuno promenio život i omogućio da se sasvim oporaviš na svim poljima...

- Pa da nastavim na istraživanju sa X-zracima...? – reče Mihajlo.

- Svakako, Majkl, svakako. Kako bi se mogla zamisliti snimanja ljudskog tela i organa bez onih tvojih folija na kojima radiš. Pa, i sam gospodin Rendgen te je pre neki dan pohvalio u jednom naučnom časopisu...

- U redu, Frede, dok mene gospodin Rendgen hvali, ja u ovim mojim burnim noćima groznice, stalno sanjam one ruke, kosti i šuplje lobanje, koje sam u svojim istraživanjima gledao, a koje su u vezi sa tim folijama o kojima pričaš...

- U redu, ali to je sve posledica groznice, dragi Majkl – reče mu prijatelj i lekar Frederik Šepard Denis, i pozdravljujući se s njim srdačno, sa vrata bolničke sobe dobaci. – Uskoro ćeš ti izaći, a ja ovog časa odoh hitno u Norfolk, da kažem mojoj dragoj supruzi i gospodi Denis da uskoro očekujemo u našoj kući jednog dragocenog gosta...

Po izlasku iz bolnice, Mihajlo Pupin je posetio Njujork i školu u sklopu koje je bila smeštena njegova kćerka Varvara. Izljubio je srdačno rekavši joj da on mora na planinski oporavak u gradić Norfolk, a da ona dobro uči i sluša tete, koje paze na sve ostale đake, što stanuju uz školu.

Stigavši u to živopisno mesto u gradiću Norfolku, Mihajla je već na prvi pogled oduševila okolina i prijatan planinski vazduh. Njegov veliki prijatelj lekar Fred je stanovao u zapadnom krilu ogromnog dvorca u Norfolku, dok je u drugom delu bio Mihajlo sam. Imao je doduše jednu punačnu sobaricu crnkinju, koja je bila rodom iz San Dijega, ali koju je viđao veoma retko, jer je svoje obroke spremao sam, a većinu vremena je posvećivao šetnjama i svojim knjigama, do kasno u noć. Povremeno bi ga posećivao njegov prijatelj Fred sa suprugom, koji ipak nije bio zadovoljan Mihajlovim oporavkom jer je kao lekar konstantovao da se on oporavio od groznice i dosta ojačao, ali je počeo da živi usamljenički život, koji nije bio pravi put ukupnom fizičkom i duševnom oporavljanju.

- Šta je to, Frede, otkud ti tako divni konji u fijakeru?! – upita ga jednog dana Mihajlo, dok je šetao stazom koja je vodila travnjakom do jedne prelepe šumice, smeštena u sklopu Fredovog imanja.

- Sviđaju li ti se, profesore? – upita ga Fred, dok je zaustavljao novi žuti fijaker u koji su bila upregnuta dva prelepa ždrepca, koja su bila kestenjaste boje.

- Ako ti se sviđaju, onda su od danas twoji – reče mu Fred, dok je milovao konje po sapima koji su se od znoja presijavali kao boja tamnog tombaka.

Mihajlo je prišao konjima i pomilovao ih. Toga trenutka se setio svoje mladosti, svojih idvorskih krupnih putalja i idvorskih pašnjaka. Setio se i fijakera. I dok je bio očaran prizorom u sebi je pomiclao: *"Kako su divni, mlađi, nemaju više od tri godine starosti, mislim da im zauzdano nije oduzela blagi polet i primetnu divljinu mladosti i krvi. Ovi konji me podsećaju na nešto što za mene neuništivo vredi... Moj prijatelj Fred baš kao da je duboko čitao moje misli... kao da me je gledao u dušu kroz one moje rendgenske folije..."*

- Šta si se zamislio, profesore, uzimaš ih ili ne?! – kobajagi zvanično upita ga prijatelj Fred.

- Još pitaš! A kako ćeš ti bez njih? – upita ga Mihajlo.

- Biće mi drago da su kod tebe, jer vidim da ih razumeš, a i ti konji su odmah razumeli tebe... Ja, zbog velikih poslova u Njujorku, skoro da i nemam vremena za njih, sem povremeno...

- A kako se zovu, Frede? – upita ga Mihajlo.

- Oni su mladić i devojka, a zovu se Komet i Princeza Rouz.

Mihajlo se oduševio i srdačno se zahvalio svome velikom prijatelju. Sledeći meseci su bili za Mihajla prave svečanosti. Guvernanta je dovela i njegovu kćerku Varvaru, koja je provela sa ocem u Norfolku puna dva meseca, sve do polaska u drugi razred osnovne škole. Mihajlo je primetio da je i ona oduševljena ambijentom koji pruža ovaj gradić, pa je već tokom jeseni 1897. godine kupio jedno slično veliko imanje u Norfolku, koje je imalo i ogromnu farmu sa prelepm pašnjakom. Tu je počeo da živi sam sa kćerkom Varvarom, ali se pored redovnog bavljenja profesorskim pozivom na koledžu Kolumbija u Njujorku, opredelio i za bavljenje drugačijom "naukom" u svome životu – gajenje ona dva prelepa konja, spremajući ih za velike izložbe, tako da se uskoro desilo jedno prijatno iznenađenje. Na izložbi konja, koja je održana u Medison Skver Gardenu 1897. godine, njegovi konji su osvojili zvanično prvo mesto i zlatnu medalju. Odmah zatim i na drugom takmičenju koje je održano 1898. godine u gradiću Visahikonu, opet su njegovi konji bili najbolji, zlatne medalje su dobili i Komet i Princeza Rouz, a veoma je interesantno bilo, da je čovek koji je dodeljivao Mihajlu nagrade za njegove konje, bio sudija po imenu Redžinald Rajvs, koji je nekada bio njegov kolega sa koledža Kolumbija, a njegov brat je bio aktuelni član glavnog saveta Kolumbije u Njujorku, prepoznao ga i pohvalio njegov rad sa konjima, sa doskočicom *"da bi tako mogao da radi veoma uspešno i sa studentima"*. Tada mu je Mihajlo uz smešak rekao:

- Da, cenjeni kolega Rajvs, ali da radim sa talentovanim studen-tima, a ne sa više njih odjednom.

- Kako to mislite, kolega Pupin? – upita ga on.

- Pa, evo kako. Ako ja radim sa par talentovanih momaka u koje verujem, i oni veruju u mene, onda od njih mogu napraviti dobre buduće naučnike. Kao što se ne može baratati sa stotinu ovakvih konja odjednom, tako isto je nemoguće svoju naučnu energiju raspodeliti na sve studente.

- Veoma zanimljivo, kolega, to je zaista nešto novo – reče mu pomalo zbumjeni kolega Rajvs, i pri rastanku sa Mihajlom dobaci mu. – Preneću ovaj deo našeg razgovora mome bratu koji je jedan od rukovodećih ljudi na našem koledžu Kolumbija, jer me vi uvek s nečim novim iznena-dite, takvi ste bili i dok smo studirali zajedno...

Na ove reči svoga kolege, Mihajlo se srdačno nasmejao. Dok mu je mahao levom rukom, desnom je nežno milovao prelepe duge grive svojih konja slavljenika – Komet i Princeze Rouz...

Grad Norfolk se mladom naučniku Mihajlu Pupinu zaista dopao. Njegovi stanovnici su bili specifično mirni građani, uviđavni, sa anglosaksonskim stepenom kulture. Sam grad je pripadao državi Nova Engleska i nije bio mnogo udaljen od Njujorka, ali ipak toliko miran, da je Mihajlo u njemu pronašao pravu oazu, što mu je sve ulilo ogromnu volju da ceo svoj život ostane u Norfolku. Međutim, tradicionalno ponašanje i življenje ljudi u Norfolku nisu se decenijama menjali. Mladi naučnik koji je rešio da tu živi ceo svoj život, želeo je svakako da unapredi svoj gradić, predlažući meštanima i upravnim odborima u gradu da je nužno napraviti bolje puteve, veću školu, ambulante, dućane i hotele, što bi svima donelo prosperitet. Isprva je nailazio na veliki otpor, naročito je taj otpor dolazio od onih koji su i vodili Norfolk. Ali i to je vremenom popustilo, tako da su Mihajlove ideje urodile plodom. Grad se prolepšao i prosto preporodio u nekom lepšem smislu, sačuvavši ono što je i imao: svoju dušu, čist vazduh, zdravu klimu i rastinje...

I, prolazile su godine. Naučnik i profesor koledža Kolumbija doktor Mihajlo Pupin predavao je matematiku i fiziku kao redovni profesor na tom slavnom koledžu. U periodu 1889-1902. godine on je čovečanstvu poklonio već oko desetak značajnih izuma, i uveliko je radio na svom epohalnom otkriću *Pupinovih kalemova*. Njegova kćerka Varvara, koja je završila lokalnu srednju školu u Norfolku i započela studije na ženskom koledžu u Njujorku, zaljubila se u svog trenera jahanja Luisa Grejema Smita, pobegla zbog njega od oca, napustila koledž i udala se. Mihajlo je ostao sam. Definitivan odlazak njegove dvadesetogodišnje jedinice ga je pogodio, ali je on sebe ubedljivao da je to neka karma i da sve ide svojim tokom. Međutim, mnogo lakše bi podneo odlazak kćerke da je njegova Sara živa. Ovako je ostao u ogromnoj kući potpuno sam, uz prisustvo nekoliko članova posluge, koji su bili smešteni u drugom depadansnom krilu zgrade. U noćima kada nije mogao da zaspne, sam u svojoj sobi raskošne vile u Norfolku, veliki naučni genije je razmišljao: "Sećam se priča koje mi je pričao moj veliki dobrotvor i zaštitnik, pokojni prota i pesnik Vasa Živković. Neverovatno je koliko sličnosti ima u mome i njegovom životu, kad

su u pitanju životne nedaće, i kako čovek može da se nosi sa njima, pogotovu ako one dođu nenadane i neočekivane, a nadasve veoma surove... Sličnost između mene i prote Vase je upravo u gubicima voljenih životnih saputnica. I prota Vasa je kao i ja rano izgubio svoju suprugu, takođe je isto kao i ja imao samo jedno žensko dete kćerku Sofiju. I njegova Sofija je ostavila oca samog i udala se za profesora Nikolu Đurkovića, koji je bio Vasin pomoćnik na mestu upravnika Pančevačkog pozorišta. Međutim, Vasina kćer Sofija je ostala u istom gradu gde joj je živeo otac, pogotovu što joj je suprug bio Vasina desna ruka i saradnik u pozorištu, a kasnije i profesor u njegovoj Pančevačkoj gimnaziji. Ali, ja o ovom mladom čoveku, koji mi je poveo moju jedinicu Varvaru u nepoznat svet – ne znam baš mnogo. No, moliću se blagom Gospodu da moja Varvara bude dobra i čestita, ista onakva kakva je bila i moja Sara, ali da dugo poživi..."

Takve misli su veoma često dolazile Mihajlu, dok bi dugo u noćima između naučnih otkrića i sna – pokušavao da nađe predah. Ipak, posle udaje, Varvara Smit je dolazila u Norfolk u posetu ocu, nekad bi dolazila sama, a nekad sa svojim mužem Luisom. Međutim, raskošna kuća u Norfolku nije dugo bila sama. U nju su često svraćale najuglednije američke ličnosti nauke, tehnike i duhovnosti. Pored uglednih profesora sa koledža Kolumbijja, Mihajlovi gosti su bili i velikani naučnih otkrića, kao što su: Tomas Alva Edison, Rendgen, Džordž Vestinghaus i njegov brat, zatim dekan koledža Kolumbije doktor Pegram, dok je veoma često iz Njujorka znao da dođe u Norfolk i Pupinov nekadašnji lični sekretar, inženjer Jovan Kajganović. Međutim, najtoplje i najdraže posete su mu bile onda kada mu je u goste dolazio mladi episkop žički, umni čovek sa dva doktorata Nikolaj Velimirović, koji je po dopuštenju Sinoda pravoslavne crkve bio na zadatku u Americi, i smestio se u gradu Libertvilu. Razgovori dugi i prepuni Božje mirnoće, bili su nešto iskonsko i nedokučivo. Ti razgovori topli i veoma iskreni, spojili su dva Srbina i dva velika umna čoveka, u trajno i neraskidivo prijateljstvo. Mihajlu je baš bio potreban takav istinski duhovni nektar, koji mu je upravo ponudio duhovni čovek rođen u selu Lelić kod Valjeva. Bio je u sjajnoj crnoj reverendi, lepo negovane duge kose i brade, koji je sav mirisao na tamjan...

(GLAVA ČETRNAESTA)

USPEH I NEUSPEH

Odgovornost jednog čoveka koji vrši poslove za delokrug svoje porodice iziskuje dosta mudrosti, pregalaštva i strpljenja. Odgovornost jednog čoveka koji vrši poslove za delokrug svoje porodice i mesta u kome živi je još veća odgovornost, a čovek koji vrši poslove za delokrug svoje porodice, svoga mesta, svoje otadžbine i celog zemaljskog šara je harizmatično-arhetipsko-Bogom stvoreno biće, kakvih je veoma malo.

To sve bejaše u jednom mladiću sa idvorskih pašnjaka, koji je nekada krenuo u svet da u tom svetu nešto nauči i da tom svetu ponudi jedno zrnce arhetipske soli, koje je preko njegovih roditelja Konstantina i Olimpijade, Gospod pozajmio njemu, da ga čuva u sebi, sa čvrstim obećanjem pred živom slikom i ikonom Svetih Blagovesti – da će to zrno soli pokloniti celom čovečanstvu, za njegov prosperitet.

"Da, sve ču iz mene dati, vama, cenjeni i veliki svete, ali samo pod jednim malim uslovom: dozvolite mi da saznate ko sam ja i odakle sam, i da vam napišem svoje ime ispod tog zrnca soli – Mihajlo Idvorski Pupin".

Neki ljudi rastu, stasaju i školuju se da bi nešto naučili i postali naučnici. A Mihajlo Pupin je prvo postao naučnik, pa je onda rastao, stasaо i izučavao najveće svetske škole. Neverovatno je, ali može se i tako, pod samo jednim uslovom – da ste rođeni geniji. Jer, kako inače tumačiti davno izbacivanje tog mladića iz Pančevačke gimnazije, sa rečima krutih činovnika: "Tebi ovde nije mesto, tebi što ne poštueš simbole ove države". Šta su simboli koji svoju "dobrotu" dokazuju silom? Pod takvim simbolima mladi Mihajlo Pupin nije htio da živi niti da se školuje...

On je tragao da pronađe zemlju koja će ga bezuslovno prihvatići, tražio je profesore koji će ga bezuslovno učiti, tragao je za ženom koja će ga bezuslovno voleti. Sve ono za čim je tragao pružila mu je Amerika sa svojim Njujorkom, to bejaše zemlja Engleska sa svojim Kembriđom, to je bila i zemlja Nemačka, sa čuvenim i drevnim Univerzitetom. Jer, najveći umovi iz tih zemalja su znali da mladić Mihajlo Pupin ima nešto što

otvara sve hramove nauke, koji se ne dokazuju simbolima, već naučnim delima i trajnom ostavštinom za budućnost...

Za četiri decenije profesorskog poziva, koji je proveo na svom kolodžu Kolumbija, na kome je i sam bio student, doktor Mihajlo Pupin je ulio svoje golemo znanje i iskustvo u najmarljivije studente "koji su hteli da ga čuju do kraja". Mnogi od takvih su postali uspešni profesori, a oni najmarljiviji postadoše i dobitnici Nobelovih nagrada. U periodu od nepune tri decenije, doktor Mihajlo Pupin je darovao čovečanstvu ukupno dvadeset i četiri izuma, mnoštvo naučnih radova, posadivši nove mladice naučnih otkrića, za mlade buduće istraživače.

Pronalazak epohe je svakako njegov čuveni *Pupinov kalem*, koji mu je bio šesti izum po redu i patentiran pod brojem 652 231, sa datumom verifikacije 19. juna 1900. godine, pod administrativno zavedenim imenom *Metod slabljenja električnih talasa i aparati za to*, što je bila prava prekretnica za odvijanje međunarodnog telefonskog saobraćaja, a sa tim izumom je mladić koji je kročio na parobrod "Vestfalija" 1874. godine, sa samo pet centi u džepu – postao jedan od najbogatijih ljudi svoga vremena. Njegovim imenom su nazvani novi modernizovani sistemi prenošenja telefonskih talasa ili *Pupinizacija*.

Ipak, on je smatrao da pored toga što je potrebno da pristojno živi i velikom svetu – potrebno je da nikad ne zaboravi ono zrnce arhetipske soli, te je želeo da svojim mnogobrojnim dobročinstvom izade pred presto Gospoda, kad za to dođe vreme. Tokom svog dugog boravka u Americi, komunicirao je sa predsednicima te velike zemlje i svojim uvaženim savremenicima Vorenom Hardingom i Vudroom Vilsonom, sa vapajem: "Molim vas, spasite moju zemlju od aždaje koja liže svukud po Evropi, i koja je svojim jezikom skoro, preko Dunava, dodirnula i sam izmučeni Beograd, koji već čeka pet vekova da zbaci sa kalemegdanske tvrđave i barjak islamske carevine sa znamenjem polumeseca, čija moć polako i zauvek umire".

Molio je da se njegov rodni Banat sačuva donde dok na njemu može da se vidi pogledom paorski srpski seljak i čuje srpska pesma. Vlastodršci sveta čuli su ga, ali nedovoljno dobro.

Velikim zalaganjem doktora Mihajla Pupina, u Americi se 1893. godine pokreće prvi srpski list "Sloboda", a Pupin je stizao i u Čikago u

kome je osnovao Srpski bratski dobrotvorni savez i ujedinio se u zajednički savez pod imenom "Sloga" 1909. godine, čiji će prvi predsednik biti lično on, jer ko bi drugi takve poslove bolje od njega vodio? Daleko se čulo za dobrotvora i velikog naučnika Mihajla Idvorskog Pupina, te ga je lično kralj Petar prvi Karađorđević predložio za konzula u Americi. Čim je počeo Balkanski rat, Pupin pokreće osnivanje "Srpskog dnevnika", koji se bavio informisanjem svih ljudi u dijaspori o situaciji na ratištu srpskih trupa. To je doprinelo da se preko 8000 dobrovoljaca javilo iz Amerike da ide na ratište Balkana. Tokom 1914. godine u istom danu kada je osiljena Austro-Ugarska objavila rat Kraljevini Srbiji, Mihajlo Pupin pokreće osnivanje Centralne narodne odbrane, čiji je prvi predsednik bio on lično.

Po završetku Prvog svetskog rata, svim dobrovoljcima koji su se vratili u Ameriku, Mihajlo Pupin je isplatio putarinu od sedam dolara, da bi mogli stići do svojih kuća.

Na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919. godine, pomogao je sugestijama da se naprave pravedne granice na Balkanu u kome je Srbija dobila ono što je zaslužila u ratovima sa Austro-Ugarskom. Bilo je velikih problema, jer je Rumunija zahtevala ogroman, skoro ceo Banat za uzvrat što je stala na stranu saveznika, ali je predsednik SAD Vudro Vilson odmah odbio, jer mu je Pupin pričao ko živi u Banatu, takođe je na stranu Mihajla Pupina stao i njegov bivši student Armstrong, koji je bio predstavnik Američke delegacije u Parizu. Sve tadašnje novine su pisale: "Naučnik iz Amerike srpskoga roda, profesor doktor Mihajlo Pupin, uspeo je da svojim mudrim delovanjem u politici spase Dalmaciju, zapadni deo Slovenije, Prekomurje, Baranju i Banat..."

U periodu 1900-1928. godine veliki dobrotvor Mihajlo Pupin se uključuje i u umetnost, da bi pomogao slikarima i vajarima, od njih otkupljuje njihova dela i to sve poklanja znamenim jugoslovenskim ustanovama: dela slikara Uroša Predića i Paje Jovanovića, Konstantina Daniela, Pavla Simića, Nikole Aleksića, Đorđa Bakalovića, Novaka Radonića, Vlaha Buškovca, vajara Ivana Meštrovića... Naučnik Mihajlo Pupin pomaže izdavačku delatnost, koja objavljuje mnoga dela vezana za stare srpske manastire, srpske spomenike kulture i osnivanje prvog "Banatskog glasnika". Takođe, Pupin poklanja znatne svote novca u vidu priloga za manastire, crkve, škole, ustanove, pojedince, a osniva i "*Fond Pijade Aleksić Pupin*", iz čijih

sredstava je uloženo u obnovu gimnazija u mnogim gradovima u tadašnjoj Kraljevini Srbiji. Naučnik Pupin 1928. godine osniva i zadužbinu koja je nazvana imenom "*Fond Mihajla Pupina*", gde je svojim ličnim testamentom tačno precizirao preko zagrebačkog "*Privrednika*"*, koliko sredstava i za koje namere da se upotrebe. Odmah posle toga on osniva još jednu zadužbinu koja je nazvana "*Školski fond Mihajla Pupina*", pod ingerencijom zagrebačkog "*Privrednika*", iz koga se ima finansirati izgradnja Narodnog doma Mihajla Idvorskog Pupina u njegovom rodnom selu Idvor, kao i da se pomogne Crkvena seoska opština i njegova prva škola. Nažalost, velika Pupinova imovina u akcijama i štednjima, koju je zaveštao posle svoje smrti, rapidno je smanjena revarolizacijom.

Svakako da je genijalni naučnik kakav je bio Mihajlo Pupin, smatrao da on o svome životu i o životu svojih savremenika, mora ostaviti traga u književnim delima, tako da je došao na ideju da napiše i jedno delo putopisne i životne autobiografije koja se zvala u Americi na engleskom jeziku "From Immigrant to Inventor, Charls Scribner's Sons, New York-London, 1924.", koja je u prevodu Milana Jevtića štampana u Starom Bečkereku 1926. godine na srpskom jeziku pod nazivom "Od pašnjaka do naučenjaka", a izdavač je bila Matica srpska iz Novog Sada.

Međutim, veoma je važno napomenuti da je Mihajlo Pupin dobio veći broj verifikovanih diploma počasnog doktora nauka u mnogim zemljama sveta, dobitnik je i brojnih odličja za unapređenje nauke u svetu, a jedno od najvećih je *Edisonova medalja* (The Edison Medal of the American Institute of Electrical Engineers), koju mu je lično uručio gospodin Tomas Alva Edison, pronalazač prve sijalice sa ugljenim vlaknima u svetu i osnivač velike kompanije "Edison", sa sedištem u Njujorku.

Takođe, naučnik Mihajlo Pupin je i dobitnik čuvene *Pulicerove nagrade*, koju je zaveštao Džozef Pulicer (1848-1911), severnoamerički novinar mađarskog porekla, vlasnik listova *Post-Dispeč* iz Sent-Luisa, zatim *World* i *Ivning World* iz Njujorka. Nagrada je nastala tako što je Pulicer shvatio da je veoma važno osnovati senzacionalnu štampu, koja bi se bavila reformama i otklanjanju zloupotreba. Tako je nastala čuvena *Pulice-*

* "Privrednik", osnovao ga 1897. u Zagrebu trgovac Vladimir Matijević, preko koga su informisane sve oblasti u tadašnjoj Austro-Ugarskoj monarhiji, o zapošljavanju siromašne omladine. Naučnik Mihajlo Pupin je preko „Privrednika“ slao namenske donacije.

rova nagrada koja se dodeljuje za dela iz oblasti američke istorije, poezije, drame, romana, muzike i novinarstva. Nagrade se dele svake godine, a ograničene su isključivo na američke državljanе. Mihajlo Pupin je dobio Pulicerovu nagradu 1924. godine za svoju knjigu pod nazivom "From Immigrant to Inventor", koju je napisao u Americi 1923. godine. Pupinovoj knjizi prethodili su članci ili inserti iz te knjige, koji su objavljivani u *Scribner's Magazine*, između septembra 1922. godine i jula 1923.

Međutim, klatno života se lјulja kao na zidnom satu, čas levo čas desno, kada se pokvari ili dotraje, onda stane...

Uspeh i neuspeh, na prvi pogled različite reči, ali te dve stvari suštinski uzročno povezane, one se uvek prepliću i menjaju svoja mesta. Svaki veliki uspeh probudi veoma brzo i neuspeh, koji čuči i čeka u nama, u nekom našem bliskom, ili sakriven na kraju našeg puta uspeha.

Na samom početku nekog većeg poduhvata i nedaleko od samog cilja, najveća je opasnost od neuspeha. Stari mornari kažu da se brodovi obično razbijaju u trenucima kada se već nazire kopno...

Veliki svetski genije, naučnik Mihajlo Pupin, neumorno je radio celog svoga života. Retki su bili profesori u svetu koji su se mogli pohvaliti da su bili aktivni predavači na univerzitetima četiri pune decenije, a upravo toliko vremena je predavao profesor doktor Mihajlo Pupin na kolodžu Kolumbija u Njujorku, i to nekoliko teških i stručnih predmeta.

Naučnik koji je čovečanstvu poklonio veliki broj epohalnih izuma, duboko u svom biću je bio i tužan. Tužan zbog toga što je smatrao da sva naučna dostignuća treba da služe čoveku, a ne da ga kontrolišu, pogotovu što je jedan od njegovih najvećih poduhvata, *Pupinizacija*, mogao biti i bio je upotrebljen, ne samo za dobrobit čovečanstva, već i za kontrolisanje čoveka kao jedinke *Telekomunikacije informišu i kontrolišu*.

Takođe je bio razočaran i u neke naučne krugove, koji su plodove naučnog rada isključivo koristili za sticanje velikog bogatstva, bez želje da bar delić tog bogatstva raspodele onima koji vase za pomoć. On je pak veliki deo svoga bogatstva raspodelio mnogima, ne samo tamo gde su bila ognjišta njegovih predaka, Vevčana, Ohrida, Struge..., pa do pokretanja akcija da se pomogne Bugarskoj i Albaniji, posle zemljotresa...

Mihajlo Pupin je pred kraj ovozemaljskog života pričao svojim najiskrenijim prijateljima da je napravio veliki propust što je dozvolio da

ga neki ljudi iz ministarstva spoljnih poslova SAD ubede kako je bolje da svoj Memorandum u vezi sa prigovorom na Londonski ugovor od 26. aprila 1915. godine, po kome Italija želi da prigrabi ogroman deo jugoslovenske teritorije – ne uruči direktno predsedniku SAD gospodinu Vudrou Vilsonu, već da to učini indirektno preko njih, odnosno preko članova te delegacije iz Ministarstva spoljnih poslova, tako da taj uopšteni, bolje-reći bezličan tekst memoranduma, u kome se on obratio predsedniku Vilsonu u trećem licu i generalizovano – predsednik Vilson nije ni pogledao. Pupin je zbog toga bio vidno razočaran, smatrujući da bi sve bilo bolje da je on lično posetio Vilsona.

Pupin, kao veliki humanista, gledao je svet kao jednu globalnu celinu, ali isto tako je u tom svetu video i ljudska bića kojima treba pomoći. Kada su njegovi značajni izumi počeli donositi veće svote novca, i kada je već dobijao pravo na svoj deo priznanja i poštovanja, on nije zaboravio čak ni neke svoje drage drugove iz detinjstva i prvog školovanja, kao što je jedan od njih bio i poznati akademski slikar Uroš Predić, sa kojim je Mihajlo Pupin pohađao "gimnazijsku maturu" u školi u Pančevu, koja se tada službeno zvala *Oberrealschule in Pancsova*.

Posećujući u više navrata svoj rodni zavičaj selo Idvor, kao i sela Crepaju i Ečku, u kojima su mu bile udate sestre Persida i Hristina, on je posećivao i obližnje selo Orlovat u kome je povremeno živeo i njegov veliki drug iz Pančevačke gimnazije, slikar Uroš Predić. Jedna od takvih poseta je bila krajem leta 1902. godine. U to vreme je Mihajlo Pupin već nosio akademsko zvanje doktora nauka, koje je stekao na Univerzitetu "Fridrik Vilhelm" u Berlinu 1889. godine, a iza sebe je imao osam epohalnih izuma. Toga leta, pred polazak u zavičaj patentirao je i *Višestruku telegrafiju*, verifikovano pod brojem 707 007, sa datumom 12. avgustom 1902. godine.

Kada je kočijom došao 1902. godine u Predićevo selo Orlovat, jednog jutra su se na kapiji njegove kuće srela dva dobra drugara:

- O, dobro mi došao, Mišo! – reče Uroš Mihajlu, uvodeći ga u dvorište svoje kuće.

- Pomoz' Bog, veliki umetniče, dobro te našao! – reče mu Mihajlo, tapšući svoga prijatelja po ramenima, a usput šaljivo dodajući da je on vidno smršao.

- Da, to je zbog moje karlsbadske dijete* koja mi pomaže da malo popravim svoj načeti želudac. Nagomilalo se u njemu puno muke, Mišo...

I dok su seli za lepo uređen drveni sto, koji je bio na prostranom hodniku Uroševe kuće, dva stara drugara nastaviše razgovor, koji je i jednom i drugom bio melem, posle dugih puteva, od zavičaja dalekih...

- Vidim ti, Uroše, da su ti u baštici opet razapeta ona twoja slikarska platna, kao 1886. godine, kada sam te zadnji put posetio u Orlovatu?

- Da, slikam neke nove stvari i čekam bolje dane – reče mu Uroš, dok im je njegova snaha spustila na sto dve šoljice kafe sa lokumom.

Mihajlo je posmatrao svoga velikog druga i jednog od najpoznatijih slikara toga vremena. Uroš je bio mršav, asketskog izduženog lica, sa malom bradicom i brkovima. Imao je naočari koje su imale veoma okrugla stakla i tanke okvire, u kakvima ga Mihajlo pamti još u danima zajedničkog školovanja u Pančevačkoj gimnaziji.

- Uroše, hajde sa mnom u Ameriku, želim da ti pomognem da uspeš. Tamo imam poznanstva sa važnim ljudima...

- Kako misliš, Mišo?

- Pa, ja mislim da je tebi mesto u zemlji kao što je Amerika. Tamo slikaj, tamo prenosi svoje golemo znanje na koledžu, tamo se oženi...

- Hvala ti, Mišo, ali je to neizvodljivo. Razmišljao sam ja o odlasku u Sremske Karlovce, Beograd, Dubrovnik, Zagreb, ne znam gde sve...

- I, zašto nisi otišao? – upita ga Mihajlo.

- Zašto nisam? Sada ćeš videti zašto nisam! – reče mu Uroš i povede ga pod ruku u jednu od svojih soba. Tada je Uroš otvorio vrata sobe i pokazao na jedan prostrani krevet u njenom uglu. Na njemu je ležala starica ispijenog lica, koja je teško disala, dok je pored nje stajala Uroševa snaha masirajući joj čelo.

- Poboz' Bog, majko! – reče joj Mihajlo, priđe i poljubi je u lice. Ona mu se nasmeši, kada joj je rekao Uroš da je to njegov drug i naučnik Mišo iz Idvora, dodirnuvši vrlo blago Mihajlovu ruku, koji je gledao lice te dobre starice, i odjednom mu se pričinilo da gleda oči i lice svoje pokojne Olimpijade...

- Sad ti je jasno, Mišo, šta me veže za Orlovat. Kakva Amerika,

* Karlsbadska dijeta; korišćenje specijalne medicinske soli koja služi za čišćenje želuca, kod oboljenja jetre, katara želuca i žučnih puteva.

kakav Dubrovnik, kakav svet... Mojoj majci Mariji je osamdeset druga, ko bi je pazio sem mene – reče mu Uroš dok su naruštali sobu.

- Razumem te, dragi prijatelju, potpuno te razumem. Tužan sam što si u takvoj situaciji. Osećam i neki svoj lični gubitak što ne mogu da te odvedem u Ameriku, da se veliki svet divi tvojim platnima...

- Hvala ti, veliki prijatelju, na kraju krajeva, ti si mi već mnogo pomogao na Svetskoj izložbi u Parizu 1889. godine. Kupio si od mene nekoliko velikih slika, među kojima su bile "Siroče na majčinom grobu" i "Bosanski begunci", koje si poklonio Narodnom muzeju u Beogradu...

Dva velika drugara su se rastala, sa obećanjem da će se opet vidi-
ti i popričati. A Mihajlo mu na rastanku reče:

- Naručiću ja od tebe mnoga slika, veliki prijatelju moj: i vojvodu Živojina Mišića, i Kosovku devojku, i Karađorđa, a tvog kolegu i slikarskog genija, Paju Jovanovića, zamoliću da mi naslika kćerku Varvaru...

- Kako da je slika kada je ni jednom nisi doveo u Idvor?

- Slikaće je po fotografiji koju mu ja budem u pismu poslao. On je genije, koji sa slike napravi veliko platno sa uljanim bojama, a tu sliku moje Varvare bih veoma voleo...

- Koliko je Varvari sada godina? – upita ga Uroš.

- Puni trinaestu...

- Pozdravi je srdačno, a što se tiče tvoje pokojne Sare, znam da je oduvek cenila moje slikarstvo...

- Hvala ti, Uroše i vidimo se. I da znaš, ja ću ceo život smatrati svojim gubitkom, ako te ne budem odveo jednog dana u moju Ameriku...

Uskoro je Mihajlo Pupin u centru sela Orlovat već bio smešten u udobnoj žutoj kočiji, koja je išla svojom redovnom maršrutom Veliki Bečkerek – Pančevo, da bi se uputio svom voljenom Idvoru, u kome će ostati još nekoliko dana, jer ga već na koledžu Kolumbija čekaju njegove profesorske dužnosti i naporna predavanja, a porodica iznad svega...

Mihajlo Pupin i Uroš Predić imali su još nekoliko susreta koji su se desili između 1902. godine i 1930. Susreta je bilo u Pančevu, Beogradu, Orlovatu, Parizu i Njujorku. Njih dvojica su izmenili veći broj najtoplijih i veoma iskrenih pisama. Kada je 1907. godine ipak umrla Uroševa majka, Mihajlo Pupin je očekivao da će tada Uroš Predić moći krenuti u Ameriku, gde bi mu on u svemu pomogao, čak mu kupio i kuću u gradu u kome

on poželi. Nažalost, u jednom od pisama Uroš se obraća Mihajlu: "Znam, veliki moj prijatelju, da bih u Americi dobio, zahvaljujući pre svega tebi, odličan tretman i čulo bi se brzo za moja dela. Znam i da je tvoj uticaj ogroman na svim poljima, i da te veoma ceni episkop američki, Mardarije Uskoković. Mene posebno raduje i vest da te je Univerzitetetski klub u Njujorku izabrao za svoga predsednika, znam da pogotovu sada kada si predsednik te ugledne ustanove možeš da učiniš puno za mene. Ipak, sve što mogu je da ti se iz svega srca zahvalim. Moja duša, Mišo, pati što ne mogu da odem u Ameriku, jer je mene zadesila još jedna nesreća, posle smrti brata, pazim i njegovu porodicu, vreme prolazi, ja sam akademска ličnost, ali mi je život potpuno prazan... Nisam se oženio, nemam dece, nemam naslednika. Sada je za sve kasno u ovim godinama..."

Veliki naučnik je bio veoma tužan zbog takvih pisama, ali je on ta Uroševa pisma veoma voleo. Definitivno je smatrao svojim ličnim neuspehom što nije uspeo da dovede slikara i prijatelja Uroša kod sebe. Takođe, u toku poseta svome rodnom Idvoru, koje su bile veoma česte, makar jednom godišnje, a ponekad i dvaput, njegovi prijatelji iz Pančeva, kao i njegove sestre i zetovi su ga molili da povede sa sobom bar nekad svoju kćerku Varvaru i suprugu Saru. Nažalost, Mihajlo Pupin ni jednom nije doveo u svoj zavičaj suprugu Saru, koja će umreti 1896. godine od mišje groznice. Nažalost, nije ni jednom doveo ni svoju kćer jedinicu Varvaru da poseti rodni zavičaj rođenoga oca, i da direktno upozna svoje korene. Na pitanje nekih najintimnijih prijatelja zbog čega je to tako Mihajlo nikada nije dao konkretan odgovor. Međutim, kako kažu stari mudraci, "u jednom čutanju ima i prepuno reči", lični prijatelji Mihajla Pupina su verovatno znali odgovor, a među takvima su sigurno bili: prota i pesnik Vasilije Vasa Živković iz Pančeva, kao i veliki prijatelj Mihajla Pupina i čovek koji ga je u Americi pojio duhovnim nektarima – srpski vladika sa dve doktorske diplome, Nikolaj Velimirović, koji je veoma često posećivao porodicu Pupin i njegovo veliko imanje u Norfolku.

Stoga se može smatrati da je u vezi sa nedolaskom u rodni zavičaj supruge i kćerke – Mihajlo smatrao svojim ličnim neuspehom, pogotovu što je on pomagao i dvoje Sarine dece iz prvog braka, pružajući im finansijsku pomoć, čak i onda kada su se osamostalili. Takav je bio Pupin, onaj isti dečak što je nekada kršten u jednoj crkvi, sa čijeg ikonostasa

su ka njemu zračile Svetе Blagovesti. To bejaše Mihajlo Pupin u kome je tekla krv slavnih srpskih predaka, hrišćana i svetosavaca...

Posle smrti supruge Sare, i kada je njegova Varvara napunila dvadesetu, udala se za Hjuva Viloubija. Mihajlo je tada kao udovac ostao sam. Taj brak kćerke se brzo raspao i ona se udaje za Luisa Grejema Smita, advokata iz Njujorka. Nakon par godina i taj brak je došao u krizu. Varvara je dolazila u posetu ocu sama i tužna. Na pitanje oca Mihajla "Je li ti dobro", Varvara je odgovarala "Jeste", na pitanje "Imate li novca", takođe je bio odgovor "Imamo", a na pitanja svoga oca da li se možda njen muž Luis bavi porocima ili kockanjem, Varvara je tada čutala.

Mihajlo je u toj čutnji pročitao neke odgovore, koji su ga veoma zabrinuli. Međutim, kćerkin izbor je bio neprikosnoven. Na svako sledeće pitanje u vezi sa Luisom, Mihajlo je dobijao sve manje odgovora od nje. Pretpostavlja se da je nešto i o tim problemima, Mihajlo poverio nekim ljudima, tako da je to stiglo i do Idvora. Ipak, misterija o Luisovoj tamnoj strani života, i taj drugi Varvarin propali brak – ostaće večita nedorečenost, koju će Varvara Pupin Smit odneti sa sobom u grob 1962. godine...

Svakako da je Mihajlo Pupin smatrao svojim bolnim neuspehom i to što nije imao muškog naslednika. Njegova kćerka Varvara, iz brakova nije imala dece, tako da se grana genealoškog stabla, koja je počela od njegovog dede Arsenija i babe Stane Pupin iz Vevčana, a nastavila se granama stabla koje su darovali njegovi roditelji Konstantin i Olimpijada, izrodivši njega i njegove tri sestre – prekida sa Varvarom, kao zadnjim živim potomkom Mihajla Pupina. Takav slučaj nije bio kod njegovog mlađeg strica Nikole, koji je imao brojne naslednike, takođe, sve tri njegove rođene sestre su imale potomke, jedino je ostao bez potomaka njegov stric Živan, koji se nikada nije ženio...

Ne treba sumnjati da je naučnik Pupin bio veoma emotivna ličnost, koja je u sebi imala veliku dozu patriotskog naboja. Pogotovo mu je teško palo to što su neki intrigantski centri uspeli da pojačaju jaz između njega i njegovog kolege, zemljaka i Srbina naučnika Nikole Tesle, za čiji naučni rad je profesor Mihajlo Pupin ipak imao prikriveno divljenje.

Ceo svet je priznao da su naučnici Mihajlo Pupin i Nikola Tesla bili paralele, kako u slovenskom, tako i u svetskom stvaralaštvu, koji su čovečanstvu darovali nemerljive blagodeti komunikacija i elektrotehnike.

Zanimljivo je da je Nikola Tesla imao dva sestrića, jedan je bio dete od njegove sestre Marice Tesla Kosanović i zvao se Sava Kosanović, koji će kasnije postati ambasador nove Jugoslavije u SAD, a drugi sestrić je bio sin njegove sestre Angeline Tesla Trbojević, koji se zvao Nikola Trbojević. On je bio spona u komunikacijama između Mihajla Pupina i Tesle, jer je Nikola Trbojević imao izvesne ortačke poslove sa Pupinom.

Nikola Trbojević je bio elektroinženjer i veliki pronalazač, koji je imao iza sebe preko sto pedeset patenata, doduše ne epohalnih kao što su imali njegov ujak Nikola Tesla i profesor doktor Mihajlo Pupin, ali ipak veoma značajnih i praktičnih.

Svakako, sa stanovišta psihologije, da su ličnosti Mihajla Pupina i Nikole Tesle bile duboko različite, kako u psihološkom profilu tako i u gledištima "šta očekivati od nauke". Što se tiče psihološkog profila, jasno je da je Mihajlo Pupin bio druželjubiv čovek, erudita, suprug, otac i rukovodeći čovek jednog od najpoznatijih koledža u svetu, koji je bio profesor punih četrdeset godina. Takođe, Pupin je bio i čovek koji se odlično razumeo u politiku, spašavao je slovenski etnikum na prostorima Balkana, a uz to bio je i bezgranični dobrotvor. S druge strane, ne sumnjajući u epohalne izume Nikole Tesle, koje je darovao čovečanstvu, a bilo ih je bez sumnje daleko više nego što ih je dao Pupin – ne može se prenebregnuti činjenica da je ličnost Nikole Tesle sva bila obavijena mističnom nedodirljivošću i introspekcijom. Pupin je smatrao da njegovi izumi treba da pomognu čovečanstvu, ali isto tako da za to dobije i novac, koji mu je neophodan za dostojan život čoveka. Teslu nije zanimalo novac, uvek je bio protiv njega, za dobrotvorne akcije nije imao vremena, za druženje takođe i, na kraju krajeva, nikada se nije oženio. Dakle, Mihajlo Pupin i Nikola Tesla, sem što su bili slavni naučnici i Srbi, nisu imali skoro ništa slično u karakternim osobinama. Čak se desilo da se u laboratoriji u kojoj je bio naučnik Pupin, jednog dana obreo mlad čovek od svojih tridesetak godina i rekao mu:

- Cenjeni profesore Pupin, ja sam elektroinženjer i zovem se Nikola Trbojević, Srbin sam, moj je ujak Nikola Tesla.

- Pa, dobro, mladiću, ti imaš sreće, verovatno radiš u laboratoriji slavnog ujaka.

- Ne, cenjeni profesore Pupin. Moj ujak gospodin Tesla neće ni da

razgovara sa mnom o mojim izumima. On prosto neće ni da mi minimalno pomogne, pa ja tražim pomoć od vas...

Naravno, ova isповест mladog elektroinženjera Nikole Trbojevića, potpuno je rastužila velikog genija Pupina, koji mu je istog časa ponudio poslove u svojim laboratorijama.

Pupin i Tesla su imali dugogodišnje zahlađenje u odnosima, koji se nisu ničim mogli zagrejati. Ipak, iako najmanje kriv za takvu situaciju, veliki naučnik, emotivac, dobrotvor i čovek sa srpskih banatskih pašnjaka, bio je godinama veoma tužan zbog toga. Kada bi mu neki prijatelji spomenuli: "šta je to među vama i Teslom", naučnik Mihajlo Pupin bi malko začutao i zatim rekao:

- Toliko mi je žao zbog toga. Veoma često mi dolaze u goste najslavniji ljudi Amerike, i Tomas (Edison), i Džordž (Vestinghaus) i Nikolaj (Velimirović), i dekan koledža Kolumbija, doktor Pegram, a nedavno mi beše i Ajnštajn, sa novom suprugom Elzom, ali od Tesle – ni traga...

Ipak, sudsudina je htela da se dva naučnika susretnu, pre nego što će i jedan i drugi krenuti na svoje večne pute...



Sleva: Ostareli naučnik prof. dr Mihajlo Pupin u svojoj kući u Norfolku 1932. godine, i slika desno: poslednji susret bolesnog naučnika Mihajla Pupina sa nobelovcem dr Albertom Ajnštajnom i njegovom suprugom Elzom 15. marta 1933. godine, u Njujorku.

(EPILOG)

ODLAZAK VELIKOG GENIJA

Na udobnoj stolici na terasi svoga doma u gradiću Norfolk, sedeo je jedan starac i gledao u obližnje visove planine Hejstak. Voleo je on njen sivoplavičasti vrh, voleo je gradić koji je izabrao da u njemu polako privede kraju svoj životni put.

Bejaše početak leta 1934. Miris čempresa i borova načas mu se učinio kao miris Fruške gore, a vrh obližnje planine kao Brankovo Stražilovo. Načas je ustao iz stolice, i sa velikim naporom uz pomoć svoga crnoga lakiranog štapa, krenuo ka velikom stilskom stolu iz koga je uzeo papir i jednu belu kovertu. Zatim se vratio, sa vidnim bolovima u koleniima, jer dosadna bolest koja mu je polako oduzimala svu snagu u nogama napredovala je sve više i više. Ostareli naučnik Mihajlo Pupin uskoro je navršavao osamdesetu godinu života.

Stavio je beli papir na ukrasni široki sto, uzeo svoje naliv-pero i započeo da piše jedno pismo, jednom prijatelju u jednoj dalekoj zemlji:

"Dragi moj Uroše, evo, stižu vesnici leta ovde u mome kraju, a ja polako osećam da se u moju dušu i telo useljava jedna zima, zima iza koje ne verujem da će ugledati proleće. Ali, želim još nešto da učinim za svoj narod, ali to želim preko tebe... U državi Pensilvaniji u gradu Pittsburghu podignut je sto šezdeset metarski toranj gotskog stila koji predstavlja srce pitsburškog Univerziteta. U tom velikom tornju smeštene su nacionalne sobe, koje simbolizuju kulturno blago mnogih doseljenika, što su nekada lađama doplovili, kao i ja, u ovu veliku zemlju Ameriku. Mi Srbi smo dobili u ovoj svetloj "katedrali prosvete" svoj prostor, "Jugoslovensku sobu", pa te molim, dragi moj Uroše, da svojim čarobnim kićicama napraviš portrete naših slavnih prosvetitelja Vuka Karadžića i vladike Rada, ali da krupnjim slovima ispod njih napišeš: 'Izradio akademski slikar Uroš Predić po želji njegovog starog prijatelja Mihajla Pupina'. Učini to za mene i naš iseljenički narod ovde. Koliko bude koštalo neka košta, ne brini. Sve će podmiriti. Uroše moj, ja sam pred Božić 1933. poslao i pis-

mo g-đici Leposavi Terzin u Veliki Bečkerek, u kome sam je obavestio da prihvatom kompletno finansiranje Narodnog doma u mome selu Idvoru, koji bi ujedno bio i povrtarska velika škola, kao i biblioteka, a pre toga sam 31. januara 1928. godine napisao i glavni testament kome šta ide. Najveći deo sam zaveštao koledžu Kolumbija u Njujorku, jedan deo mojoj kćeri Varvari... Želim ti dobro zdravlje, Uroše, i da tvoja znamenita ruka ne zadrhti, još dugo. Tvoj Mihajlo Pupin, juni 1934."

Stari naučnik je drhtavom rukom zapečatio belu kovertu, poljubio je sa rečima "srećno oputovala u Beograd, kod Uroša", zatim je pozvao ženu iz svoje posluge i zamolio je da to odmah odnese do obližnje pošte u Norfolku.

Zatim je nasuo sebi sok od ananasa i polako pijuckao kiselo-sladunjavi napitak. Načas je zatvorio oči u utonuo u svoja uobičajena razmišljanja, u kojima je polagano osećao da nadolaze dani i noći sa više duboke težnje za metafizikom umesto za njegovom eksperimentalnom fizikom, koju je predavao na koledžu Kolumbija, od 1891. godine, pa sve do odlaska u zasluženu penziju 1929.

"Gde je moja Varvara? Zašto mi mesecima ne dolazi. Sve sam joj pružio što sam mogao. Nisam ja kriv što je bila nesrećna u svojim brakovima. Znam da jeste, to mi nije direktno nikad kazala, ali ja to osećam. Tuga ne mora da se govori, tuga se prostire preko zenice oka, preko izgriženih usana, preko ledene čutnje, koja nemilosrdno uzima sve veće razmere, optimajući i od najmanje ljudske topline..."

Gde je moja voljena Sara? Zašto je tiho otišla u večno i tužno zelenilo Bronksa. Umesto njenog odsjaja oka, nekad, u vrletima Švajcarske, sada sjaji tamni i hladni mramor, na vratima njenog večnog puta. Uskoro ću i ja zakucati na ta vrata, otvorice mi moja Sara, primiće me..."

- Profesore! Gospodine, profesore! Vreme je za vaše lekove! – trže usnulog starca u stolici, njegova nova sluškinja, koja se vratila sa obližnje pošte.

- Jeste li odneli pismo, vredna moja Ketrin?

- Jesam, gospodine – reče ona i pruži mu najnoviji broj "Njujork Tajmsa", koji je našla u ostavi za kućnu poštu.

- Hajde da vidim šta ima, valjda će uspeti kroz ovu moju dioptriju da bar nešto pročitam – reče ostareli naučnik, i drhtavim rukama poče

da okreće stranice lista, u kome je u nekim drugim vremenima nalazio masna slova "*O novim patentima profesora doktora Mihajla Pupina*".

- Hm. Zanimljivo. Pa, list je preuzeo milioner Sulcberger sa svojim sinovima. Sećam se bivšeg vlasnika Henrika Rejmonda, moga prijatelja, sa kojim sam znao da pričam dobre dosetke u njegovoj redakciji, koji bi znao da mi kaže: "Sad će moj prijatelj i profesor Pupin da čita sutrašnji broj Njujork Tajmsa...čitaće pre svih o sebi". Tada bih mu ja rekao: "To je dobro, Henri, samo kad bih mogao da vidim sebe unapred kako nešto novo konstruišem", tada bi mi on odgovorio: „Prijatelju moj, pa ti si toliko toga poklonio ovoj zemlji, koja bi trebalo da ti se oduži... tebi, Tesli, Edisonu, Vestinghausu, Kelvinu, Faradeju...“

Na sećanje o susretima sa Henrijem Rejmondom, i na davna spominjanja Teslinog imena, stari naučnik Mihajlo Pupin je uzdrhtao, dok je njegovim licem prešla vidna senka tuge, a nova razmišljanja su mu počela pristizati, od kojih nije mogao da se skloni:

"Tesla!? Baš je tužno, eto i on puni skoro osamdesetu, a da su naši putevi otisli na dve strane. Ali, zašto? Ničim ga nisam uvredio. Prosto ne znam zbog čega je ljut na mene i Ajnštajna. Za Edisona me ne čudi, jer su bili ljuti protivnici oko onih struja. Ali, pa zar ja nisam stao na Teslinu stranu, priznavajući javno da su naizmenične struje budućnost sveta. Čak se Tomas (Edison) nije na mene naljutio, već mi je društvo elektroinženjera i tehničara dodelilo 1922. godine 'Edisonovu medalju'... Bez obzira na sve, ja imam žarku želju da ovog časa, ovde, za ovim stolom sednem sa mojim Srbinom Nikolom Teslom, da mi on priča o svom Milutinu i Đuki, a ja njemu o mom Konstantinu i Olimpijadi. Sada sam siguran da su nam majke bile veoma slične i pobožne, sa Hristom u sebi..."

I došla je 1935. godina. Ostareli naučnik je već bio potpuno iscrpljen od duge i podmukle bolesti krvnih sudova nogu. Već je bio više u postelji, nego što je bio za svojim omiljenim pisaćim stolom, ili u svojoj udobnoj stolici, koja je bila na terasi raskošne vile u Norfolkiju.

Ujutru, 10. marta 1935. godine, prebačen je u njujoršku bolnicu, jer je počeo u kući u Norfolku da odbija hranu i lekove. Pored bolničke postelje, uz uzglavlje njegovog kreveta sedela je kćerka Varvara brišući mu ispijeno i znojem obliveno čelo. On je nju gledao očima koje su polako počele da suze. Držao je njenu ruku i drhtavim glasom šaptao:

- Varvara, kćeri moja, budi dobra i živi čestito. Ti u sebi imaš hrišćanske krvi, krvi jednog Srbina i jedne Amerikanke. To ne zaboravi...

- Volim te, oče moj. Uvek sam te volela, tebe i mamu. Vi ste mi sve što imam – govorila mu je uplakana Varvara, koja je izgledala sa svojih četrdeset pet godina veoma privlačno, sa dosta lepote nasleđene od svoje rano preminule majke, i lepih očiju i osmeha na svoga oca.

- Varvara, gde je Jovan, da li je stigao? – upita je on.

- Da oče, tvoj sekretar inženjer Kajganović upravo ulazi...

- Izvolite, cenjeni profesore, šta mogu da učinim za vas? – reče licheni bivši sekretar naučnika Mihajla Pupina, inženjer Jovan Kajganović i duboko se pokloni pred krevetom u kome je ležao bolesni naučnik.

- Hoću da vidim Teslu! Želim da zadnji put vidim moga Srbina i čoveka koji je zadužio ovu zemlju, proslavivši srpsko ime, svoje korene i svoju slavnu Liku...

Sutrašnje jutro je osvanulo veoma sumorno. Oblaci su se polako spuštali nad veliki grad. Miris Atlantika se već osećao, stižući sa malenim talasima reke Hadson koja je tekla kroz grad Njujork, kao živa plavetna vijugava brazda.

- Evo, oče, tvoga kolege Tesle – reče Varvara, blago dodirnuvši usnulog oca po izbledelom i ispijenom licu.

- Gde je veliki svetski naučnik, tvorac pupinizacije, moj Srbin Mihajlo – reče suvonjavi i sedi stari gospodin, koji je imao naočari i razdeljenu kosu na temenu. Gospodin je bio neobične visine i blago pogrbljen, pokušavajući da svoju visinu malo umanji pred bolesnikom...

- Je li to Nikola?! Da li je to on stigao? – tihim glasom je zaječao ostareli i bolesni naučnik Mihajlo Pupin, otvarajući umorne oči.

Dve ruke, dva starca, dva planetarna genija, tada se stopiše u jednu celinu. Rukovaše se dva velikana. U tom trenutku su zažmirkala svela sijalica u bolničkoj sobi. Zažmirkala je svetlost, pred njenim gospodarima, pred onima koji su znali da je ukrote...

Toga tužnog dana 12. marta 1935. godine umro je veliki genije sa banatskih pašnjaka, veliki naučnik i erudit, doktor Mihajlo Pupin. Umro je čovek koji je čovečanstvu dao celoga sebe, i koji je svoje plodove rada delio nesebično. To što je nosio u sebi dao je, jer je to ono arhetipsko zrno soli Gospod pozajmio njemu, ali samo malo da ga pričuva, sa obećanjem

pred živom slikom Hrista u hramu Svetih Blagovesti – da će to arhetipsko zrno soli pokloniti čovečanstvu za njegov prosperitet.

"Sve je iz sebe dao, tebi, veliki svete, ali samo pod jednim malim uslovom: da mu dozvoliš da ti kaže ko je on i odakle je, i da ti napiše – Mihajlo Idvorski Pupin..."

Velikan nauke Mihajlo Pupin, umro je ne dočekavši prvi dodir proleća, ali se zato upokojio u voljenom Gospodu, noseći ka njemu u ruci svoju krštenu sveću, čuvajući njen plamen da se do Hrista ne ugasi...

U hramu Svetog Jovana Bogoslova opelo je izvršio njujorški episkop Venijamin, uz prisustvo većeg broja sveštenonomaha i sveštenika.

Istog dana je kovčeg sa telom Mihajla Pupina do njegove grobnice ispratilo nekoliko hiljada ljudi, a prisutni su bili i najpoznatiji naučni umovi Amerike i Evrope, koji su došli na groblje Vudlon (Woodlawn) u Bronksu da odaju poštu čoveku koji je svojim epohalnim izumima spojio narode, isto onako kako su mora spojena rekama.

Neposredno iza kovčega, u blizini kćerke Varvare* i bivših muževa Luisa G. Smita i Hjua Viloubija, koračao je u tamnom dugačkom kaputu i zaklonjen svojim sivim šeširom, planetarni genije i počasni doktor nauka Nikola Tesla, u pratnji svoga knjigovođe Džordža Šerfa.

U pripremljenu grobnicu spušten je izrezbareni crni kovčeg sa telom slavnog naučnika Mihajla Pupina. Sa leve strane je bio spomenik od mermera, koji je Mihajlo Pupin podigao svojoj rano preminuloj supruzi Katarini (Sari) Pupin rođenoj Džekson, umrloj 1896. godine.

Otišao je velikan nauke, čije je delo prevazišlo mere razuma. Otišao je čovek koji je u ruci nosio baklju, ne da osvetli put neposredno ispred sebe, već da osvetli sve ovozemaljske pute...

Genije Mihajlo Pupin je svojim svetosavljem, verovanjem, dobročinstvom i svojom dubokom pravednošću, sa jedne obale ovozemaljskog života, prešao na drugu obalu – obalu večnosti.

Tamo ga je prevela samo Božija ruka...

*Mihajlo Pupin je pre smrti napisao testament (13. VIII 1928) u kome se može videti da je najveći deo svoje imovine zaveštao Univerzitetu Kolumbija i fondovima u Kraljevini Jugoslaviji i Čehoslovačkoj. Međutim, Pupinova kćerka Varvara je pokrenula sudski postupak septembra meseca 1935. godine i oborila testament, tako da je ona nasledila očevu imovinu u Norfolku. Sa Maticom srpskom 1952. godine obnovila je autorske ugovore za očevu knjigu. Zbog problema i poročnih dugova bivšeg muža L.G. Smita, imovinu u Norfolku sudski je predala jednoj sekti iz San Dijega. Umrla je 1962. godine u njujorškom hotelu. Nije imala svoje potomstvo.

SONET MIHAJLU PUPINU

Sin si Konstantina i Olimpijade,
Čovečanstvu slavne Kalemove dade.
Dobrotvore srpski, iz Idvora sela,
Stojiš u mramoru, podignutog čela.

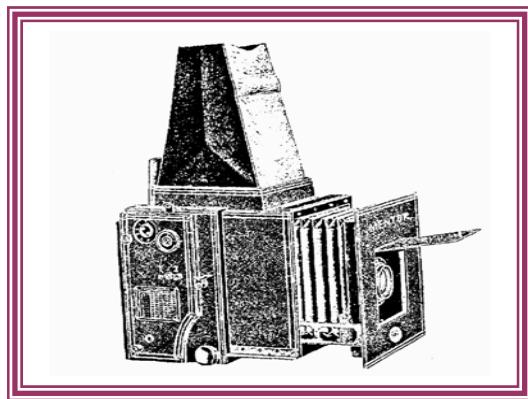
Gledaš u pašnjake, Tamiš i livade,
A tvoja grobnica u Bronksu ostade,
Gde počivaš mirno, kraj supruge Sare,
Daleko od svoje otadžbine stare.

U idvorsku crkvu, što ima tri zvona,
Pod ruku te često uvodila Ona.
To je bila žena što genija rodi,

Sad sa svojim Kostom po nebesjah hodi.
Pevam ovaj sonet, tebi, naučniče,
Postao si kruna jedne večne priče...

Dr Milivoje Došenović, književnik

Sonet Mihajlu Pupinu, književnika i pesnika dr Milivoja Došenovića
(Iz njegove knjige: „IZGLAČANE MISLI – zbirka soneta“, izdanje iz 2003. godine)



U slici i reči



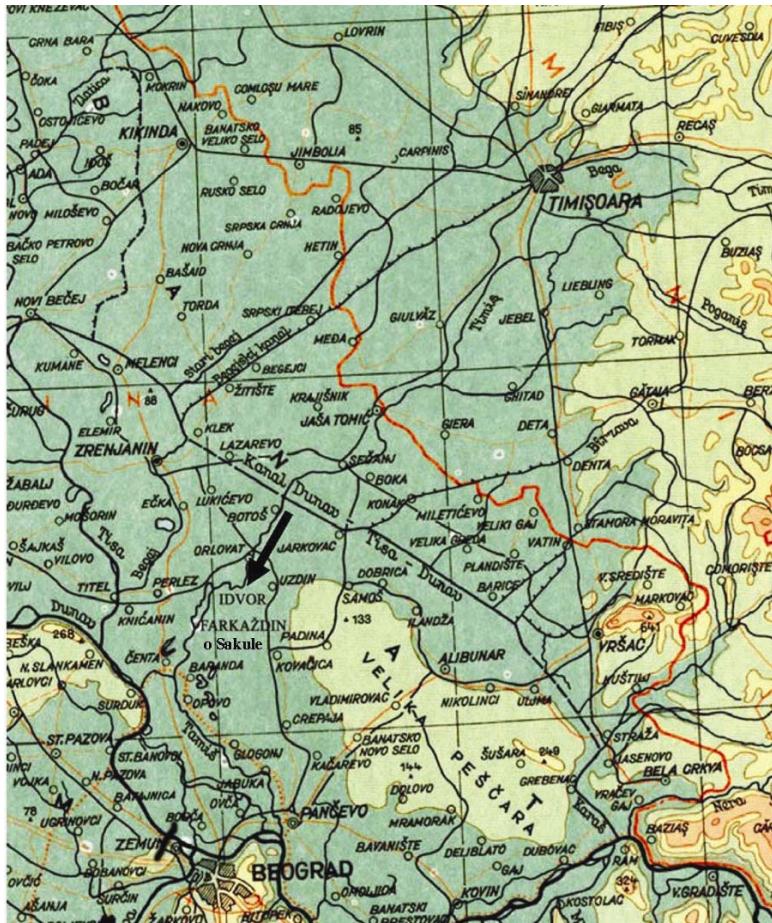
TRAGOVI O NASTANKU SELA IDVOR



Na mestu prvog idvorskog naselja iz 1690. godine, ostali su tragovi. Selo Idvor je formirano 1736. godine u vreme vladavine Karla VI, nemačkog cara i hrvatsko-ugarskog kralja, oca Marije Terezije, kojoj je Pragmatičnom sankcijom (1713) obezbedio presto. Selo Idvor se nalazi u jugozapadnom delu Banata i u jugoistočnom delu Vojvodine, u blizini reke Tamiš. Po arhivima crkve u njemu je do kraja 19. veka živelo preko 2000 žitelja.

(Snimak: autor knjige dr Milivoje Došenović, 2005)

GEOGRAFSKI POLOŽAJ BANATA (PUPINOVO RODNO SELO IDVOR)



Geografska karta Banata. Strelica označava selo Idvor, koje pripada opštini Kovačica, u blizini komšijskog sela Farkaždin (koje pripada opštini Zrenjanin), na relaciji regionalnog puta Zrenjanin-Kovačica-Pančevo. U blizini Idvora su i sela: Uzdin, (Tomaševac i Orlovat preko Tamiša), i selo Sakule. Takođe je u blizini i Perlez, pa i varoš Opovo (zavičaj Olimpijade Pupin).

PRECI NAUČNIKA MIHAJLA PUPINA (XVII-XVIII VEK) (Seobom od cincarskog Moskopolja – do Vevčana, pa u banatski Idvor)



Iza gradića Struga, pored reke crni Drim, a u pravcu Debri, smešteno je opštinsko područje Vevčani u jugozapadnom delu Makedonije, na padinama planine Jablanice, površine 22,8 kvadratnih kilometara. Koreni porodice naučnika **prof dr Mihajla Pupina** – vezani su za Vevčane. U to mesto je udovica Vasilija Koze žena Pupa, bežeći od arnautskog zuluma u XVII veku iz vlaškog sela Niča kod Kroje (Moskopolja)*, prešla u Vevčane, pod padinama planine Jablanice, sa četiri sina: Konstantinom, Stojanom, Đordijem i Nikolom. Konstantin je imao dva sina Arsenija i Mihajla. Arsenije se ženi sa Stanom u Vevčanima i uzima po babi Pupi prezime Pupin. Zatim, opet bežeći od turskog zuluma, kreće ka severu Habsburškog Carstva, pod patronatom austrijskog cara Leopolda II – i naseljavaju se (1788) u selo Idvor u jugozapadnom delu Banata...

* Moskopolje (Moscopolis) sada je tu Kroja, kod planine Ostrovice. Predanja kažu da su Moskopolje osnovali Cincari ili Aromuni u prvoj polovini XIV veka, potom su tim područjem vladali Turci, a Arnauti su potpuno uništili taj istorijski cincarski grad. Ostaci tog grada su u Albaniji – državi koja je stvorena 1922. godine.

PUPINOVI DALEKI PRECI – PRAVOSLAVNI HRIŠĆANI



Pogled na mesto Vevčani, i obronke planine Jablanice

Nedaleko od gradića Ohrida, na par kilometara je Struga, a već u blizini prema Debru su obronci planine Jablanice, gde je smešteno mesto Vevčani* koji je centar opštine. Starostavne knjige kažu da odatle vode poreklo preci slavnog naučnika Pupina koji vuku korene od svojih predaka iz druge polovine XVI veka, od Vasila Koze i njegove žene Pupe, koja kao udovica sa četiri sina, bežeći iz sela Niča kod Kroje (Moskopolja), dođe u Vevčane. Njen najstariji sin Konstantin dobio je sinove Mihajla i Arsenija, koji oženivši devojku Stanu, uze za svoje prezime Pupin, po babi Pupi. Zatim se Arsenije i Stana Pupin odseliše u XVIII veku u selo Idvor, koje se nalazi u jugozapadnom delu Banata (tadašnji posed Habsburškog Carstva), pod upravom Beča. U Idvoru su imali i tri sina: Živana, Nikolu i Konstantina. Najmlađi Arsenijev sin Konstantin oženi lepu devojku iz Opova Olimpijadu Milanović (s nadimkom Aleksić) i sa njom izrodi tri kćeri i sina Mihajla, dok im je u teškim periodima umrlo šestero dece. Svi Pupinovi su se izjašnjavali kao Srbi i pravoslavni hrišćani (slaveći Veliku Gospojinu), što je i slavni naučnik Mihajlo Pupin i tvorac epohalne „pupinizacije“ – do kraja svoga života uvek posebno naglašavao...

* Naučnik prof. dr Mihajlo Pupin, nikada nije posetio Vevčane, rodno mesto svojih davnih predaka. Da li su ga u tome sprečavale veće obaveze, koje je imao na svom Univerzitetu Kolumbija, ili pak loše saobraćajne veze? Odgovor se nikada neće saznati. Ipak, Mihajlo Pupin je finansijski pomagao zavičaj svojih predaka, naročito pravoslavne hramove u Ohridu i Bitolju, za koje je kupio crkvena zvona, a ime svojoj kćerki Varvari dao je po imenu ohridske crkve u velikomučenice Sveta Varvara. Književnik dr Milivoje Došenović rasvetljava nove čijenice o naučniku Pupinu. Zahvaljuje se makedonskom istraživaču prof. dr Pavlu Mitrevskom iz Ohrida, bivšim gradonačelnicima Vevčana: Cvetomiru Ugrinovskom, prof. dr Vasilu Radinoskom i sadašnjem gradonačelniku Saši Jankoskom, novinaru i hroničaru Miši Kitanovskom, a posebno upravniku pošte u Vevčanima Radovanu Popeskom, sa kojim je autor knjige vodio živu reč, putem telefonskih linija Novi Sad – Vevčani...

PROSTRANSTVA BANATA



Ulica u banatskom selu Idvor. Prva kuća sa leve strane je rodna kuća naučnika Mihajla Pupina, koji se rodio u njoj 1854. godine. Slikano sredinom 20. veka.

Banat spada u jednu od najplodnijih ravnica na ovim prostorima. Nalazi se između reke Tise, Dunava, rumunske i mađarske granice. Jedan veći deo Banata nalazi se u Rumuniji i površina tog dela je $21\ 800\ km^2$, dok se manji deo nalazi u Mađarskoj (između Moriša i Tise). Površina Banata koji se nalazi na teritoriji Republike Srbije je $9.295\ km^2$ i teritorijalno pripada AP Vojvodini, sa brojem stanovnika oko 800 000.

Najveće varoši i industrijska središta Banata su: Zrenjanin, Pančevo (sa predgrađem Vojlovicom), Kikinda i varoš Vršac. Južni Sloveni doselili su se u Banat još u V i VI veku, dok naseljavanje Mađara započinje u X veku. Srbi iz centralne Srbije su započeli naseljavanje Banata u XV veku i to u dva perioda: pod turskom vlašću 1552-1717, a pod austrijskom 1849-1860. godine u sklopu srpske Vojvodine kao austrijske krunske zemlje. Vojvodina je bila pod vlašću Austro-Ugarske do 1918. godine.

U Banatu koji pripada AP Vojvodini ima više varošica: Novi Bečeј, Čoka, Novi Kneževac, Plandište, Alibunar, Sečanj, Nova Crnja, Opovo, Kovačica, Kovin, Bela Crkva, Žitište, i oni su opštinski centri područja Banata, dok su dominantne i najveće opštine u Zrenjaninu, Kikindi, Vršcu i Pančevu, kao jakim industrijskim i kulturnim centrima.

U RODNOM PUPINOVOM SELU



Hram Svetih Blagovesti – pravoslavna crkva u selu Idvor

(Snimak: autor knjige dr Milivoje Došenović, 2005)

Pravoslavna crkva u selu Idvor, ozidana 1803. godine od pečenih cigala. Zidanje crkve pokrenuo i podržao mitropolit Stefan Stratimirović. Ikonostas je radio Stevan Todorović, čuveni beogradski profesor, a krenuo je slikanjem ikonostasa odozdo. Uz centralne ikone Isusa Hrista, Svetog Trojstva i Bogorodice, na ikonostasu su i likovi: svetog Uroša, svetog Simeuna Mirotočivog, Cara Lazara, kralja Dečanskog, Svetе Blagovesti itd. Crkva ima dva groba, sa južne strane je grob paroha Arsenija Jovića sahranjenog 1803. godine, i sa severne strane crkve je grob Petra Kraljeva, učesnika Majskе skupštine iz 1848. godine. Prvi crkveni oci, starešine i kaluđeri bili su: kaluđer pop Savo (1660), Pavle Putić (1767), Jovan Simić iz Sombora, Nikola Petrović iz Grocke, Kosta Rašić, Josif Jovanović, Adam Drndarski, Konstantin Savić, protojerej Petar Drndarski, prota Vlajko Nikolin iz Titela, zatim su došli: Sofronije Živković, Stevan Tokin, Stevan Nikolajević, Kosta Novosavljev, Radivoje Grozdanov, Sava Gavranović, Pantelejmon Milivojević, jeronomonah Fotije Josifović, pop Živko Pantić, pop Goran Ivkov, pop Branko Avramov, paroh Petar Ilić, jerej Nenad Radojčić, a današnji paroh crkve je Saša Čatlajić (2024).

U HRAMU SVETIH BLAGOVESTI – IDVOR



Ikonostas crkve u selu Idvoru, podignut 1871. godine, a ikonostas je uradio beogradska profesor i prota Stevan Todorović 1876. godine. Ikonostas je rađen odozdo sa četiri reda ikona: Prvi red: sveti Georgije, Mojsije, Bekstvo u Egipat, sveti Dimitrije. Drugi red: sveti Jovan Krstitelj, Gospod Isus Hristos, Sveti Bogorodica, sveti Nikola. U trećem redu su ikone: Voznesenije, Preobraženje, Krštenje, Sretenje, Rođenje Hristovo, Vavedenje i Voskresenje Hristovo. Četvrti red ikona su: 12 apostola, na vrhu je Raspeće, Mati Božija, sveti Jovan ispod krsta, lobanja Adamova. Nad dverima su Blagovesti, na vratima sa desne strane sveti Sava pomiruje zavađenu braću, sa leve strane sveti Nikola daje vid Stevanu, a nad dverima je Tajna Večera. Desna pevnica, sveti Simeon i car Lazar, Leva pevnica je sa ikonom kralja Dečanskog i cara Uroša. Na prestolu je ikona Jakova apostola Gospodnjeg, a na levoj strani tron Majke Božije. Crkva je pravoslavna, sa velikim satom i ima tri zvona. Hram je u centru sela Idvor.

(Snimak: autor knjige dr Milivoje Došenović, 2005)

ZAPISI IZ Matrikula – Crkvene knjige

Matrikulni dokumenti crkve: u Knjizi rođenih i krštenih, pod brojem 237 je ime Mihajla Pupina, datum rođenja i krštenja, roditelji Konstantin i Olimpijada, kum na krštenju Teofan Ivković, kuma Tanasija Sorinkić. Krstio ga paroh Josif Jovanović. Ovaj dokument uz ostalu arhivu crkve – dao je na uvid paroh Blagoveštenske crkve Petar Ilić – književniku dr Milivoju Došenoviću, za doprinos njegovoj knjizi: „Mihajlo Pupin – njegov život i njegovo delo“ (romansijerska monografija), čije je prvo izdanje objavljeno u Novom Sadu 2005. godine.

PRVA STARA IDVORSKA OSNOVNA ŠKOLA



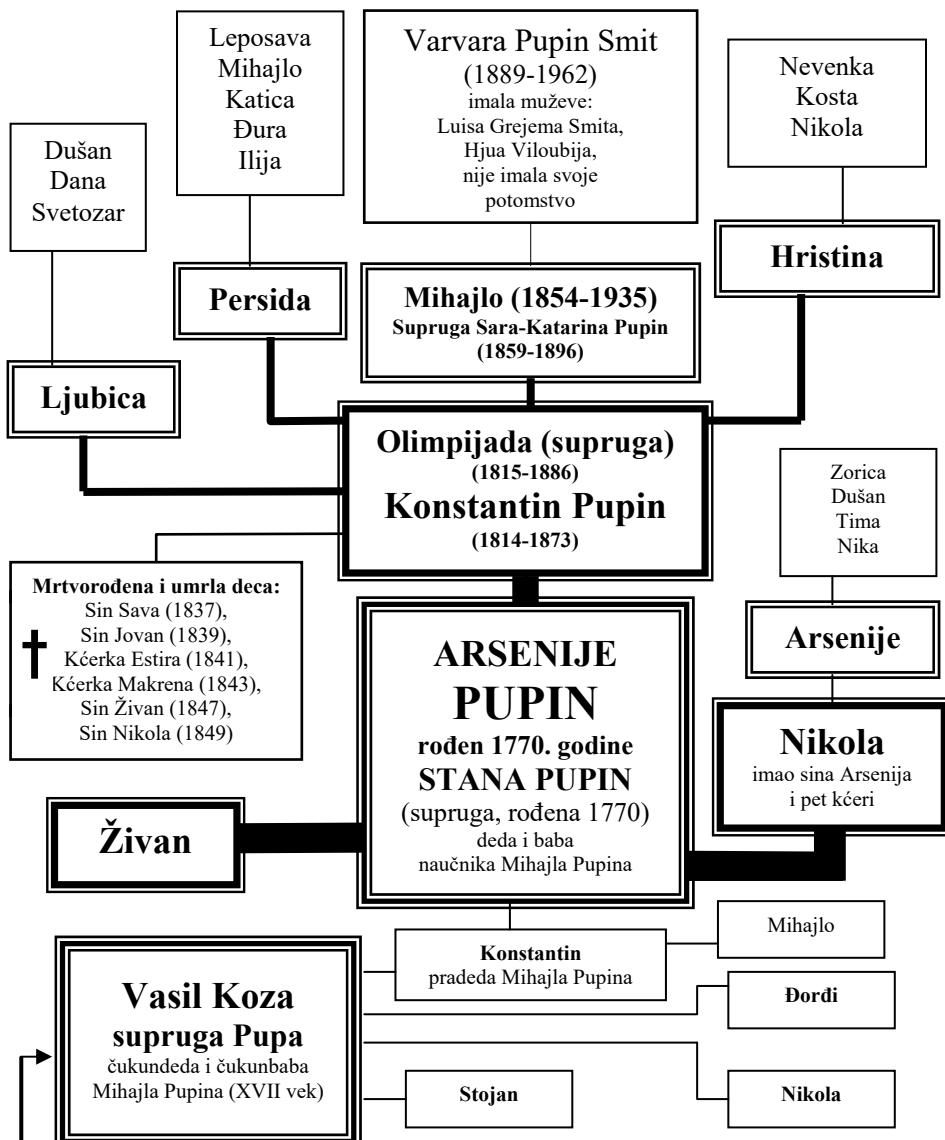
Pokretanje školstva u Idvoru pominje se još u 1768. godini, ali je prva značajnija škola izgrađena u Idvoru 1843. godine u centru sela, gde i danas postoji, nedaleko od pravoslavne crkve. Ona je pretvorena u muzej. U ovu školu je išao dečak Mihajlo Idvorski Pupin, kao i sve tri njegove sestre Ljubica, Persida i Hristina. Mihajlo je krenuo u prvi razred 1861. godine. Prvi učitelji u XIX veku u ovoj školi su bili: Joan Irvović, Nikolaj Živković, Avram Pavlović, Andrej Arsenović, Antonije Marinković, đakon Josif Jovanović (krstio Mihajla Pupina), Jovan Petković, Toša Grgin (zet Mihajla Pupina), Kosta Toporašević, Miloš Radivojević, Nikola Đurin, Božidar Gavrilović, Jelena Mandić Nešić. Prvi školski savetnik bio je Todor Pavlović, a inspektor školski Uroš Nestorović. Vrhovni nadzor nad školama u Banatu vodio je Kraljevski konzulijum u Budimu. Škola u Idvoru je bila pod kontrolom Solgabirov Smetane, iz Okruga u Perlezu.

UČIONICE IZ 19. VEKA, U IDVORSKOJ ŠKOLI



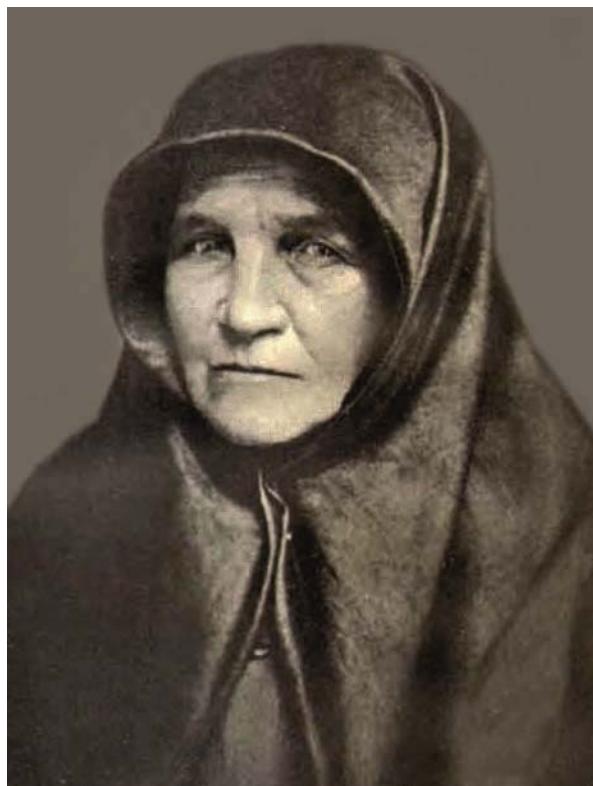
(Snimci autora knjige, u Idvoru 2005)

GENEALOŠKO STABLO PORODICE PUPIN



Izvod iz genealoškog stabla: koreni predaka Pupin spominju se između XVI i XVII veka, od Moskopolja (Kroje), pa do Vevčana, pod padinama Jablanice u današnjoj Makedoniji.

MAJKA KOJA JE RODILA NAUČNOG GENIJA



Majka naučnika Mihajla Pupina, Olimpijada Pupin (1815-1886), devojačko prezime Milanović (Schpitzname Aleksić), od roditelja Tanasije i Marije iz varoši Opovo, supruga Konstantina Pupina (1814-1873), čestitog banatskog seljaka, a kasnije i seoskog kneza. Sa porodom nije imala sreće, jer joj je od 22. godine do 30. godine umrlo mnoštvo dece, uključujući i prvenca sina Savu. U kasnim tridesetim godinama rodila je dve devojčice, a u četrdesetim godinama rodila je jedino živo i zdravo muško dete sina Mihajla 9. oktobra 1854. godine, pa ponovo još jedno žensko dete u selu Idvor. Na slici je Olimpijada Pupin iz 1880. godine.

KUĆA PORODICE PUPIN
(U njoj su isprva skupa živeli Arsenije i Stana sa tri sina)



Rodna kuća Mihajla Pupina u selu Idvor u Banatu, odoleva zubu vremena i vraća u drevno dečačko doba velikog genija. Na slici je kuća pre nego što je renovirana. Iako je prvobitno bila pokrivena trskom, zbog bezbednosti je krov zamenjen biber-crepom. U kući je sredinom XIX veka živeла mnogočlana porodica Pupin: Mihajlov deda Arsenije i baba Stana, otac Konstantin i majka Olimpijada, kao i četvoro dece: dečak Mihajlo i tri njegove sestre: Ljubica, Persida i Hristina. Mihajlov stric Nikola takođe je živeo u sklopu domaćinstva Pupin, sve dok nije prešao u drugu kuću u blizini, dok je najstariji Arsenijev sin Živan živeo i u ovoj kući, a više na Idvorskem salašu, na kome je imao i pojatu, stale i poljoprivredni alat...

SVE PODSEĆA NA DREVNO VREME IZ XVIII VEKA



Dvorište porodične kuće Pupin u selu Idvor. Vidi se bunar i drveni đeram za vađenje vode okovanom drvenom kofom, koja se pomoću drvenog tanjeg debla i dugačkog lanca spuštala do bistre bunarske vode.

KUĆA ROĐENJA NAUČNIKA MIHAJLA PUPINA



Unutrašnjost dvorišta i ulazak u kuću porodice Mihajla Pupina*

(Snimak: dr Milivoje Došenović, autor knjige)

* Krajem druge polovine XVIII veka, doselivši se iz jugozapadnog dela današnje Republike Makedonije iz mesta Vevčani, smeštenog između Ohrida i Struge na padinama planine Jablanice, deda i bana naučnika Pupina, Arsenije i Stana – krenuli su na sever i stigli u predeo jugozapadnog Banata kod reke Tamiš u selo Idvor. Prvobitna kuća u kojoj su živeli naučnikovi preci bila je sagrađena od nabijanog blata „nabijuša“, a pokrivena trskom koja je košena sa Tamiša. Starinsko ognjište sa verigama na kojima je visio tradicionalni kotao. Kasnijih godina je ozidana i furuna (peć koja se zagrevala spolja, a unutra je grejala glavnu prostoriju). Autentična i prva kuća Pupinovih, posle smrti Arsenija i Stane, sravnjena je sa zemljom, odlukom Mihajlovićih sestara Ljubice, Perside i Hristine, a na istom mestu je sazidana druga kuća slična autentičnoj i prvobitnoj kući Pupinovih, ali je umesto trske pokrivena biber crepom. Međutim dugi niz godina i ta izgrađena kuća s početka XX veka beše vidno oronula, tako da se početkom XXI veka pristupilo potpunoj restauraciji i obnovi, koja izgledom i unutrašnjim enterijerom zaustavlja jedno prohujalo vreme, i seća na dane rođenja i detinjstva naučnika Pupina. Njegov deda Arsenije imao je u blizini još jednu sličnu, ali manju kuću u koju se preselio njegov srednji sin Nikola Pupin. Ta kuća i danas postoji u Idvoru.

AMBIJENT IZ DEVETNAESTOG VEKA



Kada se uđe kroz glavna vrata kuće, sa desne strane se nalazi prostorija za intimnije i mirne trenutke. U ovoj sobi su učili svi najmlađi članovi porodice Pupin: Mihajlo kao đak pančevačke realke, zatim i njegove tri sestre. Na zidu su uramljene slike sa mladim članovima Pupinove porodice, kao i neka davna prepiska Mihajla Pupina iz SAD, sa Crkvenom opštinom u Idvoru, kao i sa članovima porodice Pupin koja je živela u selu.

PORODIČNA LOZA PUPINOVIH – IZ IDVORA



Slika iz Pupinove kuće u Idvoru: sestra Mihajla Pupina, Persida Pupin Olćan, udata u Crepaji, sa svojom kćerkom i unucima, 1890. godine.



Sestra Mihajla Pupina, Persida Pupin Olćan (rođ. 1852), u svom starijem dobu, sa unucima (slikano početkom 20. veka u Crepaji kod Kovačice).

KAKO SU NEKADA ŽIVELI PUPINOVI



Unutrašnjost rodne kuće Mihajla Pupina. Autentične i sačuvane stvari koje su bile u dodiru sa mešanima sela i detinjstvom velikog naučnog genija: sprava za proizvodnju prediva, krunjač za kukuruz, porodična drvena klupica, lopatica i žarač (vatralj) za loženje masivne bele peći (furune), koja je iznutra grejala sve ukućane, a spolja se u nju iz druge prostorije stavljao hlebac ili proja, gde se koristio i metalni sač. Za takvu peć (furunu) i za njeno zagrevanje koristila se seoska slama, komuša ili šišarke kukuruza. Patos u unutrašnjosti sobnih prostorije bio je drveni.

ŽIVOT UZ STARE BANATSKE TOPLE FURUNE



Bela masivna furuna u sobi gde su se održavala posela, u kući Pupinovih. Karakteristično je da su oko furune (peći) ozidane klupe od cigala, koje bi se tokom dana zagrejale i na te klupe si sedali uglavnom najstariji gosti, na stolice i drvene klupe srednjogodišnjaci, a najmlađi bi posedali na drveni patos ili na malene klupice (tronošce). Banatske furune su zaista s pravom nazivane „spasiteljice kuće“, jer su one davale mnoštvo blagodeti: zdrave i ukusne pečene hlebove i pogače, zatim optimalno korišćenje seoskih ogrevnih materijala (slame, komuše, šišarki kukuruza), a tokom dana i zimskih noći zagrevane su njima glavne prostorije, u kojima su ukućani sa svojih gostima organizovali sedeljke, posela, prela, kao i svoje tradicionalne porodične slave.

U SPAVAĆIM SOBAMA PUPINOVIH



Krevet Mihajlovih roditelja i očeve klopmpe, oko sredine 19. veka

SMISAO ZA UREDAN ŽIVOT BANATSKIH PAORA



Soba za primanje gostiju porodice Pupin iz 1850. godine, u kući u selu Idvor: krevet je izrađen sa ukrasnim elementima, sa čilimima živih boja, jastuci punjeni guščijim mekim perjem, a po podu su krpare rađene na seoskom razboju. Prostorija je ukusno okrećena, dok su druge prostorije farbane u kombinacijama (molovane). Struje nije bilo, već su se koristile petrolejske lampe, fenjeri i sveće, uz koje bi se sedelo ili večeralo.

U SELU IDVOR – S POČETKA PROŠLOG Veka



Učiteljica Milica Tokin, sa đacima i domarima škole (Idvor, 1921)



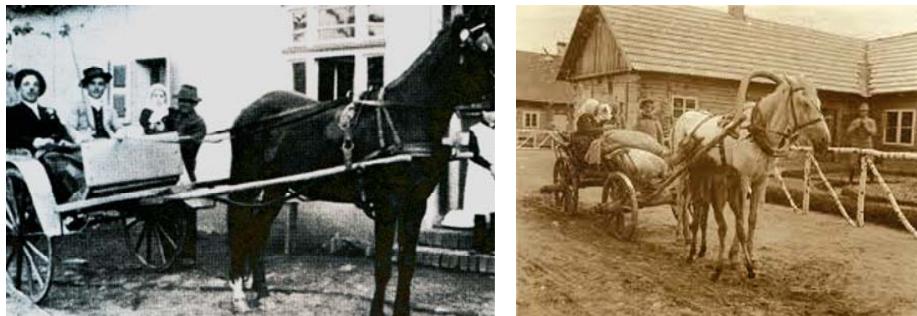
Idvorčanke čiste sirak za metle (iz prve polovine XX veka)

PANČEVAČKA GIMNAZIJA (OBERSCHULE)
(Mihajlo Pupin – gimnazijalac od 1870-1872)



U prvoj polovini XIX veka, srpsko građanstvo u varoši Pančevu (Panchova) pokrenulo je inicijativu za osnivanje Pančevačke gimnazije. Dobrotvor tadašnjeg vremena i Pančevac Toma Sandulović žitarski trgovac i berberin (1835), doprinosi u kulturne svrhe – pokretanjem fonda za osnivanje gimnazije. U plemenitoj namjeri pridružuje mu se i žitarski trgovac Ignjat Barajevac (1836), koji je zavestao svoj deo imanja sa velikom zgradom gostionice „Kod zvezde“, da bi tu nikla prva gimnazija. Pošto prikupljena sredstva nisu bila dovoljna za izgradnju te značajne ustanove obrazovanja – naredbom Dvorskog ratnog saveta u Beču (1851) otvorena je Carsko-kraljevska niže realka, da bi 1863. godine bila pretvorena u Carsko-kraljevsku višu realku. Jedan od prvih gimnazijalaca bio je tada i Lazar Kostić Laza, koji će postati jedan od najboljih srpskih poeta i doktor nauka. Lokacija Gimnazije se menjala (Fajfertova kuća, u današnjoj Njegoševoj ulici), pa konačno kod Gimnaijskog trga u ulici Ignjata Barajevca 5. Datum kamena temeljca je 19. novembar 1888. To je bila sedmorazredna ugledna škola u tadašnjoj Austro-Ugarskoj. Predavači su bili vrsni bečki profesori, ali i srpski predavači (proto Vasilije Živković, Nikola Đurković, Simon Kos i drugi). Đaci ove škole, a potom velikani, bejahu pored Laze Kostića i Mihajlo Pupin, Uroš Predić i drugi. Mihajlo Pupin je nakon pohađanja Nemačke škole u Crepaji (1869), bio učenik Niže realke u Pančevu (1870-1872), da bi nastavio školovanje u Pragu...

FORŠPANDŽIJE PO BANATU – UZDUŽ I POPREKO



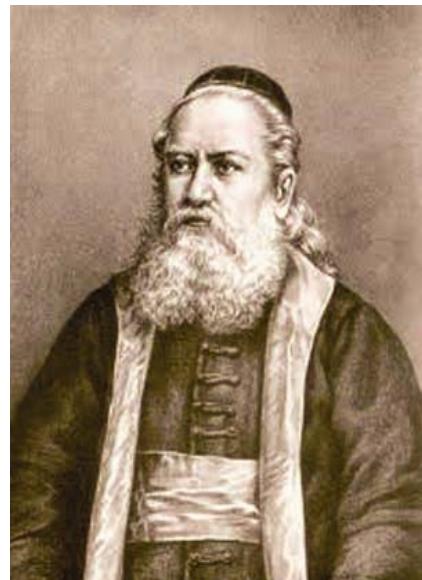
Od sredine XIX veka, pa do početka XX veka, tadašnje saobraćajne veze po Banatskoj krajini, a koja je bila u sklopu Austro-Ugarske monarhije – bile su veoma oskudne, naročito što se tiče važne komunikacije između četiri eparhije: Karlovačke, Bačke, Vršačke i Temišvarske. Put od varošice Titel do Pančeva, vodio je skelom preko Tise, zatim na pontonski most. Iz Perleskog okruga su vodila dva druma: prvi je bio preko Idvora, za Pančeve, a drugi pravac preko Opova takođe za Pančeve. A na svim prelazima preko reke Tamiš bili su i splavovi. Od Perleza preko Idvora za Pančeve bio je kameni put (tucanik), sa prelazima preko velike drvene čuprije kod Tukoša, male čuprije kod Foka, pa preko Starog sela ulazio se u Idvor. Kameni put (tucanik) vodio je od Idvora ka Kovačici (Kovačički put), na selo Debeljaču (gde su bili veliki vašari), pa dalje ka Crepaji i Pančevu. Puteve su održavali putari, koji su bili plaćeni i imali svoje drvene kućice i bunare, iskopane pored puta na određenim maršrutama. Jedan od najpoznatijih putara iz sela Idvora bio je majstor Janko. Što se tiče vodenog saobraćaja u tom delu Banata, on se odvijao brodićima, brodovima, većim i manjim parobrodima, koji su se kretali Begejskim i Kustoskim kanalom u Tisu ili Tamiš, pa zatim do Dunava, kojim bi se otplovilo do Zemuna. Odatle bi se išlo rekom Savom sve do ušća u Dunav, gde bi u Beogradskom pristaništu čekali veliki međunarodni parobrodi, kojima se moglo otploviti do Ugarske, a odatle po želji: u Evropu ili Ameriku. Prevozna sredstva su bila: kočije (diližanse), fijakeri, čeze, taljige, kao i opštinske foršpandžije (prevoznici sa konjima upregnutim u kvalitetno napravljena drvena kola, koja su izrađivali najbolji banatski kolari). Što se tiće tadašnjih "telekomunikacija", prvi telegraf u Banatskoj graničarskoj krajini otvoren je u Beloj Crkvi 1856. godine, a u Pančevu 1860.

CRKVA USPENJA PRESVETE BOGORODICE



Uspenska crkva u Pančevu, sazidana je u stilu pozne renesanse, gradnja započena 1807. godine, a završena 1811. Osvećena je 1832. godine za vreme vladavine Franca I, a pod mitropolitom Stevanom Stratimirovićem. Templo je oslikao Kosta Danijel-Petrović iz 1929. godine. Ovaj hram ima 4 zvona, postavljena 1851. godine. Dominantna ličnost crkvenog života Pančeva bio je protojerej Vasilije Živković (1868-1891), koji je bio pančevački prezviter i glavni arhijerejski namesnik Pančeva, a predavao je veronauku i srpski jezik u Realnoj gimnaziji u Pančevu (Realschule). Prota Vasilije Živković Vasa, stanovao je u jednoj kući koju je on nazvao „odžaklija“, u blizini pančevačke pijace i Dvora. Umro je 1891. godine i sahranjen na pančevačkom groblju, na kom počivaju još neki znameniti Srbi, između ostalih i: Evrosinija Ličanin Zmaj, supruga pesnika i lekara Jovana Jovanovića Zmaja, koju je on nazvao Ruža, zatim Jovan Popović poznati akademski slikar, Adam Kosanić proslavljeni kapetan carskih austrijskih regimenti Srbin, učesnik slavnih bitaka (1848-1849) protiv Luja Napoleona – sinovca Napoleona prvog.

PUPINOVI SAVREMENICI
(Protojerej, profesor i pesnik – Vasilije Živković Vasa)



Pančevački protojerej i pesnik Vasilije Živković Vasa (1819-1891), sin Georgija Živkovića, rođen u Pančevu. Prava je studirao u Pešti i Požunu, a bogosloviju je završio u Vršcu. Od 1845. godine bio je sveštenik u Pančevu, pančevački prezviter, da bi ga episkop vršački Emilian postavio za glavnog arhijerejskog namestnika Pančeva. Istovremeno je bio veroučitelj i profesor srpskog jezika Pančevačke gimnazije, direktor pozorišta i istaknuti član Narodne stranke i pobornik Svetozara Miletića. Mladog Mihajla Pupina, kao đaka pančevačke Realke, prihvatio i često ga spasavao od izbacivanja iz škole zbog ispada, jer je mladi Pupin javno demonstrirao svoj mladički bunt protiv Austro-Ugarske monarhije. Prota je pomogao Mihajlu da se kasnije snađe na školovanju u tuđini i dao mu novčanu pomoć. Prota Vasilije Živković, kao pesnik poznat je po pesmama patriotskog naboja, a jedna od njih je "*Oro klikće sa visine*", koju je lično posvetio srpskom velikanu dr Svetozaru Miletiću i njegovom političkom pokretu.

PUPINOVI SAVREMENICI – SVETOZAR MILETIĆ



Dr Svetozar Miletić (rad Uroša Predića)



Spomenik Miletiću u centru Novog Sada, rad skulptora Ivana Meštrovića iz 1939.

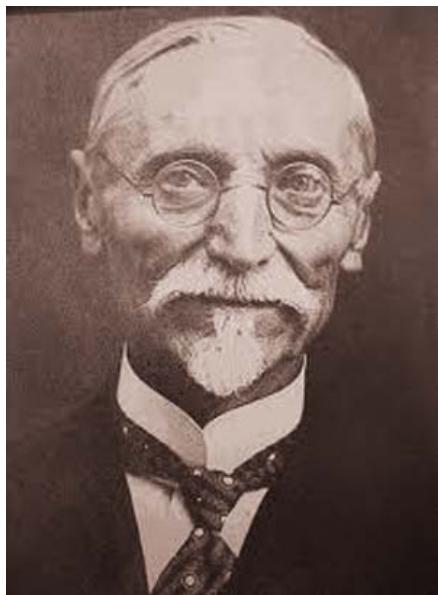
Dr Svetozar Miletić, rođen u Mošorinu 1826. godine, a umro u Vršcu 1901. Advokat, novinar i pesnik. Bio je uticajni i idejni vođa za slobodu srpske nacionalne manjine u nekadašnjoj Austro-Ugarskoj, borac za liberalne reforme, nepomirljiv protivnik klerikalizma, osnivač Srpske narodne slobodo-umne stranke u Ugarskoj i bio kreator njenog programa. Gimnaziju je učio u Novom Sadu, Modri i Požunu (Bratislavi), pravni fakultet i doktorske nauke završio je u Beču. Svetozar Miletić je bio poslanik Srpskog crkvenog sabora (1864), a za poslanika Hrvatskog i Ugarskog sabora biran je 1865. Bio je i gradonačelnik Novog Sada (1864). Zbog svojih istupanja suprotnih Austrougarskoj monarhiji – osuđivan nekoliko puta u ukupnom trajanju od 6 godina. Međutim, dr Svetozar Miletić je bio i veliki protivnik režima kneza Mihaila Obrenovića. Jedno od najvećih obeležja dr Svetozaru Miletiću je dominantan spomenik u centru Novog Sada, rad Ivana Meštrovića iz 1939.

STVARANJE SRPSKE VOJVODINE
(Majska skupština Srba 1848. godine – Sremski Karlovci)



Jedan od najvažnijih događaja za srpski narod desio se u Habsburškoj monarhiji od 13-15. maja 1848. godine. Toga datuma održana je čuvena Majska skupština, na kojoj je ukazom austrijskog cara Franca Jozefa (Franje Josifa) formirana Srpska Vojvodina, i tada je odlučeno da se i Banat sa granicom i Distrikтом kikindskim proglaši za Srpsku Vojvodinu. Na Majskoj skupštini u Sremskim Karlovcima bio je prisutan veliki broj delegata i najuglednijih ljudi, kada je odlučeno da general austrijske vojske Srbin Đorđe Stratimirović, rođen u Kulpinu (1823-1908), na Majskoj skupštini bude izabran za predsednika srpskog Glavnog odbora, a za srpskog patrijarha tada je izabran i Josif Rajačić (1785-1861). Na Majskoj skupštini bili su prisutni najugledniji delegati i sa područja Banata kao što su bili pančevački protovjerej i profesor pančevačke Realke Vasilije Vasa Živković, Petar Kraljev iz Idvora i drugi. Nažalost, Srpska Vojvodina je potrajala do 1860. godine, kada je novim ukazom iz Beča – ukinuta, da bi bila ponovo definisana i ušla u sastav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, 1918. godine. Na slici: istorijski događaj, koji se desio ispred zgrade Magistrata u Sremskim Karlovcima, rad (litografija) srpskog slikara Pavla Simića (1818-1876).

PUPINOVI SAVREMENICI – AKADEMIK UROŠ PREDIĆ

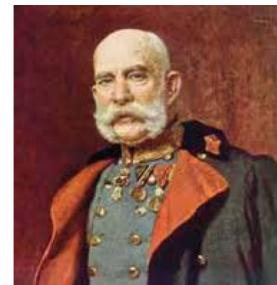


Akademski slikar Uroš Predić (1856), od oca Petra, školovanog filozofa, sveštenika i majke Marije rođene Ilijević iz mesta Crepaja u južnom Banatu.

Osnovno obrazovanje stiče u rodnom Orlovatu, školovanje nastavlja u Crepaju, a u Pančevu završava Realnu gimnaziju. U 1886. godini nastavlja studije na uglednoj slikarskoj akademiji u Beču, gde u klasi doktora Gripenkerla postaje i najbolji student generacije, zatim je postao redovni član SANU, a dobitnik je i prestižne Gundelove nagrade. Njegova poznata dela su kompozicije iz seoskog života, portreti, a radio je preko 50 godina života najpoznatije ikone u: Rumi, Perlezu, Bečeju, Pančevu, Sremskim Karlovcima i Orlovatu. Vredna dela mu je otkupio naučnik Mihajlo Pupin, koji je kao legator poklonio Narodnom muzeju u Beogradu, ali neke dela i Matici srpskoj u Novom Sadu.

Naš poznati slikar, akademik Uroš Predić (snimak u Beogradu iz 1946), bio je veliki prijatelj dr Mihajla Pupina. Slikar Uroš Predić je rođen 1856. godine u selu Orlovat (srednji Banat), a umro 1953. godine u Beogradu. Bio je izrazit predstavnik akademskog realizma u slikarstvu. Posle završetka likovne akademije u Beču živeo je u Beogradu, Starom Bečeju, rodnom Orlovatu, da bi se ponovo vratio u Beograd, gde je i umro. Bio je član SANU, a uradio je mnoga poznata slikarska dela i preko 1.000 ikona. Oslikao je i nekoliko portreta svog velikog prijatelja i naučnika Mihajla Idvorskog Pupina. Njegov veliki prijatelj i naučnik dr Mihajlo Pupin dolazio je fijakerom od Idvora preko čuprije kod Far každina, putujući uz reku Tamiš, pa kroz šumicu na gvozdeni most u Orlovat, selo svoga druga Uroša Predića. Najstarijim meštanima Orlovata je poznato da je Uroš strasno voleo lepu devojku Anu Nakaradu (1873-1938), ali mu je majka Marija branila tu vezu. Poslednje dane staračkog života u Beogradu (kao večiti momak) provodio je sa zgodnom Orlovačankom Milom. A u vezi sa njegovom zadužbinom, to je tužna priča. Nažalost, njegova rodna kuća u Orlovatu je davno prodata drugim vlasnicima, danas bez bilo kakvog obeležja velikog slikarskog genija, sem preostalog starog duda. Selo Orlovat pripada opštini Zrenjanin.

BEČ – HABSBURŠKO CARSTVO I AUSTROUGARSKA



Beč (nemački Vien), bivša prestonica Habsburškog Carstva i Austro-Ugarske monarhije, a danas glavni grad Republike Austrije i pokrajine Donje Austrije. Grad se nalazi na Dunavu u podnožju Bečke gore, površine 415 km², sa oko 2 miliona stanovnika, smatra se jednim od najlepših gradova Evrope. Beč je prepun starih istorijskih spomenika, muzeja, umetničkih akademija, čuvena opera, više pozorišta i raskošnih parkova (veoma poznati park „Prater“). Beč ima znameniti univerzitet i cenjeni muzički centar iz koga su potekli: Mocart, Hajdn, Betoven, Šubert, Štraus i dr. Beč je nekada bio keltski grad, a u vremena Rimljana zvao se Vidobona. Od 1278-1918. godine grad Beč su držali Habsburgovci, opsedali ga Turci, koje je pobedila poljska vojska. U glavnoj prestonici Austro-Ugarske monarhije, pored poznate austrijske carice (Nemice) a mađarske i češke kraljice Marije Terezije (1717-1780), kćerke Karla VI, vladali su Habsburzi. Cara Ferdinanda je uspela lukavo da ukloni sa vlasti njegova snaha Sofija i da postavi svoga sina Franca Jozefa (1830-1916), kao osamnaestogodišnjeg mladića za cara Austro-Ugarske monarhije. A u vreme naučnika Mihajla Pupina, Beč je bio centar kulture i duhovnosti, u kome su našli svoj cilj mnogi srpski velikani: Vuk Karadžić, Miloš Obrenović i njegov sin knez Mihailo (oženio je bečku princezu Juliju Hunjadi, i koji je bio lični prijatelj sa nadvojvotkinjom Sofijom, majkom mладог cara Franca Jozefa). Na čuvenoj akademiji u Beču školovali su se mnogi savremenici naučnika M. Pupina, među kojima su bili i njegov najbolji drug akademski slikar Uroš Predić, zatim pesnik akademik prof. dr Lazar Kostić i drugi.

RIBARENJE – OMILJENI ZANAT IDVORSKIH ALASA



Poznati stari iskusni alas deda Milan, sa lekarom Milanom Devićem i svojim drugovima idvorskim alasima, na Tamišu jednoga davnog jutra.

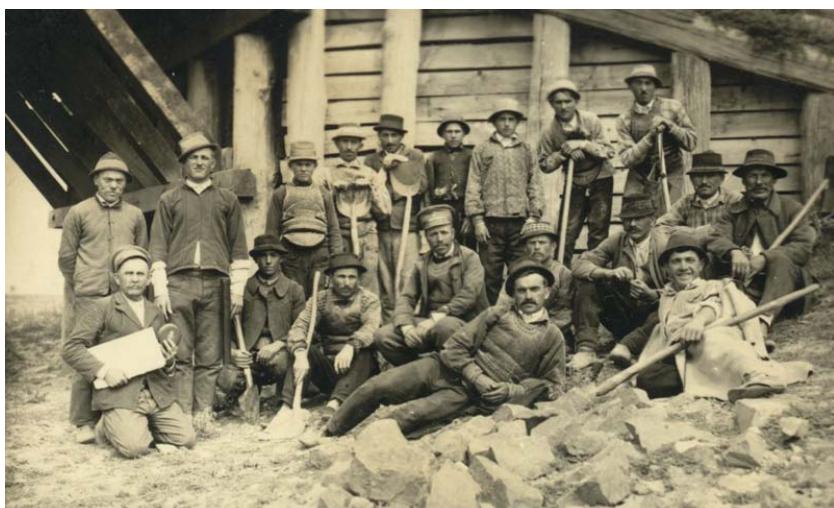


Devojke iz sela Sakule kod Opova, Bula Isakov i Mira Jovanov (desno). Mira se udala za mesara Ljubu Filipovića iz obližnjeg sela Idvor, i došla u kuću koja je uz kuću naučnika Mihajla Pupina. Mira je pomagala oko Pupinove bašte, a učestvovala je i u brizi oko stare Pupinove kuće. Njena najbolja drugarica iz Sakula (na slici sa leve strane), Bula Isakov i danas živi u selu Sakule, dok je Mira Jovanov Filipović živela dugo kao udovica pokojnog Ljube mesara. Baka Mira Filipović se upokojila 2007. godine. Pisac ove knjige o Pupinu, dr Milivoje Došenović komunicirao je sa baka-Mirom, koja je dala dragocene podatke za knjigu...

VREDNI PAORI BANATSKE RAVNICE
(Kod Tamiševog rukavca Tukoš, nedaleko od Idvora)



Idvorski alasi, uz ribarski kotlić i čuvenu banatsku „dudićaru“



Idvorski paori, u pauzi popravke čuprije kod Tukoša (sredina XX veka)

PORODIČNA LOZA PUPINOVIH



Katica Stajić i Nevenka Kešanski, kćerke Pupinovih sestara Perside i Hristine. Srednja sestra Mihajla Pupina, Persida, imala je potomke: Iliju, Đuku, Mihajla, Leposavu i Katicu (na slici levo, koja je udajom dobila prezime Stajić), dok je najmlađa sestra Mihajla Pupina Hristina imala potomke: Nikolu, Kostu i Nevenku (na slici desno, koja udajom dobila prezime Kešanski). Svojim sestričinkama Katici i Nevenki, slavni naučnik prof. dr Mihajlo Pupin je za života poklonio veliki deo u novcu, kao i potomcima svoje najstarije sestre Ljubice: Dušanu, Dani i Svetozaru.

SEĆANJA IZ PRVE OSNOVNE ŠKOLE U IDVORU



Đaci stare osnovne škole u Idvoru, sa učiteljicom Milicom Tokin* (1921)

* Dragiša Matić Uča (1939), jedan od prvih učitelja stare osnovne škole u Idvoru, koji je kao mlad kada Učiteljske škole iz Beograda upućen od prosvetnih vlasti u Pupinovo mesto Idvor, da sa još nekoliko svojih kolega i koleginica – pokrene skoro ugašeno školstvo slavnog Pupinovog sela. Autoru ove knjige o Pupinu, književniku dr Milivoju Došenoviću, poslao je tri zanimljive stranice priloga svoga rukopisa, čitkim slovima. Ovde se objavljuje izvod iz zanimljive prošlosti učitelja Dragiše Matića, koji piše: „Davne 1959. godine Osnovna škola u malom banatskom selu Idvor ostala je bez učitelja. Na molbu opštinskih vlasti, direktor Učiteljske škole iz Beograda određuje iz jednog odjeljenja kome se učio ruski jezik – da nas šest mlađih učitelja, među kojima su bili moje dobre kolege: Rajko Veselinović, Radmila Lazarević i Marija Stanojević... Naš prvi dolazak u Pupinov rodni Idvor bio je zaseban. Kočije, koje su nas dovezle sa farkaždinske stanice dočekala je velika grupa ljudi, bili su veseli i pozdravljali su nas srdačno kao svoje rođene. Obezbeđen nam je u selu i privatni smeštaj dok nam se ne izgrade stanovi, a hrana su nama učiteljima spremale posebne domaćice iz sela. Stara seoska škola (u kojoj je nekada učio Mihajlo Pupin) nalazila se kraj Blagoveštenske crkve. Zapala mi je za oko i jedna susedna zgrada u parku, koja je bila velika i sa posebnom arhitekturom. Na njoj je krupnim livenim slovima pisalo „Narodni dom Mihajla I. Pupina“. U školi nas je dočekala učiteljica i upravnica Milica Tokin Tatarin. Ona je imala u prvim godinama XX veka – lične razgovore i susrete sa slavnim naučnikom Mihajlom Pupinom.“

Ovo je izvod iz iskrenog pisma plemenitog Uče, poslat poštom, kao doprinos najnovijem 9. izdanju knjige „Mihajlo Pupin – njegov život i njegovo delo“, autora i književnika dr Milivoja Došenovića. Idvorski učitelj Dragiša Matić Uča, proveo je u idvorskoj osnovnoj školi punih 40 godina (1959-1999), a uz sve to bio je osnivač i predsednik Kulturno-prosvetne zajednice (KPZ) u Idvoru, i nekoliko mandata direktor Doma kulture „Mihajlo Idvorski Pupin“. Ovaj neumorni erudit, sa nadimkom Uča – lično je inicirao da se most preko Dunava Borča – Zemun nazove „Most Mihajla Pupina“. Pokrenuo je i akciju da se u Pupinovom Idvoru izgradi bista dr Vudrou Vilsonu (bivšem predsedniku Amerike), velikom prijatelju Mihajla Pupina i srpskog naroda...

HABSBURGOVCI, AUSTRO-UGARSKA MONARHIJA (Banatska krajina pod Austrijom i Austrougarskom)



Posle vladavine nemačkog cara Karla VI i njegove kćerke Marije Terezije (1717-1780), na austrijski presto u Beču dolaze carevi Habsburgovci: Jozef II, zatim Franc I, Ferdinand I (1793-1875), koji je bio car Austrije 1835-1848. Zatim na presto dolazi car Franc Jozef I ili Franja Josif (1830-1916), austrijski car, hrvatsko-ugarski kralj i car Austro-Ugarske monarhije, bio je sinovac cara Ferdinanda I, koga je tad sa prestola potisnula intrigama nadvojvotkinja Sofija, njegova snaha, i svom sinu osamnaestogodišnjem Francu osigurala presto. On je krvavo ugušio sve mađarske revolucije. Posle stvaranja dvojne monarhije, njegov režim krenuo je u osvajanja ka Balkanu i Istoku, sklapajući savez sa Nemačkom 1879. godine i Italijom 1882. Okupirao je Bosnu i Hercegovinu 1878. i uveo reakcionarne metode vladavine i u Hrvatskoj. Njegov prestolonaslednik sin Rudolf je misteriozno rano umro (ubijen), tako da je odredio novog prestolonaslednika Franca Ferdinanda II, sina od svoga mlađeg brata. Iskoristio je Sarajevski atentat kao povod za rat. Tadašnji predsednik Austrougarske vlade, grof Tisa, zalagao se kod Franca Jozefa da ne kreće u rat. Čovečanstvo je zaplivalo u krvi, a Franc Jozef je izgubio I svetski rat, a time je nastao sunovrat Habsburgovaca i raspad cele Austro-Ugarske carevine 1918. godine.

DOMINACIJA UGARSKE VLASTI NAD BANATOM
(Uprava Torontalske županije u Velikom Bečkereku, 1860-1918)



Baron Bela Talian Vizeki (1851-1921), bio je torontalski župan u periodu 1880-1886. godine

Srpsko Vojvodstvo i Tamiški Banat, koje je Austrija stvorila 1849. godine, ona je ukinula 1860. Banat je prepustila pod Kraljevstvo Ugarske. Pored novostvorenih mađarskih županija, Banat je potpadao pod Torontalsku županiju, čije sedište je bilo u Velikom Bečkereku (slika gore levo), a torontalska uprava je imala svoj grb (gornja slika desno). Čelnici vlasti županija bili su uglavnom visoki plemići (grofovi i baroni). Na donjim slikama je jedan od uspešnijih ugarskih župana – baron Bela Talian Vizeki (1851-1921), a čija supruga je bila Srpskinja Marija Bajić od Varadije, poreklom od loze knjaza Miloša Obrenovića. Tadašnji budući magistrand Mihajlo Pupin, bio je u poseti kod torontalskog župana, barona Bele Taliana Vizekija. Susret se dogodio u septembru 1883. godine.

ODLAZAK MIHAJLA PUPINA U GRAD PRAG



Na slici zdesna: prof. dr František Palacki (1798-1876), i na fotografiji levo: prof. dr Levoslav Riger (1818-1903), kao profesori Gimnazije u Pragu, po preporuci pančevačkog protovjereja i profesora Vase Živkovića, dočekali su i prihvatali mladog gimnazijalca Mihajla Pupina 1872.

Prag (Praha), glavni grad Češke, na obali reke Vltave, površine oko 185 km^2 sa preko 1,2 miliona stanovnika. Prag je jedan od najjačih evropskih saobraćajnih čvorишta. Ima čuveni univerzitet «Karolinum», osnovan još davne 1348. godine. U okviru tog univerziteta postoji Fizičko-matematički fakultet. Za grad Prag su vezani počeci upoznavanja nauke mladog Mihajla Pupina. U tom gradu je, između ostalog, upoznao mlade kolege i pobornike panslavizma. Upoznao je tada i profesora doktora Františeka Palackog (1798-1876), koji je bio znameniti češki istoričar, političar i pisac prve naučne istorije Češke, a sa njim i dr Františeka Ladislava (Levoslava) Rigera. U Pragu će Mihajlo Pupin provesti nepune dve godine i krenuti parobrodom „Vestfalija“ u Ameriku, ka ostvarenju svojih naučnih i istraživačkih snova.

PAROBRODOM „VESTFALIJA“ – DO AMERIKE



Parobromom "Vestfalija"^{*}, 12. marta 1874. godine, krenuo je mlađani dva-desetogodišnji Mihajlo Pupin od Hamburga rekom Elbom, pa Severnim morem i Atlantikom prema Americi, sa samo 5 centi u svom džepu. Posle četrnaest dana putovanja preko dva mora i grejanjem uz brodski dimnjak, mladi Idvorčanin je prošao niske obale Long Ajlenda. Poslednja kontrola u Kasl Gardenu. Donje slike: velika luka u Njujorku sa parobrodima.

* „Vestfalija“ (Westphalia), međunarodni prekookeanski parobrod Carevine Nemačke, nosivosti 3.158 bruto tona. Izgrađen je u Grinoku država Škotska 1868. Počeo je održavati redovnu pomorsku maršrutu Hamburg-Havre-Sautempton i Hamburg-Havre-Njujork od 1868. godine Parobrod „Vestfalija“ imao je smeštaj za tri klase putinika: u I salonskoj klasi 90, druga klasa 100 putnika i u 3. klasi 520. Broj posade je bio oko 120 članova. Najpoznatiji kapetani „Vestfalijs“ bili su V. L. Stal i Julijus Ber, u periodu 1874-1878. godine.

NJUJORK – DOLAZAK IMIGRANATA IZ EVROPE (Sa parobroda je sišao i mlađani Mihajlo Pupin, 26. marta 1874)



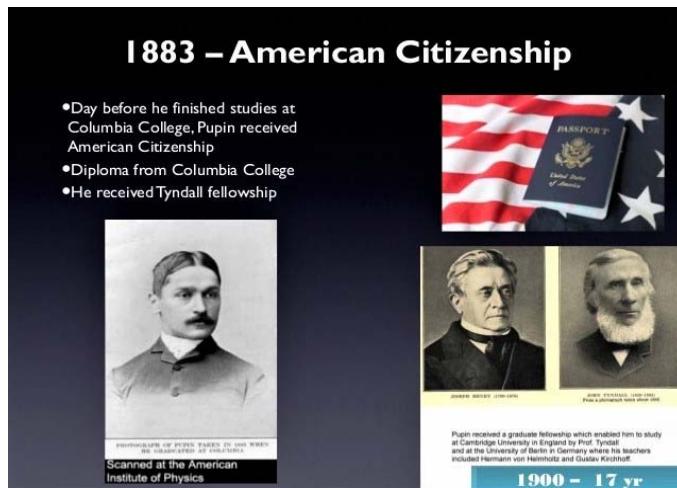
Posle punih četrnaest dana putovanja, parobrod „Vestfalija“ ulazio je u njujoršku luku, da bi se za Miholjdan pred očima Mihajla Pupina ukazala niska obala Long Ajlenda i „Statua kipa slobode“. Mihajlo Pupin je tada imao samo dvadeset godina života, svega pet centi u svom džepu, i ogromnu volju da uspe...

NJUJORK – GRAD STUDIJA I AKADEMSKOG USPEHA MIHAJLA IDVORSKOG PUPINA

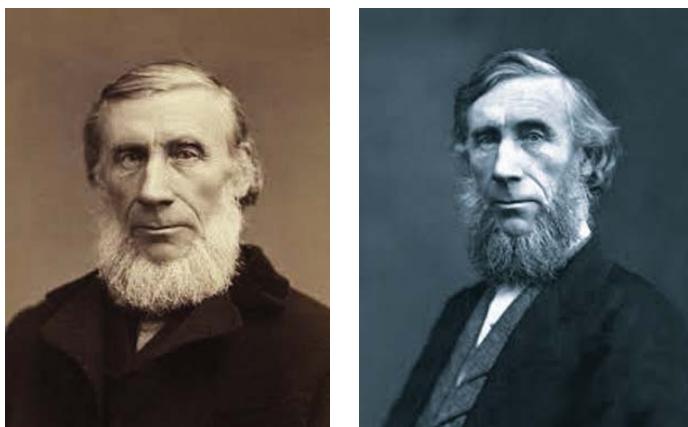


Njujork, glavni grad istoimene države Njujork na reci Hadson, sa preko 17 miliona stanovnika uključujući i predgrađa. Površina grada je 3.600 km², najveće je svetsko pristanište i najveći svetski bankarski i ekonomski centar. U njemu se nalazi najčuveniji univerzitet na svetu, Kolumbija, osnovan 1754. godine. Na tom univerzitetu će student Mihajlo Pupin steći I stepen Bachelor of Arts i zaposliti se kao redovni profesor teorijske fizike, a nakon magistrature (u Engleskoj) i doktorata (u Berlinu), naučnik Pupin će postati i predsednik Instituta radio-inženjera u SAD. Njegovim zalaganjem će na Univerzitetu Kolumbija biti otvoren i deo za eksperimentalnu fiziku, na kome će prof. dr Mihajlo Pupin predavati stručne predmete u periodu od 1901-1929. godine. Neki od njegovih najboljih studenata bili su poznati nobelovci i vrsni svetski istraživači.

POSTDIPLOMSKE STUDIJE MIHAJLA PUPINA



Mihajlo Pupin u vreme postdiplomskih studija, uz Tindalovu stipendiju



Prof. dr Džon Tindal (Tindalova stipendija – Mihajlu Pupinu, 1883)

Kao jedan od najboljih studenata koledža Kolumbija u Njujorku, mladi Mihajlo Pupin postaje dobitnik Tindalove stipendije, za dalje usavršavanje na postdiplomskim studijama na Kembridžu u istočnoj Engleskoj.

NA UNIVERZITETU KEMBRIDŽ – ISTOČNA ENGLESKA



Kembridž (Cambridge) grad na reci Kem u istočnoj Engleskoj, sa oko 120.000 stanovnika. Čuveni stari univerzitet uz još 22 univerzitetska koleđa, bibliotekama, laboratorijama i dr. Grad je osnovan 1229. godine. Na čuvenom univerzitetu u Kembridžu od 1883-1885. godine, profesor Mihajlo Pupin je nastavio posdiplomsko usavršavanje, koje će uspešno privesti kraju, da bi nastavio doktorske studije u Berlinu od 1885-1889.

PUPIN – SA SLIKARSKOG PLATNA PAJE JOVANOVIĆA



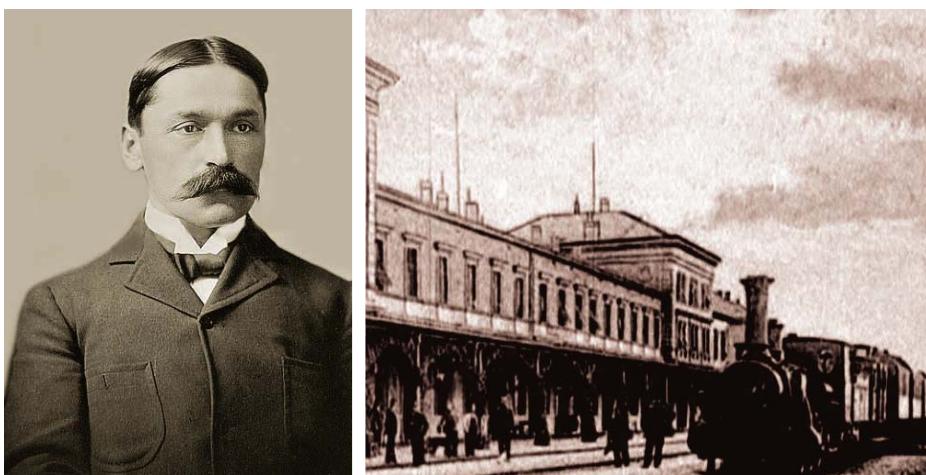
Levo: portret Mihajla Pupina (rad slikara Paje Jovanovića, koji je uradio u Njujorku 1903. godine)^{*}, i desno: jedan od najboljih autoportreta akadem-skog slikara Pavla Jovanovića Paja (1930), u Matici srpskoj, Novi Sad.

* Jovanović Pavle Paja, od oca Stevana i Majke Ernestine Jovanović, rođen u Vršcu 1859, a umro u Beču 1957. godine, jedan od najizrazitijih predstavnika akademskog realizma. Posle školovanja u Vršcu odlazi u Beč gde je završio umetničku akademiju i većinom živeo do smrti, a jedno vreme je živeo u Parizu i Minhenu. Član SANU. Bio je vrstan portretista i ikonopisac. Njegovi poznati ikonostasi su u Sabornoj crkvi u Novom Sadu i u Dolovu (Banat). Ostala njegova značajna slikarska dela su vezana za nacionalnu istoriju Srba. Naslikao je mnoštvo oleografija, koje su našle mesto u brojnim srpskim domaćinstvima, a između ostalih slike: „Seoba Srba“, „Takovski ustanač“, „Krunisanje Cara Dušana u Skoplju“, „Karadorde“, „Portret cara Franje Josifa“, „Kralj Petar I“, „Portret kralja Nikole“, i mnoge druge. Izuzetno ga je poštovao naučnik prof. dr Mihajlo Pupin, pa je Paja Jovanović radio i nekoliko portreta Pupina u SAD, a između ostalog je uradio i portret Pupinove kćerke Varvare (sa jedne slike, koju mu je poslao Mihajlo Pupin iz SAD), i taj portret Pupin je poklonio Narodnom muzeju u Beogradu.

PUPINOV PUT (PUTNIČKIM VOZOM IZ XIX VEKA)
(Magistarske studije u Kembridžu – istočna Engleska)



Levo: železnička stanica u Budimpešti, i slika železničke stanice u Beču (1883)



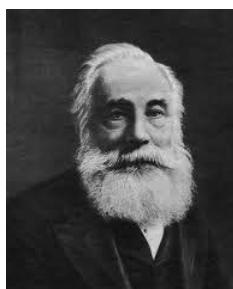
Posle obilaska svoga rodnog zavičaja u jugozapadnom Banatu, budući magistrand Mihajlo Pupin putovao je vozom iz Budimpešte, ka Beču, zatim ka gradiću Lucernu u Švajcarskoj, pa dalje sve do Kembridža u Engleskoj, na svoje redovne magistarske studije 1883. godine.

PROFESORI M. PUPINA IZ KEMBRIDŽA I BERLINA



Prof. dr Oskar Brauning, mentor Pupinu na magistarskim studijama u Kembridžu

Prof. dr Ferdinand Helmholc za doktorske studije u Berlinu



Sleva: prof. dr Gustav Magnus Kirkhof, i desno: Univerzitet „Fridrik Vilhelm“, Berlin

Posle magistriranja na koledžu Kembridž u istočnoj Engleskoj (gde mu je mentor bio prof. dr Oskar Brauning), magistar Mihajlo Pupin je pohađao doktorske studije na Univerzitetu „Fridrik Vilhelm“ u gradu Berlinu od 1886-1889. godine, u klasi čuvenog profesora eksperimentalne fizike Hermana Ferdinanda Helmholca, stekavši diplomu doktora nauka. Pupin je imao najpoznatije svetske profesore: Ernsta fon Simensa, Gustava Magnusa, Kirkhoffa, Kundta, Rejmonda, Veierstrasa, Kronekera, Keniga...

BERLIN – DOKTORSKE STUDIJE MIHAJLA PUPINA



Magistar Mihajlo Pupin se oktobra meseca 1885. godine upisao na Univerzitet u Berlinu u klasi kod čuvenog profesora eksperimentalne fizike Hermana fon Helmholca i nakon četiri godine studija odbranio doktorsku disertaciju, meseca jula 1889. godine. Gornja slika: Univerzitet „Fridrik Vilhelm“ u Berlinu. Na slici levo: amfiteatar u kome je magistar Mihajlo Pupin odbranio svoj doktorat, i dole desno: mladi doktor nauka M. Pupin.

KONEKTIKAT – PUPINOVA ŽIVOTNA OAZA
(Kuća Mihajla Pupina, sa prostranom farmom u Norfolku)



Veliko imanje naučnika prof. dr Mihajla Pupina u Norfolku, savezna država Konektikat u Novoj Engleskoj (SAD). Smešteno u blizini najvećeg vrha planine Hejstak. Letnjikovac sa farmom je kupio naučnik Pupin 1897. godine, po preporuci prijatelja dr Frederika Šeparda Denisa, lekara. Naučnik Mihajlo Pupin, kao seosko banatsko dete, želeo je da ga imanje podseća i na rodne pašnjake oko njegovog sela Idvor, pa je uz imanje u Norfolku bila smeštena i veoma raskošna farma sa raznim životinjama i rastinjem. Kompletnu poslugu od desetak osoba, sačinjavali su provereni Srbi uglavnom Hercegovci od Trebinja, Bileće, Lastve, Gacka, dok mu je medicinske usluge pružala Amerikanka u koju je Pupin imao poverenja. U svojoj kući, naučnik Pupin je imao bogatu biblioteku i sa knjigama srpskih pisaca: V. Karadžića, Zmaja, Njegoša, kao i slike Uroša Predića i drugih.

KĆERKA MIHAJLA PUPINA – VARVARA



Iz svog braka sa američkom državljanicom Sarom Katarinom Džekson, doktor Mihajlo Pupin je dobio kćerku jedinicu Varvaru*. Na slici je Pupinova kćerka Varvara, kao devetogodišnja devojčica, sa svojim psom (ispred porodične kuće Pupinovih u Norfolku, Južna Engleska, SAD, krajem 1898. godine).

* Po neutemeljenim i netačnim podacima, koji su se pojavljivali u delovima zapadne štampe, uglavnom u Americi, pa do objašnjenja u vezi i sa ovom fotografijom, da je ona snimljena u vreme kada je naučnik Pupin bio sa Varvarom u poseti rodnom selu Idvor. A činjenice su iz svih proverenih arhiva zaostavštine u muzeju „Mihajla Pupina“ u Idvoru, i istraživačkog rada autora ove knjige – naučnik Pupin nikada za vreme svog života nije doveo u Idvor kćerku Varvaru, a ni suprugu Saru. Slika je snimljena na Pupinovom imanju u Norfolku, gde se iza Varvare i njenog psa, vidi ukrasna fasada spoljnog dela raskošne vile naučnika prof. dr Mihajla Pupina u Norfolku. Takođe bi bilo nerealno, da Varvara vodi i svoga omiljenog psa iz Amerike brodovima, vozovima i diližansama, da bi došla sa ocem i kućnim ljubimcem u selo Idvor, koji, nažalost – nikada nije posetila – ni sa psom, a ni bez njega.

KĆERKA SLAVNOG NAUČNIKA PUPINA
(Varvara Pupin Ivanka)



Pupinova kćerka Varvara*, u svojoj kući u Norfolku
(Portret akademskog slikara Pavla Jovanovića Paje iz 1903. godine)

* Život kćerke jedinice naučnika Pupina Varvare Pupin (1889-1962), bio zavijen velom delimične misterije. Mažena, pažena i pomalo razmažena, rano izgubila majku Katarinu Džekson Pupin. Imala je i dva promašena braka: prvi sa Hjuom Viloubijem (brak bez ljubavi), i drugi brak sa Luisom Grejemom smitom (advokatom). Kompletno imanje u Norfolku, posle smrti njenog oca Mihajla Pupina, sudske je pripalo njoj, ali je Varvara nasleđenu očevinu pod nerazjašnjenim okolnostima, morala sudske da predala poveriocima (sekti iz San Dijega). Umrla je u hotelskoj sobi u Njujorku 1962. Nije imala potomstvo.

PUPINOVA PORODICA I SARADNICI



Slikano na Pupinovom imanju u Norfolku, SAD: naučnik prof. dr Mihajlo Pupin (zadnji red gore), sa kćerkom Varvarom Smit, zetom Luisom Grejemom Smitom, skroz desno, dekanom koledža Kolumbija iz Njujorka prof. dr Georgom Braktonom Pegramom (levo), i Pupinov nerazdvojni lični sekretar, inženjer Jovan Kajganović (dole, sedi u belom odelu). Pupinova kćerka Varvara (Ivanka) Pupin kratko je bila u braku sa Hjuom Viloubijem ((Hugh Willoughby), imala je drugi brak sa Luisom Grejemom Smitom*, od koga se takođe razvela. Iz oba braka nije imala svoje potomstvo, a nakon njene smrti (1962) ugasila se lična loza velikog svetskog naučnika prof. dr Mihajla Idvorskog Pupina. Fotografija je snimljena u proleće 1915. godine, na glavnom ulazu Pupinovog raskošnog dvorca u Norfolku, Konektikat, Nova Engleska (SAD).

* Iz istraživačkog rada autora ove knjige, došlo se do podataka da je naučnik Mihajlo Pupin u svom testamentu, koji je sačinio (13. avgusta 1928) u Norfolku, izričito naznačio da se od njegove zaostavštine redovno uplaćuje po 400 dolara Luisu Grejemu Smitu, svom bivšem zetu.

NIJE PRODUŽILA LOZU MIHAJLA PUPINA Varvara Pupin – Smit (1889-1962)



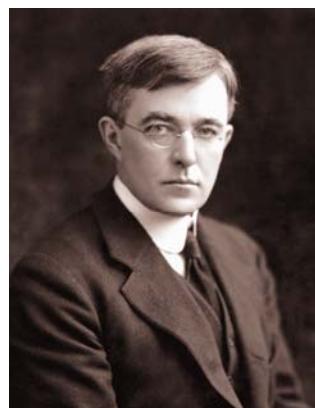
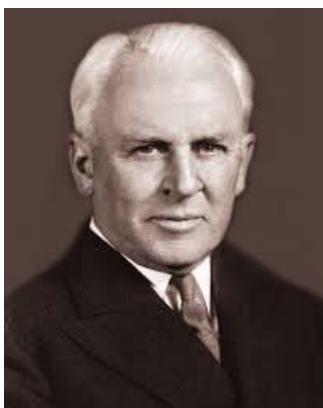
Slika levo: Varvara Pupin Smit – sa ocem i suprugom Luisom. Desno: Varvara, nakon smrti oca (1935)

Varvara Pupin Smit, imala je polubrata i polusestru po majci Saru Katarini? Pretragom i američkih arhiva, došlo se do određenih podataka o kojima naučnik Pupin u svojoj autobiografskoj knjizi nikad nije spominjao, a koji se odnose na Pupinov brak. Svoju zvaničnu suprugu Saru-Katarinu, naučnik Pupin je upoznao preko druga sa koledža Kolumbija – Vilijamsa Džeksona. Sarina majka Elizabet Džekson (1821-1911) bila je Nemica i udata za Amerikanca Dejvida Šervuda Džeksona (1813-1872). Imala je dvoje dece, kćerku Saru-Katarinu i sina Vilijamsa. Katarina je bila udata za Frederika Kirhema Agatea, koji je poginuo, i tada je ostala udovica sa dvoje male dece: sinom Frederikom (1880) i kćerkom Mari (1882) Agate – po pokojnom ocu. Mihajlo je udovicu Saru Katarinu upoznao u Berlinu (1887), kod njene majke udovice. U mestu Norderney je verio, a venčao je u grčko-pravoslavnoj crkvi (u Londonu, 1888). Mihajlo Pupin sa Katarinom dobija kćerku Varvaru (1889-1962), koja je kao maloletna (sa oko 17) napustila dalje školovanje i pobegla od oca sa konjičkim trenerom Hjuom Viloubijem i udala se za njega. Brak joj je brzo propao i Varvara se ponovo udaje za advokata Luisa Grejema Smita (1879-1952), ali se posle nekoliko godina razvela. Da li je brak naučnika Mihajla Pupina i Katarine, udovice sa dvoje dece – bila razočarajuća vest za Pupinovo selo Idvor? Veoma moguće, jer zbog tradicionalnog ambijenta, sa previše osude, a odsustva podrške ženidbi njihovog slavnog naučnika Miše, sa udovicom nemačkog porekla, koja mu je dovela dvoje dece iz prvog braka. Idvorčani su bili razočarani i zbog činjenice da gospoda Sara Pupin nije dozvoljavala da Varvara u predškolskoj ustanovi u Norfolku nauči i srpski jezik. Da li je i to, između ostalog uticalo – da naučnik Pupin nikada nije odveo iz Amerike u Idvor kćerku Varvaru i suprugu Saru-Katarinu, a nikada ih nije odveo ni u Vevčane – rodno mesto svojih predaka (po očevoj liniji) u tadašnjoj staroj Mačedoniji, u blizini Ohrida i Struge...

PUPINOVI NAJBOLJI STUDENTI I ASISTENTI
DOBITNICI NOBELOVE NAGRADE



Na slici sleva: prof. dr Isidor Isak Rabi, dobitnik Nobelove nagrade za fiziku 1944. godine. Desno: prof. dr Edvin Hauard Armstrong , dobitnik Nobelove nagrade za fiziku iz 1944. godine. Oni su bili odani studenti prof. dr Mihajla Idvorskog Pupina.



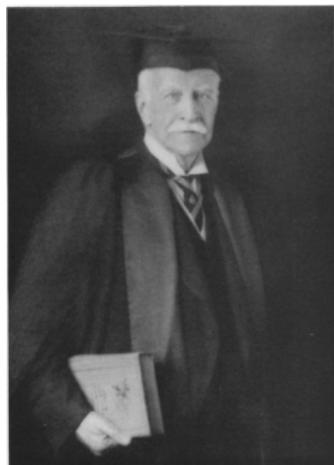
Sleva: prof. dr Robert Endruž Miliken, dobitnik Nobelove nagrade 1923. godine iz oblasti istraživanja elementarnog nanelektrisanja i fotoelektričnog efekta. Na desnoj fotografiji: prof. dr Ervin Langmjur, dobitnik Nobelove nagrade za hemiju 1932.

NA UNIVERZITETU KOLUMBIJA – NJUJORK (SAD)



Nakon doktorata koji je odbranio u Berlinu, naučnik dr Mihajlo Pupin primljen je za redovnog profesora fizike na čuvenom koledžu Kolumbija u Njujorku, gde je predavao punih 40 godina (1889-1929). Naučnik Pupin se uvek trudio da pomogne svojim studentima da što bolje shvate i teorijsku građu i praktične oglede, te je od vlasti Njujorka uspeo da dobije sve dozvole i finansijska sredstva, da na koledžu Kolumbija osnuje velelepnu laboratoriju za eksperimentalnu fiziku. Nova laboratorija je bila očit primer kako se teorijsko spaja sa praktičnim i nadaleko se pročula u svetu. U toj novoj laboratoriji Pupin će započeti eksperimente i sa X-zracima, došavši do veoma dragocenih i novih rezultata istraživanja – sekundarnih X-zraka, što je tada bila prava senzacija.

FREDERIK ŠEPARD – ODANI PUPINOV PRIJATELJ

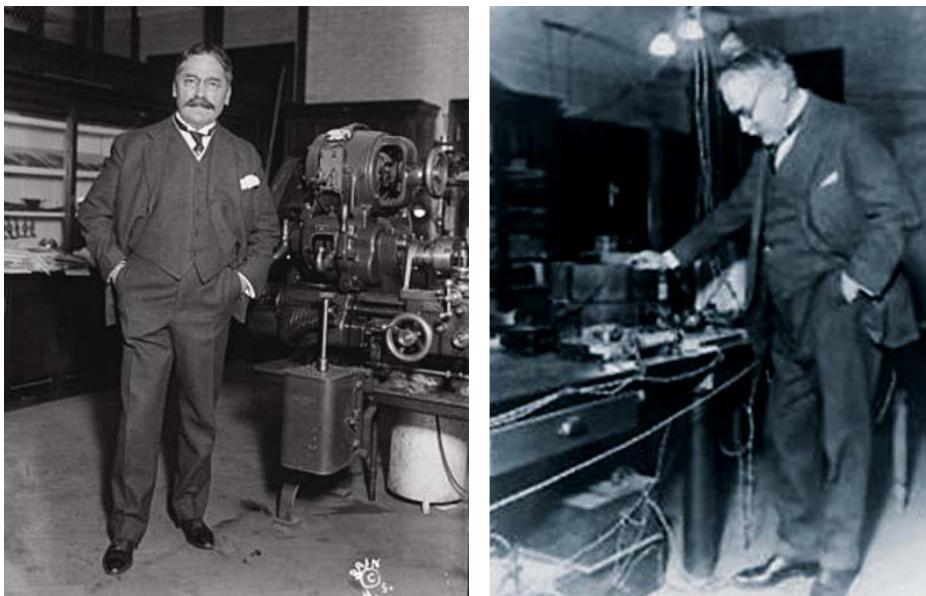


Prof. dr Frederik Šepard Denis, Njujork 1896. Desno: vila u Norfolku



Prof. dr Frederik Šepard Denis, primio je naučnika prof. dr Mihajla Pupina u svoju raskošnu vilu u Norfolku, SAD, Južna Engleska, gde je naučnik Pupin živeo, sve dok lično nije kupio imanje u Norfolku sa velikom farmom u blizini. Takođe, prof. dr Frederik Šepard je bio najzaslužniji u vreme nervnog sloma koji je naučnik Pupin doživeo nakon smrti svoje mlade supruge Sare Katarine Džekson-Pupin 1896. godine. Na slikama dole: unutrašnji i spoljnji deo kuće *prof. dr Frederika Denisa* u Norfolku.

PUPINIZACIJA – DOPRINOS ČOVEČANSTVU



Naučnik prof. dr Mihajlo Idvorski Pupin je u poznim godinama života redovno obilazio sve svoje laboratorije i radionice. Patentirao je veoma važne pronašlaska, koji su bili iz oblasti telegrafije, telefonije i radiotehnike, dok je prenos pisanog ili govornog signala na velike daljine – bio pravi vrhunac Pupinovog dela i nazvan je *Pupinizacija*. Svi Pupinovi pronašlasci su se ređali u periodu 1894-1929. godine, darujući čovečanstvu novi optimizam. Početkom XXI veka, na osnovu istraživanja Fondacije „Mladen Selak“ iz Beograda (pod rukovodstvom pat. ing. Milana Božića)*, naučnik prof. dr Mihajlo Pupin je imao ukupno 142 patenta prijavljenih u 30 zemalja sveta, Neke patente je Mihajlo Pupin prijavio kao koautor sa svojim studentima – nobelovcima, a njegovi patenti su zaštićeni u preko 100 zemalja sveta. Veliki doprinos ažurnih informacija o liku i delu slavnog naučnika je i ova najnovija knjiga: „Mihajlo Pupin – njegov život i njegovo delo“ romansijerska monografija (11. dopunjeno izdanje, 2024).

Božić, M.: *Pupinovi patenti – njegova filozofija*, Fond „Mladen Selak“ i „Vlatacom“, Beograd, str. 78-93.

PUPIN – OSNIVAČ AMERIČKO-SRPSKOG UDRUŽENJA

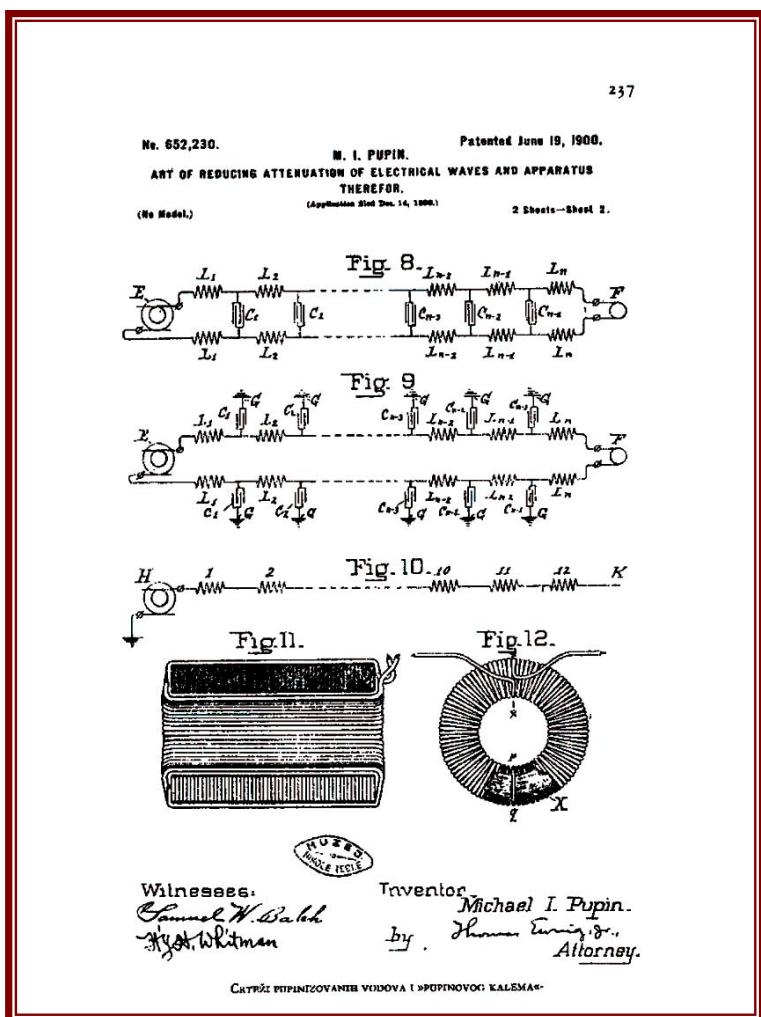


Prof. dr Mihajlo Pupin, sa saradnicima Američko-Srpskog udruženja



Veliki prijatelj naučnika Pupina, bio je i episkop dr Nikolaj Velimirović (slika desno), u sredini: Varvara Pupin, levo Mihajlo Pupin, 1916. godine.

EPOHALNO OTKRIĆE – PUPINOVİ KALEMOVI



Za ovaj svoj patent naučnik Pupin je zaradio ondašnjih 1.000.000 dolara, koji odgovara današnjem iznosu od 20.000.000 dolara. Takođe, ostali izumi velikog naučnika doprineli su rastu njegovog bogatstva, od koga je on veliki deo donirao univerzitetu Kolumbiji, rodnom Idvoru, crkvama, manastirima, pa i državama.

PUPINIZACIJA – POVEZIVANJE KONTINENATA
(Pupinovi kalemovi – doprinos komunikacijama naše planete)



Po uputstvima slavnog naučnika dr Mihajla Idvorskog Pupina, postavljanjem *Pupinovih kalemova* na tačno određena mesta između telefonskih kablova, uveliko se smanjilo slabljenje telefonskih struja. Pravo korišćenja patenata naučnika Pupina su odmah od njega otkupile mnoge poznate svetske firme, a među njima su bile i "Filips", kao i "Simens-Halske".

PUPINIZACIJA – VELIKI DOPRINOS ČOVEČANSTVU



Radostan događaj desio se i za Evropu 1902. godine, kada su između gradova Berlina i Potsdama postavljeni prvi *Pupinovi kablovi* u dužini od 32 km. Mreža Pupinovih kablova počela se širiti po svim kontinentima. Ekspanzija izuma prof. dr Mihajla Pupina donela je i njemu lično ogromno bogatstvo na bankarskom kontu u SAD. Čovek koji je doprineo boljem povezivanju ljudi na svim kontinentima Zemljine kugle, bio je i veliki dobrovor, donator širokih razmera i humanista, a nadasve je pomagao svoj srpski narod, svugde na nemirnom Balkanu, a jedno od najvećih dela učinio je za svoj narod – velikim uticajem radi zaštite teritorije srpskog dela Banata, koji je učinio koristeći bliske veze sa predsednikom SAD Vudroom Vilsonom, tako da je ogromna naučna harizma prof. dr Mihajla Pupina bila od velikog značaja za njegovu popularnost širom sveta.

NAUČNIK KOJI JE SPOJIO KONTINENTE, A OD SVOJIH STUDENATA STVARAO NOBELOVCE



Kada je započela epoha *Pupinizacije*, naučnik prof. dr Mihailo Idvorski Pupin je svoju dragocenu teoriju proverio na *Specijalnom vodu*, koji mu je poslužio za prenos telefonskih signala što su se prostirali preko dugih specijalnih kablova, i time svojim genijalnim izumom zaprepastio svetske naučne rangove. Profesor Pupin je od svojih najboljih studenata stvarao naučnike ali i nobelovce, kao što su neki od njih: prof. dr Edvin Hauard Armstrong, prof. dr Oberland Milikin, prof. dr Isidor Rabi, i drugi...

Moga profesora Pupina uzeo bih kao primer vrline, visokog uma, velikog Amerikanca i velikog potomka Srbije...

Prof. dr ISIDOR RABI
dobjitnik Nobelove nagrade za fiziku 1944. godine, i jedan od najboljih Pupinovih studenata

NA KOLEDŽU KOLUMBIJA U NJUJORKU
(Doprinosom Pupina – izgrađen hol za eksperimentalnu fiziku)



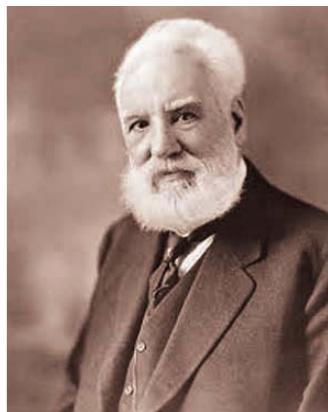
Jedna od zgrada koledža Kolumbij u Njujorku. Na slici je velelepni hol za eksperimentalnu fiziku (iznutra i spolja), izgrađen ličnom inicijativom profesora doktora Mihajla Pupina, koji je tu bio cenjena rukovodeća ličnost, predsednik Univerzitetskog kluba koledža Kolumbij u Njujorku, i redovni profesor univerziteta do kraja 1929. godine, kada se penzionisao.

PODRŠKA PUPINU NAJBOLJEG KOLEGE SA KOLEDŽA KOLUMBIJA U NJUJORKU



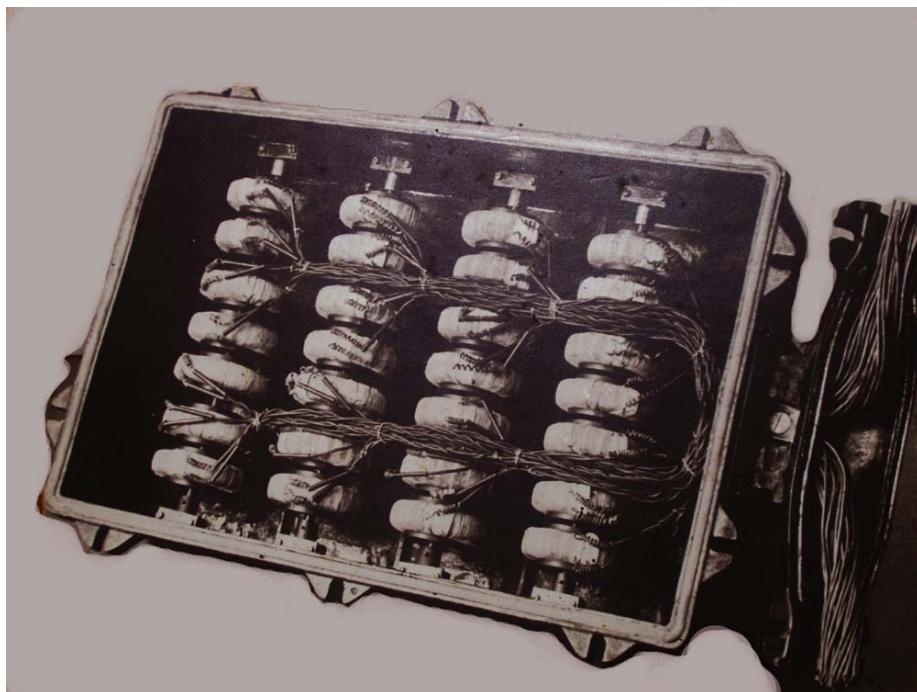
Prof. dr Vilijams Džekson (1862-1937), najbolji drug i kolega naučnika prof. dr Mihajla Pupina, sa koledža Kolumbija u Njujorku. On je rođeni brat Sare Katarine Džekson, supruge naučnika Mihajla Pupina, sa kojim je studirao na Kolumbija univerzitetu (odsek orijentalistike). Bio je instruktor za anglosaksonski i iranski jezik. Posle magistrature doktorirao je na Univerzitetu u Haleu (1887-1889), postao je vanredni profesor engleskog jezika i književnosti, a 1895. godine i redovni profesor na Kolumbija univerzitetu u Njujorku, da bi potom bio šef katedre za indo-iranske jezike. U periodu od 1903-1918. godine posvetio se istraživanju obilazeći Orijent i centralnu Aziju. Napisao je više naučnih dela i putopisnih knjiga, a jedna od najpoznatijih je Džeksonova gramatika Avestana. On je kao najbolji drug, kolega i šogor naučnika Pupina – podržavao njegov naučni rad i bio je veliki oslonac u životu u vreme zdravstvene krize njegovog zeta i gubitka rođene sestre Katarine Džekson Pupin, koja je preminula od mišje groznice u Njujorku 25. aprila 1896. godine.

PUPINOVA SARADNJA SA GREJAMOM BELOM



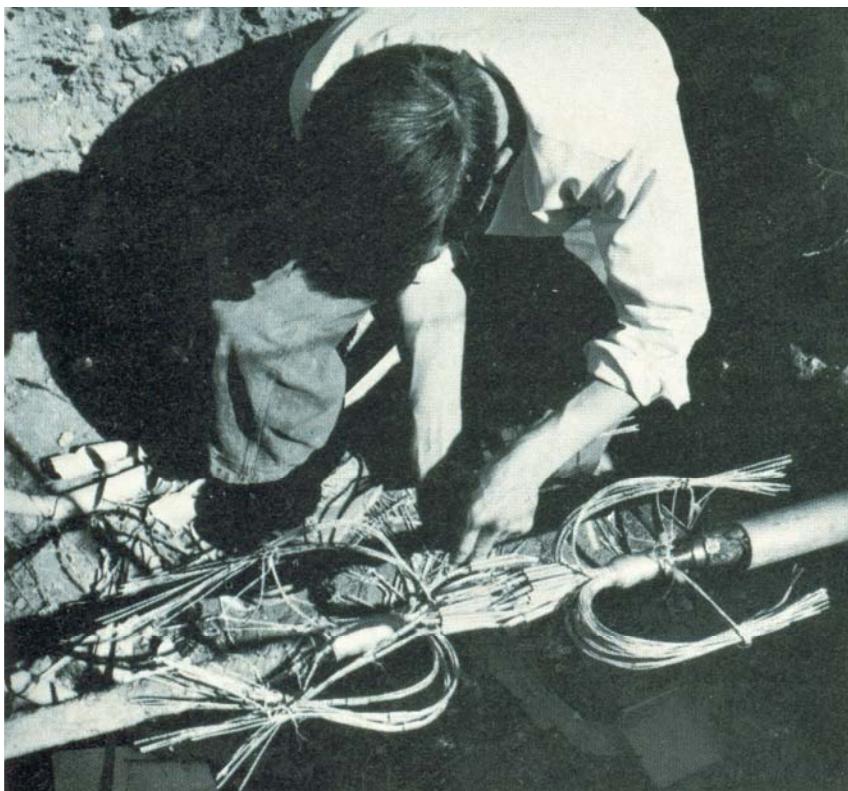
Na gornjoj i donjoj slici levo: Aleksander Grejam Bel (1847-1922), engleski fiziolog i učitelj govora gluvih. Kada je prešao u Severnu Ameriku, pronašao je i usavršio prvi telefon i patentirao ga u Bostonu 1876. Osnovao je tad i vlastitu kompaniju „Bell Telephon Co“. *Ali, tek sa izumom Mihajla Pupina (pupinovi kalemovi), koje je srpski naučnik Pupin patentirao 19. juna 1900. godine – Belov telefon je postao moćno sredstvo telekomunikacija.* Na donjoj slici desno: prof. dr Mihajlo Pupin u Belovoj kompaniji, tokom razgovora sa glavnim Belovim inženjerima telefonije.

PUPINOVI KALEMOVI – GENIJALNI IZUM
(Bez njih bi Belov telefonski aparat imao male mogućnosti)



Pupinovi kalemovi, izum koji je unapredio čovečanstvo od 1900. godine. Naučnik prof. dr Mihajlo Pupin, proizveo je svoje kalemove u vreme kada je daljinska telefonija bila onemogućena. To je bilo rafinirano Pupinovo rešenje i prava dominacija nad sistemom „rešenja tehnike primenom snaže“. Bez Pupinovog otkrića – ne bi bilo ni afirmacije Grejama Bela i njegovog telefonskog aparata, kao i cele grane radiotelefonije u svetu.

PUPINIZACIJA – DOPRINOS ČOVEČANSTVU
(Uspon telefonije u prvim godinama XX veka)



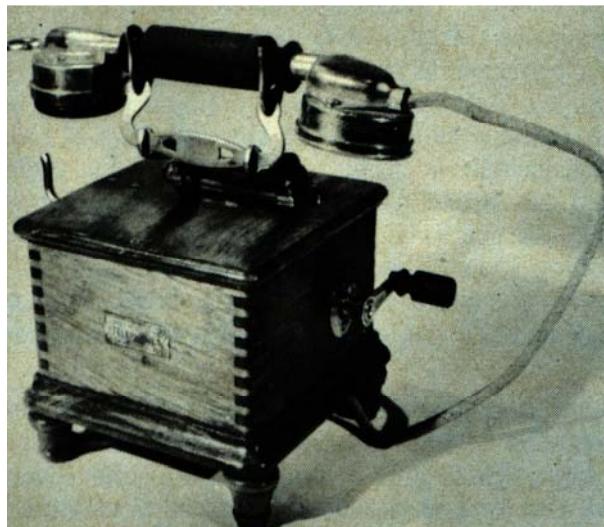
Umetanje *Pupinovih kalemova* između telefonskih kablova

ERA PRVIH TELEKOMUNIKACIJA U SVETU



Telefonski aparati iz 1910. godine, bez brojčanika

PUPINOV DOPRINOS TELEFONIJI
(Prvi telefonski aparati u svetu)



Model luksuznijeg aparata iz Pupinovog vremena, 1910. godine



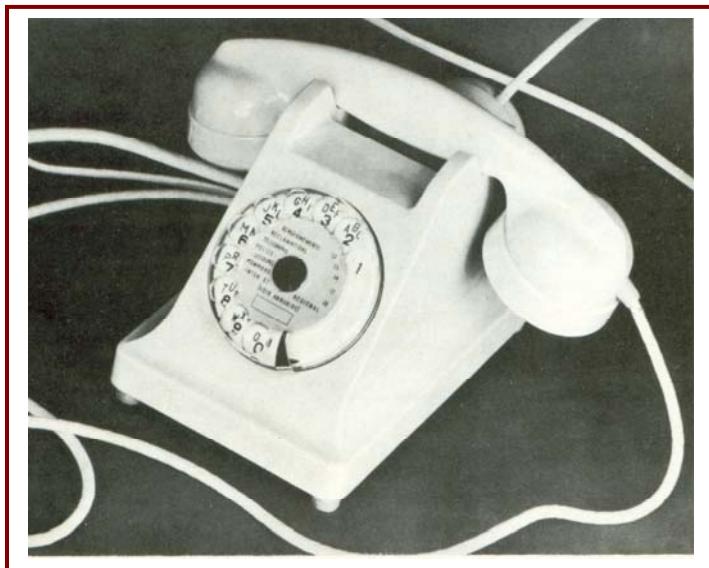
Telefonski aparat zvani „Skelet“ ili „Žaba“, Budimpešta, 1910.

PUPINIZACIJA – VEZA MEĐU KONTINENTIMA



Prenosni telefonski aparat sa brojčanikom, model iz 1924. godine

DOBRE TELEKOMUNIKACIJE I VRSTAN DIZAJN



Luksuzniji prenosni model telefonskog aparata, 1934. godine



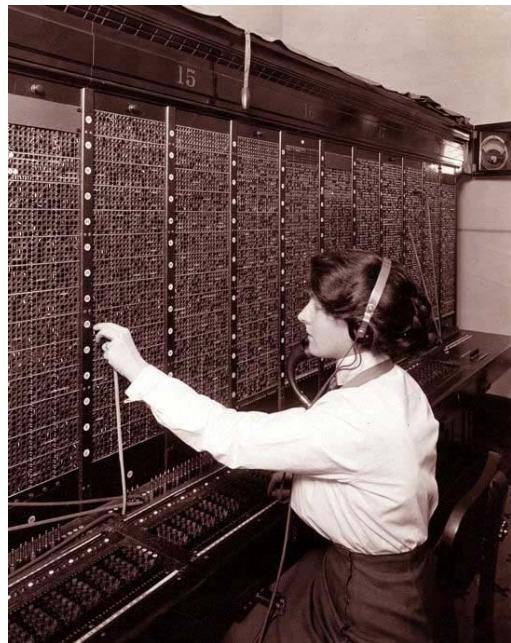
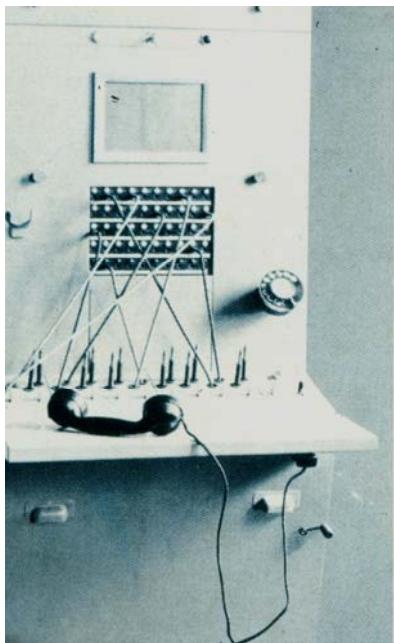
Telefonski aparat (prenosni) krajem XX veka

U TELEFONSKIM CENTRALAMA PROŠLOG VEKA



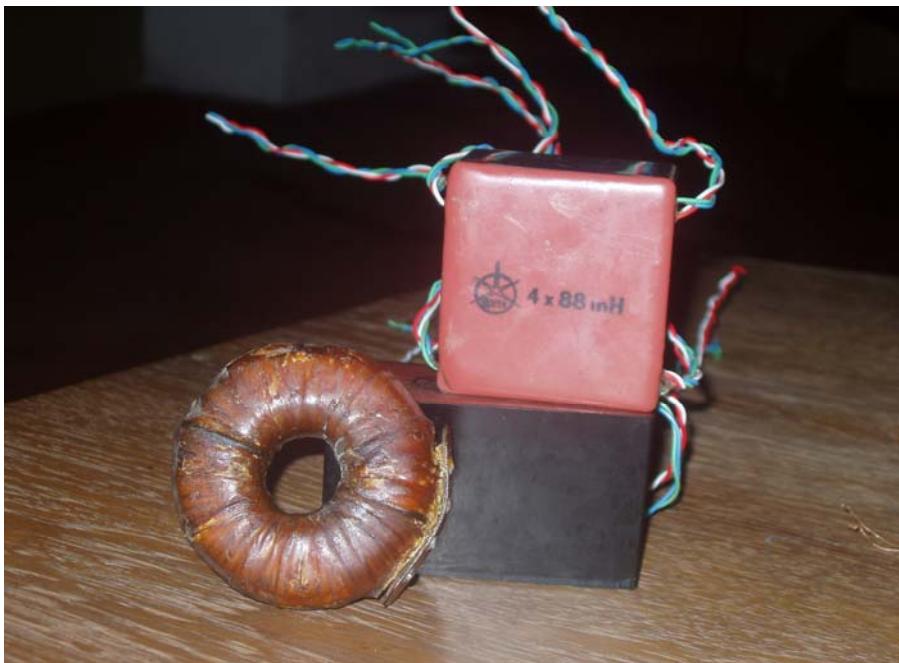
Telefonistkinje u telefonskim centralama iz 1930-1932. godine. Na slikama prikaz ambijenta centrala, koje sadrže lokalne baterije (lokalna čepišta).

EPOHALNA NAUČNA OTKRIĆA PUPINA I BELA



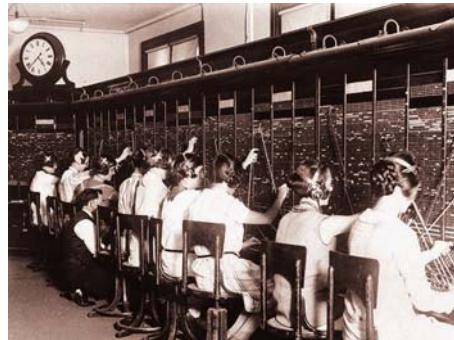
Telefonska centrala sadrži veliki broj releja. Na slici (levo) je telefonska centrala (8+40), što znači da se četrdeset preplatnika povezuje preko 8 linija koje su vezane za telefonsku mrežu. Aleksander Grejam Bel, škotski izumitelj telefona, i veliki genije profesor doktor Mihajlo Idvorski Pupin, sa njegovom epohom *pupinizacije*, združeni, unapredili su svetsku nauku.

PUPINOVI KALEMOVI STIGLI U EVROPU



Na slici razne vrste Pupinovih (indukcionih) kalemova
(Iz Muzejskog kompleksa „Mihajlo Pupin“ u selu Idvor, snimak autora knjige)

OD MULTIPLIKACIONIH CENTRALA PROŠLOG VEGA DO SAVREMENE FIKSNE I MOBILNE TELEFONIJE



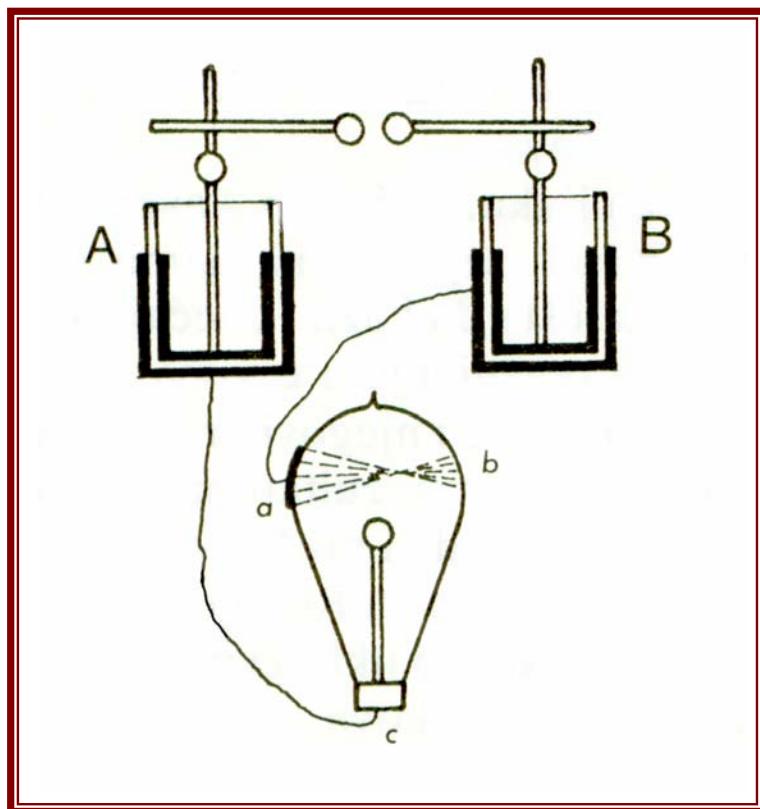
Telefonistkinje, snimljene na radnom mestu na centrali sa multiplikacionim poljima. Slikano u ambijentu centrala iz prve polovine XX veka.



Početak XXI veka, dao je novi impuls proizvodnji savremenih uređaja iz područja telekomunikacija: pojavili su se fiksni telefoni sa memorijom, a potom manji i moćniji mobilni telefoni (bez antena). Današnje savremeno doba doživljava i ekspanziju najmodernijih mobilnih telefona Android i Smart tehnologije, sa jačom memorijom i velikim izborom aplikacija.

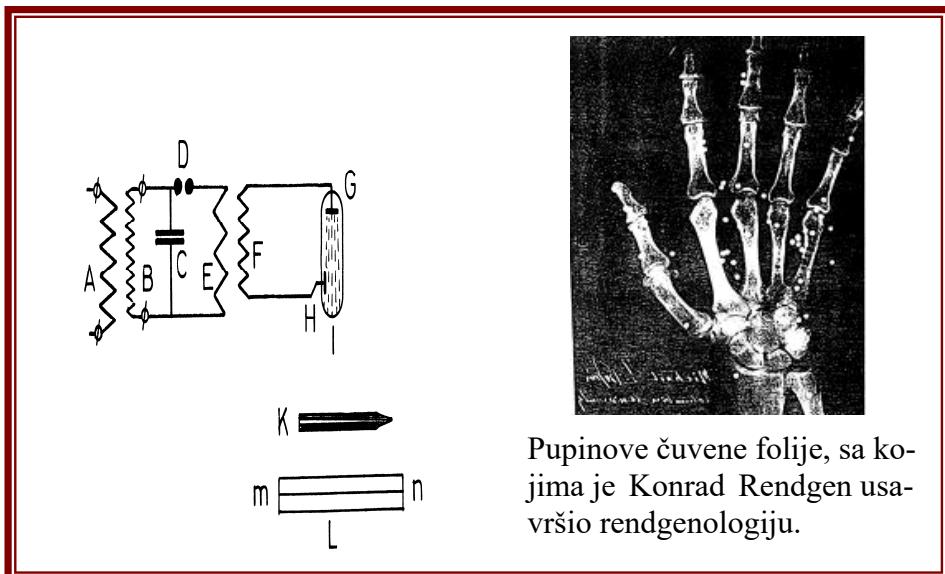
(Snimci autora ove knjige dr Milivoja Došenovića, iz 2020. godine).

X-ZRACI – PUPINOVO POLJE ISTRAŽIVANJA



Na slici je prikazan izgled aparature koju je koristio naučnik profesor doktor Mihajlo Pupin za dobijanje X-zrakova. Šema objašnjava da je kao izvor napajanja služila Holcova elektrostatička mašina: A i B su lajdenske boce, a C je cev koja je služila za proizvodnju X-zrakova. Opis aparature i njene primene, naučnik Mihajlo Pupin je obelodanio 11. februara 1896. godine, u članku *Roentgen Rays, Electricity, USA*.

NAUČNIK PUPIN DOPUNJUJE RENDGENA



Pupinova aparatura i njena kompletna veza za dobijanje X-zrakova: A i B su indukcioni kalem, C je lajdenska boca, D – varničar, E i F – oscilatorni transformator, G i H – cev sa razređenim gasom, K – predmet koji se snima, dok je m,n – film uvijen u neprozirni papir. Ovo je Pupin obelodanio 14. februara 1896. godine. Desno je snimak Pupinove šake, pomoću rendgentskih folija, koje je naučnik prof. dr Mihajlo Pupin* projektovao na koledžu Kolumbija.

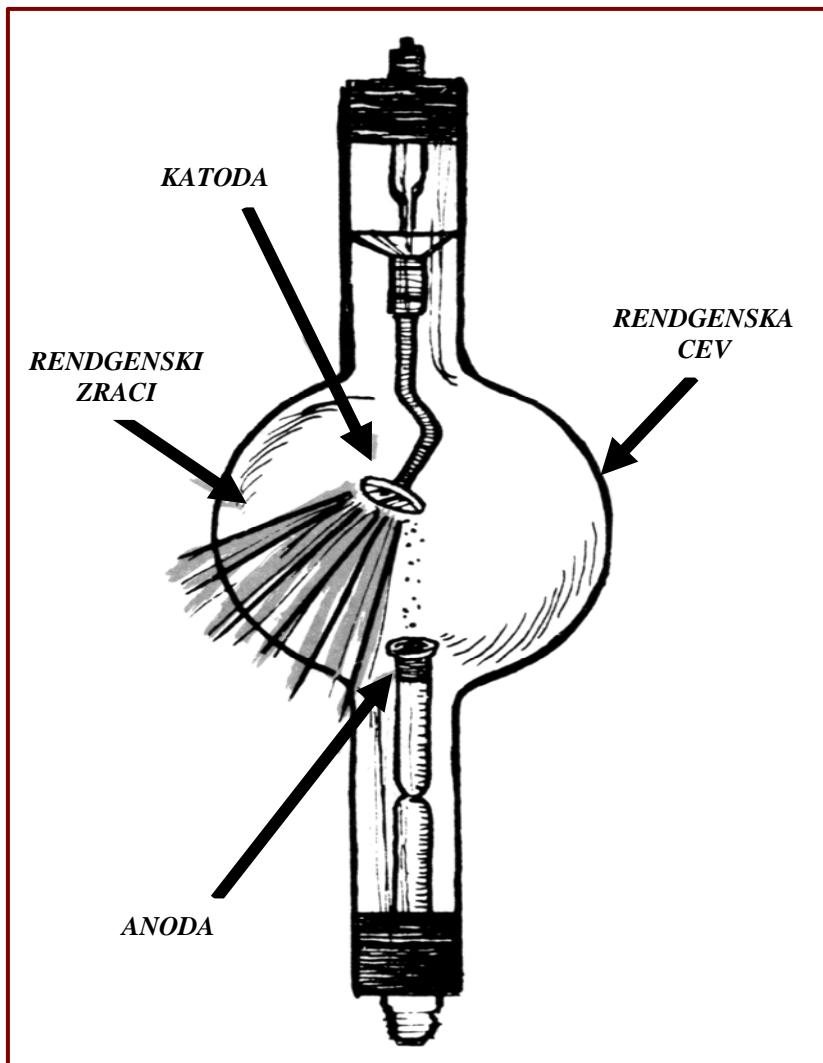
*Savremena nauka nije ni do danas dala egzaktan odgovor – ko je zapravo više pomogao doktoru Vilhelmu Konradu Rendgenu: naučnik Nikola Tesla ili naučnik prof. dr Mihajlo Pupin? Oba svetska naučnika srpskoga roda, bavili su se sličnom temom: „prva fotografija X-zracima“, kao i rengentskim folijama. Činjenica je da je naučnik Nikola Tesla počeo 1894. godine prvi da se bavi X-zracima, vakumskom cevi i senčnim grafikama. Lično se Tesli zahvalio i dr Konrad Rendgen na tom otkriću, čija zahvalnica postoji u Muzeju Nikole Tesle u Beogradu. Nažalost, 13. marta 1895. godine, izgoreće Teslina laboratorija u Južnoj petoj aveniji u Njujorku i u njoj sve skice u vezi sa Teslinim X-zracima. Naučnik Mihajlo Pupin, takođe je istraživao X-zrake, ali je, videvši snimljene folije svoje lobanje i skeleta – bukvalno doživeo nervni slom (1896), pa je lično svom velikom prijatelju iz Norfolka, lekaru Njujorške Bolnice dr Frederiku Šepardu Denisu rekao: „Ne, ne želim da se bavim X-zracima, i ne želim to da patentiram, a sve rezultate u vezi sa tim – želim da uništим“. Pošto je naučnik Rendgen već imao saznanja (od Tesle i Pupina) o X-zracima, on je pronašao slavni aparat *renGEN*, ali iz poštovanja prema naučniku Tesli (pa i Pupinu), dr Konrad Rendgen se odrekao Nobelove nagrade za svoj aparat (1901), koji nikad nije patentirao, a ceo novčani iznos koji je dobio – uplatio je svome Univerzitetu u Cirihu...

PUPINOVI NAUČNI SAVREMENICI



Slavni istraživač dr Vilhelm Konrad Rendgen (1845-1923), nemački naučnik i fizičar. Otkrio je rendgenske X-zrake, dobitnik je Nobelove nagrade za fiziku 1901. godine. Naučnik srpskog porekla dr Mihajlo Pupin je takođe dao veliki doprinos rendgenologiji u vidu bolje primene X-zraka, kao i u vidu novih srodnih otkrića do kojih je došao posle Rendgena.

USPON NAUKE – ZA DOBROBIT MEDICINE



Prikaz preseka *Rendgenske cevi* sa njenim sadržajem

PUPINOVI NAUČNI SAVREMENICI – NIKOLA TESLA



GENIJE ELEKTROTEHNIKE – NIKOLA TESLA

(Portreti-reprodukciјe slikara Save Stojkova, Sombor, 1999)

Nikola Tesla (1856-1943), najveći svetski genije elektrotehnike, naučnik koji je poboljšao život ljudima na celoj planeti, sa bezbroj svojih neprocenjivih i epohalnih otkrića. Nikola Tesla je imao komunikacije sa naučnikom profesorom dr Mihajlom Idvorskim Pupinom. Međutim, došlo je do određenog razilaženja između dva slavna naučnika srpskoga roda, da bi pred svoju smrt, u bolesničkoj postelji, naučnik Mihajlo Pupin želeo da poslednji put vidi svoga kolegu i Srbina Nikolu Teslu* i da mu stegne ruku. Naravno, Nikola Tesla je odmah otisao da poseti svoga obolelog kolegu i da ga vidi u njujorškoj bolnici. Bilo je to početkom marta 1935. godine. Takođe, Tesla je prisustvovao i Pupinovoj sahrani na groblju Vudlon u Bronksu, zajedno sa svojim asistentom Džordžom Šerfom.

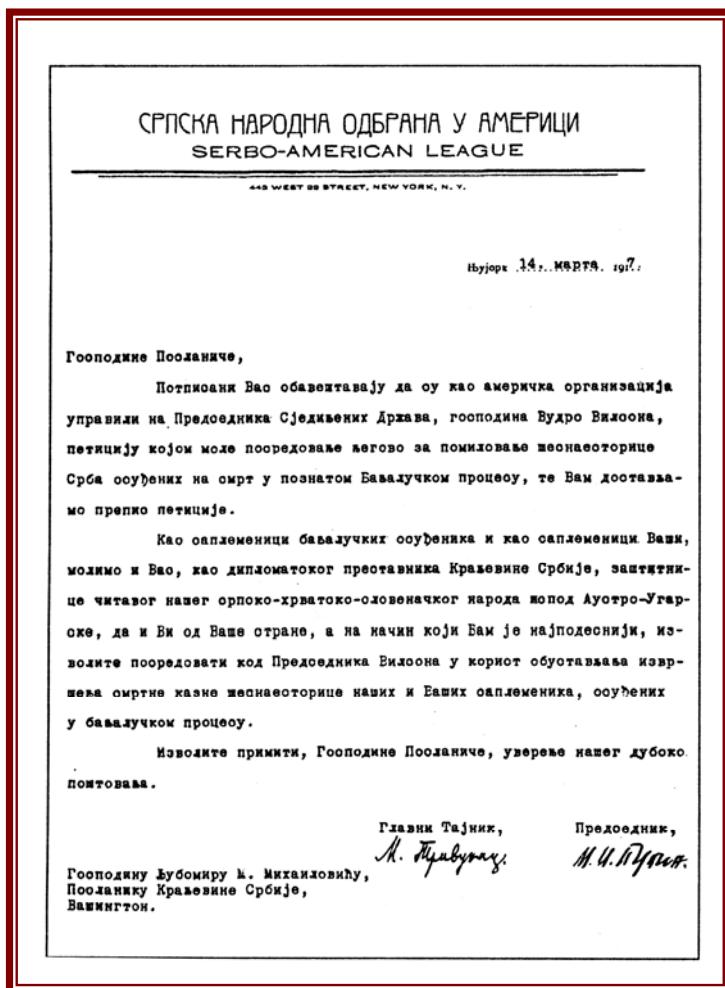
* Iz određenih izvora se došlo do podataka, da je Nikolu Teslu ubedio da ode i da vidi Pupina na umoru, i da mu prisustvuje sahrani – Teslin dobar prijatelj Srbin Miloš Tošić, koji je nekada bio konzul Jugoslavije u Njujorku. M. Tošić je čovek koji je uspeo da pomiri dva slavna svetska i srpska naučnika, koji nisu komunicirali skoro tri decenije.

PUPINOVI NAUČNI SAVREMENICI – MARIJA KIRI



Nobelovac dr Marija Skłodowska Kiri (1867-1934), poljskog porekla, ali prešla na studije u Francusku i doktorirala na Sorboni. Udata za francuskog naučnika nobelovca dr Pjera Kirija, koji je poginuo u saobraćajnoj nesreći na ulici u Parizu. Marija Kiri je dobila dve Nobelove nagrade, za hemiju samostalno i za fiziku zajedno sa dr Anri Bekerelom. Otkrila je radijum i polonijum. Njeni naslednici su nobelovci kćerka dr Irena Žolio Kiri i njen zet dr Frederik Žolio, koji su nažalost rano preminuli kao i Marija Kiri, od posledica zračenja u svojim laboratorijama u Parizu.

VAŽNE PUPINOVE PREPISKE
(Naučnik Pupin – predsednik Srpsko-američke lige)



Angažovanost naučnika Mihajla Pupina za zaštitu svoga naroda

PUPINOV PRIJATELJ – PREDSEDNIK AMERIKE



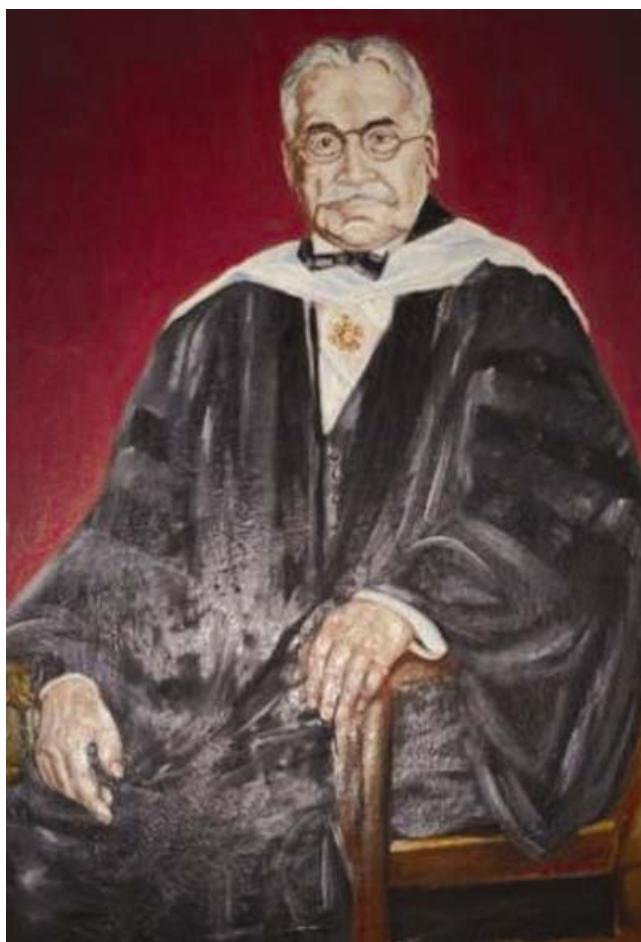
Državnik i političar Vudro Vilson (Woodrow Wilson), rođen 1856, a umro 1924. godine. Bio je profesor i rektor Univerziteta Priston, pa guverner države Nju Džersi. Bio je američki predsednik u periodu od 1913. do 1924. godine i jedan od vođa Demokratske stranke. Izuzetno je poštovao naučnika prof. dr Mihajla Pupina i njegov istraživački rad. Borio se za načela uspostavljanja svetskog mira. Naročito se zlagao da Austro-Ugarska prizna autonomiju narodima koji su živeli na tom prostoru. A povodom tog pitanja predsednik Vislon je uvažavao argumente naučnika dr Mihajla Pupina, koji je bio predsednik Univerzitetskog kluba i redovni profesor eksperimentalne fizike na prestižnom koledžu Kolumbija u SAD, da se konkretno pomogne srpskom narodu koji je tada živeo pod vlašću Austro-Ugarske.

PUPINOVI NAUČNI SAVREMENICI – HENRI FORD



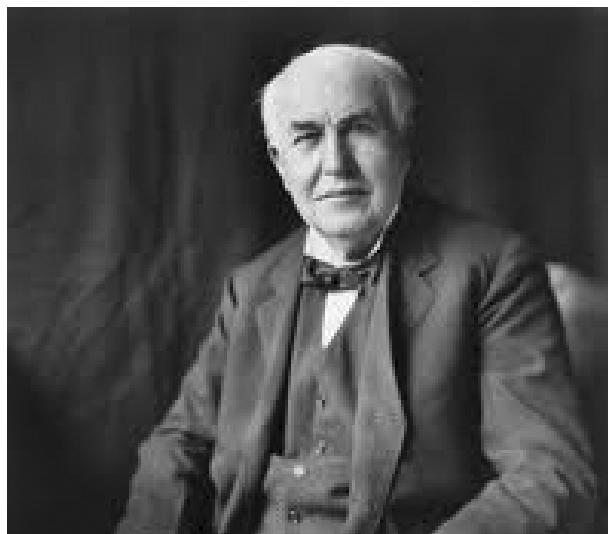
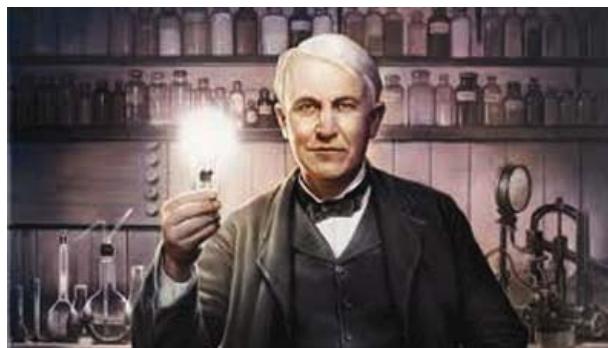
Henri Ford (1843-1947), severnoamerički industrijalac, pronalazač i istraživač. Prvi je u svetu pokrenuo lančanu proizvodnju automobila, epohalnu „Fordizaciju“. Osnivač je jedne od najpoznatijih svetskih kompanija za proizvodnju automobila pod imenom „Ford“, koja je smeštena u Detroitu i Dearbornu, u saveznoj državi Mičigen (SAD). Njegovi modeli marke „Ford“, među najboljim su automobilima na svetu, počev od najslavnijeg modela „T“ (iz 1899), zatim „Ford-Taurus“, „Ford-Mustang“, „Ford-Taurus kupe“, „Ford-Kortina“, „Ford-Kapri“, „Ford-Granada“, „Ford-Eskort“, „Ford-Kabriolet“, „Ford-Fiesta“, „Ford-Orion“, „Ford-Sijera“, „Ford-Mondeo“, „Ford-Fokus“, „Ford-Lagarta“ (prvi guseničar). Konstruktor je i svog prvog traktora „Fordson“, a zajedno sa Hari Fergusonom izumio je i čuveni traktor „Ferguson“, koji se proizvodio u Crvenoj Reci, nedaleko od Detroita. Na slici: Henri Ford (portret u sredini), i gore desno: sa svojom suprugom Klarom Brant Ford, na ulici Detroita – zajednička vožnja u prvim benzinskim kočijama, koje je Henri Ford izumio 1896. godine.

PUPIN NA ČELU UNIVERZITETSKOG KLUBA



Prof. dr Mihajlo Idvorski Pupin, portret iz 1923. godine kao predsednik Univerzitetskog kluba (University of New York). Dobivši tu čelnu funkciju da bude rukovodeći čovek jedne od najpoznatijih naučnih grupacija u svetu, naučnik Pupin je time izborio više prostora za popularizaciju naučnih oblasti kojima se bavio za dobrobit celog čovečanstva.

PUPINOVI NAUČNI SAVREMENICI – TOMAS EDISON



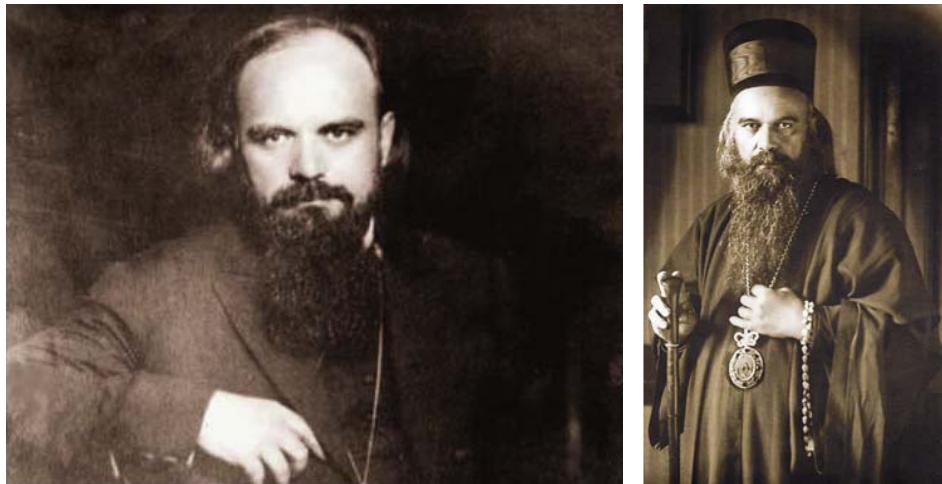
Američki naučnik Tomas Alva Edison (1847-1931), severnoamerički tehničar i pronalazač. Objavio je veći broj patenata iz elektrotehnike. Prvi je pronašao sijalicu sa ugljenim vlaknom, zatim osnovao ugledno preduzeće za proizvodnju sijalica, koje je preraslo u veliku multikompaniju "Edison" u SAD, sa ograncima u celom svetu. Bio je savremenik naučnika dr Mihajla Pupina i veoma cenio njegov naučnoistraživački rad. U 1920. godini dr Mihajlu Pupinu dodeljeno je najveće priznanje Edisonova medalja.

NAJVEĆA SVETSKA ODLIČJA MIHAJLU PUPINU
(Edisonova medalja)



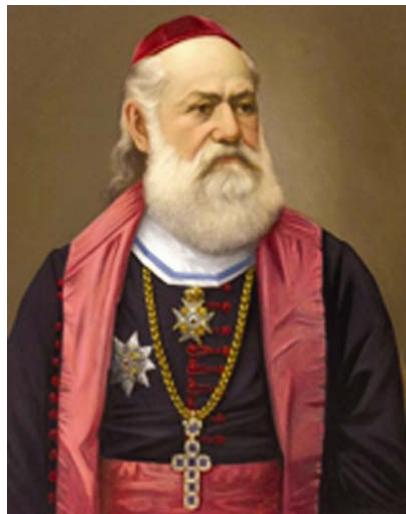
Naučnik prof. dr Mihajlo Idvorski Pupin dobitnik je velikog broja najvećih svetskih priznanja, diploma, medalja i počasnih doktorskih titula sa univerziteta širom sveta. Pupinov rad je veoma cenjen na mnogim svetskim uglednim koledžima. Jedno od najvećih odličja je M. Pupin dobio u vidu *Edisonove medalje* (The Edison Medal of the American Institute of Electrical engineers), godine 1920. Na slici: prednja i zadnja strana medalje.

DUHOVNA PODRŠKA NAUČNIKU PUPINU
(Episkop žički dr Nikolaj Velimirović)



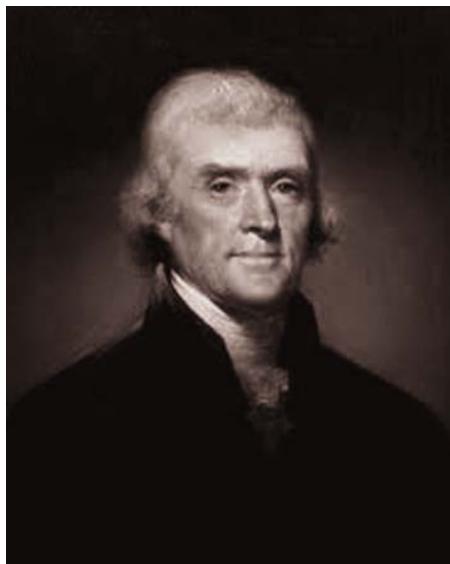
Episkop žički dr Nikolaj Velimirović (1880-1956), rođen u selu Leliću od roditelja Dragomira i Katarine (devojačko Filipović). Posle osnovne škole, gimnazije u Valjevu i Bogoslovije u Beogradu, diplomirao na Starokatoličkom bogoslovskom fakultetu u Bernu (Švajcarska), gde je 1908. godine odbranio i doktorsku disertaciju, zatim je odbranio još jedan doktorat u Ženevi, potom se zamonašio u manastiru Rakovica, a posle toga po želji mitropolita Srbije Dimitrija odlazi u carsku Rusiju, zatim u Englesku i Ameriku. Osvrćući se na svoju misiju u Americi u toku Prvog svetskog rata, dr Nikolaj Velimirović je zapisao: „*Kada sam bio u Americi, poslat sam od Srpske vlade da posetim mnogobrojne jugoslovenske kolonije u ovoj zemlji, te da našem narodu objasnim značaj titanske borbe, koju je vodila malena Srbija sa velikom Austrijskom carevinom. Svojim mnogobrojnim rezolucijama narod jugoslovenski tada se izjasnio za Srbiju i njene ideale.*“ Odlazio je u Norfolk u posete svome prijatelju, naučniku Pupinu, dajući mu veliku duhovnu i moralnu podršku, i sa kojim se dopisivao sve do Pupinove smrti. Pre izbora za episkopa jeromonah Nikolaj bio je suplent Bogoslovije svetoga Save u Beogradu. Sveti arhijejski sabor Kraljevine Srbije izabrao ga je za episkopa žičkog 1919. godine, pa episkopa ohridskog. Za vreme Drugog svetskog rata bio zatočen u Vojlovici kod Pančeva, pa deportovan u logor Dahau, koji su oslobodili Amerikanci 8. maja 1945. Posle toga je dr Nikolaj Velimirović napustio Jugoslaviju i otišao u Libertvil (SAD), gde je bio profesor u Srpskoj bogosloviji, predavao je i u Njujorku, Džordanvilu, Saut Kananu u Pensilvaniji. Umro je u SAD, a mošti su mu prebačene iz Libertvila u rodni Lelić 1991. godine.

PUPINOVI SAVREMENICI – ZADUŽBINARI



Patrijarh srpski Georgije (Đorđe Branković), rođen 13. marta 1830. godine u mestu Kulpin (Bačka), od oca Timotija Brankovića, paroha kulpinskog, i majke Jelisavete, rođene Bikar. Gimnaziju je završio u Vrbasu, a Bogosloviju u Sremskim Karlovcima. Pre rukopołożenja radio je kao podbeležnik u Senti, da bi postao okružni protoprezbiter somborski. Posle uspešnog službovanja izabran je za episkopa Eparhije temišvarske, a nakon primanja monaškog čina u manastiru Kovilj za episkopa su ga posvetili 14. jula 1882. godine patrijarh German i episkop budimski Arsenije i bački Vasilijan. Za patrijarha je izabran 1. maja 1890. S obzirom da je patrijarh Georgije dolazio iz tzv. belog sveštenstva, nisu se njegovom izboru odmah obradovali nastojatelji sremskih manastira. Ipak, veoma brzo su promenili mišljenje o novom patrijarhu onog časa kada su prilikom njegovog ustoličenja počeli da se obnavljaju svi fruškogorski manastiri i crkve. Evo još nekih dobrodelnih dela koja je učinio patrijarh Georgije: otvara monašku školu u manastiru Hopovo, podiže Patrijaršijski dvor u Sremskim Karlovcima koji prerasta u školu za arhijereje i ubrzo ona dobija fakultetsko uređenje kao Karlovačka bogoslovija, gde se uvode novi udžbenici. Patrijarh Georgije pokreće list *Srpski sion*, inicira i Brankovo kolo u Sremskim Karlovcima u kojima podiže monumentalne zgrade, izgradio i građevine Učiteljske škole u Somboru, dok je u rodnom Kulpinu ozidao osnovnu školu i dao joj 30 jutara zemlje. Darovao je mnogobrojne priloge i ličnu ogromnu pomoć. Umro je 17. jula 1907. godine u Sremskim Karlovcima i sahranjen u Svetovavedenijskom hramu.

PUPINOVA BRIGA ZA OBESPRAVLJENE U SVETU



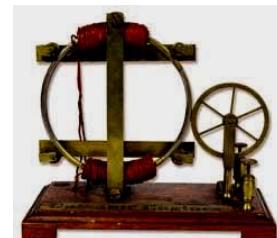
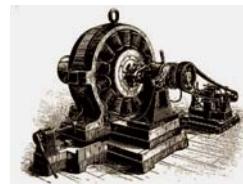
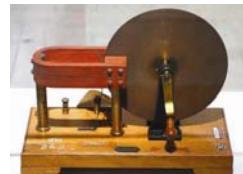
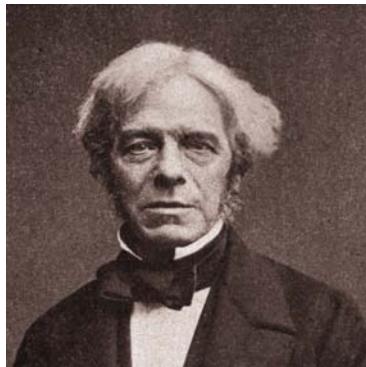
Tomas Džeferson



Harijet Bičer Stouv

Tomas Džeferson (1743-1826), severnoamerički državnik, prvi je pustio na slobodu svoje robe odmah po nezavisnosti SAD 1776. Uspeo je da izdejstvuje ukidanje crnačkog ropstva. Bio je guverner Virdžinije i lični sekretar predsednika Džordža Vašingtona. Od Napoleona je za SAD kupio državu Luizijanu. Prvi je osnivač Demokratske stranke u SAD. Njegovim likom i delom se nadahnjivao mladi naučnik Mihajlo Pupin, kao i delima poznate američke književnice Harijet Bičer-Stouv, koja se kao i državnik Džeferson (ali literalno) borila za oslobođenje crnačkih robova. Delo književnice Harijet Bičer-Stouv (1811-1896), kao što je *Čiča-Tomina koliba*, posebno je nadahnjivala je i inspirisala mладог и тада будућег naučног genija Mihajla Pupina.

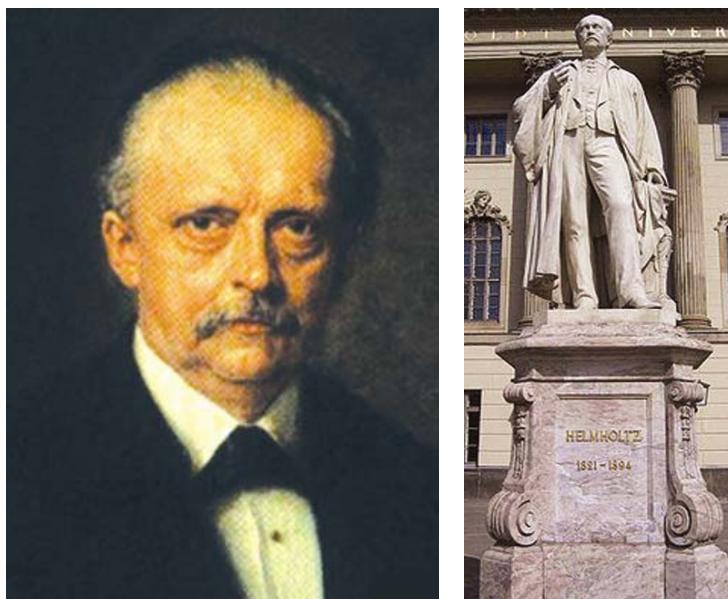
FARADEJEVI ZAKONI
(Nadahnuće za doktorske studije Mihajla Pupina)



Faradejevi motori i dinamo mašine iz 1832. godine.

Majkl Faradej (1791-1867), engleski fizičar i hemičar; otkrio zakon elektromagnetske indukcije. Tokom 1833. godine otkrio dva osnovna zakona elektrolize (Faradejeve zakone elektrolize), koji su postali osnov elektrohemije; udario je temelje novom učenju o fizičkom polju, zasnovanom na materijalnoj sredini i njenom značaju, kao veoma važnih otkrića u hemiji. Naučnik i istraživač Majkl Faradej (1791-1867), engleski fizičar i hemičar; otkrio zakon elektromagnetske indukcije. Godine 1833. otkrio je dva osnovna zakona elektrolize (Faradejeve zakone elektrolize), i oni su postali osnov elektrohemije. Faradej je udario temelje novom učenju o fizičkom polju, zasnovanom na materijalnoj sredini i njenom značaju. Takođe, on je dao otkrića u hemiji itd. Naučnik Mihajlo Pupin je marljivo proučavao sva dela istraživača i naučnika Majkla Faradeja.

SA UNIVERZITETA „FRIDRIH VILHELM“ U BERLINU



Prof. dr Herman Ludvin Ferdinand Helmholtc (1821-1894), jedan od najpoznatijih profesora na svetu, kojeg je posebno uvažavao naučnik Mihajlo Pupin, u vreme njegovih doktorskih studija na čuvenom nemačkom univerzitetu „Fridrih Vilhelm“ u Berlinu. Doktor Helmholtc je bio jedan od najpoznatijih naučnika XIX veka, koji je predavao u Kenesbergu, Hajdebergu, Bonu i Berlinu. Bavio se širokim poljem istraživanja: psihologijom, fiziologijom, optikom, hidrodinamikom, elektrodinamikom, termodynamikom, meteorologijom, geometrijom i medicinom. Dao je veliki naučni doprinos (konstruisao je Helmholcov rezonator). Prof. dr Herman Helmholtc je mladom naučniku i tadašnjem magistru Mihajlu Pupinu bio mentor na njegovoj odbrani doktorske disertacije u Berlinu 20. jula 1889. godine, dok su ostali članovi komisije bili profesori Kundt i Nernst. Tema doktorske disertacije magistra Mihajla Pupina bila je: „Osmotski pritisak i njegov odnos prema slobodnoj energiji“.

ISTRAŽIVAČ MAGNETIZMA I ELEKTRODINAMIKE
(Dr Andre Mari Amper)



Pariski i svetski naučni genije dr Andre Mari Amper (1775-1836), francuski fizičar i matematičar; bio je prvi osnivač elektrodinamike u svetu, kao i teorije magnetizma. Dao je mnoga dragocena dela iz fizike i matematike za dobrobit čovečanstva. Po njegovom imenu se zove jačina za merenje električne struje *amper* (A), zatim sprava *ampermeter* (instrument za merenje jačine struje), *amperčas*, *amper-sekunda*, *Amperov zakon* itd. Bio je redovni profesor na Politehnici i "College de France". Bavio se i filozofijom i dao i u toj oblasti plo-donosna naučna dela.

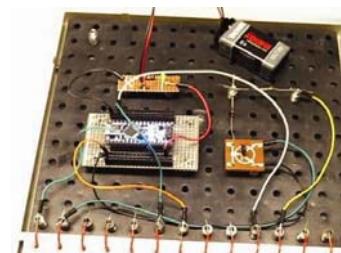
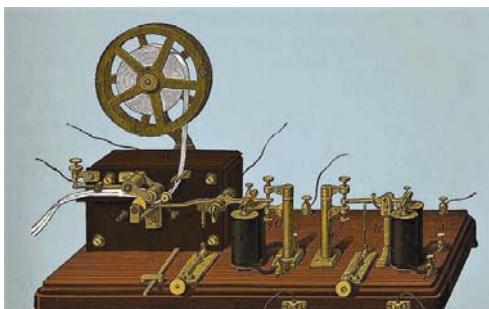
PRETEČA PRVOG TELEGRAFA U SVETU



Napoleon Bonaparta I
(1769-1821)

Omasovljenoj armiji tokom francuske revolucije, a kasnije i povećanje njihove pokretljivosti, zahtevali su izuzetna sredstva za signalizaciju, koja su ubrzo i pronađena. Prvo je to bio optički telegraf koji su, još u danima revolucije konstruisali K i A Šap (Claude i Abraham Chape). Njihov pronađenje isprva je bio nazvan tahigraf, a kasnije *Šapov telegraf*, koji je bio zasnovan na mehaničkom principu i sastojao se od većeg broja poluga čijom se kombinacijom moglo prenositi 196 znakova. Nakon tog pronađenja dekretom 1793. godine, koji je potpisao Robespjjer, povereno je braći Šap da uspostave telegrafsku liniju Pariz-Lil dugačku 250 km, sa 20 međustanicama u razmacima od po 8 km između svake. Od 1793. do 1798. godine uspostavljene su i ostale takve telegrafske linije: Pariz-Strasbur, Pariz-Brest, Pariz-Tulon, Pariz-Milano, Mec-Majnc. Nakon toga su braća Šap napravila pokretnu telegrafsku stanicu koju je veoma uspešno koristio car Napoleon Bonaparta. Pariz je tako uspeo da uspostavi vezu sa 29 gradova u celoj Francuskoj, a ubrzo zatim i u Evropi.

MORZEOV TELEGRAF IZ XIX VEKA (1838)



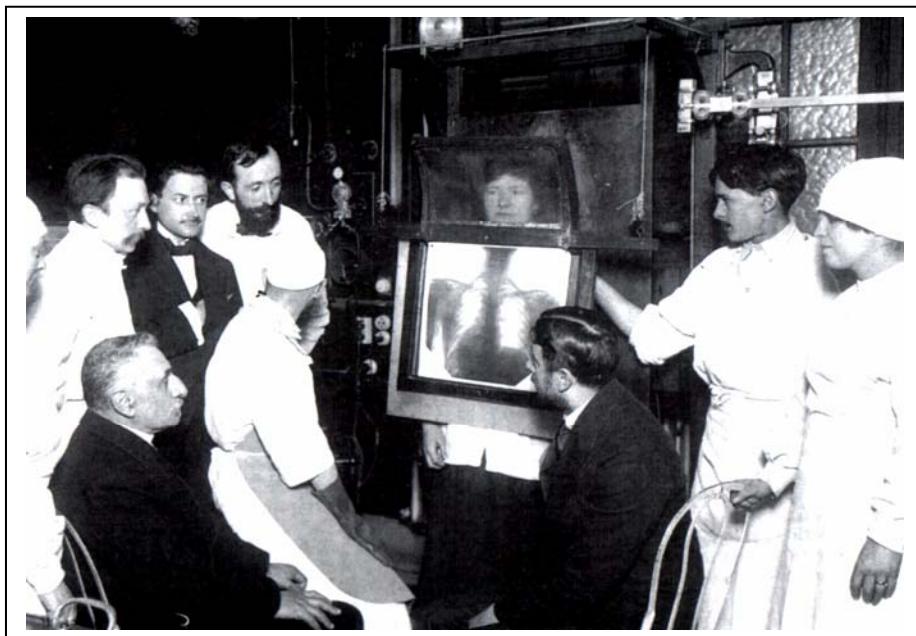
Na slici je prikazan *Morzeov telegraf* iz 1838. godine. Svet duguje otkriće pronalazača telegraфа Samjuela Morzea, kao i čuvene azbuke po njegovom imenu. Samjuel Morze je bio američki slikar i fizičar, koji se rodio u Čarlstaunu 1791. godine, a umro u Njujorku 1872. Zanimljivo je da je istraživač Morze više bio umetnik nego fizičar, jer se bavio slikarstvom i književnošću, ali se isprobao i u primjenjenoj fizici. Putujući tako na jednom prekoatlanskom brodu on je izmislio određene pravolinijske i tačkaste znake, *Morzeovu azbuku*. Početkom 1844. godine, uspostavljena je i prva telegrafska linija na svetu između Vašingtona i Baltimora. Sva idejna rešenja naučnika Samjuela Morzea danas su znatno usavršena, tako da postoji bežični telegraf koji umesto klasičnog žičanog napajanja strujom koristi elektromagnetske talase. Desno, dole: savremeni generator GMZ.

PUPINOVI NAUČNI SAVREMENICI – ALFRED NOBEL
(Osnivač fondacije „Nobelova nagrada“)



Istraživač koji je pronašao dinamit, dr Alfred Bernard Nobel (1833-1896), švedski hemičar. U svojoj laboratoriji otkrio je želatinisanje nitroceluloze s nitroglicerinom. Stvorio je ubojito oružje toga vremena, koje se koristi i danas u industrijske svrhe. Nobel je osnivač Nobelove zadužbine, koja se zove *Nobelova nagrada*, a dodeljuje se najpriznatijim stvaraocima iz oblasti raznih vrsta nauka i književnosti, a ta prestižna nagrada započela je da se vrednuje testamentom Alfreda Nobela od 1895. godine.

PROVIDNOST LJUDSKOG TELA
(Za Rendgenov aparat – Pupinove folije)

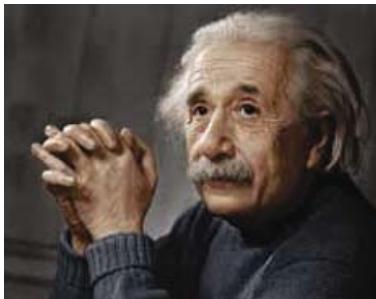


Otkriće rendgenskih zraka se dogodilo u laboratoriji dr Vilhelma Konrada Rendgena nemačkog fizičara, 1910. godine. Naučni genije prof. dr Mihajlo Pupin je dao ogroman doprinos rendgenologiji, jer je još početkom 1896. godine napravio prvu aparaturu za lakše dobijanje X-zrakova. Aparatura se sastojala od: indukcionog kalema, lajdenske boce, varničara, oscilatornog transformatora, cevi sa razređenim gasom i filma koji je bio uvijen u neprozirni papir.

IZUMITELJI ATOMSKE I HIDROGENSKE BOMBE
(Pomoć čovečanstvu ili zloupotreba nauke, 1945-1955)



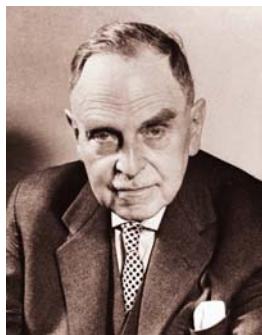
Dr Robert Oppenheimer



Dr Albert Ajnštajn



Dr Leo Silard



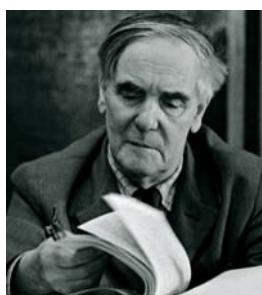
Dr Oto Han



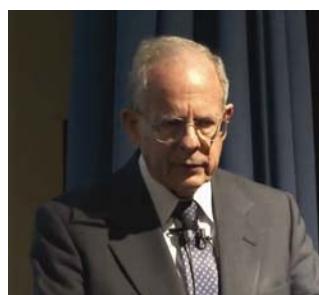
Dr Igor Kurčatov



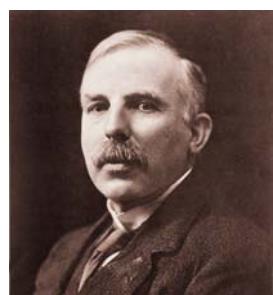
Dr Edvard Ede Teler



Dr Pjotr Leonidovič Kapica



Dr Andrej Saharov



Dr Ernest Raderford

PUPINOVI NAUČNI SAVREMENICI – VESTINGHAUS



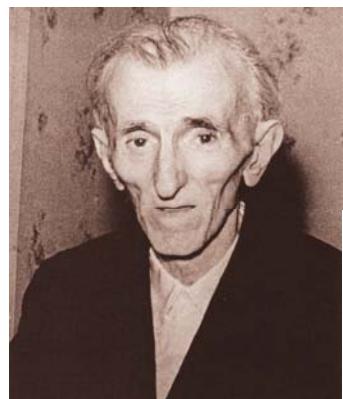
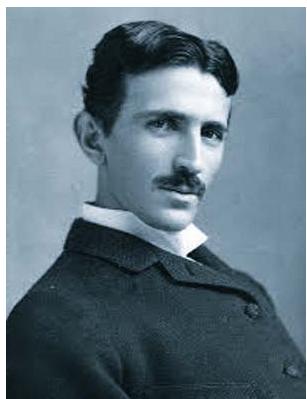
Gore, sleva: Džordž Vestinghaus iz mlađih dana, slika u sredini: u godinama najvećeg uspona, sa njegovom vazdušnom kočnicom za vozove i tramvaje. Na slikama dole sleva: Dž. Vestinghaus sa suprugom Margaritom. Na slici u sredini: u svojoj kompaniji „Vestinghaus“, i na slici dole desno: naučnik prof. dr Mihajlo Pupin, sa Henrijem Vestinghausom (1853-1933), mladim bratom Džordža Vestinghausa – u Pupinovom dvorcu u Norfolku, Nova Engleska (SAD).

Džordž Vestinghaus (1864-1914), američki pronalazač, rodio se i umro u gradu Njujorku. Izumitelj je 1872. godine vazdušne kočnice za vozove i tramvaje i osnivač ogromne kompanije "Vestinghaus", koja je već posle nekoliko godina prerasla u "Westinghouse Electric Corporation", jednu u od najvećih na svetu. Džordž Vestinghaus je imao odličnu poslovnu saradnju sa dva slavna srpska naučnika: Nikolom Teslom, kome je finansirao izgradnju moćne hidrocentralne na Nijagari, i sa dr Mihajlom Pupinom, od koga je sa svojim bratom Henrijem otkupio patente iz programa pupinizacije i multipleks-telegrafije. Naučnik prof. dr Mihajlo Pupin je bio dragi gost u domu Vestinghausovih, kao što su i članovi obe porodice Vestinghausovih odlazili u posete porodičnoj kući maučnika prof. dr Mihajla Pupina u Norfolku, Nova Engleska (SAD).

PUPINOVI NAUČNI SAVREMENICI – NIKOLA TESLA

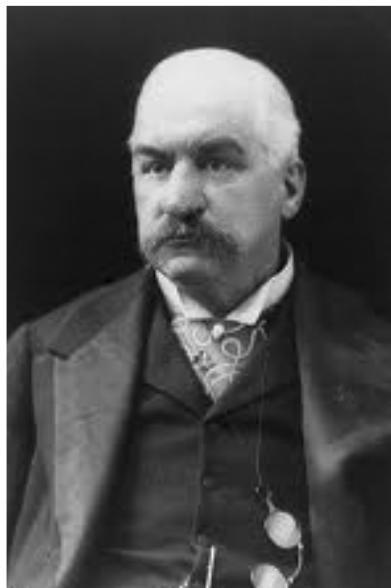


Naučnik Nikola Tesla (crtež), drži predavanje studentima na Američkom institutu za elektro-inženjerstvo, pri koledžu Kolumbij u Njujorku, 1891. godine. Na tom koledžu je prof. dr Mihajlo Pupin predavao primenjenu i eksperimentalnu fiziku punih 40 godina, sve do penzionisanja.



Sleva: naučnik Nikola Tesla iz mlađih dana. Slika u sredini: slavni naučnik u poznim godinama u svečanom odelu u Njujorku, i pred kraj života.

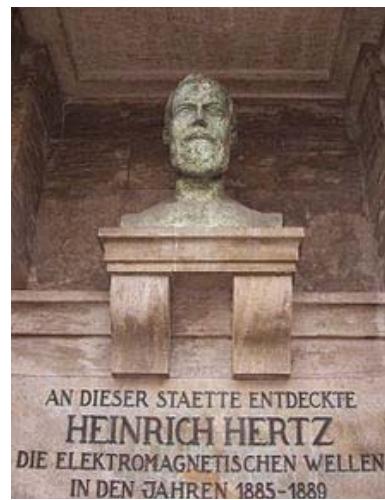
SAVREMENICI MIHAJLA PUPINA – FINANSIJERI



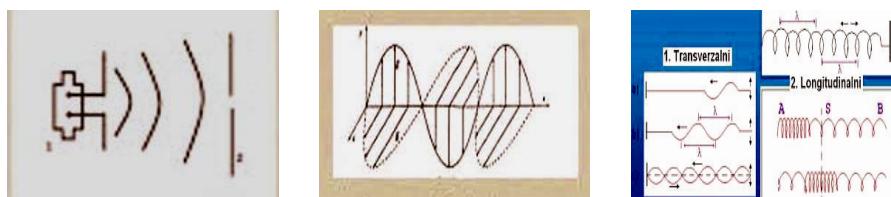
Na slici sleva: Džon Pijerpong Morgan, i desno: sa gospodom Morgan

Džon Pijerpong Morgan (1837-1913), sin Džuniusa Spensera Morgana (1813-1890). Podrica milijardera i jedna od najmoćnijih finansijskih grupa u SAD, vlasnik bankarske kuće “John Pierpont Morgan and Co”. Morganovi su se obogatili vojnim lifieracijama u građanskom ratu (1861-1865) putem trgovine i kontrolom železničkog transporta i pruga, a kasnije otvaranjem najvećeg američkog i svetskog čeličnog trusta “Junajted Stejts stil korporajšn” i jakog elektrotehničkog koncerna “Dženeral elektrik kompani”. Vrednost aktiva 1933. godine bila je preko 30 milijardi dolara, a godine 1948. preko 55 milijardi dolara. Kompanija zajedno sa grupom “Dipon de Nemur” kontrolisala je i najveći automobilski koncern **“Dženeral Motors”** u Mičigenu, a imala je i dominatnu ulogu u elektro-tehnici, industriji aviona, ali i u američkim medijima. Džon Pijerpong Morgan (na slici), bio je i jedan od donatora projekata naučnika Nikole Tesle (hidrocentrala na Nijagari, Teslin čuveni toranj u Šoramu na Long Ajlandu itd.), a dao je veću finansijsku podršku izumima Mihajla Pupina, Tomasa Edisona, Guljelma Markonija i druge. Nasledio ga sin junior Džon Pijerpong Morgan II (1867-1943).

PUPINOVI NAUČNI SAVREMENICI – HAJNRIH HERC



Nemački fizičar dr Hajnrih Rudolf Herc (1857-1894), prvi je eksperimentalno dokazao postojanje elektromagnetskih talasa. Otkrio je fotoelektrične efekte, zasnovao je mehaniku na originalnoj osnovi; po njemu se zove jedinica za merenje frekvencije "herc" (Hz). Poznat je i *Hercov oscilator* koji je poslužio kao osnov za radio-tehniku. Na desnoj slici: bista naučniku Hajnrihu Hercu, koja se nalazi na Institutu za tehnologiju u gradu Karlsruhe u državi Baden Vitemberg na Rajni u Nemačkoj.

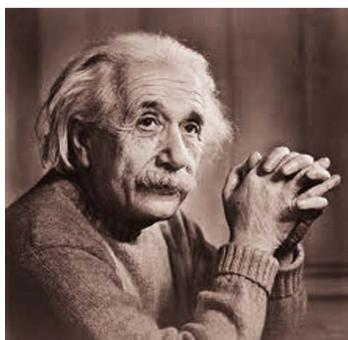


Istraživački rad nemačkog naučnika Hercu, koji je dao na polju proučavanja elektromagnetskih talasa i fotoelektričnih efekata. Izvod na fotografijama.

ALBERT AJNSTAJN – PUPINOV SAVREMENIK

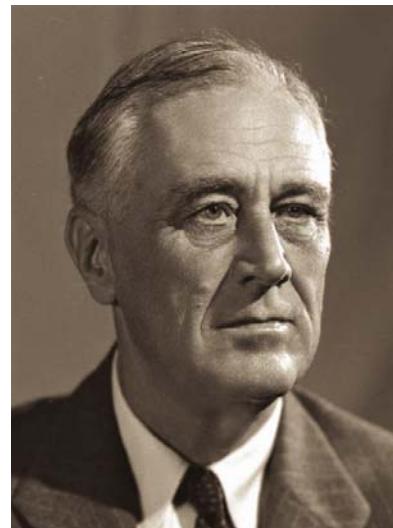
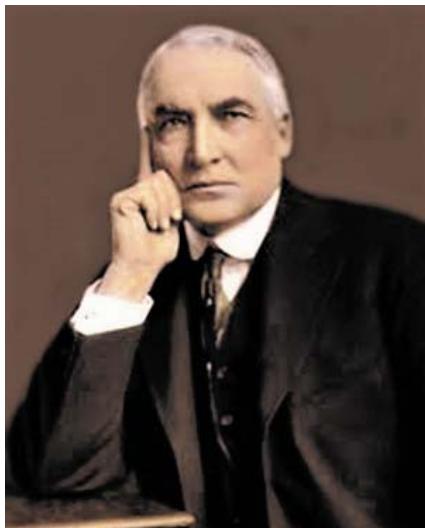


Levo: dr Albert Ajnštajn iz mlađih dana, i na slici desno: sa svojom suprugom Srpskinjom Milevom Marić iz Titela, koja mu je kao vrsna matematičarka znatno pomogla na njegovom naučno-istraživačkom putu do Nobelove nagrade.



Prof. dr Albert Ajnštajn (1879-1955), poznati nemački fizičar jevrejskog porekla, dobitnik Nobelove nagrade za fiziku. Emigrirao iz Nemačke u SAD krajem Drugog svetskog rata. Iako znatno mlađi od profesora doktora Mihajla Pupina, Ajnštajn je imao dobre komunikacije sa naučnikom Pupinom i veoma je cenio njegov naučni rad. Na desnoj fotografiji: prof. dr Albert Ajnštajn, sa prof. dr Leo Silardom, konsultacije uoči konstruisanja američkih atomskih bombi, koje su razorile Hirošimu i Nagasaki.

PUPINOVI SAVREMENICI – PREDSEDNICI AMERIKE
(Voren Harding i Franklin Delano Ruzvelt)



Leva slika: Voren Gamalijel Harding (1865-1923), rođen u državi Ohajo, a 1914. godine bio je republikanski senator. Predsednik SAD bio je od 1921-1923. godine, nasledivši dr Vudroa Vilsona. Predsednik Harding veoma je uvažavao naučnika Mihajla Pupina i njegov doprinos naučnom prosperitetu Sjedinjenih Američkih Država i celog sveta. Na desnoj slici je Franklin Delano Ruzvelt (1882-1945), severnoamerički državnik i političar. Za predsednika SAD biran 4 puta. Vodio je pozitivnu i tihu politiku prema svetu. Veoma uvažavao naučnoistraživački rad dr Mihajla Pupina, koji je bio redovni profesor na Kolumbija univerzitetu u Njujorku, a Ruzvelt je tada bio senator države Njujork (1910). Franklin Delano Ruzvelt je postao predsednik SAD 1935. godine, nažalost u godini smrti ostarelog slavnog naučnika Mihajla Pupina. Takođe, predsednik Ruzvelt je imao dobre komunikacije i sa naučnikom Nikolom Teslom u Njujorku.

PUPINOVI NAUČNI SAVREMENICI – MARKONI



Guljelmo (Đuljelmo) Marčeze Markoni (1874-1937), italijanski elektroinženjer i pronalazač. Rođen u Bolonji, istraživačkim radom započeo u Londonu, a imao je laboratoriju u Signal Hilu u Novoj Finskoj i u Kornvalu. Bio je kraće vreme Teslin asistent. Bavio se bežičnom telegrafijom. Dao je određene doprinose u oblasti radio-telegrafije. Nažalost, prisvojio je Teslin patent RADIO, i prijavio ga kao svoj pronalazak, što nije bilo tačno. Proći će skoro četiri decenije, da bi Vrhovni sud SAD, sva autorska prava na **radio** – vratio pravom pronalazaču, a to je bio samo svetski naučnik Nikola Tesla, Srbin iz Like. Danas mnogi naučni krugovi sveta postavljaju pitanje, da li je naučnik Pupin^{*} mogao da spreči takav plagijat Guljelma Marčeze Markonija, i zašto to nije učinio na sudu, za Teslu?

* Tokom 1915. godine, na sudskom procesu između naučnika Nikole Tesle i italijanskog naučnika Guljelma (Đuljelma) Marčeze Markonija (u vezi sa patentom **radija**), naučnik srpskog porekla, prof. dr Mihajlo Pupin je na Sudu stao na stranu Markonija, koji je za **radio** 1909. godine dobio Nobelovu nagradu. Međutim, tek posle skoro 4 decenije, Tesla dobija sudske spor i Vrhovni sud SAD proglašava Teslu izumiteljem **radija**. To je jedan od razloga prestanka dugogodišnje komunikacije između naučnika Tesle i Pupina, jer Nobelova nagrada nije pripala istinskom pronalazaču **radija** – Nikoli Tesli.

PUPINOVA KOMUNIKACIJA SA SRPSKIM JERARSIMA (Patrijarh srpski – prof. Lukijan Bogdanović)



Patrijarh srpski Lukijan (1867-1913), rođen kao Lazar Bogdanović u Baji, od oca Aleksandra i majke Milice Bogdanović (Letić). Završio je Karlovačku bogosloviju i pravne nauke na Mitropolitskom Liceju u Jegri. Zamonašio se u manastiru Beočinu. Napredovao je od jerođakona i protođakona, arhiđakona, kao i protopreživitera sindjela i protosindjela. Zatim je proizveden u arhimandrita. Predavao je u Novom Sadu u više srednjih i viših škola veronauku, kao i pojanje u Karlovačkoj bogosloviji. Za patrijarha srpskog je izabran 1908. godine. U njegovo vreme donete su veoma značajne crkvene uredbe, osnovani novi fondovi i rešena važna crkvena pitanja. Međutim, ugarska vlada je htela da ga onemogući u njegovoj brizi za srpski narod, te je sa namerom da obezglavi srpsku pravoslavnu crkvu u Austrougarskoj – donela odluku da patrijarhovo sedište prebací u Budimpeštu, čemu se tada energično usprotivio patrijarh Lukijan Bogdanović. Takođe, u dogovoru i prepiskama sa naučnikom Mihajlom Pupinom, patrijarh Lukijan je dao saglasnost da se sve srpske parohije u Americi stave pod okrilje Srpske pravoslavne crkve. Posle svih tih saznanja austrougarska policija je fizički uklonila patrijarha Lukijana 1. septembra 1913. Njegov leš je pronađen u reci Ahi u blizini gradića Bad Gaštajna, tek mesec dana posle ubistva. Telo mu je prebačeno i sahranjeno u Gornjoj karlovačkoj crkvi, pored patrijarha Georgija Brankovića. Smrt patrijarha Lukijana, kao dva desetog poglavara Srpske pravoslavne crkve, veoma je pogodila velikog naučnog genija prof. dr Mihajla Idvorskog Pupina, koji je izgubio svoga velikog prijatelja i istomišljenika. Smrću patrijarha srpskog Lukijana Bogdanovića prestala je da postoji Karlovačka mitropolija, koja je ušla u sastav Srpske patrijaršije 1920. godine.

SRPSKI PRAVOSLAVNI MANASTIR SVETOG SAVE (U LIBERTVILU, SAVEZNA DRŽAVA ILLINOIS, SAD)



Jedna od važnih duhovnih riznica srpskog naroda u rasejanju je i srpski pravoslavni manastir Svetog Save u Libertvilu, koji se nalazi u saveznoj državi Illinois u SAD, sagrađen je 1927. godine. Najveći doprinos nastanku ove srpske svetinje u Americi, dali su tri velika srpska dobrotvora: episkop Mardarije, episkop Dionisije i naučnik prof. dr Mihajlo Pupin. Episkop Mardarije Uskoković je kupio zemljište na kome će započeti gradnja manastira. Kompletnu finansijsku konstrukciju pokrio je veliki donator srpskog korena naučnik Mihajlo Idvorski Pupin. Kada je veličanstvena srpska svetinja izgrađena, deo zemljišta oko manastira otkupljuje i episkop Dionisije Milivojević i poklanja ga manastiru. U ovom manastiru služio je Gospodu Bogu dr Nikolaj Velimirović, veliki prijatelj naučnika Pupina, i u manastiru su počivale moštvi episkopa dr Nikolaja Velimirovića, koje su 1991. godine prebačene u manastir Lelić kod Valjeva. U ovom manastiru (na slici) pohranjene su moštvi i drugih slavnih ličnosti srpskoga korena.

NAUČNIK KOJI JE USPEO U PROBIRLJIVOJ AMERICI



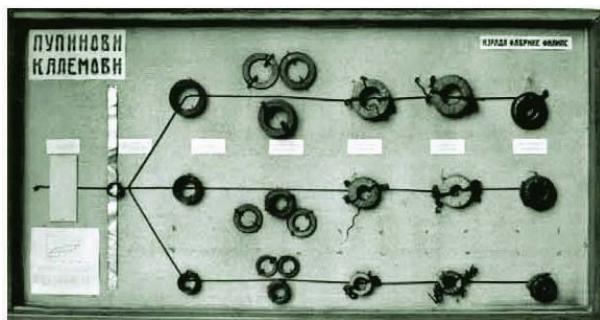
Naučnik prof. dr Mihajlo Pupin, portret iz 1933. godine
(Rad akademskog slikara Uroša Predića, iz kluba Muzejskog kompleksa u Idvoru)

PUPIN – MEĐU ELITOM NAUČNE GRUPACIJE



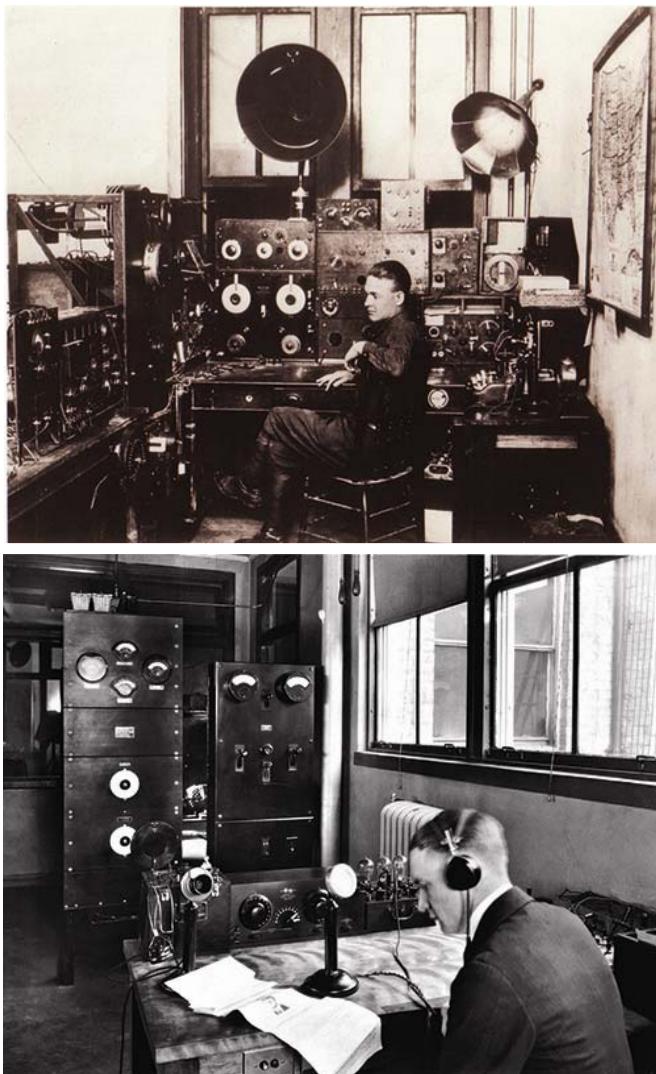
Sleva: naučnik prof. dr Mihajlo Pupin – u odori predsednika Univerzitet-skog kluba u Njujorku (1923). Na desnoj slici: prof. dr Georg Brakton Pegram (1876-1958), jedan od najuglednijih dekana njujorškog univerzi-teta Kolumbija (snimak iz 1915). Pre nego što je došao na tu funkciju bio je docent pa redovni profesor na koledžu Kolumbija. Tokom 1917-1918. godine profesor Pegram je bio član odbora Nacionalnog istraživačkog veća, na čelu sa predsednikom Univerziteta Kolumbija prof. dr Nikolasem Muraijem Butlerom, a Mihajlo Pupin je tada bio glavni sekretar. Naučnik Pegram je bio lični prijatelj prof. dr Mihajlu Pupinu i često ga je pose-ćivao u njegovom raskošnom dvoru u Norfolku, sve do Pupinove smrti (1935). Pergam je bio dekan koledža Kolumbija u nekoliko mandata, a to je bio i posle Pupinove smrti. Doktor Pegram je kao dekan 1940. godine upoznao poznatog atomskog fizičara prof. dr Enrika Fermija, koji je tada došao u SAD. Dekan Pegram je bio spona između atomskog naučnika Fermija i američke mornarice, pod čijim okriljem su počeli ozbiljni planovi o stvaranju prve američke nuklearne bombe.

EKSPANZIJA TELEKOMUNIKACIJA U SVETU



Naučnik Pupin – u razgovoru sa inženjerima Belove kompanije

RADIO-TEHNIKA IZ PUPINOVOG VREMENA



Naučnik Mihajlo Pupin je dao ogroman doprinos radio-tehnici i telefoniji, na slikama su uređaji i dugotalasni radio-primopredajnici iz 1930. godine.

RADIO-TELEFONSKI PRIMOPREDAJNICI



Na slici gore levo: UKT frekventno-modulisani radio-telefonski primopredajnik iz 1931. godine, i na slici desno: UKT frekventno-modulisani radio-telefonski primopredajnik iz 1932. godine.



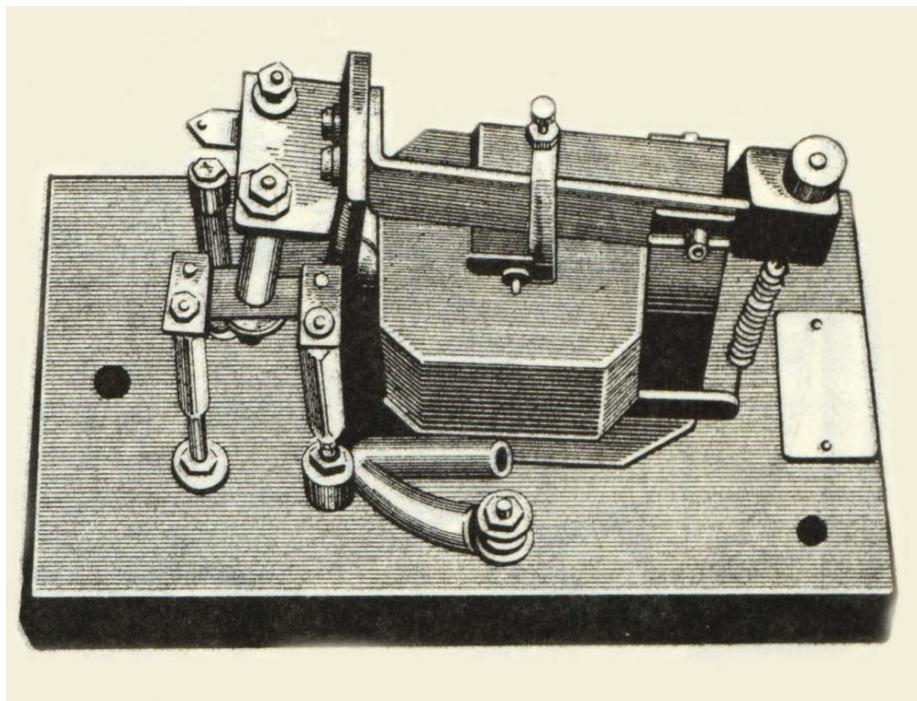
Doprinos naučnika prof. dr Mihajla Idvorskog Pupina – u oblasti telekomunikacija bila je nemerljiva. Pupin je dao veliki doprinos radio-tehnici.
(Na slikama: iz vremena radio-telefonije 1930-1935)

RADIO-TELEFONIJA U RODOVIMA VEZE VOJSKE KRALJEVINE JUGOSLAVIJE



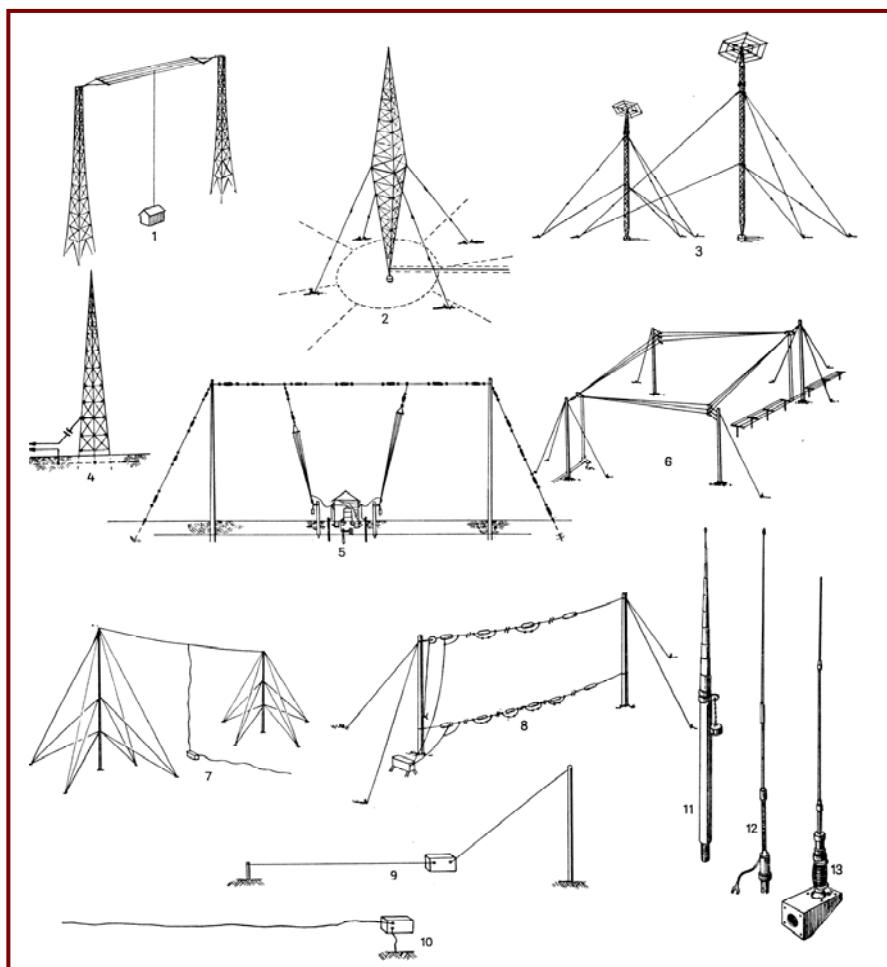
Vojni vezisti Kraljevine Jugoslavije, na poljskom induktorskom telefonu M-33 (gore), i na bežičnim vojnim stanicama (donja slika).

ELEKTROMAGNETSKI RELEJI



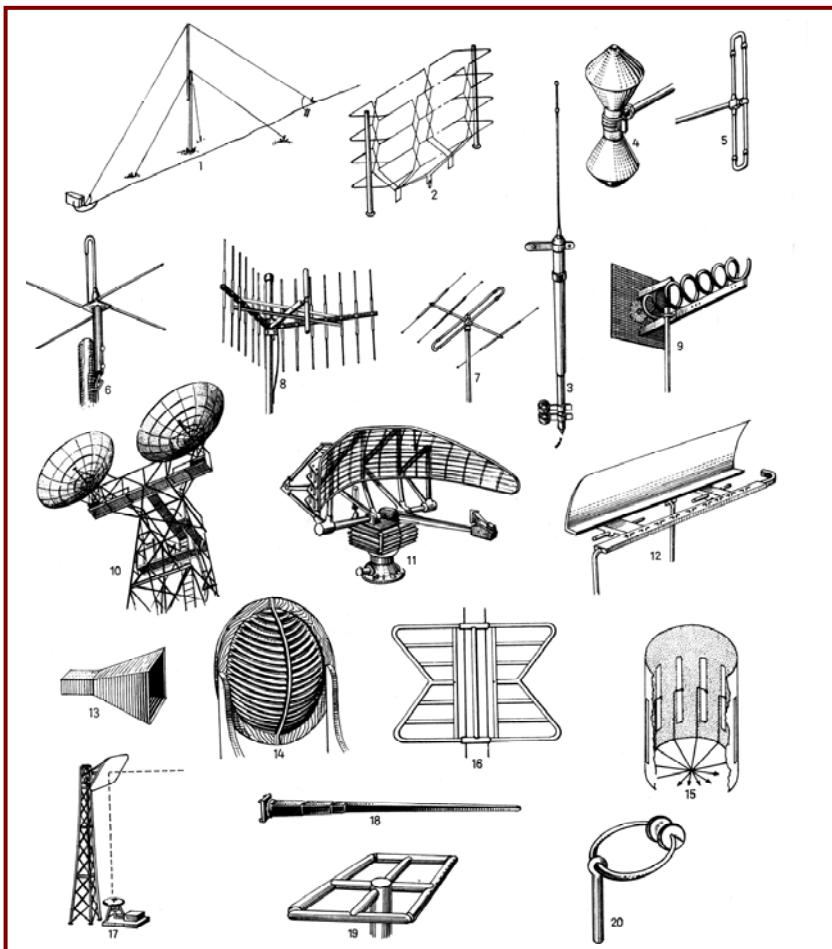
Elektromagnetski relej, koji se po funkciji može podeliti u: telegrafske, telefonske, kodne, frekventne, indukciione, strujne, strujno-naponske...

EPOHALNI ELEKTRONSKI UREĐAJI – ANTENE



Dugotalasne antene: sl. 1. T-antena; Srednjotalasne antene: sl. 2. Vertikalna stub-antena (antifeding) i sl. 3. Antifeding-antena; Kratkotalasne antene – stalnih radio-centara: sl. 4. Vertikalna uzemljena antena sl. 5. Vertikalna žičana antena sl. 6. Romb-antena Po-kretnih radio-centara i prenosnih radio-stanica: sl. 7. Horizontalna polatalasna antena, sl. 8. Četvrttalasna antena sl. 9. Kosa antena sl. 10. Prizemna antena sl. 11. Teleskopska štap-antena sl. 12. Štap-antena sl. 13. Štap-antena za motorna vozila.

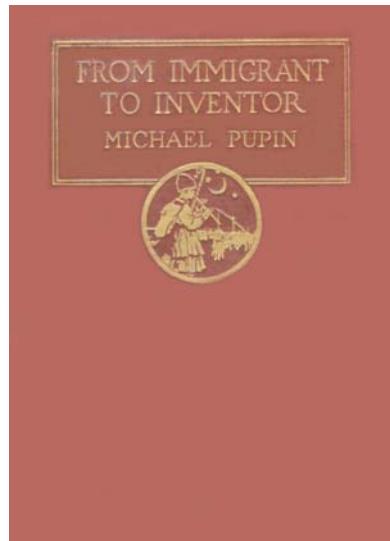
EPOHALNI ELEKTRONSKI UREĐAJI – ANTENE



ANTENE – Metarskog talasnog područja: sl. 1. V-antena sl. 2. Komplanarni antenski skup sl. 3. Rukavac-antena sl. 4. Binokusna širokopojasna antena sl. 5. Savijeni dipol sl. 6. Unipol-antena sl. 7. Jagi-antena sl. 8. Antenski sistem sa dipolom sl. 9. Zavojna antena **Decimetarskog i centimetarskog talasnog područja:** sl. 10, 11. i 12. Parabolični reflektor sl. 13. Levak-antena sl. 14. Antena-sočivo sl. 15. Širokopojasna prorez-antena sl. 16. Prorez-antena sl. 17. Dielektrična antena sl. 18. Antenski sistem sa ravnim reflektrom sl. 19. i slika 20. Okvirna antena.

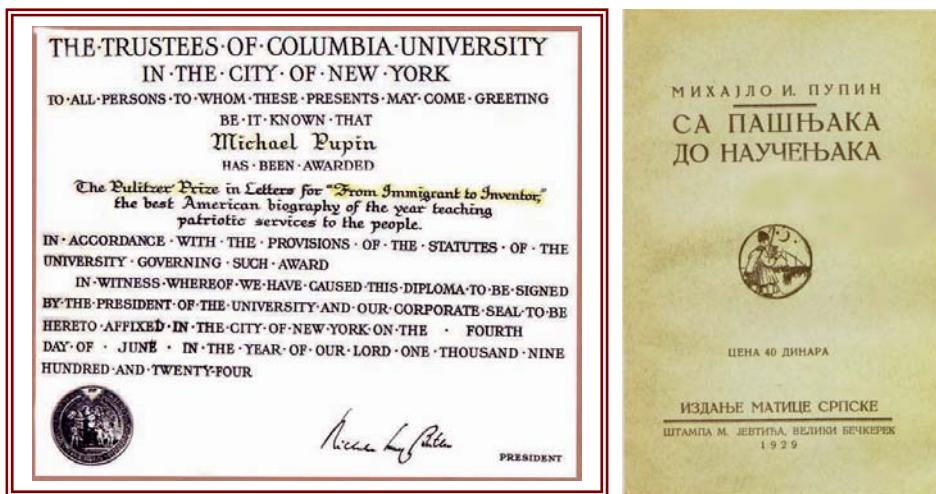
PULICEROVA NAGRADA – NAUČNIKU PUPINU

(Za njegovu autobiografsku knjigu, 1924)

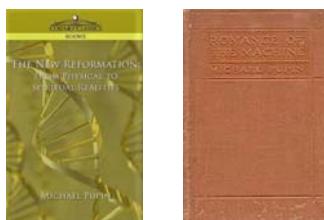


Džozef Pulicer (1847-1911), poznati svetski novinar mađarskog porekla. Rođen je u Budimpešti, a sa sedamnaest godina došao je da živi u SAD. Postao je novinar 1868. godine za nemački list Westliche Post, a veoma brzo on postaje vlasnik i St. Louis Dispatch, The Evening Post i drugih. Početkom 1903. godine kao donator poklanja Univerzitetu Kolumbija u SAD milion dolara za razvijanje škole žurnalistike, sa obećanjem da će dati još milion dolara kada se uveri da škola dobro radi. Sve je krunisano uspehom, ali nažalost, Pulicer je od mukotrpног rada teško oboleo, oslepeo i umro 1911. Njegove listove nasledio mu je sin Ralf Pulicer koji je umro 1939. U znak zahvalnosti prema slavnom novinaru Džozefu Puliceru, Škola žurnalistike na Univerzitetu Kolumbija uspostavlja *Pulicerovu nagradu* 1917. godine, koja je u početku imala 6 kategorija, da bi se kasnije dodale nagrade za muziku i novinarstvo. Naučnik profesor doktor Mihajlo Pupin je za svoje autobiografsko delo "From Immigrant to Inventor", napisano 1923. dobio Pulicerovu nagradu 2. maja 1924. godine, i to je jedino autobiografsko delo, koje je Pupin napisao o sebi. Međutim, on je napisao još nekoliko knjiga: "Nova reformacija" (konstrukt sastavljen od osvrta na fiziku, astronomiju, hemiju, biologiju, i odnosa nauke i religije), izdavači su bili sinovi Čarlsa Skribnera, Njujork, 1927. Tokom 1930. godine Pupin je napisao i knjigu "Romansa o mašini", a publicirao je i nekoliko eseističkih naučno-popularnih rasprava o različitim oblastima nauka i društvenih ustanova.

AUTOBIOGRAFSKI KNJIŽEVNI RAD MIHAJLA PUPINA (Na engleskom i srpskom jeziku, 1923-1926)



Posle autobiografske knjige "From Immigrant to Inventor", naučnika Mihajla Pupina, koja je izašla u Americi i Engleskoj od izdavača Charles Scribner's Sons, New York-London 1923. godine, za koju je M. Pupin dobio 1924. godine Pulicerovu nagradu, naučnik je poslao svoje autobiografske rukopise uz deo ličnih fotografija redakciji Matice srpske u Novom Sadu, čiji je predsednik u to vreme bio prof. dr Radivoje Vrhovac. Knjiga je objavljena u ciriličnom izdanju 1926. godine i 1929, a štampana je u Velikom Bečkereku. Prvi originalni primerak knjige iz toga vremena čuva se u Biblioteci Matice srpske pod brojem 17966. Pupinova kćerka Varvara Smit, poslednji put je 1951. godine obnovila autorske ugovore za pokojnog oca Mihajla, povodom reprint izdanja pomenute knjige. Varvara Pupin Smit umrla je 1962. godine u Njujorku.



Naučnik prof. dr Mihajlo Pupin, napisao je još svoja dva dela: „The New Reformation“ (Nova reformacija) i delo „Romance of the Machine“ (Romansa o mašini), objavljena u SAD 1930.

PUPIN JE VOLEO SVOJ RODNI ZAVIČAJ
(Fijakerom kroz sokake Idvora, Kovačice i Crepaje)



Naučnik Mihajlo Pupin je za vreme boravka u Americi, sedam puta je posećivao svoj rodni Idvor. Njegovi dolasci su bili posle završetka koledža Kolumbija u Njujorku, zatim u toku magistarskih studija na Kembridžu, kao i u toku pripreme odbrane doktorske disertacije u Berlinu. Takođe, on je dolazio u zavičaj i u poznjim godinama. Na slici je snimak Mihajla Pupina iz 1920. godine, na fijakeru sa svojom najstarijom sestrom Ljubicom Grgin, u poseti selu Crepaja, koje se nalazi između Kovačice i Pančeva. Na fijakeru, pored kočijaša sa desne strane sedi suprug Ljubice Pupin Grgin, idvorski učitelj Toša Grgin. Uz fijaker, sa desne strane u sredini je Mihajlova srednja sestra Persida Pupin Olćan, sa mužem Svetozarom Olćanom i delom svoje porodice, uz prisustvo okupljenog naroda iz Crepaje.

PUPINOVA KOMUNIKACIJA SA ZAVIČAJEM
(Pupinov veliki prijatelj – akademski slikar Uroš Predić)



Sleva: akademik Uroš Predić, i na slici desno: rodna kuća Uroša Predića u selu Orlovat, ispred koje je snimljen slavni slikar sa delom svoje bliske porodice. Snimak je napravljen početkom 20. veka. Ova autentična i rodna kuća Uroša Predića danas ne postoji, a od porodičnog Predićevog ambijenta – ostao je samo jedan drevni dud, i sećanje...

Akademski slikar Uroš Predić, jedan od najbliskijih prijatelja naučnika prof. dr Mihajla Pupina, rođio se u selu Orlovat 1857. godine (srednji Banat), a umro 1953. godine u Beogradu. Selo Orlovat i Pupinovo selo Idvor deli reka Tamiš. Mihajlo i Uroš su postali trajni prijatelji još od školskih dana, provedenih u nemačkoj školi “Normalschule” iz Crepaje, a koju su zajedno pohađali (u periodu 1867/1868), radi pripremne nastave za Gimnaziju u Pančevu (Realschule). Život ih je razdvojio na različite strane, ali su se oni ipak redovno dopisivali i povremeno viđali u Orlovatu, Pančevu i Parizu. Poslednje svoje pismo naučnik prof. dr Mihajlo Pupin je poslao akademiku Urošu Prediću krajem leta 1934. godine iz Norfolka, sedam meseci pred svoju smrt. Slikar Uroš Predić nikada se nije ženio, a od 1909. godine trajno se preselio u Beograd gde je i umro od upale pluća 11. februara 1953. Po vlastitoj želji sahranjen je 12. februara 1953. godine u rodnom selu Orlovat, pored humki roditelja i preminulih Predića. Iza sebe je ostavio vredna slikarska dela između 1600 i 1700 ulja i akvarela.

HELEN HARTLI DŽENKINS
(bogatašica, donatorka, oslonac Pupinu, i više od toga...)



Helen Hartli Dženkins (1860-1934), jedna od poznatih dobrovorki i humanitarki u SAD, smatra se najvećom dobrovorkom Američkog crvenog krsta. Od njenih donacija naročito treba istaći: ogromnu finansijsku pomoć Kolumbija univerzitetu, podigla je jedan od najvećih studentskih domova u svetu (Hartly Hall), lično finansirala izgradnju laboratorije za istraživanje elektriciteta (Marcellus Hartley Laboratory), pokrenula je edukaciju medicinskih sestara na Kolumbija univerzitetu, angažovala se na problemu imigranata posebno slovenskog (srpskog) porekla, pa je 1909. godine u Njujorku osnovala Dom za slovenske imigrante (Slavonic Immigrant Home), poklonivši i dve opremljene zgrade za smeštaj srpskih imigrantskih udruženja i organizacija. Podržavši ideju naučnika Mihajla Pupina, osnovala je Srpsko-američki crkveni fond (Serbo-American Ecclesiastical fund) koji je bio dragocena duhovna potpora srpskim crkvama i školama u Americi. Saradivala je blisko sa naučnikom Pupinom i obezbedila sav medicinski material za rad Misije američkog Crvenog krsta (kojim je rukovodio dr Edvard Rajan), uz veliku pomoć u žitu, lekovima i hrani srpskom narodu, Kraljevini Srbiji i Beogradu. Na slici desno: Helen H. Dženkins, i jedna od njenih raskošnih vila u Norfolku u blizini Pupinovog imanja.*

* Nova istraživanja iz života naučnika Pupina, rasvetljavaju neke zanimljive podatke: pronalaze se dokazi da je Helen Hartli Dženkins (kao udovica) bila u emotivnoj vezi sa naučnikom Pupinom, i da mu je ona kupila raskošno imanje sa vilom u Norfolku, koje je bilo uz njeno imanje. Posle smrti supruge Sare Katarine Džekson (1896), naučnik Mihajlo Pupin je bio u strasnoj emotivnoj vezi sa udovicom i bogatašicom Helen Hartli Dženkins, koja je umrla godinu dana pre smrti M. Pupina...

RADOVI AKADEMSKOG SLIKARA UROŠA PREDIĆA



Mihajlo Pupin, 1919. godine (ulje, platno 48x65). Pupinov portret je uradio slikar Uroš Predić lično po narudžbini naučnika i svoga prijatelja Pupina. Urađene su tri takve slike: jedna je u Matici srpskoj u Novom Sadu, druga je u Narodnom muzeju u Beogradu, a treća je u Pupinovoј kući u Norfolku (SAD). Uroš Predić i Pupin su bili veliki prijatelji. Naučnik Pupin je pozivao Predića da se preseli trajno u SAD, a on će mu sve obezbediti. Nažalost, veliki slikar Uroš Predić nije htio da ostavi svoju bolesnu majku, snahu udovicu ni bratovljevu decu. Nije htio da ostavi ni svoj rodni Orlovat, a 1909. godine se preselio u Beograd i u njemu je pronašao svoj umetnički ambijent, gde je i umro 11. februara 1953. godine.

**SLIKE KOJE JE NAUČNIK PUPIN NAJVIŠE VOLEO
(Neponovljiva slikarska platna akademika Uroša Predića)**



Uroš Predić: *Siroče na majčinom grobu*, 1888 (ulje na platnu 124 x 100). Nakon uspešnog izlaganja slika na Svetskoj izložbi u Parizu 1889. godine, sliku je kupio veliki Predićev prijatelj i njegov dobar drug iz banatskih školskih klupa, slavni naučnik prof. dr Mihajlo Pupin i poklonio je Narodnom muzeju u Beogradu.

UMEĆE PUPINOVOG PRIJATELJA – SLIKARA
(Delo akademskog likovnog umetnika Uroša Predića)



Uroš Predić: *Bosanski begunci*, njegov rad iz 1889. godine (ulje na platnu 148,5x114,5), sliku je na Svetskoj izložbi u Parizu kupio naučnik Pupin i poklonio je Narodnom muzeju u Beogradu, kao svoj legat.



Na donjoj fotografiji levo: akademski slikar Uroš Predić, sa svojom majkom Marijom (Ilijević) Predić 1902. godine, u svom ateljeu rodnog sela Orlovat u području srednjeg Banata. Sticajem tužnih okolnosti, Uroš Predić je još u vreme studija na likovnoj akademiji u Beču imao porodične nesreće, jer je posle smrti brata Svetozara pazio i njegovu decu i svoju snahu, a bio je i spreman napustiti likovne studije u Beču. Da to ne uradi podržao ga je njegov profesor dr Kristijan Gripenkerl. Naučnik dr Mihajlo Pupin je bio doživotni prijatelj Urošev, još od školovanja iz Crepaje i Realke u Pančevu. Posećivao ga fijakerom kada bi dolazio u svoj rodni Idvor. Pupin je Uroševu majku Mariju mnogo poštovao, jer ga je podsećala likom na njegovu majku Olimpijadu...

OSNIVANJE PUPINOVOG LEGATA (Kraljevina Jugoslavija, 1923)



Sleva: zgrada Narodnog muzeja u Beogradu, u kojoj je osnovan Legat naučnika Mihajla Idvorskog Pupina*, u njemu se nalaze najvredniji slikarski radovi, koje je naučnik Pupin otkupljivao od najpoznatijih srpskih umetnika i poklonio muzeju.

Ime slikara	Naziv slike i godine nastanka dela
Uroš predić	“Siroče na majčinom grobu” (1888), “Hercegovački begunci” (1889)
Pavle Jovanović Paja	Portret Mihajla Pupina (1903), Portret Varvare Pupin (1903).
Konstantin Danil	Portret gospode Vajling (1835-1840), Portret g-de Teteši (1835-1840)
Vlaho Bukovac	“Ruđer Bošković” (1919)
Nikola Aleksić	Portret žene sa belom kapom (1851)
Novak Radonić	Portret Dimitrija Saračevića (1857), Portret Perside Saračević (1857)
Pavle Simić	Portret prote Jovana (Inokentija) Pavlovića (1853)
Georgije Bakalović	Portret Jevrema Obrenovića (1835)
Uroš Knežević	Portret ugledne trgovачke porodice Jovičević iz Donjeg Milanovca – Jovana, supruge Ljubice, čerke Mileve i njihovog zeta, beogradskog trgovca Miše Živanovića (slikano sredinom 19. veka)

* Proslavljeni srpski i svetski naučnik prof. dr Mihajlo Pupin, slao je veća finansijska sredstva za unapređenje kulture Kraljevine Jugoslavije, kojima su otkupljivana vredna umetnička dela od najpoznatijih jugoslovenskih i srpskih slikara. Na stranici je spisak umetničkih dela (originala), koje je naučnik Pupin lično kupovao i kao svoj legat poklanjao određenim kulturnim institucijama Kraljevine Jugoslavije, a najveći deo tih vrednih slika dospeo je u Narodni muzej u Beogradu.

ŠKOLSKE USPOMENE IZ PUPINOVOG IDVORA



Na grupnoj fotografiji direktor OŠ „Mihajlo Pupin“ iz Idvora, biolog Milan Dević, sa svojim učiteljima i nastavnicima (snimak u Idvoru, 1980).*



U gornjem desnom uglu, autor ove knjige, snimak iz jednog od nekoliko susreta u Idvoru, koje je imao sa tadašnjim direktorom Vukovim. Slika je iz oktobra 2014.

Kolektiv nastavnog osoblja OŠ „Mihajlo Pupin“ iz Idvora, sa direktorom Miomirom Vukovim, nastavnikom tehničkog i fizike (Idvor, 1989).

* Za veći broj vrednih arhivskih fotografija u ovoj knjizi: „Mihajlo Pupin – njegov život i njegovo delo“, pisac dr Milivoje Došenović se posebno zahvaljuje svom velikom prijatelju i preminulom kolegi Dragiši Matiću Uči, kao i njegovoj plemenitoj supruzi Radmili Lazarević Matić iz Idvora.

USPOMENE IZ STARE ŠKOLE U IDVORU



U vreme dačkog doba Mihajla Pupina (1861-1865), radila je osnovna škola u Idvoru. Krajem XIX i početkom XX veka došli su drugi učitelji, a najviše traga ostavila je učiteljica Milica Tokin u periodu 1920-1960. godine, koja je bila i dugogodišnja upravnica škole. Na slikama gore: sa kolegama učiteljima i đacima, a na donjoj slici: Milica Tokin, okružena đacima-prvacima (iz prve polovine XX veka). Dolaskom novih učitelja u Idvor iz beogradske Učiteljske škole, i uz zaloganje upravnice Milice Tokin Tatarin, idvorska Osnovna škola postala je šestorazredna od 1959. godine.

PUPINOVA POMOĆ ZA ZIDANJE NARODNOG DOMA
(Idvor, jugozapadni Banat)



Naučnik Mihajlo Pupin, kao dete banatskih pašnjaka, sve do svoje smrti nije zaboravio rodni Idvor. Dolazio je u goste iz Amerike, posećivao je svoje prijatelje u Novom Sadu, Pančevu, Beogradu, kao i akademskog slikara Uroša Predića u obližnjem selu Orlovat. Negde u junu 1933. godine Mihajlo Pupin je pokrenuo inicijativu da se krene u pomoć Idvoru, tako što je osnovao svoj fond preko "Privrednika", želeći da od svojih uspešnih poslova u Americi i Evropi, preko Hipotekarne banke u Beogradu, uloži finansijska sredstva radi zidanja određenih objekata u svom rodnom selu. Veza između "Privrednika" i Idvora bila je tada idvorska Crkvena opština. Mihajlo Pupin je napravio planove za najvažnije objekte u selu Idvor: Narodni dom, novu školu, muzej, popravku crkve... Poslao je deo finansijskih sredstava, ali na nesreću, teška bolest ga je već pritiskala, a senke smrti nad ostarelim naučnikom neumitno su se približavale. Dom Mihajla Idvorskog Pupina u Idvoru izgrađen je godinu dana nakon smrti velikog naučnika 1936. godine, a u drugoj polovini XX veka je proširen...

POSLEDNJE GODINE VELIKANA NAUKE



Srdačan susret ostarelog naučnika prof. dr Mihajla Pupina sa nobelovcem Ajnštajnom, 15. marta 1933. godine u Americi. Nažalost, problemi sa krvnim sudovima nogu onemogućavali su mu hod, a zdravlje mu je takođe bilo vrlo narušeno, pa i iz tog razloga sedeći pozdravlja svog 25 godina mlađeg kolegu naučnika i nobelovca prof. dr Alberta Ajnštajna.

VEČNI ODLAZAK EPOHALNOG NAUČNIKA



Ugledni profesor dr Mihajlo Idvorski Pupin umro je 12. marta 1935. godine u Njujorku. Imao je tačno 81 godinu života. Opelo u Hramu Svetog Jovana izvršio je episkop Venijamin, zajedno sa sveštenstvom i sveštenomonaštvo. Njegovi posmrtni ostaci sahranjeni su u gradu Bronksu, na mesnom groblju Vudlon, koje se nalazi u severnom predgrađu grada Njujorka, a uz grob svoje supruge Sare Katarine Džekson Pupin, koja je umrla 1896. godine. Na poslednjem ispraćaju preminulog naučnika, prisustvovali su najslavniji umovi nauke i tehnike, među kojima je bio i slavni Nikola Tesla, zatim Pupinovi bivši studenti, doktori nauka i nobelovci. Sahrani je prisustvovala kćerka Varvara, a u povorci su bili i bivši njeni muževi Luis Grejem Smit i prof. Hjuo Viloubi, kao i američka i jugoslovenska delegacija, koje su stigle u Bronx, uključujući i članove ambasade. Sahrani su prisustvovali i članovi masonske lože iz Amerike i Evrope (masonska loža "Nju velkam", članovi "Vrhovnog masonskog saveta u Čarlstonu", "Anglosaksonska masonska loža", "Plava masonska loža", "Rotarijanci" itd.). Među predstavnicima masona, na Pupinovoj sahrani su bili i neki od najuglednijih srpskih intelektualaca, koji su kao deo "tankog sloja elite u SAD", došli na ispraćaj velikom naučniku Mihajlu Idvorskem Pupinu, i pripadali su "Plavoj masonskoj loži". Takođe, na ispraćaju su primećeni i predstavnici Rotšilda, Penklubova, Rokfelera, kao i nosioci kolosalnog biznisa iz SAD i Evrope.

U SELU IDVOR – POSLE SMRTI PUPINA



Kišne jeseni u selu Idvor, tragovi traktora točkaša i guseničara vidljivi su po ulici sa fotografije iz 1977. godine. Baš tih godina selo je bilo angažovano oko izgradnje nove škole, koja će već 1979. godine biti podignuta na mestu gde se nalaze kuće, sa desne strane na kraju ulice, u blizini pravoslavnog hrama Svetih Blagovesti. Škola će dobiti ime "Mijajlo Pupin" po slavnom naučniku iz Idvora Mihajlu Idvorskom Pupinu, a uz nju će biti ozidana i prostrana školska fiskulturna sala.



Snimak je napravljen iz dvorišta kuće bake Mire Filipović, koja je prva komšinica uz Pupinovu kuću, a pored bake-Mire je i arhitekta i gradevinski nadzornik iz Beograda, koji je kontrolisao restauriranje kuće slavnog svetskog naučnika. Baka Mira je rodom iz obližnjeg sela Sakule, a udala se za Ljubu Filipovića mesara iz Idvora. Premirnula je 2007. godine.

Renoviranje kuće naučnika Pupina u selu Idvor (desno: baka-Mira)

RESTAURACIJA PUPINOVOG NARODNOG DOMA



Narodni dom Mihajla Idvorskog Pupina, u selu Idvor, koji je osvećen i otvoren u septembru 1935. godine, a konačni radovi su dovršeni 1936. godine, da bi u drugoj polovini XX veka bio proširen sa raskošnom salom za velike naučne manifestacije. Dom je veoma uređen i spolja i iznutra, podsećajući na život i delo velikana elektrotehnike, profesora doktora Mihajla Pupina. Iznad ulaznih vrata je bista naučnika Pupina, koju je 1932. godine uradio poznati vajar i Pupinov prijatelj Ivan Meštrović, na čijem belom postolju ispod biste stoje urezane reči vajara: *"Prijatelju Mihajlu Pupinu I. Meštrović"*. Unutar doma je smešten značajan bibliotečki fond sela Idvor, umetničke slike neprocenjive vrednosti, kao što su radovi akademskih slikara Uroša Predića, Pavla Jovanovića Paje i drugih.

NAUČNIK MIHAJLO PUPIN NA FRESKAMA
(Rad akademskog slikara Zorana Pavlovića)



Na centralnom mestu u Narodnom domu Mihajla Idvorskog Pupina u selu Idvor, nalazi se **Pupinova freska**, koju je uradio akademski slikar Zoran Pavlović (Skoplje, 1932 – Beograd, 2006), koji je bio redovni profesor Univerziteta umetnosti u Beogradu.

ARHIPASTIRSKA SLUŽBA EPISKOPA BANATSKOG



Vladičanski dvor u Vršcu

Gore: izgled Dvora iz XVIII veka i
dole: nakon izmene iz 1904. godine.

Njegovo preosveštenstvo episkop banatski Nikanor. Rođen je kao Veljko Bogunović 20. avgusta 1952. godine u selu Medviđa (Dalmacija). Bogosloviju je završio u manastiru Krka, gde je 1975. primio monaški postrig. Rukopołożen je u čin đakona iste godine na Veliku Gospojinu, a u čin jeromonaha 1. januara 1978. Zatim 1979. godine završava Moskovsku duhovnu akademiju. Bio je profesor u manastiru Krka, gde ga zatiće izbor za episkopa, a hirotonisan je za episkopa u Sabornoj crkvi u Beogradu 1985. Bio je episkop gornjokarlovački, gornjogračanički, australijsko-novozelandski, a od 2004. godine uveden je u Tron banatskih episkopa, nasledivši vladiku Hrizostoma.

Banatska eparhija obuhvata srpski deo Banata sa sedištem u Vršcu. Eparhija ima 158 parohija, 132 sveštenika u 6 namesništava, zatim 9 manastira: manastir Mesić (Vršac), Vojlovica (Pančevo), manastir sa hramom Svetе Trojice (Kikinda), manastir Svetе Melanije sa hramom Prepodobne Melanije (u Zrenjaninu), manastir sa hramom Svetog Arhangela (Hajdučica), manastir sa hramom Presvete Bogorodice Trojeručice (Malo Središte), manastir sa hramom Rođenja Presvete Bogorodice (u Bavaništu), skup Svetih 40 Mučenika Sevastijanskih (Staro Selo kod Gaja), skup Svetog velikomučenika Dimitrija (Vlajkovac). Ukupno u okviru Banatske eparhije manastiri imaju 40 monaških lica. (Na slici levo: vladika banatski Nikanor Bogunović, u vreme služenja parastosa naučniku Mihajlu Idvorskom Pupinu, u hramu Svetih Blagovesti u Idvoru, 2005. godine, na sedamdesetogodišnjicu smrti velikog svetskog genija i srpskog lobiste), i na slikama desno: Vladimircanski dvor u Vršcu, izgled iz XVIII veka, i nakon izmene od 1904. godine.

SPOMENIK MIHAJLU PUPINU



U centru sela Idvor, dominantan je spomenik prof. dr Mihajlu Pupinu, rad akademskog beogradskog vajara Aleksandra Zarina. U pozadini spomenika se nalazi bivša stara Pupinova škola, koja je posle zidanja nove škole u selu, pretvorena u vredan muzej posvećen životu i delu velikana nauke Mihajla Idvorskog Pupina (snimak autora knjige iz 2005. godine).

MUZEJ (PRVA STARA ŠKOLA) MIHAJLA PUPINA



Centralni ulaz u Muzej Mihajla Pupina u selu Idvor, ovaj objekat je nekada bila prva stara osnovna škola ozidana sredinom XIX veka.



Muzej (prva škola), izgled spolja (snimci autora knjige iz 2009. godine)

VAJARSKA DELA – ZAHVALNICA PUPINU (Skulptor Ivan Meštrović – svome prijatelju)



Proslavljeni jugoslovenski i svetski vajar Ivan Meštrović, bio je prijatelj naučnika Pupina (u Americi od 1924), a Pupin mu je finansijski pomagao, kako na afirmaciji njegovih vajarskih dela, i u vreme kada je bio dekan Likovne akademije u Zagrebu. Meštrović se odužio Pupinu za sve ono što je M. Pupin pružao njemu, ali i Meštrovićevo veliko uvažavanje za Pupinove epohalne pronalaske. Na slikama, levo: bista naučnika Pupina, koja se nalazi u niši iznad glavnog ulaza u Dom Mihajla Pupina u Idvoru. Druga bista (slika desno, rađena 1935), preko 70 godina bila je smeštena u biblioteci fizičke laboratorije Univerziteta Kolumbija, a danas se to poprsje nalazi u hodniku glavnog odseka za fiziku koledža Kolumbija u Njujorku.



Ivan Meštrović, Vrpolje kod Knina, 1883 – Saut Bend, 1962. Poznati svetski, jugoslovenski i hrvatski vajar i arhitekta. Diplomirao je likovnu akademiju u Beču. Bio je profesor i dekan na Likovnoj akademiji u Zagrebu i profesor u Sirakuzi i Saut Bendu. Prvu izložbu prikazao je u Beču, a najveću afirmaciju ostvaruje u Parizu od 1908. Svoja vrhunska dela je izlagao u Brukljinu, Čikagu, Palestini i Egiptu. Dobio je američko državljanstvo 1945. Među brojnim njegovim delima poznata su: *Spomenik pobjedniku na Kalemegdanu u Beogradu*, *Neznan junak na Avali*, *Miletićev spomenik u Novom Sadu*, *Zahvalnost Francuskoj u Beogradu*, *Njegošev mauzolej na Lovćenu*, *statue Nikole Tesle na Nijagari i u Beogradu*, *poprsja Mihajla Pupina itd.*

POSLEDNJA PUPINOVA PISMA

Naučnik prof. dr Mihajlo Pupin je svoja poslednja pisma u životu uputio dvojici velikih i ličnih prijatelja: akademiku Urošu Prediću i akademiku Pavlu Miljaniću, redovnom profesoru Elektrotehničkog fakulteta u Beogradu. Pismo koje je poslao profesoru Miljaniću, Mihajlo Pupin je napisao četiri meseca pred smrt, ili tačnije 11. novembra 1934. godine iz Norfolka u Istočnoj Engleskoj (SAD).

Dragi Prijatelju,

Stigla mi je diploma koja svedoči da sam počasni doktor Tehničkih nauka Beogradskog univerziteta. Ona mi se izvanredno dopada, naročito jedan izraz u njoj koji kaže, da je moj naučni i tehnički rad mnogo doprineo «za moralni prestiž moje zahvalne otadžbine». Moralni prestiž zahvalne otadžbine mnogo mi je dragoceniji nego sve drugo na svetu.

Ja sam dugo živeo u nadi da će opet posetiti Beograd gde sam poslednji put bio 1921. godine. Ali noge su mi toliko iznemogle da o putu u Evropu ne mogu ni misliti, naročito sada kada je naša mila Jugoslavija u dubokoj žalosti. Poznavao sam pok. kralja Aleksandra i mnogo sam ga zavoleo, a i on je mene bio zavoleo jer me je sa ličnim pismom pozvao da dođem da živim u Beogradu. Nama ovde u Americi se čini da je njegovo ubistvo moglo da se izbegne, da su s jedne i sa druge strane automobila stajala po dva detektiva na papuči njegovog automobila sa zakačenim revolverima i spremni da pucaju na svakog sumnjivog čoveka koji se približi automobilu. Zašto Francuzi nisu to učinili nama je ovde zagonetno.

Opšte je mišljenje ovde u Americi da će ova grozna tragedija ojačati jugoslovensko ujedinjenje, jer mada je separatistički duh u Hrvatskoj dosta razvijen, velika većina naroda vidi da je taj separatizam odgojen pod uplivom jugoslovenskih neprijatelja. Hrvati i Slovenci vide jasno da se bez pomoći od strane Srba ne mogu održati protiv Madžara i Nemaca i Talijana. Meni je mnogo milo što je pok. kralj naznačio u njegovom testamentu da princ Pavle postane regent kralja Petra II. Ja poznajem princa Pavla lično i duboko sam uveren da će on biti izvanredno dobar regent, i da će ga narod mnogo zavoljeti i poštovati. Mnogo mi je žao što je pod današnjim okolnostima mladi kralj Petar morao da napusti njegovu školu u Engleskoj. Ja sam mnogo zabrinut za njegovo školovanje i društveno vaspitanje i uveren sam da ceo srpski narod u celoj ovoj stvari tako isto misli kao i ja.

Radujem se što čujem da se Tehnički fakultet beogradskog univerziteta preselio u novu zgradu za tehničke nauke. Pišite mi, molim Vas, kako je udešen električni laboratorij u toj zgradi i ko je direktor te laboratorije? Mnogo bi me obavezali kad bi mi poslali katalog u kome se tačno vidi program tehničkog odjeljenja na Vašem univerzitetu.

Ove godine američki institut električnih inženjera slavio je svoju pedesetogodišnjicu, i tom prilikom stampano je svečano izdanje zvaničnog časopisa toga Instituta. Bila mi je namera da Vam pošaljem jedan primerak toga svečanog izdanja. Da li sam Vam ga poslao ili ne, danas neznam. Ali ako nisam javite mi pa će Vam ga poslati. U prilogu Vam šaljem moj članak koji je izašao u tom izdanju.

Sa srdačnim pozdravima i najlepšim željama za Vaš uspeh.



KUĆE U KOJIMA SU ŽIVELI PUPINOVI



Kuća Mihajla Pupina, u kojoj se rodio veliki naučnik. U ovoj kući su živeli Arsenije i Stana Pupin (deda i baba Mihajla), otac Konstantin, majka Olimpijada, tri Mihajlove sestre: Ljubica, Persida i Hristina, kao i Mihajlovi stričevi Živan i Nikola. Kuća je restaurirana i popravljena u 21. veku.



Kuća rođenog strica Mihajla Pupina, Nikole Pupina, koji je ovde živeo u selu Idvor sa porodicom. Nju danas održava njegov potomak Stanislav Pupin sa suprugom Nadom (desno). Snimci autora knjige, 2005-2016.

MEĐU IDVORČANIMA – U DANAŠNJE VREME



Ulaz u Pupinovo rodno selo Idvor, i viševekovni krst kod Starog naselja
(Snimci: dr Milivoje Došenović, književnik, 2005. godine)



Na gornjoj slici: dr Milivoje Došenović, književnik i pisac ove knjige, u razgovoru sa rukovodiocem muzejskog kompleksa "Mihajlo Pupin", gospodinom Stevanom Pakinim (levo), ispred ulaza u Pupinovu rodnu kuću u selu Idvor. A na donjoj slici, s leva na desno: Dragiša Matić učitelj iz Idvora, Lazar Laušev, nastavnik i pesnik idvorski, dr Milivoje Došenović, pisac knjige, i nastavnik Ivan Dević (u frontalu), na ulazu u prostorije Pupinove rodne kuće (snimak iz 2005).

PODACI IZ CRKVENIH KNJIGA U SELU IDVOR



Paroh Blagoveštenske crkve u Idvoru Petar Ilić, sa svojim crkvenjakom Živom Nepergaćom, vrlo ljubazno je dočekao pisca knjige o M. Pupinu, dr Milivoja Došenovića iz Novog Sada. Posle posete crkvi i razgledanja svih crkvenih svetinja, paroh crkve Petar Ilić je omogućio autoru knjige dr Milivoju Došenoviću pristup u sačuvanu arhivsku građu iz crkvenih knjiga (matrikula) iz razdoblja prve polovine XVII veka, pa sve do danas. Ljubazni paroh idvorskog *hrama Svetih Blagovesti* je tada pozvao pisca dr Milivoja Došenovića u svoj dom, gde su ih čekali Petrova supruga (popadija) Violeta i devetomesečna beba Teodora. Paroh Petar Ilić je rođen u selu Janj kod Šipova (1982), a po rasporedu Banatske eparhije, postavljen je 2004. godine za paroha hrama Svetih Blagovesti u Idvoru. Na slici: pisac knjige o Pupinu dr Milivoje Došenović, sa parohom hrama Svetih Blagovesti Petrom Ilićem i njegovim crkvenjakom Živom Nepergaćom (snimak: Stevan Brajović, Idvor, u proleće 2005. godine).

BAKA MIRA – PRVA KOMŠINICA PUPINOVE KUĆE



Autor ove knjige o Pupinu, dr Milivoje Došenović, sa bakom Mirom Filipović, prvom komšinicom kuće naučnika dr Mihajla Pupina (Idvor, 2005). Nažalost, u toku pripreme za štampu IV izdanja knjige o Pupinu, baka Mira Filipović je preminula 2007. godine i počiva pored svoga supruga Ljube idvorskog mesara.



Glavni dvorišni ulaz u rodnu kuću naučnika Pupina u selu Idvor

SA ŽIVIM POTOMCIMA PORODICE PUPIN
(Plemeniti ljudi, o kojima se do sada nije pisalo)



Dr Milivoje Došenović, autor knjige: „Mihajlo Pupin – njegov život i njegovo delo“ (romansijerska monografija), susreo se sa živim naslednicima stabla Pupinovih. Na slici je sa Stanislavom Pupinom, potomkom Nikole Pupina, rođenog strica Mihajla Pupina. Stanislav Pupin živi sa suprugom Nadom u novijoj kući koja se nalazi uz staru kuću njegovog čukundede Nikole Pupina, rođenog brata Mihajlovog oca Konstantina i Živana Pupina. Ta drevna kuća Nikole Pupina je pod zaštitom države, i nalazi se sa suprotne strane ulice na svega stotinak metara uz rodnu kuću Mihajla Pupina u Idvoru (snimak: Stevan Brajović, 2005. godine).

SA POTOMCIMA PORODICE PUPIN

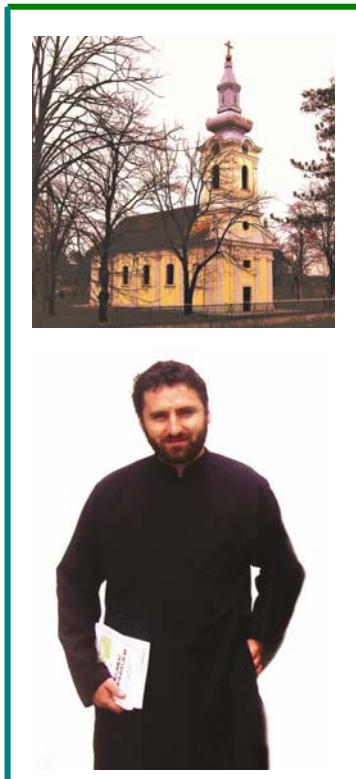


Dr Milivoje Došenović, bio je u gostima porodici drugog živog potomka Pupin, po korenima od rođenog Mihajlović strica Nikole. To je porodica Dušana Pupina iz Idvora, koji živi sa suprugom Slavicom i dve kćerke, Natašom (13), učenicom VII razreda osnovne škole "M. Pupin" u Idvoru i Sanjom Pupin (18), učenicom IV godine Zrenjaninske gimnazije (iz 2005).



Sleva: Nataša Pupin (13) i Sanja Pupin (18). Snimci autora knjige iz 2005.

STAROSTAVNE CRKVENE KNJIGE (Matrikule) VAŽNI IZVORI ZA KNJIGU O NAUČNIKU PUPINU



Gore levo: Hram Svetih Blagovesti iz Idvora, u kome je služio tadašnji mladi paroh Petar Ilić (2004-2014), rođen u selu Janj 1982. godine (donja slika levo), da bi 2014. godine prešao u Hram Svetog Arhangela Mihaila (u nekadašnju Rusku crkvu) u Zrenjaninu, gde je unapređen u čin protojereja. Desno: protojerej Petar Ilić, kada je bio gost kod dr Milivoja Došenovića u Novom Sadu 31. 10. 2014. Slike su iz arhive dr Milivoja Došenovića, kao deo foto-materijala za knjigu: „Mihajlo Pupin – njegov život i njegovo delo“.*

* U vreme pripreme za prvo izdanje knjige: „Mihajlo Pupin – njegov život i njegovo delo“ romansijerska monografija (2005), autoru dr Milivoju Došenoviću, književniku, tadašnjem parohu iz Blagoveštenske crkve Petar Ilić, pružio je na uvid izvornu crkvenu arhivu uz drevne matrikule, koje beleže period od XVII veka, pa sve do savremenog doba crkve iz Pupinovog rodnog sela Idvor.

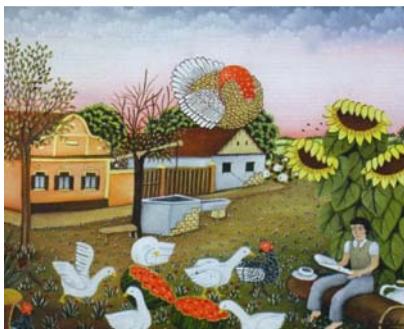
CRTEŽI NAIVE – POSVEĆENI MIHAJLU PUPINU*



Slava Lukin, Idvor



Eva Husarikova, Kovačica



Ana Kotvašova, Padina



Pavel Povolni Juhas, Padina



Mihail Povolni, Padina



Alžbeta Čižikova, Kovačica

* Izvor: Prilog Dragiše Matića Uče, iz Doma kulture „Mihajlo Pupin“, za knjigu dr Milivoja Došenovića „Mihajlo Pupin – njegov život i njegovo delo“. Izvod iz odabranih crteža sa Međunarodne likovne kolonije, Idvor.

PORED SPOMENIKA NAUČNIKA MIHAJLA PUPINA



Pisac knjige o Pupinu, dr Milivoje Došenović, pored spomenika slavnog naučnika, koji se nalazi u porti hrama Svetih Blagovesti, u blizini stare škole (muzeja) i Narodnog doma (foto: S. Brajović, Idvor, 2005).

FARKAŽDIN – KOMŠIJSKO SELO PUPINOVOG IDVORA



U centru banatskog sela Farkaždin nalazi se srpska pravoslavna crkva sa imenom Hram rođenja Presvete Bogorodice (na desnoj slici), a nedaleko od crkve je i osmogodišnja seoska škola „Dositej Obradović“ (slika levo).

Svi oni koji traže pravo banatsko selo, neće pogrešiti ako svrate do Farkaždina. Putnici namernici, koji kreću od Zrenjanina, Novog Sada i Titela, ako se upute ka Pančevu „ispričeće im se Farkaždin“, koji se nalazi u delu srednjeg Banata na desnoj obali reke Tamiš. Predana kažu da je Farkaždin dobio ime po mađarskoj reči „farkasd“ što znači VUK. Po podacima iz crkvenih knjiga od 1905. godine kaže se da se Farkaždin u vreme Austro-Ugarske monarhije zvao Farkasd. Na mestu današnjeg sela bila je ledina sve do 17. veka, kada je počelo da se naseljava od vremena „Seobe Srba“ i patrijarha Arsenija III Čarnojevića, a saglasnošću Leopolda I (1640-1705), rimsко-nemačkog cara i ugarskog kralja, koji je vodio uspešan rat protiv Turaka, ugušivši zaveru Zrinskog i Frankopana, oslobođivši Mađarsku sa Erdeljem, pozvavši Srbe na ustanak i obećao im povlastice, koje je i ispunio. Potomci duhovnog oca Arsenija, radovali su se banatskoj zemlji koju naseliše, i koja im je počela uzvraćati plodonosnim darovima. Imali su sreće, jer su čak i ratovi nekakvim čudom zaobilazili ovaj deo banatske ravnicе. Vredni paori Farkaždina nisu želeli samo rodne godine, poželeli su i veće kuće, široke ulice, uređen centar sela, školu i železničku stanicu. Crkva vizantijskog stila sazidana je 1850. godine pod vlašću cara Franje Josifa I, posvećena je Pokrovu presvete Bogorodice, a od 1904. godine Roždetstvu presvete Bogorodice, sa dva najznačajnija spomenika u selu: Mihajlu Adamoviću (1707) i Vasi Pekiću, narodnom kapeštanu koji je poginuo 1848. godine kod Tomaševca.

U drugoj polovini XIX veka, preteča prve škole bila je u kasarni mađarske vojske, a Farkaždinci podigoše i novu školsku zgradu 1895. godine, koja je do 1954. imala četiri razreda, da bi 1956. godine bili otvoreni V i VI razred (VII razred uvodi se 1960), a 1961. godine, uz veliko slavlje i VIII razred. Škola te godine dobija i zvanično ime „Dositej Obradović“. Osmogodišnja farkaždinska škola, (koja je ponela ime po velikom srpskom просветитељу, rođenom u selu Čakovu u Banatu 1739. godine, pod svetovnim imenom Dimitrije), nastavila je svoju edukativnu i materijalnu nadgradnju sve do današnjih vremena. Školu pohađa 100 učenika, a nekada ih je bilo znatno više. Nažalost „bela kuga“, koja poslednjih decenija hara Vojvodinom, nije zaobišla ni ovo pitomo banatsko selo, što je očigledno po podacima iz 1905. godine, kada je ukupno bilo 406 školske dece u Farkaždinu, od čega 259 muškog i 147 daka ženskog pola. Iz starostavnih arhiva, treba spomenuti i prve učitelje škole: Branka Jovanovića, Milana P. Diamandia, Anke Diamandi Ligezan, Pravoslavni hram u selu Farkaždin daje veliki duhovni doprinos ovom mestu. Pored sela Farkaždin nalaze se i susedna sela: Perlez, Idvor i Sakule, a s onu stranu Tamiša je i rodno selo akademskog slikara Uroša Predića – Orlovat.



Panorama Beograda (tvrđava Žrnov na Avali), rad Uroša Predića iz 1916.

**ISKRENO PISMO AKADEMSKOG SLIKARA UROŠA PREDIĆA
(svom sinovcu Slavku Prediću, konzulu Kraljevine Jugoslavije, 1937. godine)**

„Zašto sam ja osuđen, da celog veka zabrljavam lepa čista platna? – i da se dajem zato nagrađivati. Pa, napisletku, i sve ostalo što se radi, posmatrano sa izvesne visine ili možda nizine, i iz izvesne daljine, iz daljine starosti i susterlosti, – izgleda uzaludno, – ne vodi ničemu ako ne u nirvanu, što je to isto. Hvala Bogu, ja sam već u petom činu, i ne zavidim mladima, koji imaju da prođu kroz ceo taj purgatorium života.

Čudim se, da ima ljudi koji bi rado počinjali svoj život iznova. Ne mogu reći da nisam imao i radosti u životu, ali po koju cenu! Ipak sam bez roptanja otaljao svoj kuluk, no ne bih želeo da to ponavljam. Meni je dobro ovako, i mirno gledam režisera, kada će dati znak da se spusti zavesa.“



Crtež Pupinov iz 1871.

Na ovoj stranici prikazano je umeće slikarskog talenta mladog pančevačkog gimnazijalca Mihajla Pupina (1871), ispod čijeg crteža je u nekim muzejskim brošurama nazačeno da je to „Portret Pupinovog učitelja Koste Isakovića“. Na osnovu temeljnog istraživačkog rada autora ove knjige, u pronađenim izvorima i zapisima – spominju se još dve verzije imena ovog dela: „Farkaždinski čoban“, dok je u brošuri Fondacije „Mladen Selak“ ime crteža „Trgovac iz Farkaždina“...

Ako je taj rad nacrtao Mihajlo Pupin kao petnaestogodišnji gimnazijalac iz pančevačke niže Realke, ali već postoje tri naziva crteža, autor knjige „Mihajlo Pupin – njegov život i njegovo delo“, dr Milivoje Došenović, nudi kompromisno rešenje: „Crtež Pupinov“, a za koji se navodi da ga je M. Pupin poklonio srednjoj sestri Persidi Olćan, prilikom posete varošici Crepaja u južnom Banatu 1879.

O radosti i lepoti naših go-dišnjih doba reći će vam priča ovih izvanrednih transformacija prvobitne energije iz haosa mla-dih zvezda, bilo usijanih od živo-te radosti, do starog hladnog kosmosa umiruće Zemlje.

Glavna pouka ove priče je važna fizička činjenica koja nam ukazuje da zemaljski organizmi poseduju sposobnost da koor-diniraju nekoordinirano, i da na taj način uvode red zrelih godina u nered mladosti i tako iz prvo-bitnog haosa stvore uređeni kos-mos. Nije li postojanje ove spo-sobnosti osnovni zakon koji vodi razvoju života na Zemljiji?

*Prof. dr Mihajlo Idvorski Pupin,
Njujork, 1926.*

KROZ VAROŠICE SEVERNOG BANATA – KIKINDA



Kikinda ili Velika Kikinda (Nagykikinda), varoš od 1753. godine
(Arhivski snimak iz 1908. godine)



Kikinda u severnom Banatu (snimak iz današnjeg doba, centar grada)

ZRENJANIN – BANATSKI GRAD NA BEGEJU
(Veliki Bečkerek, Petrovgrad, područje srednjeg Banata)



Veliki Bečkerek (Petrovgrad), Trg kralja Petra, slika iz 1935. godine

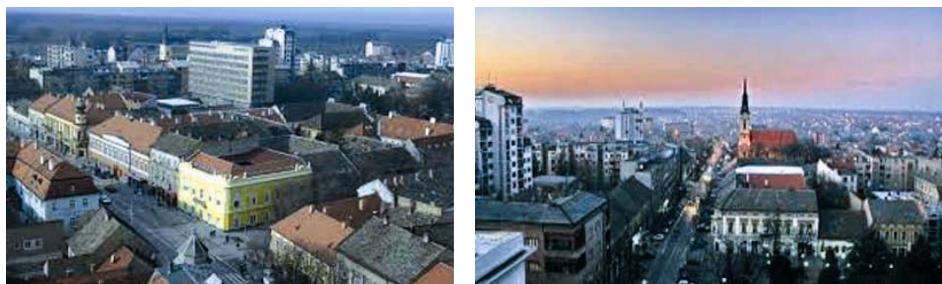


Zrenjanin danas (nekadašnji Veliki Bečkerek ili Petrovgrad)
(Izgled centra grada u XXI veku)

PANČEVO – U JUŽNOM BANATU



Varošica Pančevo, sa svojom lukom za brodove, plovna veza Tamišom i Dunavom parobrodima do Beograda i Zemuna. Na desnoj arhivskoj slici: trg u Pančevu iz 1901.



Današnje Pančevo, nekadašnji nemački naziv (Pantshowa), mađarsko ime (Pancsova), grad u AP Vojvodini i Republici Srbiji, koji je po veličini četvrti grad u Vojvodini po broju stanovnika (76.203). Geografski je smešteno na obalama Tamiša i Dunava, a sa prigradskim naseljima 123.414 stanovnika. Ušće Tamiša i Dunava, na kome leži Pančevo, omogućava od davnih vremena dobru plovnu vezu sa Beogradom, od koga je udaljeno 18 km. U srednjem veku Pančevo je pripadalo kovinskoj županiji, zatim je od 1718. godine pripalo Habsburškoj Monarhiji kada je u sastav Habsburške Monarhije ušlo i Tamiški Banat, zatim postaje glavno središte u distriktu Temišvarskog Banata. Tokom XVIII veka Pančevo je bilo podeljeno na Gornju varoš (u njemu su uglavnom živeli Srbi), i na Donju varoš (sa pretežno nemačkim stanovništvom). Početkom XVIII veka varoš je imala vidan napredak: izgradnja solare, brodarskog i poštanskog zdanja, prva Kepišova pivara. Ali, varoš su pratile i nedaće: orkani, epidemije, ratovi, što je desetkovalo stanovništvo. U kraćem periodu su ga zaposeli i Turci koji su napravili veliku štetu varošici. Pančevo je imalo i veći broj tvrđava, koje su uspostavljanjem mira Austrije i Turske morale biti srušene. U drugoj polovini XIX veka Pančevo naseljavaju Mađari, da bi konačno u njega ušla oslobođilačka srpska vojska 8. novembra 1918. godine, pa nakon Prvog svetskog rata Pančevo kreće u prosperitet i postaje jedan od privrednih i kulturnih giganata novih država FNRJ i SFR Jugoslavije, u sastavu Srbije.

U POSETI ŠKOLAMA SA PUPINOVIM IMENOM



Po imenu slavnog izumitelja *Pupinizacije*, na slici je STŠ „Mihajlo Pupin“ iz Kule, sa logotipom škole i zgradom. Desno: dugogodišnji uspešni direktor škole dipl. elektro-inženjer Miroslav Milovančev, sa svojim učenicima – osvajačima nagrada iz elektro struke, koji su imali veliku podršku mentora profesorice Jadranke Filipović (na slici).



Bista Pupinu u dvorištu škole, i desno školski objekti (snimio dr Milivoje Došenović, 2009)

GIMNAZIJA „MIHAJLO PUPIN“ U KOVAČICI



Kovačica se nalazi u Južnobanatskom okrugu na udaljenosti od 31 km od Pančeva, 35 km od Beograda i 55 km od Zrenjanina. Osnivanje varošice datira od 1802. godine, mada postoje tragovi i o nastanku manjih naselja iz XV veka. Prvo je naseljena graničarima 1751. godine, a potom u nju naseljavaju Slovaci 1783. godine. Kovačica danas ima 5.428. stanovnika.



Po konfesiji, ovo je evangelistička sredina, ali u Kovačici deluju i druge crkve. Kovačica ima osnovnu školu, a imala je i Ekonomsku školu (1962-1969), koja se transformisala 1967. godine u gimnaziju „Mihajlo Pupin“, po imenu slavnog srpskog naučnika, koji je rođen u selu Idvor opština Kovačica. Na slikama: prikaz gimnazije iz vremena otvararanja, slika iz XXI veka i logotip škole.

**ELEKTROTEHNIČKA ŠKOLA „MIHAJLO PUPIN“
NOVI SAD**



Elektrotehnička škola „Mihajlo Pupin“, Novi Sad, Futoška br. 17 (snimak autora knjige 2009)

TEHNIČKA ŠKOLA „MIHAJLO PUPIN“, INĐIJA



Tehnička škola „Mihajlo Pupin“, u centru sremske varošice Indija, Cara Dušana 2

REČNIK POJMOVA

ABAŽUR, štitnik na stonoj lampi koji skreće svetlost u jednom pravcu, štiteći oči.

ABERACIJA,(lat. aberare odlutati), skretanje odstupanje; prividna promena položaja nebeskog tela usled različitih brzina kretanja Zemlje i svetlosti.

ADAPTER, uređaj za prilagođavanje elemenata, aparata i dr. nekim novim funkcijama npr. televizora da bi primao više programa, radija da prima stereo emis.

AEROELEKTRANA, električna centrala s pogonom na veter.

AEROFOTO-SNIMANJE, fotografisanje iz vazduha zemljišta ili objekata, premeravanje zemljišta radi izrade topografskih karata.

AEROLOGIJA, nauka koja proučava vazdušni omotač Zemlje, atmosferu; grana meteorologije.

AGREGAT, prenosni generator za stvaranje električne energije, koji dobija pogon od motora na neko alternativno gorivo (benzin, nafta, gas itd).

AJDOFOR SISTEM, projekциони sistem za prikazivanje televizijskih slika na velikom ekranu. Dobar je i za elektronske medije.

AJNSTAJN ALBERT, nemačko-američki naučnik jevrejskog porekla (1879-1955), dobitnik je Nobelove nagrade za fiziku u vezi sa naučnim radom teorije relativiteta. Učesnik je u radu na konstrukciji prve američke nuklearne bombe u Los Alamosu. Bio je srpski zet, oženjen poznatom matematičarkom Milevom Marić.

AJNSTAJN MARIĆ MILEVA (1875-1948), poznata matematičarka rodom iz Titela kod Novog Sada. Bila udata za naučnika Alberta Ajnštajna i sa njim dobila troje dece, od kojih je žensko dete rano umrlo. Znatno pomogla suprugu Albertu da dođe do Nobelove nagrade. Umrla u Švajcarskoj i sahranjena na groblju u Nordhajmu. Bila je zaboravljena od svoga srpskog naroda. Tek je njen grob pronaden 2004. godine i skromno obeležen. Ime njenog nosi srednja škola u Titelu.

AJNSTAJNIJUM, Es, veštački je dobijen radioaktivni elemenat, transuran; redni broj 99, trovalentan. Prvi put dobijen 1954.g. a nazvan je po naučniku Ajnštajnu. Poznati su mu izotopi sa masenim brojevima od 246 do 253.

AKCELERATOR, uređaj koji služi za ubrzavanje nanelektrisanih čestica kod proučavanja atomske strukture (betatron, linearni, sinhrotron, ciklotron).

AKCIONA TURBINA, služi da pretvori kinetičku energiju pare u mehaničku. Isprva je takva turbina bila jednostepena, dok to nije pošlo za rukom američkom istraživaču Kertisu, kome je uspeло да napravi akcione turbine sa više stepena brzine (2-4). Pošto se u ovakvim vrstama turbita pritisak pare na ulazima i izlazima ne menja, one se sve zovu *turbine sa stalnim pritiskom*.

AKCIONE STRUJE, električne struje slabog potencijala koje nastaju u toku aktivnosti u raznim delovima organizma (nervi, možak, mišići, srce), mogu se registrirati u dijagnostičke svrhe i to elektrokardiogramom kao i elektroencefalogramom.

AKUMULATOR (lat) nagomilavač, skupljač električne energije koja se u njemu pretvara u hemijsku i obratno (olovni akum.).

ALFA-TALASI, najmanje prodorni od tri vrste zračenja – alfa, beta i gama, koje generiše radioaktivna materija. Kako se alfa-talasi rasprostiru u vazduhu obične gustine, kompaktnosti, samo

do nekoliko cm, njih je veoma teško otkloniti električnim i magnetnim poljima. Alfa-talasi su identični jedrima atoma helijuma, koji se kreću velikom brzinom.

ALTERNATOR, uređaj, mašinski električni generator koji proizvodi naizmeničnu struju. Služi u više svrha, a naročito za napajanje električne energije na motornim vozilima, tj. za napajanje akumulatora, a pokreće ga kaiš.

AMPER ANDRE MARI, francuski fizičar (1775-1836), bavio se i matematikom. Bio je prvi osnivač elektrodinamike u svetu i teorije magnetizma. Po njegovom imenu se zove jačina za merenje električne struje *amper (A)*, *Ampermetar*, *Amperov zakon*, *amperečas*, *ampersekunda*. Dr Andre Mari Amper je bio redovni profesor na Politehnici u Parizu.

ANTENA, uređaj u vidu električnog provodnika, koji se koristi za primanje ili zračenje elektromagnetskih (radioelektričnih) talasa. Antene se napajaju visokoučestanim strujama.

APARATURA ZA X-ZRAKE, konstruisao naučnik M. Pupin za dobijanje X-zraka, gde su u sastavu te aparature korišćena Holcovova elektrostatička mašina, lajdenske boce, cev za proizvodnju

X-zrakova. Patent je naučnik Pupin obelodanio početkom 1896.

APSOLUT. TEMPERATURA je temperatura merena od apsolutne nule. Najčešće se kao jedinica apsolutne temperature uzima Kelvinov stepen ($^{\circ}\text{K}$), koji po vrednosti odgovara Celzijusovom ($^{\circ}\text{C}$). Ova temperatura se obično označava sa T ($T=273+t$, gde je t – temperatura u Celzijusovim stepenima).

ARAN, ostrvo u Škotskoj, nekad je pripadalo vojvodi od Hamiltona. Na njemu se odmarao i učio M. Pupin, prilikom priprema za magistarske ispite.

ARHIMED, veliki grčki fizičar i matematičar, koji se rodio 287. g. pre nove ere, a umro 212. god. p.n.e u gradu Sirakuzi. Mnoštvo je njegovih pronađenaka kao što su: beskrajni zavrtanj, vijak, sabirno sočivo, koturača, zakon poluge i osnovni zakon hidrostatike.

ARMATURA, zbir namotaja u nekom električnom aparatu u kom se pri prolazu kroz magnetno polje indukuje struja. Sve armature mogu biti nepokretne a magnetno polje pokretno, a može biti i obrnuto.

ASINHRONI (INDUKCIIONI) MOTOR, vrsta električnog motora koji se najviše koristi u pra-

ksi. Takvi motori se napaju isključivo naizmeničnim strujama, a prema vrsti struje kojom ih napajamo dele se na jdnofazne, dvofazne i trofazne. Od svih nabrojanih najpogodniji su trofazni, koji se sastoji od rotora i statora.

ATOM, najmanja čestica materije, koja ima sva svojstva i karakteristike hemijskog elementa; atomi raznih elemenata u običnom stanju razlikuju se, po broju elektrona, koji se kreću oko jedra. U atomu vodonika kreće se jedan elektron, u atomu helijuma dva, u atomu kiseonika 8 elektrona, gvožđa 26, urana 92 elektrona, itd. Ali, kao glavna karakteristika određenog hemijskog elementa predstavlja, ne broj elektrona, nego naboј jedra. Ništa od 100 miliona atoma ima dužinu jedan đum.

ATOMISTIKA (ili atomska fizika), nauka o atomima – oblast fizike koja izučava strukturu atoma, zakonitost ove strukture; zakonitosti kretanja atoma kao celine, kao i svih sastavnih delića.

ATOMSKA BOMBA, je uništavajuće ratno sredstvo koje kao svoju eksplozivnu moć koristi energiju nuklearne fisije nekih elemenata (uglavnom se koristi uran 235 i plutonijum). A prva

atomska bomba je izgrađena u SAD. Upotrebljena je u drugom svetskom ratu dva puta: u bombardovanju japanskih gradova Hirošime i Nagasakija 1945. Prva upotrebljena atomska bomba nazvana je nominalnom atomskom bombom. Pri eksploziji ovakve bombe oslobođa se energija jednaka energiji 20.000 tona trinitrotoluola. Atomska bomba pri eksploziji ima eksplozivno (razorno), toplotno i radioakt. dejst.

ATOMSKA STRUKTURA, svi atomi su složene čestice i sastoje se iz pozitivno nanelektrisanog jezgra, oko koga stalno kruže negativni elektroni, tako da je atom kao celina, neutralan u električnom pogledu. Prvi pokušaj razbijanja atoma izvršen je 1932. godine kod litijuma. Za razbijanje atoma potrebno je potrošiti ogromnu energiju koju treba proizvesti, za bombardovanje a. jezgra.

ATOMSKA TEŽINA, je težina atoma u jedinicama koje omogućuju srađenje težine najrasprostranjenijeg izotopa ugljenika, a iznosi tačno 12. Sve do skoro, kao standard je služio kiseonik, čija je težina uzimana 16. Razlika među ovim dvema jedinicama je veoma mala. Hemiska atomska težina elementa predstavlja

po sebi, srednju težinu izotopa u normalnoj prirodnoj smesi.

ATOMSKI BROJ (redni broj Z) jednog hemijskog elementa pokazuje koje mesto zauzima u periodnom sistemu elemenata. Broj pokazuje koliko ima protona u a.j.

BANAT, nalazi se između reke Tise, Dunava, rumunске i mađarske granice. Veći deo Banata pripada Rumuniji (21.800 km^2), dok najmanji deo pripada Mađarskoj, i to između Moriša i Tise. Ovaj deo Banata koji pripada Srbiji odnosno AP Vojvodini površine je 9.295 km^2 . Južni Sloveni naselili su Banat još u V i VI veku. Industrijska i kulturna središta Banata su: Zrenjanin, Pančevo, Kikinda i Vršac. U Banatu se nalazi i Pupinovo rodno selo Idvor i kuća.

BARIONI, grupa subatomskih čestica, od kojih su najlakši protoni i neutroni. Ostale, to su nestabilne čestice koje se rađaju u atmosferi pod dejstvom visokoaktivnih kosmičkih zraka.

BEKEREL HENRI (1852-1908) kanadski naučnik i istraživač. On je radio sa naučnim bračnim parom Kiri, pa je zajedno sa njima dobio Nobelovu nagradu za fiziku (1903) radovi u vezi sa uranijumom i radioaktivnošću. Bio je savremenik dr Mihajla Pupina.

BEL A. GREJAM (1847-1922), kanadski istraživač fiziolog. On se bavio problemom osoba oštećenog sluha. Pronašao je telefon 1876. godine u Bostonu (SAD).

BELEN EDUAR, francuski pronalazač (1876-1963), izumeo prenošenje slika na daljinu *telefotografiju* (*belinogram*). On je koristio i proučavao dela Tesle, Pupina, Morzea, Markonija. Ipak je uspeo tek 1907. godine da ostvari svoj san o daljinskom prenosu slike.

BERD DŽON LODŽI, britanski (škotski) fizičar (1888-1946). Ostvario je prvi televizijski prenos 1925. godine. Berd je koristio naučne osnove Nikole Tesle i Amerikanca Li de Foresta. Ali su prve prave emisije emitovane tek pred Drugi svetski rat.

BERLIN, glavni grad Nemačke, površine 884 km^2 i sa 3,5 miliona stanovnika, nalazi se na obalama reke Špreje. Nekadašnja 2 grada Istočni i Zapadni su danas jedinstven grad posle rušenja famoznog *Berlinskog zida*. M. Pupin je pohađao Univerzitet u Berlinu i u njemu doktorirao u klasi kod profesora fizike Helmholca.

BETA TALASI, (zraci), su brzi elektroni, koje napuštaju, eliminisu neki prirodni ili veštački ra-

dioaktivni atomi pri transformaciji njihovih jedara.

BEVATRON je džinovski uređaj za ubrzavanje čestica, smešten na univerzitetu u Berkliju u Kaliforniji. Česticama daje energiju od 6 milijardi eV, a protonima 5 milijardi.

BIOSFERA (grč. bios život i sfaire kugla, sfera), tj. prostor u kome žive organizmi (mikroorganizmi, biljke, životinje, ljudi), obuhvata Zemljinu površinu, to je područje od nekoliko stotina metara u dubini Zemlje, jedan deo atmosfere i hidrosfere.

BOR, B, hem. elemenat. Redni broj 5 (III grupa periodnog sistema elemenata). Može biti amorf i kristalan. Amorf bor je u obliku smeđeg praha, koji na vazuđu sagoreva. Kristalan bor je žut ili tamnosmeđ, vrlo tvrd (po Mosovoj skali 9,5) i teško se topi. U prirodi se ne javlja u slobodnom stanju, već u obliku borne kiseline i borata (boraks, tinkel, kernit, kelemanit, boracit). Elementarni bor se dobija redukcijom bor-oksida ili bor-hlorida. Atomska težina 10,82; specifična težina 2,45. Rastvara se u koncentrovanoj sumpornoj i azotnoj kiselini; ne rastvara se u vodi, etanolu i etru. U hem. jedinicama

bor je trovalentan. Dodaje se nekim legurama; koristi se u nuklearnoj tehnici; za oduzimanje kiseonika; kao katalizator (obično u obliku jedinjenja).

BOR NILS, danski naučnik i fizičar (1885-1962). Mesto njegovog rođenja i smrti je Kopenhagen. Izumitelj savremene atomistike. Iz Danske je otisao u Manchester i zajedno sa Raderfordom izučavao tajne atomistike. U toku II svetskog rata (1943) Nils Bor odlazi u SAD i učestvuje u stvaranju prve američke atomske bombe. Dobitnik je Nobelove nagrade za fiziku 1922. godine.

BOŠKOVIĆ RUĐER JOSIP, jedan je od najpoznatijih matematičara, fizičara i astronoma u svetu (1711-1787). Dao je dela iz fizike, matematike, optike, geodezije, astronomije, arhitekture i arheologije. Bavio se izučavanjem Sunčevih pega i vasione, planeta, kao i konstruisanjem prvog teleskopa. Bio je pravi pionir ekspanzije nauke u svetu.

BRAĆA ŠAP (Klod i Abraham), pronašli su tahograf koji je kasnije nazvan *Šapov telegraf* iz 1793.

BRAJ LUJ, slepi francuski pronalazač (1809-1852) on je izumeo prvo reljefno pismo za slepe. A za pisanje slepi upotrebljavaju

jednu iglu kojom buše specijalnu hartiju gde se upisuje svako slovo na tim izbušenim mestima. I danas se to zove *Brajeva azbuka*. Ona je dragocena za sve slepe.

BRANLI EDUAR, francuski fizičar (1844-1940). Bio je profesor fizike i hemije u Parizu. Pronalazač je *koherera*, vrste dedektora koji će omogućiti stvaranje radio-telegrafije u svetu.

BRAUNING OSKAR, doktor i poznati profesor fizike na koleđu Kembridž u Engleskoj, koji je bio mentor M. Pupina na njegovim magistarskim studijama.

BRIKET (franc. briquette ciglica), opšti naziv za kockasta ili slična tela koja se dobijaju presovanjem prašine, sitnih komadića i dr. U užem smislu, briket je sitan ugalj presovan pod pritiskom u komade različitog oblika. Presovanje se, obično vrši uz dodatak i manjih količina katranskih smola. U upotrebi je kao gorivo.

BRUNO ĐORDANO, italijanski filozof (1548-1600) pristalica Nikole Kopernika, koji je opisao planetni sistem S. Spaljen je.

BRZINOMER, tahomer; sprava koja pomoći skazaljke pokazuje brzinu kretanja nekog vozila.

BUDIMPEŠTA, glavni grad Republike Mađarske na Dunavu, a

površine 525 km² sa oko 2 miliona stanovnika sa svojim predgrađima Ujpešt, Kišpešt, Čepel. Budimpešta je nastala 1872. godina spajanjem dva grada na obalama Dunava: Budima i Pešte.

CIKLOTRON, jedan od akceleratora – uređaja za ubrzavanje atomskih čestica. Uglavnom se upotrebljava za ubrzavanje teških čestica: deutrona, protona, jona. Prototip je izmislio naučnik Nikola Tesla kao «sijalicu za molekularno bombardovanje».

ČELIK, spec. gvožđe koje sadrži najviše 1,7% ugljenika. Ogranica je primena i značaj čelika u svetu, zbog njegovih mnogih pozitivnih svojstava: čvrstoće, tvrdocene, elastičnosti, otpornost prema visokim temperaturama itd. Osim toga, u poređenju s drugim materijalima sličnih osobina, on je mnogo jeftiniji. Dobija se prečišćavanjem sirovog gvožđa koje sadrži oko 4% sirovog ugljenika i primese: mangan, fosfor, silicijum i dr. Ranije se dobijao po složenim i skupim postupcima, dok se danas pored Resemervog postupka, koriste i Simens-Martinove peći i dr.

ČESTICA, malo telo. Kao što je već dokazano, veoma male čestice se tako ponašaju, da to pred-

stavlja punu protivrečnost u odnosu sa svakodn. iskustvom.

DECIMALNI SISTEM je sistem mera u kome svaka viša jedinica predstavlja desetostruku vrednost prethodne, odn. niže jedinice. Polazi se od osnovne jedinice koja je 10; sledeća veća jedinica je 100, pa 1000 itd. Pri izražavanju ovih veličina koriste se prefiksi: deka-, hekta-, mega-, (npr., dekagram, hektolitar) za više veličine, a za niže od osnovne jedinice: deci-, centi-, mili-, mikro-, (na primer, decilitar, centimetar).

DENIS ŠEPARD FREDERIK, lični prijatelj i lekar dr Mihajla Pupina, po čijem uputstvu je Mihajlo Pupin kupio imanje u Norfolku (Nova Engleska) u SAD.

DERIVATI (lat. derivare izvodi iz nečega), proizvodi koji se dobijaju u određenim procesima od drugih osnovnih supstancija; npr., hem. jedinjenja koja se dobijaju iz drugih hemijskih jedinjenja zamenom ili uvođenjem u njihove molekule novih atoma ili atomskih grupa.

DESTILACIJA (lat. destilatio), isparavanja neke tečnosti i kondenzacija njenih para. Pri destilaciji se tečnost prevara u paru zagrevanjem do određene tempe-

rature, zatim se pomoću pogodnih uređaja para hlađi, odn. kondenzuje – ponovno pretvara u tečno stanje.

DETONACIJA (lat. detonatio, franc. detonation) je pucanj, prasak, grmljavina što se javlja pri eksploziji, npr. kao eksplozija usled naglog sagorevanja eksploziva. Detonacija se javlja pri sagorevanju određenih materijala, odn. usled rasprostiranja hemijske reakcije kroz masu eksploziva velikom brzinom (većom od 1000 m u sekundi), a ne javlja se pri deflagraciji, gde je ova brzina znatno manja (svega nekoliko metara u sekundi).

DEUTRON (deuteron), pozitiv. nanelektrisano jezgro vodonikovog izotopa deuterijuma (H^2). Za razliku od atomskog jezgra vodonika (koje je, u stvari, samo jedan proton), deutron je sastavljen od jednog protona i jednog neutrona i predstavlja najjednostavnije složeno atomsко jezgro. Služi kao projektil pri nuklearnim reakcijama.

DIFRAKCIJONA REŠETKA, pribor za razlaganje svetlosti na sastavne boje, i koji dejstvuje slično prizmi. Kao najprostiji oblik, to je staklena pločica na čijoj su jednoj strani pravilno i ta-

čno sa jednakim odstojanjem – urezane paralelne linije, najčešće 10 000 linija na 1 dm.

DIFUZIJA (lat. diffusio rasprostranjivanje, prodiranje), pojava međusobnog mešanja gasova, a i tečnosti. Kod gasova dolazi do difuzije, bez obzira na njihovu težinu. Pod normalnim uslovima brzina difuzije dva gasa zavisi od njihove gustine: brzina difuzije je obrnuto proporcionalna kvadratnom korenu gustine gasova. Ima značajnu ulogu pri raznim industrijskim procesima (pri nekim hemijskim i biohemijskim promenama) kao i određenim metodama razdvajanja izotopa.

DIGESTOR (digestorijum lat. digerere raznositi, razdeliti), posebna vrsta radnog stola, iznad koga je zastavljen orman (“kapela”); služi za laboratorijske radove pri kojima se razvijaju štetni gasovi. Snabdeven je uređajima za odvođenje ovih gasova.

DIODA, par elektroda napravljenih od materijala koji su poluprovodnici; katoda i anoda su spojene provodnikom (žicom), tako struja (jednosmerna) protiče slično kao u zatvorenom električnom kolu struje.

DISOCIJACIJA, razlaganje jedinjenja, odn. molekula, u pro-

stije sastojke (joni, radikali, atomi, prostiji molekuli). Ovakvo raspadanje pod dejstvom topote naziva se termička disocijacija, a pod dejstvom svetlosti fotohemijiska disocijacija.

DUŽINA TALASA, rastojanje na kojem se talasno kretanje ponavlja. U talasima na vodi, dužina talasa je jednaka rastojanju od grebena (vrha talasa) do grebena ili od pada – do pada, najniže tačke.

DŽEFERSON TOMAS (1743-1826), severnoamerički državnik koji je prvi pustio svoje robe odmah po nezavisnosti SAD. Bio je guverner Virdžinije i lični sekretar predsednika Džordža Vašingtona. Od Napoleona kupio državu Luizijanu, a prvi je osnivač Demokratske stranke u SAD.

DŽEKSON VILIJAMS, rođeni brat Pupinove supruge Sare Katarine Džekson. Vilijams je zajedno sa M. Pupinom išao na isti koledž Kolumbija u Njujorku.

ĐURKOVIĆ NIKOLA, poznačeni pančevački profesor gimnazije i upravnik pozorišta, bio je zet prote Vase Živkovića iz Pančeva, jer se oženio njegovom kćerkom i jedinicom Sofijom. Nikola je uz protu Vasu Živkovića bio tada i iskreni zaštitnik buntovnog đa-

ka-gimnazijalca Mihajla Pupina. **EDISON TOMAS ALVA**, američki naučnik (1847-1931), pronašao veći broj patenata iz elektrotehnike i sijalicu sa ugljenim vlačnjom, postao vlasnik velike multikompanije "Edison". Voma je uvažavao naučnika M.Pupina i dodelio mu najveće odličje koje se dodeljuje u svetu, *Edisonovu medalju*, 1920. godine.

EDISONOVA MEDALJA, najveće priznanje koje se dodeljuje u svetu za naučnoistraživački rad na polju elektrotehnike, a dodeljuje ga *Američki institut elektroinženjera*. Priznanje u vidu takve medalje dobilo je nekoliko najvećih naučnika sveta. Među njima su bili i Nikola Tesla i Pupin, priznanje je Pupin dobio 1920.

EKSPERIMENTAT (lat. experimentum pokus, opit, ogled), smisljeno izvođenje odnosno izazivanje različitih promena radi ispitivanja i donošenja zaključaka, tj. ispitivanja uticaja faktora.

EKSPLOZIV (lat. exsplodere raspasti se), to su smeše ili hemijska jedinjenja koji se pod uticajem povišenih temperatura, udara ili trenja trenutno raspadaju, vrlo brzo sagorevaju, i pri čemu se razvijaju velike količine gasova i visoke temperature. Eksplozije su

egzotermni hemijski procesi, tj. procesi pri kojima se oslobođa toplotna energija. Razlog velikom učinku eksplozije je trenutno oslobođenje ove energije.

ELEKTRIČNI NABOJ ili punjenje. Tela se smatraju električni nabijena, ako ona vrše jedno na drugo dejstvo, koje se potčinjava zakonima elektriciteta, a jedan od tih zakona utvrđuje, da ako su tela mala, to je njihova sila dejstva, jedno na drugo, obrnuto proporcionalna kvadratu rastojanja između njih. Naboji mogu biti dva tipa, pri čemu se jednak naboji odbijaju, dok se različiti tipovi – privlače. Jedan tip naboja naziva se pozitivnim, a drugi negativni. Jednaki pozitivni i negativni naboji – neutrališu jedno drugo, ali koji je iz naboja pozitivan, a koji je negativan, stvar je proizvoljnog usaglašavanja (delenja naboja na pozitivne i negativne, uveo je u fiziku Benjamin Franklin). Elektroni su negativni, a protoni pozitivni. Isti broj elektrona i protona, formiraju normalnu neutralnu materiju.

ELEKTRODA, predstavlja metalni provodnik, kroz koju električna struja “utiće” u tečnost ili gas i “istiće” iz njih. Katoda je negativna elektroda, a anoda je

pozitivna. Uslovni smer struje u tečnosti ili gasu uzima se od anode prema katodi. Kako su elektroni negativni, to na bilo kom delu kruga struje, gde se oni javljaju kao nosioci strujnog toka, elektroni se kreću od katode ka anodi. Nezamenjiva je u industriji metala i drugim oblastima.

ELEKTROLIZA, kada električna struja prolazi kroz nemetalnu tečnu hemijsku materiju, tada nastupa razlaganje te materije i produkti razlaganja te materije, izdvajaju se na elektrodama.

ELEKTROMAGN. SILA, jeste jedna od osnovnih sila u univerzumu. Ona ima zadatak da čestice različitog električnog naboja drži na okupu. Elektromagnetna sila je sto puta slabija od sile jezgra.

ELEKTROMAGN. POLJE, je sila polja koja daje zračenje iz bilo koga električnog toka koji je u aktivnom stanju.

ELEKTRON je najlakša od svih poznatih čestica, koja ima masu mirovanja. Elektroni manifestuju karakteristično mešovito ponašanje kvantnih čestica, koji su ponекад slični običnim malim telima, a nekada – talasima. Obični elektroni nose negativni naboј. Međutim, mora se istaći da mo-

gu da persistiraju i pozitivni elektroni, ali veoma kratko.

ELEKTRON VOLT, to je energetska jedinica koja je jednaka energiji koju ima jedan elektron dok se kreće preko volt-razlike od jednog volta. To znači da bi objekat koji teži 2 grama, a kreće se brzinom od jednog centimetra u sekundi – imao bi energiju od oko milion milionitog elektron Volta (Ev), što znači da je to jedna veoma sićušna energetska jedinica.

EMANACIJA RADIJUMA je raniji naziv za supstanciju koja nastaje radioaktivnim raspadom radijuma 226. To je radioaktivni gas. Govorilo se i o emanaciji aktinijuma i emanaciji torijuma. To su, u stvari, izotopi elemenata: emanacija radijuma je izotop radona sa masenim brojem 222; emanacija aktinijuma izotop radona sa masenim brojem 219 i emanacija torijuma izotop radoна sa masnim brojem 220.

ENERGIJA, sposobnost nekog tela da izvršava rad, prema kome se meri veličina energije. Energija je osnovna osobina materije – nema materije bez energije niti energije bez materije. Pri različitim procesima energija se ne gubi, već se pretvara iz jednog obli-

ka u drugi – ukupna količina energije ostaje uvek ista, stalna (princip održavanja energije), a svaki proces koji se odigrava u prirodi, u suštini je pretvaranje jednog oblika energije u drugi. Postoje mnogobrojni oblici, vrste energije, npr. svetlosna, toplotna, hemijska, nuklearna itd.

EPISKOP DR NIKOLAJ VELIMIROVIĆ (1880-1956), doktorirao je na dva univerziteta, bio episkop žički. Veoma iskreni prijatelj dr Mihajla Pupina. Vladika Nikolaj je umro u Americi, mošti su mu danas u Leliću kod Valjeva.

EPRUVETA (franc. Eprouvette), mala laboratorijska staklena posuda u obliku cevčice najčešća je oko 20 cm, koja je na jednom kraju zatvorena. Ima veliku praktičnu primenu u laboratoriji, pri hemijskim i mikrobiološkim eksperimentalnim istraživanjima itd.

ETAR, eter (grč.) ili gornji sloj vazduha, sveobuhvatna sredina, koja – kako se ranije prepostavljalo, prenosi razne svetlosne talase.

FAKTOR (lat. facere činiti, učiniti, factor onaj koji čini, koji radi), činilac, činitelj, veličina kojom se množi. U analitici uopšte, često se koriste izračunava-

nja pomoću faktora kojima se množe brojčane vrednosti.

FARADEJ MAJKL, engleski fizičar otkrio je zakon elektromagnetske indukcije, dva zakona elektrolize (Faradejeve zakone elektrolize) što je bio osnov elekrohemije i nove osnove učenja o fizičkom polju.

FEROMAGNETIZAM, osobina snažnog magnetizma nekih tela: gvožđa, nikla, kobalta i njihovih legura (paramagnetizam, dijamagnetizam).

FIDER (od engl. «hraniti»), kod mašina to je uređaj koji reguliše dovod materijala za prerađu; vod koji prenosi električnu energiju.

FISIJA, proces cepanja, deobe atomskih jezgara, pri čemu nastaju lakše atomske vrste, oslobođa se energija i više neutrona. To uopšteno znači da fisija obuhvata i neke procese kod laksih atomskih vrsta, ali je najčešća kod teških atomskih jezgara, gde je i prvi put konstatovana. Ona može biti i rezultat delovanja usporenih neutrona na atomska jezgra (npr. bombardovanje atomskog jezgra urana 235 neutronima), a može biti i spontana. Ona je neophodna u proizv. atomske energ.

FISIONI PRODUKTI, su proizvodi raspadanja ili razlaganja

jezgra uranijuma 235, plutonijuma 239 i dr.u reaktorima, atomskim (nuklearnim) centralama, pri eksploziji atomskih bombi. Kao proizvodi ovog raspadanja javljaju se Ba, Kr, Te, Cs, Ru, Rh, Pd, i mnogi drugi. A Većina ovih elemenata imaju redne brojeve od koji se redaju 36 do 56.

FIZIKA (grč. *physis priroda*), ili nauka koja proučava određene pojave u prirodi i zakonitosti pod kojima se one odigravaju; proučava zakonitosti u kretanju tela, odn. materije, od najnižih oblika kretanja do najsloženijih kretanja u prostoru (od kretanja najsitnijih čestica do kretanja nebeskih tela). Može biti: eksperimentalna i teorijska. Uobičajena je podela fizike na: statiku, mehaniku, optiku, kaloriku, akustiku, elektricitet, magnetizam i, najnovije, atomistiku. U granične oblasti fizike ubrajaju se: astrofizika, geofizika, fizička hemija, biofizika, kosmologija, kao i oblast kosmologija.

FIZIČKE PROMENE su promene materije pri kojima se ne menja njena suština ni unutrašnja struktura; menja se, uglavnom, oblik materije i sl. Npr. prelazeњe iste materije iz jednog u drugo agregatno stanje je fiz. prom.

FLOTACIJA (lat. *flotatio*), postupak odvajanja korisnih minerala sastojaka od jalovine neke rude.

FLUORESCENCIJA (lat. *flue-re teći*); osobina neke materije (npr. fluorescenina), da ozračena zracima manje talasne dužine tj. ultraljubičastim zracima, emituje vidljivu svetlost koja može biti bela ili obojena, što je posledica građe ovakvih supstancija.

FLUORESCENTNI EKRAN je plašt izgrađen od fluorescentnog materijala; upotrebljava se za transformaciju nevidljivog zračenja (α -zraci, γ -zraci) u vidljivo svetlosno zračenje.

FOLIJA (lat. *folium list*), tanak metalni list (od srebra, zlata, kalača idr.) Danas se proizvodi i od drugih materijala, npr., od nekih plastičnih masa. Ima različitu primenu u raznim oblastima.

FONOGRAFIJA (grč.), snimanje zvuka radi njegove reprodukcije; fonograf, uređaj za reprodukciju glasa i zvuka, preteča gramofona, koji je konstruisao Thomas Alva Edison 1877.

FORD HENRI, severnoamerički istraživač (1863-1947) rođen u Grinfieldu, Mičigen (SAD). On je prvi u svetu uveo *fordizaciju*, proizvodnju automobila u velikim serijama. Njegova kompanija

"Ford" je bila jedna od najjačih automobilskih industrija koja se nalazila u Detroitu. Imao odličnu saradnju sa Edisonom, a takođe je uvažavao naučni rad doktora Mihajla Pupina, i imao izvesne komunikacije sa njim u Njujorku.

FOSFORESCENCIJA, pojava da neke materije pod uticajem svetlosnog izvora zrače, svetle u mraku i posle udaljavanja svetlosnog izvora koji je na njih delovao (za razliku od fluorescencije, koja prestaje sa uklanjanjem svetlosnog izvora). Fosforesciraju, npr., neke materije koje kao primesu sadrže sulfide od teških metala.

FOTOELEMENTI su hemijski elementi, metali koji su vrlo osjetljivi na svetlosti, što je posledica njihove građe. Oni u spoljašnjoj elektronskoj ljudsci imaju samo jedan elektron, na koji atomsko jezgro, zbog relativno velike udaljenosti, ne deluje dovoljno privlačno, pa se pod uticajem svetlosti periferni elektroni oslobođaju, tako da nastaje električna struja. Primer ovakvih elemenata su rubidijum i cezijum. Ova pojava se danas često koristi u praktične svrhe – automatski uređaji, kontrolni uređaji; na ovoj pojavi počiva tonski film itd.

FOTODIODA, poluprovodnička dioda za pretvaranje svetlosnih promena u električne.

FOTOFON, instrument za prenos zvuka na daljinu (Bel 1880.). **FOTON**, najmanji deo, elementarni kvant, svetlosne energije. Prema današnjim shvatanjima fizike, svetlost je talasne i korpuskularne prirode. Foton predstavlja korpuskularnu stranu prirode svetlosti.

FRANCIJUM, Fr (raniji naziv virginijum), radioaktivni element – metal; pripada grupi alkalnih metala. Redni broj 87. Izotopi su: 223, 221, 218, 219, 220. Vreme poluraspada izotopa 221 iznosi 21 minut. Ime po fiz. Peri.

FREKVENCA, kada se kretanje ili bilo koji drugi događaj sprovodi kroz pravilne intervale, taj broj ponavljanja, za 1 sekundu, naziva se frekvencija.

"FRIDRIH VILHELM" ugleđni univerzitet u Berlinu, na kom je doktorirao naučnik M. Pupin 1889. godine, u klasi profesora doktora Ferdinanda Helmholca.

FUZIJA 1) Fuzija (lat. fusio stapanje) je stapanje (u prvom redu metala), topljenje metala. 2) u fizici se pod fuzijom podrazumeva nuklearna reakcija između lakih atomskih jezgara pri čemu

nastaju teža jezgra. Pri ovome oslobađaju vel. količine energije.

GAJGER HANS, nemački fizičar. Rodio se u Nojštat 1882., a umro u Berlinu 1945. Izumeo je aparat za otkrivanje radioaktivnosti. Po njemu se i uređaj zove *Gajgerov brojač*.

GALAKSIJA, grupa zvezda kojom pripadaju Sunce, Zemlja kao i obližnje planete. U vasioni postoje bezbrojne galaksije, koje su udaljene od našeg Sunčevog sistema. Naša je galaksija Mlečni P.

GALILEJ GALILEO, italijanski fizičar (1564-1642), bavio se astronomijom koji je otkrio: izohronost izolacije klatna, hidrostatsku vagu, zakone slobodnog pada tela pod silom teže, kosi hitac, kretanje po kosoj ravni, astronomski durbin, prvi posmatrao površinu Meseca i pege na Suncu. Jedva se spassao lomače, ali osuđen na doživotni kućni privor od inkvizicije u gradu Firenci u južnoj Italiji.

GALVANI LUIĐI, italijanski lekar i prirodnjak, koji se rodio i umro u gradu Bolonji 1737-1798. Njegovi ogledi korišćeni su za otkriće galvanske baterije, koja se danas prvenstveno koristi u džepnoj lampi, kao i za napajanje tranzistorskih prijemnika.

GAMA-ZRACI su najprodorniji vid radijacije radioaktivnih materija. Po svojoj prirodi gama-zraci su identični rendgenskim zracima, i izviru uglavnom iz jedra atoma.

GAUS KARL FRIDRIH, nemacki matematičar i astronom. Rodio se u Braungšvajgu 1777, umro u Getingenu 1865. Zajedno sa Veberom konstruisao je elektromagnetni telegraf. Jedan je od osnivača apsolutnog sistema jedinica mera u fizici, poznatog kao sistem SGS.

GRAVITACIJA, po teoriji Isaka Njutna, to je sila međusobnog privlačenja između svih tela Vassione, Svemira, uzetih u parove. Sam pojam gravitacije koristi se, isto tako i u bilo kojoj drugoj teoriji, koja razmatra efekte tog istog karaktera, kao po naučniku Isaku Njutnu.

HEMIJSKI ELEMENTI (lat. elementum), osnovne mater. koje se ne mogu običnim hemijskim metodama rastaviti na jednostavne delove, jednostavnije komponente, niti se tim metodama mogu pretvoriti u druge materije. U prirodi postoji 92 različita hemijska elementa i veštački *transurati*, dobijeni veštačkim putem u hemijskim laboratorijama.

HERC HAJNRIH RUDOLF, nemački fizičar koji je prvi eksperimentima dokazao postojanje elektromagnetskih talasa, otkrio fotoelektrične efekte, zasnovao je mehaniku na originalnim osnova-ma. Po njemu se zove jedinica za merenje frekvencije "herc" (Hz), a poznat je i Hercov oscilator, koji je bio osnov radio-tehnike.

IDVOR, selo u južnom Banatu, rodni zavičaj naučnika Mihajla Pupina u kome se nalazi muzej.

INDUKCIIONI KALEM pribor koji je danas izašao iz upotrebe, a primenjivao se za transformisanje struje konstantnog karaktera, niskog napona u frekventnu struju visokog napona. Popularni naziv u putničkim automobilima je *električna bobina*.

INTERFERENTNI POJAS, je smenjujući tamni i svetli pojasi ili zona, što bi značilo slaganje dva snopa svetlosti.

IZOTOPI, atomi koji imaju isti redni broj, a različit broj neutrona u atomskom jezgru. Tu postoji raznovrsnost atoma. Atomi jednog elementa imaju jednak naboј jedra, ali njihova težina može da se razlikuje na cele de-ljive atomske jedinice. Svi atomi jedne težine smatraju se da pripadaju jednom izotopu.

IZOTOPIJA, oblast fizike, koja proučava pojave izotopa hemijskih elemenata. Masenom spektroskopijom utvrđeno je da velika većina hemijskih elemenata ima izotope; utvrđeno je da je većina elemenata u prirodi smeša prirodnih izotopa koji mogu biti stabilni ili radioaktivni. 83 hem. elementa javljaju se u prirodi u obliku 287 izotopa, od kojih je 16 radioaktivno.

JEDRO, je mala ali masivna srž atoma, koju je otkrio fizičar Ernest Raderford (1871-1937). Jedro ima pozitivan elektr. naboј.

JONI, nanelektrisane čestice; nastaju od atoma i molekula odvajanjem elektrona iz spoljnje elektronske ljeske (pozitivni joni ili katjoni) ili prelaženjem elektrona u ove elektronske ljeske (negativni joni ili anjoni).

JONIJUM, Jo, izotop torijuma (ima isti redni broj); nastaje raspadanjem u uran-radijumovom nizu. Minerali torijuma sadrže nešto urana, koji se delimično raspada u jonijum. U prirodi se pored urana redovno nalazi i jonijum. Vreme poluraspada mu je 80.000 godina. Redni broj jonijuma je 90, a atomska težina je 230, dok radioaktivnim raspadom jonijuma nastaje radijum.

KAJGANOVIĆ JOVAN, lični sekretar prof. dr Mihajla Pupina.

KASL GARDEN, mali gradić i luka na ulazu u grad Njujork, u koji će mladi M. Pupin doputovati brodom "Vestfalija" 1874. g.

KATALIZA, (grč. katalysis razgradnja), ubrzavanje ili usporavanje hemijskih procesa pomoću odgovarajućih supstancija, koje se nazivaju katalizatori i koji se ne troše za vreme ovih procesa, odn. ne ulaze u sastav konačnih proizvoda reakcije.

KEMBRIDŽ, grad koji se nalazi u istočnoj Engleskoj, sa istoimenim koledžom, na kome je studirao magistarske nauke mladi Mihajlo Pupin i okončao ih 1884. g. da bi nastavio doktorat u Berlinu.

KENIG ARTUR, ugledni profesor i doktor matematike i fizike, koji je predavao M. Pupinu prilikom doktorskih studija u nemackom gradu Berlinu 1885-1889.

KINETIČKA TEORIJA, teorija, koja razmatra svojstvo materije, a posebno gasova, s tačke gledišta kretanja toma i molekula. Kod gasova kretanje molekula je haotično, bez bilo kakvog poretkaa, gde se kretanje molekula prekida za vreme sudaranja. Kinetička energija je uslovljena i javlja se *kretanjem*.

KIRHOF GUSTAV ROBERT, nemački fizičar (1824-1887), koji je izumeo istraživački elektroskop.

KIRI MARIJA, rođena Sklodovska (1867-1934), poljskog porekla, doktorirala na francuskoj Sorboni, bila udata za francuskog nobelovca Pjera Kirija. Dobila dve Nobelove nagrade za fiziku i hemiju. Ona je pronašla polonijum i radijum. Njena kćerka Irena i zet Frederik Žolio su takođe dobili Nobelove nagrade.

KOLIČINA KRETANJA, teorija koja ističe, da se razmena energije sprovodi u diskretnim porcijama, ili u kvantima proporcionalno frekvenci, vezano za sam dati proces. Teorija se javila u nekoliko formi, od kojih je oštepoznata i prihvaćena. To se naziva kvantna fizika.

KOLUMBIJA UNIVERZITET jedan je od najpoznatijih svetskih koledža, nalazi se u Njujorku u istoimenoj državi Na tom univerzitetu će naučnik Mihajlo Pupin predavati celih 40 godina, sve do 1929. godine. Zahvaljujući Pupinu otvoren je i važan deo za eksperimentalnu fiziku. Veliki broj Pupinovih studenta su postali veoma obrazovani ljudi, a čak nekoliko njih je dobilo i Nobelovo

ve nagrade iz polja fizike i elektrotehnike. U fizičkom odeljenju Kolumbije M. Pupin će istraživati X-zrake i uspeće da dopuni Rendgenova istraživanja.

KONCENTRACIJA, deo neke materije (izražen u uobičajenim jedinicama) koji se nalazi u težinskoj ili zapreminskoj jedinici druge materije.

KONDENZATOR ELEKTR., danas se često naziva "kapacitet" ili pribor za čuvanje znatne veličine električnog napona pri umerenom potencijalu (naponu).

KONDENZATOR PARNI, kao posuda u kojoj se para izbacuje iz mašine – hлади и pretvara se u vodu.

KONSTANTE (lat. konstans ili nepromenljiv, stalan), nepromenljive vrednosti, karakteristike hemijskih supstancija, npr., atomska težina, molekulsa težina, specifična težina, tačka topljenja, tačka ključanja, gustina para, električna provodljivost, saponifikacioni broj itd.

KONTAMINACIJA (lat. contaminatio) uopšteno znači prljanje, zagađenje, mešanje nejednako vrednih elemenata. Najčešće se upotrebljava u smislu zagađenja zemljišta, ljudstva, naoružanja i dr. radioaktivnim materijama.

lima, biološkim agensima, izazivacima zaraznih bolesti ili bojnim otrovima, pa se ne može govoriti o biološkoj, radiološkoj i hemijskoj kontaminaciji.

KOPERNIK NIKOLA, poljski astronom (1473-1543), naučnik koji je uspostavio heliocentrični sistem sa stavovima: Zemlja nije središte sveta. Kopernik je svojim reformama pojednostavio kretanje nebeskih tela i napisao više dela a najpoznatije mu je *O kruženju nebeskih tela*.

KRISTAL, tvrdo telo u kome se atomi raspoređuju, regularno ponavljajući se po celom kristalu po grupama, slično periodičnim skicama na rubovima.

KRISTALIZACIJA, (grč. *kristallos led*), proces dobijanja tj. nastajanja različitih proizvoda u obliku kristala, odn. tela u čvrstom agregatnom stanju, koja su izgrađena od pravilno raspoređenih atoma, jona ili molekula.

KRITIČNA MASA, je najmanja količina nuklearnog goriva pri kojoj je moguć proces lančane reakcije cepanja atomskih jezgara. Kada dođe do cepanja jednog atomskog jezgra, pored osatalog, oslobođaju se 2 do 3 neutrona; da bi došlo do raspada susednog jezgra, potrebno je da bar

jedan od ovih neutrona izazove novi raspad. Ako je masa nuklearnog goriva manja od određene veličine, ona nema te pojave.

LASER (engl.), skraćenica od reči *Light Amplification by Stimulated Emission of Radiation*, odnosno *pojačavanje svetlosti stimulisanom emisijom zračenja*. Koristi se u različitim oblastima: u medicini, astronomiji, vojnoj industriji, a u računarstvu se primenjuje u transferu podataka koji se izvode kroz optičke kablove, za iščitavanje i upis podataka sa medija i na medije, kao što su CD zatim DVD, čitači i pisači itd.

LUIS GREJEM SMIT, zet naucnika Mihajla Pupina, Amerikanac, bivši muž kćerke Mihajla Pupina (Varvare Pupin).

MASA MIROVANJA, je masa predmeta, nalazi se u stanju mirovanja ili sporog kretanja. Ako se predmet kreće brzinom koja se može sravniti, njegova masa postaje veća, od mase mirovanja.

MASENI BROJ, je ukupan broj neutrona i protona u nukleusu jednog atoma; npr., u nukleusu hemijskog elementa helijuma nalaze se dva protona i dva neutrona, pa je maseni broj helijuma 4, ugljenika 12, kiseonika 16, uranijuma 238.

MATERIJA, tvar, (lat. *materia*) je stvarna sadržina prostora ili jednog dela prostora, ono što ispunjava taj prostor; fizički karakter materije se označava kao masa; materija je sve ono što ima neku masu i zauzima neki prostor. Od materije je sazdano sve što nas okružuje.

MENDELJEJEV I. DMITRIJ (1834-1907), ruski naučnik koji je prvi izumeo pereodni sistem elemenata, koji će kasnije dopuniti danski fizičar dr Nils Born.

MENDELJE(JE)VIJUM, Md, veštački radioaktivni elemenat, dobijen u ciklotronu, bombardovanjem ajnštajnijuma α -čestica-ma; redni broj 101; poluvreme raspada oko pola sata. Pretpostavlja se da ima hemijske osobine slične osobinama tulijuma iz, a on je iz grupe retkih elemenata. Ime je dobio po D. I. Mendeljejevu, velikom ruskom hemičaru.

MEZONI, čestica koja nastaje sudarom fotona i atomskog jezgra na vrhu Zemljine atmosfere.

"MIHAJLO PUPIN", Elektrotehnička škola sa sedištem u Novom Sadu, Futoška 17.

"MIHAJLO PUPIN", Gimnazija u Kovačici, Nikole Tesle 55.

"MIHAJLO PUPIN", Institut u Beogradu, nacionalna naučna us-

tanova, nalazi se na adresi Volgina 5, 11.000 Beograd.

"MIHAJLO PUPIN", Osnovna škola u selu Idvor, na adresi Mihajla Pupina 51.

"MIHAJLO PUPIN", osnovna škola u Zemunu, adresa: Emilije Jakšić 31.

"MIHAJLO PUPIN", Osnovna škola koja se nalazi u Vaterniku u ulici Kralja Aleksandra 38.

"MIHAJLO PUPIN", Srednja tehnička škola u Kuli na adresi: Jaše Ignjatovića 2.

"MIHAJLO PUPIN", Tehnička škola u Indiji, Cara Dušana 2.

"MIHAJLO PUPIN", Tehnički fakultet u Zrenjaninu (Banat), u AP Vojvodini, na adresi: Đorda Stratimirovića 23. U okviru Univerziteta u Novom Sadu.

MILANKOVIĆ MILUTIN, bio profesor nebeske mehanike i teorijske fizike na Beogradskom univerzitetu (Dalj, 1879 – Beograd 1958). Iz reda priznatih svetskih naučnika, koji je radio u oblastima kosmičke fizike, geofizike i nebeske mehanike, napravio je nacrt i izvršio reforme julijanskog kalendara i dao nova naučna objašnjenja rasporeda radijacija na Suncu koje intenzivno deluju na površine planete i toka klimatskih promena geološke prošlosti Z.

MLETIĆ SVETOZAR, (1826-1901), advokat, novinar, pesnik; prvi osnivač Srpske narodne slobodoumne stranke u Ugarskoj. Završio je pravni fakultet i doktorske nauke u Beču. Bio je savremenik naučnika M. Pupina.

MOLEKULI (lat. moles masa; lat molecula mala masa), najsitnije čestice jednog jedinjenja koje imaju sve njegove karakteristike; sastavljeni od atoma.

MORZEOV TELEGRAF, koji je konstruisao američki naučnik Samuel Morze (1791-1872), a on je bio i slikar. Stvorio je po red svog telegraфа i čuvenu *Morzeovu azbuku* 1844. godine.

MULTIPLEKS-TELEGRAFIJA, jedno od najznačajnijih oblasti naučnog rada kojim se bavio naučnik Pupin u Americi. U toj oblasti on je dao više patenta, koji su primjenjeni.

NARODNI DOM M. PUPINA, nalazi se u rodnom selu Mihajla Pupina u Idvoru u Banatu. Dom je izgrađen iz donacija naučnika Mihajla I. Pupina. Smešten je u samom centru sela Idvora tik uz pravoslavnu crkvu i staru školu (Muzej). U njemu se nalazi vredna bibliotečka zbirka i deo zaostavštine naučnika dr Mihajla Idvorskog Pupina.

NELINEARNI PROCES, kada je količina primljenih informacija na granici kapaciteta sistema, količina izlaznih informacija gotovo uvek je neočekivana. To bi značilo da izlazna informacija nije direktno proporcionalna ulaznim informacijama, tj. nije predvidljiva.

NEUTRINO, vrlo sitne čestice sa nultom masom mirovanja, električni neutralne. Rađaju se zajedno sa beta-česticama, ali isto tako i pri drugim jedarnim transformacijama. U početku postojanje neutrina je postulirano iz matematičkih, teorijskih razmatranja. U poslednje vreme, u blizini atomskog reaktora registrovani su efekti, koje izaziva neutrino.

NEUTRON, neutralna čestica sa masom, koja je nešto veća od protona. U stabilnom stanju, ulazi u veliki deo jedra. Slobodni neutroni, koji se javljaju kao radni materijal u jedarnim (nuklearnim) reaktorima, za otprilike oko 15 minuta, pretvaraju se u protone i elektrone.

NIKOLA TESLA (1856-1943), jedan od najvećih genija elektrotehnike, dao je oko 1000 izuma i postavio prvu hidrocentralu na Ni-jagari. Počasni doktor nauka.

NOBEL A. BERNARD, švedski naučnik (1833-1896). U svojoj laboratoriji otkrio je želatinisanje nitroceluloze s nitroglicerinom – dinamit. Zaradivši velika novac, te je rešio je da osnuje zadužbinu koju je nazvao *Nobelova nagrada*, a ona se dodeljuje najpriznatijim stvaraocima.

NORFOLK, smešten ispod planine Hejstak, u Novoj Engleskoj (SAD). Naučnik dr Mihajlo Pupin je tamo kupio golemo imanje koje je imalo i veću farmu. Tu će ostati sve do svoje smrti 1935. godine.

NOVA ENGLESKA (New England), severoistočni deo SAD sa površinom 172.514 km² i sa oko 13 miliona stanovnika i sa glavnim gradom Bostonom; obuhvata savezne države: Mejn, Masačusets, Nju Hempšir, Vermont, Rod Ajlend, i Konektikat. Od početka XVII veka zemlju su nasejavali puritanci, a kasnije doseđenici iz Škotske.

NUKLEARNA ENERGIJA, je atomska energija, energija atomskog jezgra.; do njenog oslobađanja dolazi se transmutacijom atomskega jezgara; iako ovu energiju mogu imati sva atomska jezgra, ipak ih je mali broj iz kojih se može dobiti. Do oslobađanja

ove energije dolazi i pri nuklearnoj fisiji i nuklearnoj fuziji.

NUKLEARNA FIZIKA je fizika atomskog jezgra. U ovu naučnu oblast spadaju pitanja koja se odnose na istraživanja osobina i stanja energije, kao i pitanja pregrupisavanja sastavnih delova jezgra (protona i neutrona), koja se zbivaju pri prirodnoj i veštačkoj radioaktivnosti, reakcijama jezgra, raspadanja jezgra itd.

NUKLEARNI REAKTOR je uređaj u kome se odvija kontrolisana lančana reakcija cepanja jezgara nuklearnog goriva. Pri ovom cepanju nastaju jezgra novih lakših elemenata, oslobođa se energija i 2 do 3 neutrona, koja dovode do cepanja susednih atomskega jezgara. Postoje različite vrste reaktora, odnosno reaktora sa različitom namenom (reaktori snage, reaktori za eksperimentalne namene). Prvi nuklearni reaktor izgrađen je u Čikagu 1942. Za podizanje u rad ovog reaktora najveće zasluge pripadaju naučniku Enriku Fermiju i njegovim saradnicima.

NUKLEUS (je od lat. nucleus – jezgro. Postoji atomsko i biljno.

NULA (lat.), u matematici broj 0 označava razliku dva jednakaka broja: a-a=0; pri sabiranju je 0

neutralan element, tj. $A+0=a$; deliti nulom nema smisla. Nula-vektor čija je dužina nula. Nulaniz je niz koji teži nuli. Nulamatrica je matrica čiji su svi elementi 0.

NUTACIJA, je malo oscilatorno kretanje Zemljine ose (pravog pola) tj. oko njenog srednjeg položaja srednjeg pola koji za to svo vreme kruži usled precesije oko pola ekliptike, a godišnjom uglovnom brzinom od $50'',26$, izazvana je uglavnom Mesečevim dejstvom na Zemljino ekvatorijalno ispučenje.

NJEGOŠ PETAR PETROVIĆ, (1813-1851), kao Radivoj Petrović, jedan od najvećih pesnika srpskog naroda. Rođen u Njegušima, umro na Cetinju, zamonašio se i postao Vladika Petar II, gospodar C. Gore. Poznata dela su mu Gorski vijenac, Luča mikrokozma, Ogledalo srpsko, Pjesme itd. Sahranjen na Lovćenu, a mauzolej mu je napravio poznati naš skulptor Ivan Meštrović.

NJUJORK, glavni je grad istoimene države Njujork i smešten je na reci Hudson. Površine je 3.600 km^2 , a ima preko 17 miliona stanovnika uključujući predgrađa. Najveći je svetski bankarski i trgovački centar. U njemu

se nalazi jedan od najčuvenijih univerziteta sveta Kolumbija, na kome je naučnik Mihajlo Pupin predavao eksperimentalnu fiziku punih 40 godina, sve do 1929.

NJUTNOVA MEHANIKA, označava opis fizičkog sveta u kome vreme identično teče za sve moguće sisteme, bez obzira na relativno kretanje između ovih sistema.

PALACKI FRANTIŠEK, ugledni profesor i doktor istorije, koji je po preporuci prote Vase Živkovića prihvatio mladog Pupina prilikom njegovog dolaska na doškolovanje u grad Prag. Bio istaknuti vođ češkog naroda za oslobođenje od Austrougarske.

PANČEVO, grad u južnom Banatu u AP Vojvodini, Republika Srbija. Ekonomsko, industrijsko i kulturno središte južnog Banata na 25 km od Beograda. Pančevo ima oko 80.000 stanovnika.

PERSONS VILIJEM BERKSLI, konstruktor prve američke podzemne železnice, bio je i profesor M. Pupina na koledžu Kolumbija u Njujorku.

PETROVIĆ MIHAJLO ili poznatije Mika Alas (1868-1943), akademik i profesor Univerziteta u Beogradu. Dao je neprocenjive radove kao što su: matematičke

analize, diferencijalne jednačine, teorije funkcija i druge. Osnivač je matematičke fenomenologije i matematičkih spektara, a osnivač je i novog matematičkog istraživanja. Pored toga bavio se književnim radom pisao putopise.

PLAVA ZVEZDA, hotel u gradu Pragu u kome je Mihajlo Pupin prenoćio prvo veče kada je pristigao vozom iz Beča.

PLUTONIJUM (pluton) Pu, je veštački elemenat, transuran, aktinid; radioaktiv; red. br. 94; u elementarnom stanju je srebrnasto beo metal. Najvažniji izotop plutonijuma je plutonijum 239; dobija se neutronskim bombardovanjem urana 238, vreme poluraspada iznosi mu 24000 godina; kao nuklearno gorivo koristi se za punjenje nuklearnih bombi; pretpostavlja se da su rezerve plutonijuma u svetu vrlo velike; gradi hemijska jedinjenja tipa: PuO_2 , PuF_2 , PuF_4 , PuOCI .

PRAG, danas glavni grad Češke, na obali reke Vltave, površine je oko 185 km^2 i preko 1,2 miliona stanovnika. Čuveni univerzitet je Karolinum osnovan 1348. godine. Mihajlo Pupin je bio učenik Realne gimnazije u Pragu u periodu (1872-1874), koju nije mogao završiti iz političkih razloga.

PREDIĆ UROŠ (1856-1953) rođen u Orlovatu. Naš poznati slikar i izrazit predstavnik akademskog realizma u slikarstvu. Završio je likovnu akademiju u Beču i bio je iskreni prijatelj M. Pupina, uradio njegovih nekoliko vrhunskih portreta. Takođe, Uroš Predić je uradio i oko 1.000 ikona, koje su poznate širom sveta.

PULICER DŽOZEF, severnoamerički novinar mađarskog porekla, vlasnik listova *Post-Dispec* i *Vorld i Idvin Vorld* iz Njujorka, prvi je pokrenuo senzacionalnu štampu, tako je nastala *Pulicerova nagrada*. Imao sina Ralfa.

PUPIN KONSTANTIN, otac naučnika Mihajla Pupina, u selu Idvoru bio je dugo godina i seoski knez u mestu Idvor (Banat).

PUPIN OLIMPIJADA, majka naučnika Mihajla Pupina i supruга Konstantina Pupina. Rodila je četvoro dece, tri kćerke i jedno muško dete, sina Mihajla 1854.

PUPINIZACIJA, označava pravu tehničku revoluciju u telefonskim prenosima na velike daljine. Pokretač *pupinizacije* je slavni srpski naučnik Mihajlo Idvorski Pupin. Svoje veliko i najznačajnije otkriće istraživač Mihajlo Pupin prijavio je 19. juna 1900. godine kao patent br. 652230.

PUPINIZIRANI VODOVI, su služili za prenos električne energije sa mehaničkom analogijom. To je naučnik Pupin takođe patentirao 1900. godine u Njujorku. **PUPINOV SPECIJALNI VOD**, konstruisao je naučnik M. Pupin, koji mu je služio za prenos telefonskih signala što su se prostirali preko dugih telefonskih kablova. Bio je u korelaciji sa *pupinizacijom*, koja je doprinela spajanju kontinenata telefonijom i multiplekst-telegrafijom.

PUPINOVI KALEMOVI, patent iz 1900. godine, kojim se veliki naučnik Pupin proslavio u celom svetu. *Pupinovi kalemovi* se postavljaju na tačno određena mesta između telefonskih kablova i doprinose uštedi u rasipanju energije i sprečavaju slabljenje telefonskih struja, i u vezi su sa ostalim važnim Pupinovim izumima koji su bili u ekspanziji posle 1900. Videti *Pupinizacija*.

RADIJACIJA je bilo koji efekat koji se rasprostire od izvora, približno po pravim linijama. Tu se uključuju alfa-zraci, katodni zraci i drugi tipovi radijacije. Ali nekada se termin ograničava samo sa takvim iradijacijama, koje slično svetlosti predstavljaju elektromagnetna kolebanja i raspro-

stiru se sa fiksiranim brzinom – brzine svetlosti.

RADIJALAN (lat.), zrakast; u vidu zrakova; koji leži u pravcu radiusa; koji ide ka središtu ili od središta. U astronomiji to uvek označava pravac zamišljene prave od posmatrane zvezde do posmatračevog oka, i obrnuto.

RADIOELEMENTI, čest naziv za radioaktivne elemente, u prvom redu sve teške, nestabilne metale rednog broja 84 do 92: polonijum, radijum, radon, aktinijum, torijum, pa protaktinijum kao i uran. Istraživač radioelementa u svetu porodica Kiri i dr.

RADIO FREKVENCIJA (RF), je deo elektromagnetskog spektra od 0,5 miliona ciklusa u sekundi do 500 miliona ciklusa u sekundi vremena.

RADON, Rn (radijum-emanacija); Ra-Em; niton, emanon), radioaktivni elemenat; nastaje radioaktivnim raspadanjem radiju-ma; redni broj 86; bezbojan gas, bez ukusa i mirisa; gustina 9,72 g/l (760 mm Hg); rastvara se u vodi; može se kondenzovati u bistru transparentnu tečnost koja ključa na $-61,8^{\circ}\text{C}$; spada u najmanje rasprostranjene elemente u prirodi. Upotrebljava se u savremenoj medicini.

RENDGENOVI ZRACI (iks-zraci, X-zraci), elektromagnetna oscilatorna kretanja vrlo malih talasnih dužina, dosta je slična običnim svetlosnim zracima, ali koji su čak i nekoliko hiljada puta manjih talasnih dužina; oni su dobili ime po pronalazaču i fizičaru Rendgenu (Vilhem Konrad Rendgen, 1845-1923; dobio Nobelovu nagradu za fiz. 1901.).

RIGER dr LADISLAV (LEV-OSLAV), znani praški profesor, koji je pomogao mladom Mihajlu Pupinu u gradu Pragu. Bio je asistent profesora doktora Františeka Palackog, u političkoj borbi protiv vlasti Austrougarske.

RUDA, mineralno nagomilavanje u masi (hemiska jedinjenja teških metala, slobodni elementi).
RUDIŠTE, rudno ležište, mesto na kome se rude javljaju nagomilane u raznim količinama, tako da se mogu eksploatisati.

RUZVELT FRANKLIN DELANO (1882-1945), severnoamerički državnik. Biran za predsednika SAD 4 puta. Vodio je pozitivnu ulogu prema svetu i uvažavao naučni rad dr Mihahla Pupina i njegov profesorski poziv na Kolumbiju koledžu, a naročito u periodu kada je Ruzvelt bio senator države Njujork u kojoj je na-

naučnik Mihajlo Idvorski Pupin predavao na koledžu Kolumbija.

RUZVELT TEODOR, rođen je 1858, a umro 1919. godine. Predsednik SAD od 1901-1909. godine. Nobelovu nagradu za mir dobio je 1906.

SATELIT VEŠTAČKI, reč satelit (lat.) znači pratilac, a veštački satelit je telo sačinjeno ljudskom rukom, srazmerno je malih dimenzija, koje se lansira sa Zemljine površine, pod unapred i tačno određenim uslovima, kako bi moglo ući u određenu putanju i nastaviti da kruži oko Zemlje (ili neke planete, ili Meseca), bez pogona, a pod dejstvom je samo Zemljine privlačne sile, po zakonu opšte gravitacije. Veštački satelit se sastoji od: balona sa gasom, foto-televizijskog uređaja, sistema za termoregulaciju, radio metra, odeljenja sa instrumentima, hemijske baterije, sistema za astroorientisanje, antene, elektronskog sistema koji se stručno naziva astroorientacija. U današnjici vešt. sateliti su neophodni.

SAVIĆ PAVLE, znameniti srpski naučnik-fizičar (1909-1994), dugogodišnji direktor atomskog instituta u Vinči i njegov osnivač koji je bio asistent slavne kćerke Marije Kiri, nobelovca Irene Kiri

sa kojom je radio u Parizu. Takođe, dr Pavle Savić je imao saradnju i sa Ruskom akademijom nauka i vodećim čovekom Pjotrom Kapicom, jednim od ruskih fizičara-naučnika koji su stvorili hidrogensku i atomsku bombu.

SIMENS ERNST, čuveni prona-lazač koji je prvi uspostavio telegrafsku liniju Berlin-Frankfurt, i osnivač velikog tehničko-fizičkog instituta u Berlinu, na kome je doktorirao Mihajlo Pupin.

SIMULATOR, je naprava koja imitira rad nekog postrojenja ili njegovog dela, koja veštački u laboratoriji, stvara potrebne uslove koji postoje u stvarnosti, ili koji stvara utisak postojanja nekog stanja. Simulator služi i za obuku ljudstva za savladavanje upravljanja raznim uređajima, a danas postoje razne vrste stimul.

SMIT VARVARA, kćerka naučnika Mihajla Pupina, kao jedinica, bila udata za Hjuva Viloubija i advokata Luisa G. Smita. Iz oba braka nije imala svoje potomstvo. Posle smrti Mihajla Pupina nasledila je celu očevu imovinu, ali je zbog dugova svoga supruga i lošeg ekonomisanja – celo očevo imanje predala sekti u San Dijegu. Umrla je 1962. godine, usamljena u hotelu Njujorka.

SVETLOST, jedan od osnovnih oblika kretanja materije, elektromagnetsko zračenje koje potiče iz atoma; ima razne talasne dužine; vidljiv je samo u veoma malom intervalu talasnih dužina, i to od 0,4-0,8 mikrona; boja svetlosti zavisi od talasne dužine, a prostire se uglavnom pravolinjski, u vakuumu brzinom od tačno 300 000 km/sec. Brzina svetlosti ne zavisi od kretanja svetlosnog izvora, niti od posmatrača ako se on ne kreće promenljivom brzinom. Prema talasnim dužinama, postoje razne vrste: radiotalasi, topotni talasi (topotno zračenje), vidljiva svetlost i rendgenski i gama-zraci. Postojale su dve teorije o prirodi svetlosti: Njutnova (korpuskularna) i teorija Hajgensova (talasna teorija).

TABLICA INTEGRALNA, tablica formula integrala elementarnih funkcija ili specijalnih klasa funkcija.

TALASI, efekti, obično (ali ne i obavezno) vezani su sa kretanjem koje se neprekidno rasprostire od tačke do tačke.

TAUTOMERIJA (grč.) pojava da jedna ista hemijska supstanca može imati niz struktur. formula.

TEMPERATURA je stepen zagrejanosti tela.

TENZORNO RAČUNANJE je grana matematike, koja se koristi u Opštoj teoriji relativiteta.

TEOREMA PITAGORE glasi: kvadrat hipotenuze jednak je zbiru kvadrata druge dve strane. To se odnosi na pravougaoni trougao. Naučnu postavku dao grčki mislilac Pitagora (580-500 g.pne) koji je bio religiozni reformator, rođen sa Samosu u državi Krotona u južnog Italiji.

TEORIJA RELATIVITETA a) Specijalna teorija, koja utvrđuje da su svi fundamentalni zakoni prirode dužni da imaju jednaku, istu matematičku formu za sve sisteme proračuna, krećući se relativno jedno prema drugom po pravim linijama, sa postojanom konstantnom brzinom. Utvrđuje da su fundamentalni zakoni prirode dužni da imaju jednaku matematičku formu za bilo koji sistem proračuna (opšta).

TERMODINAMIKA je matematička teorija transformacije, raznih formi energije i topline.

TERMOJONSKI EFEKAT, to je emisija jona ili elektrona iz nekog materijala pod uticajem termičkog kretanja elektrona i jona u materijalu; vrši se na račun toplotne energije. Koristi se kao izvor elektrona, naročito u elekt-

ronskim cevima (katode); najpo-voljniji materijali su metali i metalni oksidi.

TERMONUKLEARNE REAKCIJE, sinteza teških atomskih jezgara iz lakših atomskih jezgara – u prvom redu fuzija protona (vodonikovih jezgara) u jezgra hemijskog elementa helijuma; što je uslovljeno veoma velikim brzinama svih reakcionih par-tnera (visoka termička energija) ; pri tom se oslobođaju džinovske količine energije (kod vodonič-čnih bombi ova energija izaziva ogromna razaranja). Prema nekim autorima, postoji mogućnost da se termonuklearne reakcije usmere tako da oslobole energ. koja će se moći korisno upotrebiti u tehničke svrhe. Pri termo-nuklearnoj sintezi jednog kilograma helijuma iz odgovarajuće količine vodonika oslobođa se energija koja odgovara toploti sa-gorevanja 250.000 tona kamenog uglja.

TERMOSFERA (grč.), sloj Zemljine atmosfere iznad mezosfere, od 80 km naviše, ili donji sloj jonosfere; u njemu preovlađuju električni procesi, a temperatura se stalno penje.

TERMOCENTRALA, ili centrala koja radi pomoću turbina,

koje umesto rečne (vodene) snage pokreće snaga nekog drugog alternativnog goriva (ugalj, mazut itd.).

TESLA (skraćeno T), jedinica za magnetnu indukciju u Međunarodnom sistemu jedinica. Definisana je kao gustina magnetnog fluksa (magnetne indukcije) upravna na površinu od 1 m^2 u kojoj je magnetski fluks ravnomerno raspoređen i iznosi 1 veber.

TESLINE STRUJE, visokofrekventne naizmenične struje vrlo visokog napona, više miliona volti, koje proizvodi Teslin transformator. One su manje opasne od običnih naizmeničnih struja, jer deluju uglavnom površinski i upotreba im je u medicini.

TETRODA (grč.), cev elektronska koja ima četiri elektrode.

TINDALOVA STIPENDIJA, daje se najboljim studentima kolledža Kolumbije, a nosi ime po poznatom profesoru fizike Džonu Tindalu.

TIRATRON (grč.), jonska cev; pored katode i anode ima još jednu ili više elektroda (rešetki), kojima se omogućuje uspostavljanje ili zaustavljanje električnog toka kroz cev promenom napona na rešetki. Tiratron služi kao ispravljач naizmenič. elektr. struje.

TITANIK (Tinanic), najveći prekoceanski parobrod iz britanske kompanije Vajt Star Lajn, 47.000 brt, koji je baš na svom prvom putovanju na relaciji Velika Britanija-Amerika potonuo 15. aprila 1912. u 2,20 časova ujutru, posle sudara sa ledenim bregom u severnom Atlantiku, na 42^0 severne širine i 50^0 zapadne dužine. Od 2224 putnika i članova posade se utopilo čak 1517 ljudi, dok se 700 putnika uspelo spasiti pomoću čamaca sa broda. Olupinu otkrio R. Ballard 1985.

TOKAIDO, elektrifikovana i visokoautomatizovana pruga koja povezuje Tokio i Osaku. Normalna maksimalna brzina se kreće i preko 300 km/č. Ta pruga se smatra jednom od najmodernijih pruga na svetu.

TOLMEN RIČARD ČEJS, severnoamerički fizičar i fiziko-hemičar (1881-1948), profesor sa Kalifornijskog tehnološkog instituta. On se bavio elektrohemijom sa objavljenim delom Teorija relativiteta pokreta, statistička mehanika sa primenom u fizici itd.

TOMSON ELIHU, (1853-1937) Severnoamerički fizičar i elektrotehničar; dao više važnih pronađazaka u elektrotehnici: električno zavarivanje, vatmetar, stan-

dardni generator naizmenične struje. Osnivač poznate kompanije «Tomson-Hjuston Elektrik», koja se spojila sa Edisonovom kompanijom i dobila ime «Dženeral Elektrik», sa kojom je sarađivao i naučnik Nikola Tesla.

TORIJUM, Th, hemijski element; radioaktivno; metal; redni broj 90; spada u grupu aktinida; atomska težina 232,05; u prirodi se nalazi u obliku oksida; najvažniji su mu minerali: torijanit, monacit, oranžit i torit; elementarni torijum je u obliku praha ili metala sličnog platini; mek je, srebrnatosjajan; vrlo je kovan i može se izvlačiti u tanke žice, a specifična težina mu je 11,7; tačkom topljenja na 1820°C; rastvara se u kiselinama; ne rastvara se u vodi i alkalijama; upotrebljava se u nuklearnoj tehnici i elektronici, a otkrio ga je 1828. poznati naučnik J. J. Bercelijus.

TRANSFORMACIJA, misli se na transformaciju elemenata ili transmutacija elemenata. To je pretvaranje jednog elementa u drugi (nuklearne reakcije).

TUKOŠ, rukavac reke Tamiš, uz selo Idvor u južnom Banatu.

TVEN MARK (pravo ime mu je bilo Samjuel Lenghorn Klemens), američki znani pisac. Rodio se u

Floridi 1835., a umro 1910. u Redingu u SAD. Bio je jedan od najvećih humorista u svetskoj književnosti i veliki lični priatelj naučnika Nikole Tesle.

VAT DŽEMS, britansko-škotski inženjer i fizičar. Rodio se u Grinoku 1736., a umro u Hitfildu godine 1819. On je bio konstruktor parne maštine koja se tad mogla koristiti u praksi. Nastavio radove po nacrtu Denija Papena, a kasnije i Njukomena. Ipak, Vat je uspeo da svoje delo primeni u praksi, a učinio je to tako što je uspeo dobiti vodenu paru u mašini i osposobiti kvalitetno razvođenje pare. Džems Vat je ostavio čovečanstvu dragoceno delo.

VATSON ROBERT VAT, ime dodatno mu je bilo i Aleksandar. Britansko-škotski fizičar, rođen 1892-1973. Doprinoeo je pronalaženju i usavršavanju radara. Inače, Watson Robert Vat bio je potomak slavnoga Džemsa Vata.

VERN ŽIL, francuski pisac koji se rodio u Nantu 1826., a umro u Amijenu 1905. U svojim slavnim romanima koje je napisao, on je apsolutno predvideo mnoga buduća ostvarenja nauke i tehnike, a svakako i naučna otkrića Mihajla Pupina, kao i otkrića još jednog Srbina, naučnika Nikole Tesle.

VESTFALIJA, parobrod kojim je mladi Mihajlo Pupin 12. marta 1874. iz luke u Hamburgu, otišao u Ameriku i u njoj ostao 60 godina, sve do svoje smrti 1935.

VILSON VUDRO (1856-1924), predsednik SAD od 1913-1924. Bio i vođa Demokratske stranke i borio se za načela uspostavljanja svetskog mira. Veoma je uvažavao naučnika M. Pupina, a naročito Pupinove težnje da se pomognе srpskom narodu u tadašnjoj Austro-Ugarskoj monarhiji.

VIZEKI TALIAN BELA, ugarski baron (1851-1921), jedan od poznatih župana Ugarske i na čelu Torontalske županije sa sedištem u Velikom Bečkereku u periodu (1880-1886). Supruga mu je bila Srpskinja Marija Bajić od Varadije i poreklom od loze Knjaza Miloša Obrenovića. Baron i torontalski župan Bela Talian Vizeki imao je srdačan susret sa Mihajlom Pupinom u zgradji Torontalske županije u Velikom Bečkereku (Zrenjaninu) 1883. godine.

VIZIR, mehanički (teleskopski vizir) ili svetlosni uređaj koji se koristi u adiografiji i radioterapiji, kako bi se snop X-zrakova usmerio na željeni predeo (svetlosni vizir omogućuje da se vidi poprečni presek zračnog snopa ka-

ko u radiografiji, tako i u radioterapiji. Naučnik M. Pupin je svojim uređajima, u vezi sa X-zracima dao ogroman doprinos u oblasti rendgenologije i medicine.

VODONIČNA BOMBA (hidrogenska bomba) ima strahovito razorno dejstvo, čija je suština u "sjedinjavanju" četiri vodonikova protona (ili dva deutrona) u helijumovo jezgro, pri čemu se oslobađaju ogromne količine energije. Do ovoga dolazi na ekstremno visokim temperaturama, a koje nastaju pri lančanoj reakciji, pri eksploziji atomske bombe. U do sada isprobanim vodoničnim bombama kao "upaljač" služila je nuklearna bomba (oslobađanje energije nuklearnom fizijskom). Konstruktori vodonične bombe su Edvard Ede Teler, američki naučnik mađarskog porekla, dok je sovjetsku atomsku bombu stvorio dr Andrej Saharov, čime je uspostavljena ravnoteža između NATO-a i Varšavskog p. **VOLTA ALEKSANDAR**, italijanski fizičar i pronalazač, koji se rodio u gradu Komu 1745. godine i u istom gradu umro 1827. Najzaslužniji je za pronalazak prve električne baterije koja je kasnije nazvana *Voltina baterija*, koja je i danas uveliko u primeni.

VUDLOUN, groblje na kome je sahranjen naučnik dr Mihajlo Pupin 12. marta 1935. godine. Groblje se nalazi u gradu Bronksu u severnom predgrađu Njujorka.

ZAKON GRAVITACIJE, sva-ka dva delića materije u vasioni privlače se silom koja je srazmerna njihovim masama i obrnuto je srazmerna kvadratu njihova rastojanja (Njutnove reči iz 1687. godine). Zakon gravitacije predstavlja osnovu na kojoj su izučena uglavnom sva kretanja nebeskih tela u vasioni.

ZAKON O DEJSTVU AKTIVNIH MASA, osnovni zakon teorijske hemije; pri hem. reakcijama dejstvo određene supstancije srazmerno njenoj koncentraciji.

ZAKON O ODRŽANJU ENERGIJE, energija se ne može ni uništiti ni stvoriti; u izolovanom sistemu ukupna količina energije je stalna.

ZAŠTITNI GAS, hemijski iner-tan gas (argon, vodonik, azot).

ZEMLJA, tamno nebesko telo, koje je oblika lopte. Ona je treća planeta po udaljenosti od Sunca. Srednji poluprečnik 6370 km, spoljašnost je 1/298, srednja gu-stina 5,5, srednja daljina od Sun-ca iznosi tačno 149.600.000 km, nagib ekvatora prema ekliptici

23°27', trajanje obrtanja 1 zvez-dani dan ili $23^{\text{h}} 56^{\text{min}} 04^{\text{sec}}$ građansko vremena, trajanje obilaže-nja oko Sunca 1 tropska godina ili 365,24220 građanskih dana. Ima veliki broj proučenih kretanja. Obilje vode i vazduha, kao i podesna klima, razvili su ve-oma raznovrstan život na Zemlji. Ona ima atmosferu i svoju geološku istoriju. Nažalost sa eko-loškog stanovišta Zemlja je da-nas veoma ugrožena zbog mno-štva zagađenja. Uz to joj je i os-labljen atmosfer. zaštitni omotač, stvorene rupe i zračenja sa Sunca razorno deluju na život Zemlje.

ZENGER EUGEN (1905-1964) nemački naučnik iz oblasti tehnike raketarstva, bio je glavni šef nemačkog instituta za raketnu tehniku i vasionska istraživanja, a autor je mnogih dela iz oblasti raketne i vazdušne tehnike.

ZOMERFELD ARNOLD, ne-mački fizičar (1868-1951), usavr-šio Borovu teoriju atoma, objas-nio finu strukturu spektralnih li-nija i unapredio kvantnu teoriju.

ZOND(A), isto što i sonda. Na-ziv za sovjetske kosmičke auto-matske laboratoriјe. Zond 3 prvi put je snimio 1965. onu stranu Meseca što se ne može ugledati sa Zemlje.

ZRAK SVETLA, je uski snop svetla, koga približno možemo i da smatramo za matematičku liniju. Normala talasnog fronta.

ZRENJANIN, do 1934. se zvao Veliki Bečkerek, a do 1945. zvao se Petrovgrad. Grad u AP Vojvodini sa oko 70.000 stanovnika, a spada u kulturni i privredni centar Banata sa veoma razvijenom industrijom. Zrenjanin ima više osnovnih i srednjih škola, kao i Tehn. fakultet "Mihajlo Pupin"

ZVEZDA DANICA, p. Venera.

ZVEZDANO VREME, vreme koje se meri po vidnom kretanju zvezda u svemiru.

ZVUK, čini mehaničko talasno (oscilatorno) kretanje koje se sve prenosi kroz elastičnu sredinu. Zvuk se obično prima čulima sluha, zato jer su zvučni talasi *longitudinalni*. Uho prima zvuk frekvencije u granicama 16 herca (ciklusa u sekundi) i do celih 20.000 herca. Zvuk čija je ukupna frekvencija ispod 16 herca naziva se *infravuk*, a iznad 20 hiljada herca je *ultrazvuk*. Međutim, taj zvuk ljudsko uho nikad ne može primiti. Zvuk može biti i muzički ako je pravilnih sinusnih oscilacija. Zatim postoji *šum* kao sastavni nesređeni deo komponenata, kao i *zvučni impuls*. Brzina zvu-

ka relativno je mala i iznosi u svom vazduhu 332 m/s, što bi bilo prelaženje 1 km za 3 sekunde. Granica 1200 km je *zvučni zid*, a iznad toga je *probijanje zvučnog zida*. Što se tiče brzine zvuka u vazduhu ona iznosi 340 m/s, voda prenosi zvuk 1450 m/s, staklo 5600 m/s, gvožđe 5150 m/s, beton 2200 m/s, drvo do 5000 m/s, dok guma prenosi zvuk samo 50 m/s. Po *Doplerovom efektu*, zvuk čiji izvor ide prema posmatraču, tada posmatrač primi zvuk sa *povećanom frekvencijom* tj. više tonove, a ako zvuk ide od osmatrača, tada osmatrač prima *tonove niže frekvencije*.

ŽEŽELJ BRANKO, 1910-1995, akademik, profesor na Građevinskom fakultetu u Beogradu. Autor je mnogobrojnih naučnih radova koji su priznati u svetu, naročito u oblasti prenapregnutosti betona. Radio je projekte za poznate građevine, a naročito u vezi sa mostogradnjom. Velika dela: mostovi na Dunavu kod Novog Sada i Titela, Hala br. 1 na Beogradskom sajmu, najbolji skeletni sistem za gradnju kod visokih zgrada u Beogradu, Novom Sadu. Projektovao je most preko reke Morače kod Podgorice, rešetkaste krovove na hangarima aero-

droma kod Surčina, dok je Žeželjevo nezaboravno arhitektonsko delo veliki i znameniti drumsko-železnički most ili *Žeželjev most* izgrađen preko reke Dunav u Novom Sadu, a koji su bombarderi NATO-avijacije brutalno porušili tek u petom pokušaju 1999.

ŽIČNE TELEGRAFSKO -TELEFONSKE LINIJE, (engl. *telegraph and telephone wire lines*, električna sredstva i postrojenja koja međusobno povezuju stанице žične veze u telekomunikacijskoj mreži. Obezbeđuju pouzdan prenos informacija na bilo kojim udaljenostima i nezavisno od meteoroloških prilika. Prema konstrukciji i vrsti provodnika, dele se na vazdušne (stalne – rormalnog i lakog tipa, i polustalne) i kablovske (stalne – viseće, podzemne i podvodne; poljske – težeg i laksog tipa). Prema nameni mogu da se koriste za međunarodni TT-saobraćaj (kablovske TT-linije srednjeg kapaciteta – pupinizirane i nepupinizirane, ređe vazdušne – polustalne i stalne) i za specijalni saobraćaj. Projektovanje i gradnja žične telegrafsko-telefonske linije za međunarodni saobraćaj izvodi se u skladu sa preporukama Međunarodnog savetodavnog komiteta za telefoni-

ju i telegrafiju, za mesni i međumesni saobraćaj a prema propisima svake zemlje, a za vojne veze po posebnim vojnim pravilima i vojnim uputstvima. Npr. na vojnim žičnim telegrafskim linijama su između krajnje centrale i učesničkih aparata slabljenja u granicama i to od 3 do 9 decibela (db) zavisno od toga preko koliko centrala se uspostavlja veza. Na telefonskim linijama ukupno je dopušteno slabljenje od predajnika do prijemnika najviše do 30 db. Zatim postoje vazdušne žično-telegrafsko-telefonske veze kao stalne, polustalne i kablovske. Kablovske su izolovani metalni provodnici i one obezbeđuju sigurniji saobraćaj i ekonomičnije su, ali imaju veće slabljenje od vazdušnih za istu razdaljinu. Zatim postoje viseće i podzemne kablovske mreže.

ŽIGMONDI RIHARD, austrijski naučnik i hemičar mađarskog porekla (1865-1929). Bio redovni profesor Univerziteta u Göttingenu. Ispitivao prirodu koloida, a 1903. godine, zajedno sa naučnikom Zidentofom pronašao ultramikroskop. Dobitnik je Nobelove nagrade za hemiju 1925.

ŽIROKOMPAS (franc.-lat.), to je elektro-mehanički tip kompasa

u kome se pomoću brzo rotirajućih zvrkova (žiroskopa) usmerava kompasna vetrulja prema severu; upotrebljava se na avionima, brodovima i podmornicama. Njegovo je preim秉stvo nad magnetskim kompasom, jer na njega ne utiče brodski ni Zemljin m.

ŽIVA, tečni metal, srebrnastobeo, metalnog sjaja, hemijski elemenat, hemijski znak Hg, atomske mase 200,59, redni broj 80, gustina $13,596 \text{ g/cm}^3$, topi se na $-38,890$ akeluča na $356,50^0$, pare su joj veoma otrovne. Živa ima veoma široku primenu i upotrebljava se za punjenje termometra i barometara, u živinim lučnim ispravljačima i pretvaranje naizmenične struje u jednosmernu, za dobijanje raznih amalgama, a u jedinjenja žive koriste se u medicini, a živin fulminat služi kao detonator za ubojita sredstva.

ŽIVINA SVETILJKA (lampa), električna svetiljka u kojoj živina jonizovana para služi kao provodnik električne struje između elektroda. Upotreba u medicini.

ŽIVKOVIĆ VASA (1819-1891), lirski pesnik prelaznog perioda od klasicizma ka romantizmu. Bio je prethodnik pesnika Branka Radičevića. Prota Vasa Živković je rođen u Pančevu, a prava je

studirao u Pešti i Požunu, dok je bogosloviju završio u Vršcu. Od 1846. godine bio je neprekidno sveštenik u gradu Pančevu gde je i umro. Pored svešteničkog poziva obavljao je dužnosti upravnika Pančevačkog pozorišta i profesora realke. Bio je istaknuti član Narodne stranke i veliki sledbenik doktora Svetozara Miletića. Prota V. Živković je učestvovao u narodnom pokretu godine 1848. Podržavao je Svetozara Miletića kome je posvetio i pesmu *Oro klickće sa visine*. Pesnik i protojer Vasa Živković, svojom golemom produhovljenošću uticao je i na mlađanog, budućeg genija Mihajla Idvorskog Pupina.

ŽIŽA, fokus (lat.), u optici naziv za tačku u kojoj se sjedinjuju paralelni zraci posle svih prelamanja kroz sočivo ili posle odbijanja od krivog ogledala. Odstojanje između ravni sočiva i žiže se naziva *žižna daljina*, u matematiči su: elipse, hiperbole, parabole.

ŽORDAN KAMIJ (1838-1922), bio je poznati francuski naučnik i matematičar, koji je dao brojne radove iz teorije grupa i matematičke analize. Po istraživaču Žordanu Kamiju naziva se i kriva koja samu sebe ne dodiruje niti seče, *Žordanova kriva*.

	0	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
1	0 n 1 H 1,00797								
2	2 He 4,0026 6,939	3 Li 9,0122	4 Be 10,811	5 B 12,01115	6 C 14,0067	7 N 15,9994	8 O 18,9984	9 F	
3	10 Ne 20,183	11 Na 22,9898	12 Mg 24,312	13 Al 26,9815	14 Si 28,086	15 P 30,9738	16 S 32,064	17 Cl 35,453	
4	18 Ar 39,948	19 K 39,102	20 Ca 40,08	21 Sc 44,956	22 Ti 47,90	23 V 50,942	24 Cr 51,996	25 Mn 54,9381	26 Fe 27 Co 28 Ni 55,847 58,9332 58,71
		29 Cu 63,54	30 Zn 65,37	31 Ga 69,72	32 Ge 72,59	33 As 74,9216	34 Se 78,96	35 Br 79,909	
5	36 Kr 83,80	37 Rb 85,47	38 Sr 87,62	39 Y 88,905	40 Zr 91,22	41 Nb 92,906	42 Mo 95,94	43 Tc ^(1,3) (99)	44 Ru 45 Rh 46 Pd 101,07 102,905 106,4
		47 Ag 107,870	48 Cd 112,40	49 In 114,82	50 Sn 118,69	51 Sb 121,75	52 Te 127,60	53 J 126,9044	
6	54 Xe 131,30	55 Cs 132,905	56 Ba 137,34	57—71 lantanoidi*	72 Hf 178,49	73 Ta 180,948	74 W 183,85	75 Re 186,2	76 Os 77 Ir 78 Pt 190,2 192,2 195,09
		79 Au 196,967	80 Hg 200,59	81 Ti 204,37	82 Pb 207,19	83 Bi 208,980	84 Po ⁽¹⁾ (210)	85 At ^(1,3) (211)	
7	86 Rn ⁽¹⁾ (222)	87 Fr ^(1,3) (223)	88 Ra ⁽¹⁾ 226,05	89—103 aktinoidi** (257)	104 Ku ⁽³⁾ (257)	105 Ha (261)			

*) lantanoidi

57 La 138,91	58 Ce 140,12	59 Pr 140,907	60 Nd 144,24	61 Pm ^(1,3) (145)	62 Sm 150,35	63 Eu 151,97	64 Gd 157,25	65 Tb 158,924	66 Dy 162,50	67 Ho 164,930	68 Er 167,26	69 Tm 168,934	70 Yb 173,04	71 Lu 174,97
-----------------	-----------------	------------------	-----------------	---------------------------------	-----------------	-----------------	-----------------	------------------	-----------------	------------------	-----------------	------------------	-----------------	-----------------

**) aktinoidi

89 Ac ⁽¹⁾ 227,05	90 Th ⁽¹⁾ 232,038	91 Pa ⁽¹⁾ 231	92 U ⁽¹⁾ 238,03	93 Np ^(2,3) (237)	94 Pu ^(2,3) (242)	95 Am ⁽²⁾ (243)	96 Cm ⁽²⁾ (247)	97 Bk ⁽²⁾ (247)	98 Cf ⁽²⁾ (251)	99 Es ⁽²⁾ (254)	100 Fm ⁽²⁾ (253)	101 Md (256)	102 No ^(2,3) (254)	103 Lr (256)
--------------------------------	---------------------------------	-----------------------------	-------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	-------------------------------	-------------------------------	-------------------------------	-------------------------------	-------------------------------	--------------------------------	-----------------	----------------------------------	-----------------

1) radioaktivan; 2) transuran; 3) nestabilan, praktično dobijanje samo veštačkom, nuklearnom reakcijom; 4) transurani ili vrlo nestabilni elementi sa masenim brojem izotopa sa najdužim poluvremenom (u zagradi); 5) ime još nije internacionalno utvrđeno.

Prikaz periodnog sistema elemenata, po ruskom hemičaru Dmitriju Ivanoviču Mendeljejevu (1834-1907), a dopunio ga je danski fizičar Nils Bor, dobitnik Nobelove nagrade za fiziku iz 1922. godine.

PERIODNI SISTEM ELEMENATA		III		IV		V		VI		VII		0							
PERIODA I (AKTINOIDI)	s-elementi 1 II	atomска маса —————— H 1,01 Vodonik	heminski simbol —————— Li 3 Litijum	atomski broj —————— Be 2 Borijum	raspolo elektrona po energetskim nivoima Aluminijum	Al 8 Aluminijum	10,81 Bor Ugljenik	12,01 C 4 Karboksični kisik	N 5 Azot	O 6 Fluor	F 7 Neon	He 2 Helijum							
N	4 K 8 Kalijum	44,96 Kalcijum	2 Sc 8 Siličijum	2 Ti 8 Titanjum	2 Cr 8 Krom	1 Mn 13 Vandijum	2 Fe 8 Mangan	1 Ni 16 Grodje	1 Cu 18 Kobalt	1 Zn 8 Cink	1 Ga 18 Galinijum	1 Ge 18 Germanijum	1 As 18 Arsen	1 Se 18 Selen	1 Br 18 Brom	1 Kr 18 Kripton			
N	5 Rb 8 Rubidijum	87,62 Stroncijum	88,91 Cirkonijum	91,22 Itrijum	92,91 Nobijum	95,94 Molibden	98,91 Tantal	101,07 Rutenijum	102,91 Rodium	106,4 Palladijum	114,82 Kadmijum	118,71 Srebro	121,55 Indijum	127,60 Kalijski	126,90 Antimon	131,30 Telur	137,04 Jod	140,12 Korenijum	
O	6 Cs 8 Cezijum	88,91 Francijum	89,103 Barijum	90,103 Radium	91,98 Hafnijum	98,8 Zr 8 Tantal	108 Nb 8 Molibden	118 Mo 8 Tin	118 Tc 18 Rutenijum	118 Ru 18 Rutenijum	118 Rh 18 Rutenijum	118 Pd 18 Rutenijum	118 Ag 8 Rutenijum	118 Cd 18 Rutenijum	118 In 8 Rutenijum	118 Te 8 Rutenijum	118 Xe 8 Rutenijum	118 Rn Rutenijum	
P	7 Fr 88 Francijum	137,33 Barijum	57-71 Radium	Hf 72 Hafnijum	Ta 75 Tantal	W 76 Folijum	Re 77 Rutenijum	Os 76 Osmijum	Ir 77 Rutenijum	Ru 78 Rutenijum	Rh 79 Rutenijum	Pt 80 Rutenijum	Au 81 Rutenijum	Hg 82 Rutenijum	Pb 83 Rutenijum	Bi 84 Rutenijum	At 85 Rutenijum	Rn 86 Rutenijum	
Q	8 Fr 88 Francijum	226,63 Barijum	89-103 Radium	89-103 Rutherfordijum	Ha 105 Hafnijum	Uhnh 106 Unelementijum	Uns 107 Unelementijum	Uno 108 Unelementijum	Uno 109 Unelementijum	• Nazivi elemenata koji prethode IUPAC-simbolima – 104 Rf – atertonijum (američki), 104 Ku – kurtcatovijum (ruski) – 105 Ha – hanijum (američki), 105 Ne – nilskborijum (russki)					– 106 Rf – atertonijum (američki), 106 Ku – kurtcatovijum (ruski)			– 105 Ha – hanijum (američki), 105 Ne – nilskborijum (russki)	
LANTANOIDI		138,91 Lantan	140,12 Ce 58 Cerijum	140,91 Pr 61 Praseodijum	144,24 Nd 61 Neodijum	145 Pm 62 Protactinijum	150,4 Sm 63 Samarijum	151,96 Eu 65 Europerijum	157,25 Gd 64 Gadolinijum	162,50 Tb 65 Terbijum	164,93 Dy 66 Dispoerijum	167,26 Ho 67 Holbijum	168,93 Er 68 Erbijum	173,04 Tm 69 Terbijum	174,97 Yb 70 Lutecijum	Lu 71 Latencijum			
AKTINOIDI		227,01 Aktinijum	232,04 Torijum	231,04 Protaktinijum	238,60 Uran	237,26 Th 91 Thorijum	243 Pa 92 Prototorijum	243 U 93 Uranijum	247 Np 94 Neptunijum	251 Am 95 Americijum	254 Cm 96 Kurrijum	257 Bk 97 Berberijum	258 Es 98 Kalerijum	259 Fm 99 Akademijum	260 Md 100 Permitrijum	262 No 101 Nobelijum	263 Lr 103 Lawrencijum		

Prikaz periodnog sistema elemenata koji koristi moderna nauka

MIHAJLO PUPIN – njegov život i njegovo delo

PERIODNI SISTEM ELEMENATA											
PERIODNI SISTEM ELEMENATA	s-elementi								p-elementi		VII
	I	II							III	IV	
K	-	H									-
	1 ²⁸⁶ ₃₇	¹⁻ ₁₋₃₂									- 2,38
L	2 ⁷⁴ ₁₄	Li	² ₍₂₊₎								-
	152 ⁺¹ ₁₉₂										
M	3 ⁹² ₁₈	Na	² ₍₂₊₎	Mg							-
	186 ⁺¹ ₁₆₀										
N	4 ⁹⁶ ₁₉₆	K	² ₍₂₊₎	Ca	² ₍₃₊₎	Sc	² ₍₄₊₎	Ti			-
	227 ⁺¹ ₁₉₇										
O	5 ¹⁴⁹ ₂₁₆	Rb	² ₍₂₊₎	Sr	² ₍₃₊₎	Y	² ₍₄₊₎	Zr	² ₍₅₊₎		-
	248 ⁺¹ ₂₁₅										
P	6 ¹⁷⁰ ₂₃₅	Cs	² ₍₂₊₎	Ba	² ₍₃₊₎	La	² ₍₄₊₎	Hf	² ₍₅₊₎		-
	285 ⁺¹ ₁₉₈										
Q	7 ¹⁸⁰ ₁₈₀	Fr	² ₍₂₊₎	Ra	² ₍₃₊₎	Ra	² ₍₄₊₎	Ra	² ₍₅₊₎		-
	-	-									
s-elementi											
atomski radijus (pm)											
⁺³											
jonski radijus (pm)											
⁺³											
(za ion \pm)											
⁺³											
kovalentni radijus (pm)											
⁺³											
najčešća oksidaciona stanja											
⁺³											
hemski simbol											
⁺³											
I energija ionizacije											
MJ/mol											
⁺³											
I											
II											
III											
IV											
V											
VI											
VII											
VIII											
IX											
X											
XI											
XII											
XIII											
XIV											
XV											
XVI											
XVII											
XVIII											
XIX											
XX											
XXI											
XXII											
XXIII											
XXIV											
XXV											
XXVI											
XXVII											
XXVIII											
XXIX											
XXX											
XXXI											
XXXII											
XXXIII											
XXXIV											
XXXV											
XXXVI											
XXXVII											
XXXVIII											
XXXIX											
XL											
XLI											
XLII											
XLIII											
XLIV											
XLV											
XLVI											
XLVII											
XLVIII											
XLIX											
LANTANOIDI											
AKTINOIDI											

Prikaz periodnog sistema elemenata sa nanelektrisanjem

Dr Milivoje Došenović



Dr Milivoje Došenović, književnik (Novi Sad, 2021)

IZVOD IZ BIOGRAFIJE AUTORA KNJIGE

Autor knjige, **dr Milivoje Došenović**, književnik, rođen je 20. maja 1950. godine u Novoj Gajdobi (AP Vojvodina, Republika Srbija). Osnovnu školu završio je u rodnom zavičaju, a u Novom Sadu Srednju saobraćajnu školu 5. stepena (instruktor vožnje u drumskom saobraćaju), sa odličnim uspehom.

Diplomirao je na Višoj školi za sportske trenere u Beogradu VI-1 stepen, na studijskom smeru za borilačke sportove (karate), sa prosečnom ocenom 9,40 i ocenom diplomskega ispita (10), sa temom diplomskega rada: „**Karate u praktičnoj primeni – sa korelatima judo i jiu-jitsu**“. Diplomirani je viši sportski trener karatea, majstor je karatea crnog pojasa 3. DAN-a (Sensei) Shotokan stila, i majstor jiu-jitsu crnog pojasa 4. DAN-a (Jondan).

Diplomirao je i na Fakultetu za menadžment u Novom Sadu na smeru za medije VII-1 stepen, sa prosečnom ocenom 9,54 i ocenom diplomskega ispita 10, sa nazivom diplomskega rada: „**Integralni pristup u realizaciji izdavačkog projekta – tehnološkom nišom do knjige-bestselera**“. Dobitnik je i zvaničnog priznanja *Najboljeg studenta prve generacije* Fakulteta za menadžment (F@M) u Novom Sadu. Diplomirani je menadžer – producent za medije.

Magistrirao je na Univerzitetu Privredna Akademija u Novom Sadu (*rektor prof. dr Slavko Carić*), na Fakultetu za menadžment u Novom Sadu (mediji), pred komisijom: prof. dr Zoran Lovreković, mentor (Katedra za informatiku F@M), prof. dr Milica Andevski (Katedra za pedagogiju Filozofskog fakulteta u Novom Sadu), i prof. dr Ratko Dunderović (Katedra za psihologiju F@M). Odbranio je magistersku tezu: „**Upravljanje izdavačkim projektom u domenu sportske literature, istraživanja praznog hoda u izdavaštву i knjižarstvu**“, završivši postdiplomske studije sa prosečnom ocenom (9,50) i stekavši akademsko zvanje magistra nauka iz oblasti menadžmenta (medijski smer) VII-2 stepena.

Doktorirao je na Univerzitetu Privredna Akademija u Novom Sadu (*rektor prof. dr Marijana Carić*), na Fakultetu za sport i turizam (TIMS), pred komisijom: prof. dr Dragan Koković, predsednik komisije (Katedra za sociologiju kulture Filozofskog fakulteta u Novom Sadu), prof. dr Dušan Perić, mentor (Katedra za metodologiju TIMS-a), i prof. dr Zlatko Ahmetović (dekan Fakulteta za sport i turizam u Novom Sadu), odbranivši doktorsku disertaciju pod nazivom: „**Stanje izdavaštva i nivo korišćenja sportske literature u Republici Srbiji**“, i time stekao naučni stepen doktora nauka za naučnu oblast sport VIII-3 stepena, sa zvaničnom inauguracijom diplome u svečanoj sali Matice srpske.

Sa ukupno 48 godina punog radnog staža u izdavačko-knjijaarskoj delatnosti, bio je jedan od najistaknutijih menadžera u oblastima plasmana knjige,

radeći vrlo predano u najvećim izdavačkim kućama u bivšoj SFRJ (u Beogradu, Zagrebu, Ljubljani i Novom Sadu), pa je u periodu od 1976-1988. godine bio 12 puta apsolutni šampion nekadašnje države SFRJ u eksternom plasmanu knjige, da bi 12. maja 1989. godine osnovao i PRVU privatnu izdavačku kuću u AP Vojvodini „Domla-Publishing“, sa sedištem u Novom Sadu, u kojoj je glavni i odgovorni urednik i strategijski producent. Njegova izdavačka kuća je u periodu od 35 godina poslovanja objavila niz značajnih dela iz raznih oblasti, a većina od tih knjiga je doživela da se štampa između 3 i 19 ponovljenih izdanja.

Dr Milivoje Došenović, književnim radom se bavi od svoje trinaeste godine. Započeo je u omladinskim listovima: beogradskom „Kekecu“, sarajevskim „Malim novinama“, bačkopalanačkim „Nedeljnim novinama“, beogradskim listovima „ČIK-u“, „ZUM-u“, „Reporteru“, a bio je i dopisnik Radio Beograda sa područja Južnobačkog okruga. Do sada je napisao dvadeset dve (22) knjige, koje su objavljene i štampane ukupno u preko 60 izdanja (1997-2024. godine).

1. *Gospodo, ne ljutite se na pesnika (knjiga zbirka poezije, 1997).*
2. *Karate kroz izdavaštvo i knjižarstvo (esej, 1997).*
3. *Pesnici imaju kratere u duši (knjiga zbirka poezije, 1998).*
4. *Kakvo je to more bez oluja (knjiga zbirka poezije, 1998).*
5. *Pesnička galerija likova (knjiga zbirka poezije, 1999)*
6. *Jesenji čovek (knjiga zbirka poezije, 2000).*
7. *Subjekcije i objekcije (knjiga zbirka poezije, 2001).*
8. *Beskraj na dohvatu oka (zbirka haiku poezije, 2001, 2008, 2013).*
9. *Karate u praktičnoj primeni sa korelatima judo i jiu-jitsu (1999, 2013).*
10. *Kako prodati knjigu (savremeni realistički roman, 2001-2022, u 3 izdanja).*
11. *Spasenje (zbirka soneta, 2002, 2013).*
12. *Izglađane misli (zbirka soneta, 2003, 2014).*
13. *Akustika siha (antologija odabranih umetničkih formi, 2011, 2012).*
14. *Pegazov let (knjiga zbirka sonetnih venaca, 2008-2013).*
15. *Zbirka pesama sa refrenom – za kompozicije narodne i zabavne muzike (2009).*
16. *Nova Gajdobra – u ravnici Bačke (romansijerska monografija, 2006-2021).*
17. *Henri Ford – njegov život i njegovo delo (2004-2021, u 6 izdanja).*
18. *Upravljanje izdavačkim projektom u domenu sportske literature (2006).*
19. *Stanje izdavaštva i nivo korišćenja sportske literature u Republici Srbiji (2007).*
20. *Nikola Tesla – njegov život i njegovo delo (2004-2023, u 13 izdanja).*
21. *Veliki ilustrovani leksikon svih sportova (knjiga, 2007-2023, u 19 izdanja).*
22. *Mihajlo Pupin – njegov život i njegovo delo (2005-2024, u 11 izdanja).*

Dr Milivoje Došenović je redovni član Društva književnika Vojvodine od 2000 godine, i redovni član naučno-kultурне ustanove Matica srpska od 1999. Dao je veći broj intervjuja ozbiljnijim listovima i nedeljnicima, kao i na radiju i TV u SFRJ i Srbiji, a organizovao je i nekoliko uspešnih književnih večeri u znamenitim ustanovama Vojvodine. Dobitnik je brojnih nagrada, priznanja i diploma iz izdavačko-knjiziarske oblasti, književnosti i sporta. Živi u Novom Sadu.

BIBLIOGRAFIJA

1. Abel, G., Singer, B.: *Science and the Paranormal*. New York: Simon and Schuster, 1980.
2. Adlešić, M.: *Znanstveno delo M. I. Pupina, Življenje in svet*, Ljubljana, 1935.
3. Arhiv i crkvene knjige Blagoveštenske crkve u Idvoru, 1760-2005.
4. Arhiv za istoriju Srpske pravoslavne mitropolije karlovačke, 1913.
5. Bajić, M.: *Albert Ajnštajn – njegov život i njegovo delo*, „Domla-Publishing“, Novi Sad, 1998.
6. Beer, A.: *Vistas in Astronomy*: Kepler, London, Pergamon Press, 1975.
7. Bjeletić, D.: *Slovo o velikanima, „UIKJ“*, Beograd, 1998.
8. Bokšan, S.: *Mihajlo Pupin*, Matica srpska, Novi Sad, 1951.
9. Bokšan, S.: *Nikola Tesla i njegovo delo, „Naučna knjiga“*, Beograd, 1950.
10. Boroja, R.: *Tesla ili bajka o elektricitetu, „Fondacija Nikola Tesla i Društvo za širenje naučnih saznanja Nikole Tesle“*, Beograd, 95.
11. Božić, M.: *Tehnologija i patenti – sredstvo dominacije*, Savez pro-nalazača Jugoslavije i Vojnoizdavački zavod, Beograd, 2001.
12. Božić, M.: *Glasnik 1-12, „Selakova fondacija“*, Beograd, 2015.
13. Božić, M.: *Pupinovi patenti – njegova filozofija*, Fondacija “Mladen Selak” i “Vlatacom”, Beograd, 2023.
14. Calder, N.: *Komet dolazi, „Otokar Keršovani“*, Opatija, 1980.
15. Cheney, M.: *Tesla Man out of Time*, Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1981.
16. Cucić, S.: *Knjiga o Tesli, „Letopis Matice srpske“*, Novi Sad, 1957.
17. Curie, Eve: *Madam Curie: A Biography*, Doubleday, New York, 1937.
18. Ćurčin, M.: *Smrt Mihajla Pupina, „Nova Evropa“*, Zagreb, 1935.
19. Damjanović, A.: *Tehničko delo u elektrotehnici, „Narodna knjiga“*, Beograd, 1952.
20. Dimitrijević, K.: *Genije iz Smiljana, „Grafika“*, Beograd, 1981.
21. Dommermuth, C.: *Nikola Tesla a Spark of Genious, „Lerner“*, Minneapolis, 1994.

22. Došenović, M.: Henri Ford – njegov život i njegovo delo, „Domla-Publishing“, Novi Sad, 2004.
23. Došenović, M.: Izglačane misli (zbirka soneta), „Domla-Publishing“, Novi Sad, 2003.
24. Došenović, M.: Nikola Tesla – njegov život i njegovo delo, „Domla-Publishing“, Novi Sad, 2004.
25. Došenović, M.: Mihajlo Pupin – njegov život i njegovo delo, „Domla-Publishing“, Novi Sad, 2005.
26. Došenović, M.: Mihajlo Pupin – njegov život i njegovo delo, (deseto izdanje), „Domla-Publishing“, Novi Sad, 2020.
27. Došenović, N.: Mihajlu Pupinu. Velikom naučenjaku i srpskom dobrotvoru, „Srpsko Kosovo“ 9/1928, br. 11, str. 5 (ćir.).
28. Du berger au savant, par Michael Pupin. Avec un avant propos par Jean Capart, Bruxelles, Vromant 1928.
29. Encyclopedia Americana, Americana C., New York, 1973.
30. Erdeljanović, J.: Srbi u Banatu, SANU, Beograd, 1926.
31. Gledić, V.: Velikani naše nauke, „Stefan Graf“, Cetinje, 1991.
32. Hawks, E.: Pioneers of Wireless, Methuen & Co, London, 1927.
33. Hertz, H.: Gesammelte Werke, Leipzig, Barth, 1894.
34. Ilustrovana istorija sveta 1-4, „Vuk Karadžić“, Beograd, 1983.
35. Ivanić, I.: Maćedonija i Maćedonci – opis zemlje i naroda, knjižara „Natošević“, Novi Sad, 1907.
36. Ivić, P.: Prizivi i odzivi, „Zmaj“, Novi Sad, 1999.
37. Jevtić, M.: Mala Srbija, Srpsko iseljeništvo u SAD, Njujork, 1916.
38. Jireček, K.: Istorija Srba, „Slovo ljubve“, Beograd, 1978.
39. Jireček, K.: Miloš Obrenović 1-3, „Slovo ljubve“, Beograd, 1978.
40. Jovanović, D.: Faradej – Tesla, „Planeta“, Beograd, 1931.
41. Jovanović, M.: Uroš Predić-monografija, Galerija Matice srpske, Novi Sad, „Zlatna grana“, Sombor, 1998.
42. Kanic, F.: Srbija – zemlja i stanovništvo, SKZ, Beograd 1991.
43. Klaić, B.: Rječnik stranih riječi, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1984.
44. Kostić, V., Kostić, Lj.: Hemijsko-tehnološki rečnik, „Rad“, Beograd, 1980.
45. Kovacs, Z.: Nikola Teszla életének regénye, Novi Szad, 1956.

46. Kovaček, B.: Nepoznata pisma Mihajla Pupina i arhivalije u vezi s njima, Matica srpska, Novi Sad, 2004.
47. Kosanović, S.: Kod Nikole Tesle, „Jedinstvo“, Novi Sad, 1927.
48. Krišnamurti, J.: Duh i sloboda, „Grafos“, Beograd, 1987.
49. Kulišić, K.: Nikola Tesla – njegov đački život i naučni rad “Bosanska pošta”, Sarajevo, 1936.
50. Letopis Matice srpske, Matica srpska, Novi Sad, 1975.
51. Lomas, R.: Čovek koji je izumeo dvadeseti vek, „DN Centar“, Beograd, 2000.
52. Lorentz, H. A.: Versuch Einer Theorie der Elektrischen und Optischen Erscheinungen in bewegten Körper, Collected Papers – Leiden: Brill, 1895. – Bd.5- S.1.
53. Mala enciklopedija Prosveta, „Prosveta“, Beograd, 1977.
54. Marić, S.: Pupin. O pronalasku Pupinovih kalemova, Kulturni centar, Novi Sad, 1971.
55. Medicinska enciklopedija Larousse, „Vuk Karadžić“, Beograd, 77.
56. Mendelejev, D. J.: Osnovu himii, Moskva-Leningrad, G.H.J. 1947.
57. Mihajlo Pupin – najveći hrišćanin među naučnicima, Fondacija „Mladen Selak“, Beograd, „Preporod“, Beograd, 2018.
58. Miljanić, P.: Teorijski principi elektrotehnike, „Naučna knjiga“, Beograd, 1952.
59. Opšta enciklopedija Larousse 1-3, „Vuk Karadžić“, Beograd, 1973.
60. Perdi, L.: Teslina ostavština, „Znanje“, Zagreb, 1988.
61. Petešić, Ć.: Genije s našeg kamenjara, „Dečje novine“, Gornji Milanovac, 1980.
62. Platonov, O. A.: Život za cara, „AKB – Petrovskij“, Sankt-Peterburg, 1997.
63. Popović, B.: Osnovi elektrotehnike, „Građevinska knjiga“, Beograd, 1976.
64. Popović, V.: Mihajlo Pupin, „Tehnička knjiga“, Beograd, 1951.
65. Popularna enciklopedija, „BIGZ“, Beograd, 1977.
66. Pupin, M.: From Immigrant to Inventor, Charls Scribner's Sons, New York-London, 1924.
67. Pupin, M.: Od pašnjaka do naučenjaka, Matica srpska, Novi Sad, 1926.

68. Pupin, M.: *Romance of the Machine*, New York-London, Charles Scribner's Sons, 1930.
69. Pupin, M.: *The New Reformation*, Scribner's Sons, New York, 1927.
70. Radonić, J.: *Rimska kurija i južnoslovenske zemlje od XVI do XIX veka*, SANU, Beograd, 1950.
71. Radivojević, R.: *Zaroobljena nauka, „Kultura“*, Beograd, 1991.
72. Sarić, Ž.: *Posvećenik, „Partenon“*, Beograd, 1997.
73. Sava, episkop šumadijski: *Srpski jerarsi, „Evro“*, Beograd, „Unireks“, Podgorica, „Kalenić“, Kragujevac, 1996.
74. Savić, P.: *Nauka i društvo, „SKZ“*, Beograd, 1978.
75. Segan, K.: *Kosmos, „Otokar Keršovani“*, Rijeka-Opatija, 1980.
76. Stanojević Đ. M.: *Nikola Tesla i njegova otkrića*, Štamparija Kraljevine Srbije, Beograd, 1894.
77. Šta znam o nauci, „BIGZ“, Beograd, 1988.
78. Tasić, M.: *Srpski velikani nauke, „Bookland“*, Beograd, 2002.
79. Tesla, D.: *Od Raduča do Njujorka, Istraživački centar "Nikola Tesla"*, Gospić, 1981.
80. Tesla, D.: *Tesla o Tesli*, KUD „Nikola Tesla“, Raduč, 1976.
81. Tomašević, Đ.V.: *Portraits of Serbian Achievers*, "Serbian Literary Company", Toronto, 2000.
82. Vajthed, A. N.: *Nauka i moderni svet, „Nolit“*, Beograd, 1976.
83. Velika otkrića i pronađasci, „BIGZ“, Beograd, 1988.
84. Viher, D.: *V spomen Mihajlu Pupinu, velikomu tehniku in Jugoslovenu, Mariborski večernik „Jutra“*, Maribor, 1935.
85. Vilovski, T. S.: *Moje uspomene, „Nolit“*, Beograd, 1988.
86. Vojna enciklopedija, „Vojnoizdavački zavod“, Beograd, 1981.
87. Vojni leksikon, „Vojnoizdavački zavod“, Beograd, 1981.
88. Vučković, Ž.: *Marija Kiri – njen život i njeno delo, „Domla-Publishing“*, Novi Sad, 2004.
89. Vuić, V.: *Pupin među Srbima u Americi*, Privrednik, Zagreb, 1935.
90. Vujaklija leksikon, „Prosveta“, Beograd, 1980.
91. Ždralje, R.: *Mit o Tesli, „Prosveta“*, Beograd, 1996.
92. Ždralje, M.: *Na vratima pakla, „Bonart“*, Nova Pazova, 1999.
92. Živković, Z.: *Enciklopedija naučne fantastike, „Prosveta“*, Beograd, 1990.

SEPARAT (DODATAK) IZVOD IZ FOTO-GALERIJE



“SELAKOVA NAGRADA”
Za najbolju knjigu
o Mihajlu Idvorskem Pupinu



Mladen Selak (1921-2014)



Pat. ing. Milan Božić (snimak iz mlađih dana i danas)



**IZVOD IZ UVODNIKA
patentnog inženjera Milana Božića
predsednika Fondacije “Mladen Selak”
za Republiku Srbiju**

Fondacija “Mladen Selak”, verna izvornim principima Inovacijskog pokreta, u protekloj 2014. godini imala je nekoliko vrlo značajnih akcija: obeležavanje 160 godina od rođenja **Mihajla Idvorskog Pupina**, 40 godina od kako je Skupština SFRJ proglašila Inovacijski pokret i 35 godina održavanja Oktobarskih susreta i neprestane borbe za afirmaciju Pupina kao simbola vrednosti tog pokreta. Za nas u Fondaciji najteže je bilo to, što nas je zauvek napustio **Mladen Martin Selak**, veliki srpski dobrotvor, istaknuti pronalazač svetskog glasa i osnivač Fondacije. Nada, da se Selakovo delo neće ugасiti je dolazak njegove čerke Nevenke Selak Dedić na veliki Jubilej 9. oktobra 2014. godine u Idvor.

Pupin je izuzetna ličnost i jedan od najvećih naučnika i pronalazača na čijim patentima počiva razvoj telekomunikacija, koje su tako snažno doprinele napretku naše civilizacije. UNESCO proglašava 2014/2015. godinom Pupina...

**Predsednik Fondacije “Mladen Selak”
za Republiku Srbiju, Beograd
patentni inženjer Milan Božić**

Velika naučna manifestacija 160 godina od rođenja Pupina (1854-2014)

(PREZENTACIJA NAUKE I NAUČNE MISLI)



Velika naučna manifestacija 160 godina od rođenja slavnog svetskog naučnika i srpskog lobiste Mihajla Idvorskog Pupina, svečano je održana u rodnom mestu naučnog genija u Idvoru, jugozapadni Banat (snimak: novosadska "TV Kanal 9", Narodni dom Mihajla Idvorskog Pupina, Idvor, 9. oktobra 2014. godine).

U NARODNOM DOMU MIHAJLA IDVORSKOG PUPINA



U prepunom Domu Mihajla Pupina, Veliku naučnu manifestaciju je započeo hor himnom Republike Srbije: "Bože, pravde" (snimci: "TV Kanal 9" iz Novog Sada, kameran Aleksandar Agić, u Idvoru, jugozapadni Banat, 9. oktobra 2014).

U NARODNOM DOMU MIHAJLA IDVORSKOG PUPINA



Pred početak velike svečanosti – u čast naučnika Pupina (Idvor, 9. oktobra 2014)

U NARODNOM DOMU MIHAJLA IDVORSKOG PUPINA



Na gornjoj slici: u prva dva reda svečane sale sedeli su nagrađeni naučnici iz oblasti inovacija, patentnih istraživanja i naučne književnosti. Na donjoj slici gospođa Nevenka Selak Dedić iz USA, i akademik prof. dr Nikola Hajdin (Idvor, 9. oktobra 2014).

U NARODNOM DOMU MIHAJLA IDVORSKOG PUPINA



U prva dva reda: nagrađeni naučnici iz Srbije i regionala (Idvor, 9. oktobra 2014)

U NARODNOM DOMU MIHAJLA IDVORSKOG PUPINA

U TOKU OTVARANJA SVEČANOSTI

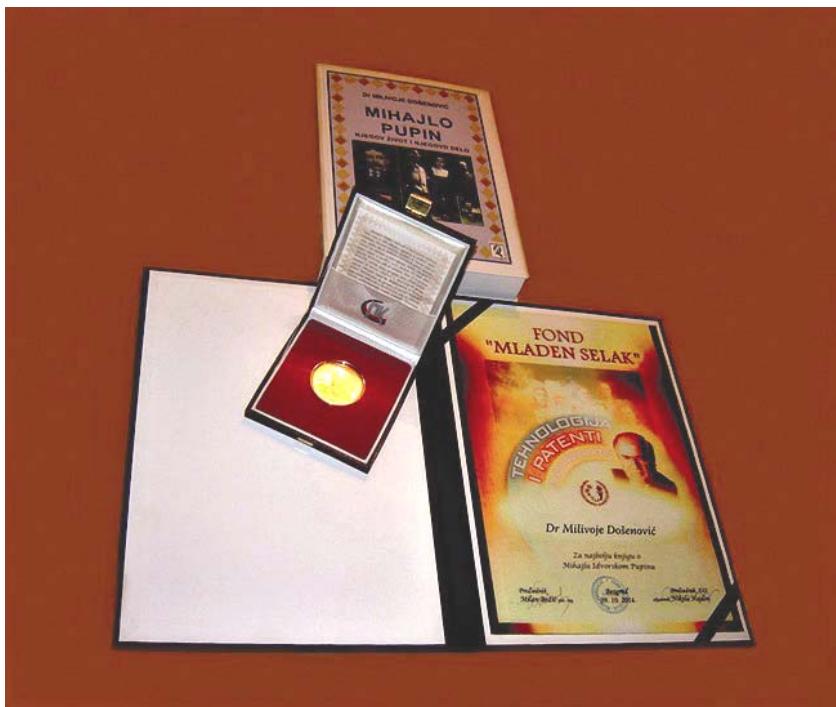


Veliku naučnu manifestaciju su otvorili poznati naučnici i istraživači, na gornjoj slici sleva: prof. dr Branko Kovačević, dekan Elektrotehničkog fakulteta iz Beograda i predsednik Odbora za obeležavanje 160-godišnjice od rođenja Pupina. Na gornjoj slici desno: pat. ing. Milan Božić, predsednik Fondacije „Mladen Selak za Republiku Srbiju, a donja slika: piar Marina Mia Končar (snimci: „TV Kanal 9“ NS, Idvor, 9. oktobra 2014).

PROGLAŠENJE

Najbolje knjige o Mihajlu Idvorskem Pupinu

SELAKOVA NAGRADA ZA 2014.

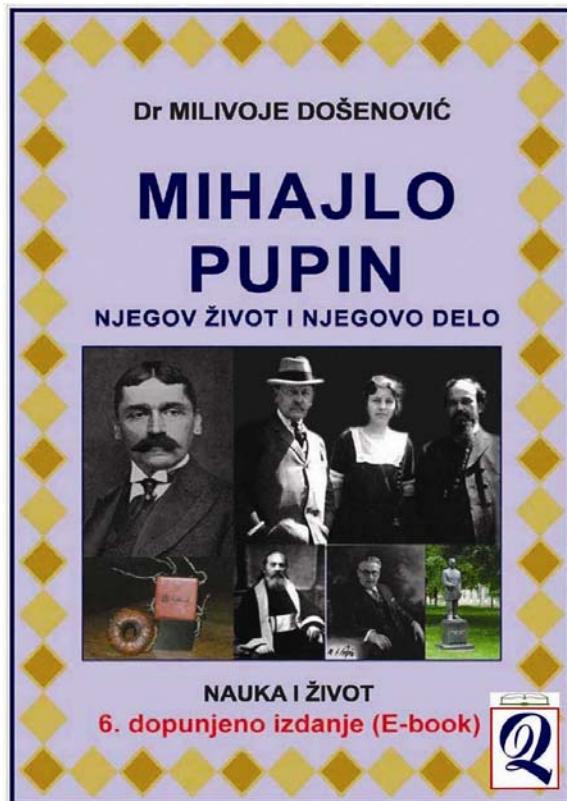


Dobitnik prestižne „Selakove nagrade“ za Najbolju knjigu o Mihajlu Idvorskem Pupinu (diploma-priznanje i zlatna medalja) Fondacije „Mladen Selak“ za Republiku Srbiju je dr Milivoje Došenović, književnik iz Novog Sada – za knjigu: „Mihajlo Pupin – njegov život i njegovo delo“ (romansijerska monografija), koja je do kraja 2014. godine objavljena u 5 štampanih i u 6 elektronskih izdanja (E-book). Diplomu priznanje, na slici potpisali su: akademik prof. dr Nikola Hajdin, predsednik Srpske akademije nauka i umetnosti (SANU), i patentni ing. Milan Božić, predsednik Fondacije „Mladen Selak“ za Republiku Srbiju iz Beograda. „Selakova nagrada“ je uručena u Idvoru, 9. oktobra 2014.

Najbolja knjiga o Mihajlu Idvorskem Pupinu

SELAKOVA NAGRADA ZA 2014.

The book "Mihajlo Pupin – his life and his work" (romance monograph), 6th electronic edition, authored by Dr. Milivoje Došenović, was named the best book on Mihajlo Idvorski Pupin for 2014. Writer Dr. Milivoje Došenović, won the "Selak Award" (gold medals and diplomas) signed by academician, prof. Dr. Nikola Hajdin, President of the Academy of Sciences and Arts of Serbia, signed by the President of the „Mladen Selak“ Foundation for the Republic of Serbia, Patent Engineer Milan Bozic, Belgrade, 2014. The award was presented in Idvor, Pupin's birthplace on October 9, 2014.



ZVANIČNO PROGLAŠENJE NAJBOLJE KNJIGE O PUPINU ZA 2014. GODINU



Voditeljica Velike naučne manifestacije Marina Mia Končar, zvanično najavljuje dobitnika "Selakove nagrade" za najbolju knjigu o Mihajlu Idvorskem Pupinu, novosadskog književnika dr Milivoja Došenovića, redovnog člana Društva književnika Vojvodine (snimak: "TV Kanal 9" NS, u svečanoj sali Narodnog doma Mihajla Idvorskog Pupina, Idvor, jugozapadni Banat, 9. oktobra 2014).

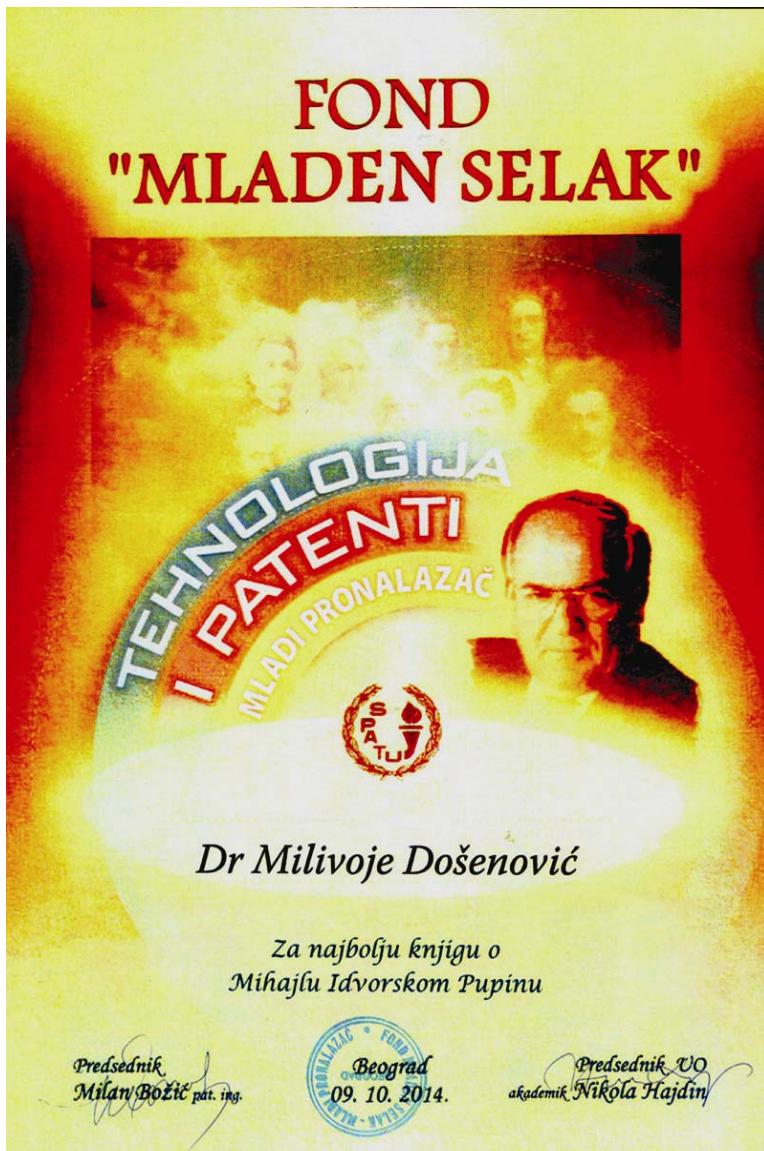
SELAKOVA NAGRADA 2014.

ZA NAJBOLJU KNJIGU O MIHAJLU PUPINU



Gornje slike, sleva i desno: gospođa Nevenka Selak Dedić iz USA, uručuje „Selakovu nagradu“ dr Milivoju Došenoviću, za najbolju knjigu o Pupinu. Na donjoj slici, sleva: Nevenka Selak Dedić, pisac dr Milivoje Došenović, prof. dr Branko Kovačević, dekan Elektrotehničkog fakulteta iz Beograda, i patentni ing. Milan Božić, predsednik Fondacije „Mladen Selak“ za Republiku Srbiju (Idvor, 9. oktobra 2014).

SELAKOVA NAGRADA ZA 2014.



SELAKOVA NAGRADA ZA 2014.



Na gornjim slikama: čestitke književniku dr Milivoju Došenoviću, za najbolju knjigu o Pupinu, od strane prof. dr Branka Kovačevića i pat. ing. Milana Božića. Na donjim slikama, sleva: dr Milivoje Došenović, javno se obraća zvanicama u prepunoj sali Pupinovog doma u Idvoru, i desno: daje izjavu novinarki za elektronske medije (snimci: Aleksandar Agić, novosadska „TV Kanal 9“, u Idvoru 9. oktobra 2014).

NAGRAĐENI NAUČNI ISTRAŽIVAČI REPUBLIKE SRBIJE I REGIONA



VELIKA NAUČNA MANIFESTACIJA POVODOM 160 GODINA OD ROĐENJA MIHAJLA PUPINA

Zajednički snimak dobitnika prestižnih nagrada u oblasti nauke, tehnike, patentnog istraživaštva i naučne književnosti iz Republike Srbije i regionala. Na slici su doktori nauka, akademici, patentni inženjeri i mlađi naučnici, koji su dali veliki doprinos razvoju naučne misli i napretku Republike Srbije. Na zajedničkoj fotografiji, u drugom redu prvi sleva: dr Milivoje Došenović, književnik i redovni član Društva književnika Vojvodine, dobitnik „Selakove nagrade“ za najbolju knjigu o Mihajlu Idvorskem Pupinu (snimak: Aleksandar Agić, kamerman novosadske „TV Kanal 9“, u Idvoru, 9. oktobra 2014).

**„SELAKOVA NAGRADA“
ZA NAJBOLJU KNJIGU O PUPINU**



**Sleva: Nevenka Selak Dedić, dr Milivoje Došenović,
prof. dr Branko Kovačević, Milan Božić pat. ing.**

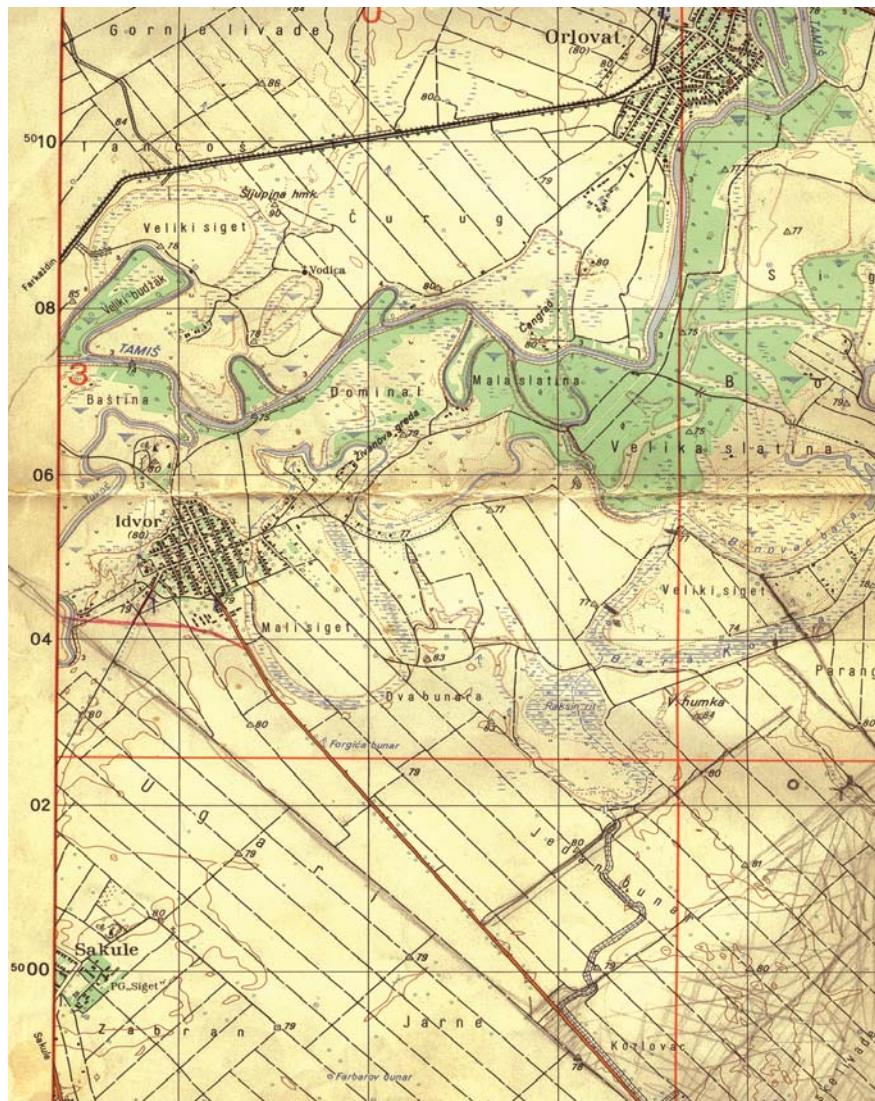
Snimak nakon uručenja „Selakove nagrade“, sleva: gospođa Nevenka Selak Dedić iz USA, dr Milivoje Došenović, književnik i dobitnik „Selakove nagrade“, prof. dr Branko Kovačević, dekan Elektrotehničkog fakulteta iz Beograda i predsednik Odbora za obeležavanje 160 godina od rođenja Pupina, i skroz desno: patentni inženjer Milan Božić, predsednik Fondacije „Mladen Selak“ za Republiku Srbiju (snimak: Aleksandar Agić iz novosadske „TV Kanal 9“, jugozapadni Banat, Idvor, 9. oktobra 2014).

SUSRETI NAUČNIKA RAZMENA ISKUSTVA



Na gornjoj slici levo: dr Milivoje Došenović, dobitnik „Selakove nagrade“, patentni inženjer Sava Vuković iz Ljubljane i Radojka Miletić Bijelić, generalni sekretar Fondacije „Mladen Selak“. Desna slika gore: akademik prof. dr Nikola Hajdin, predsednik Srpske akademije nauka i umetnosti (SANU), pat. ing. Sava Vuković i dr Milivoje Došenović. Donja slika sleva: prof. dr Miroslav Vesković, dekan PMF-a u Novom Sadu, dr Milivoje Došenović i pat. ing. Sava Vuković. Donja slika desno: dr Milivoje Došenović, književnik, u srdačnom razgovoru sa patentnim inženjerom Savom Vukovićem iz Ljubljane (svi snimci: Aleksandar Agić, novosadska „TV Kanal 9“, u Idvoru, 9. 10. 2014).

PEDEOLOŠKA KARTA – PUPINOVOG SELA IDVOR



Ustupljena autoru ove knjige od nastavnika biologije iz Idvora Ivana Devića (2005)

POSETA PUPINOVOM ZAVIČAJU



Ribomirisni Tukoš – rukavac reke Tamiš, između Idvora i Farkaždina
(Snimak: dr Milivoje Došenović, 19. marta 2016)

U ZAVIČAJU NAUČNIKA MIHAJLA PUPINA



Živopisni Tukoš, rukavac reke Tamiš između Idvora i Farkaždina. Slike nas vraćaju u dečačko doba slavnog naučnika Mihajla Pupina i na vredne idvorske i farkaždinske alase.
(Iz lične foto-rchive autora knjige dr Milivoja Došenovića)

IZ PRVIH DANA DOLASKA PROLEĆA, U SELU IDVOR



Blagoveštenska crkva u Idvoru. Ovaj drevni hram Svetih Blagovesti, sa svojim crkvenim satom, i zvonjavom tri umilna crkvena zvona – sećaju na dane rođenja i prvog krštenja svetskog i srpskog naučnog genija Mihajla Idvorskog Pupina.

(Snimak: dr Milivoje Došenović, 19. marta 2016)



Sleva: ikonostas Blagoveštenske crkve i Parohijski dom (Idvor, 19. 3. 2016)

OBRAZOVNA USTANOVA IDVORA



Arhivska slika: nekadašnji direktor OŠ "Mihajlo Pupin" iz Idvora, biolog Milan Dević, sa svojim školskim horom (iz devedesetih godina XX veka). Sliku je ustupio autoru ove knjige, direktor Doma Mihajla Pupina – Dragiša Matić Uča iz Idvora.



Na donjoj slici: novoizgrađena osnovna škola sa imenom „Mihajlo Pupin“, u centru sela Idvor (snimak: Aco Agić, kameraman novosadske „TV Panonija“, pred neposredne dane dolaska mirisnog proleća, u Idvoru, 19. marta. 2016), za knjigu „Mihajlo Pupin – njegov život i njegovo delo“, autora dr Milivoja Došenovića.

**HUMKE RODITELJA
SVETSKOG NAUČNOG GENIJA MIHAJLA PUPINA, U IDVORU**



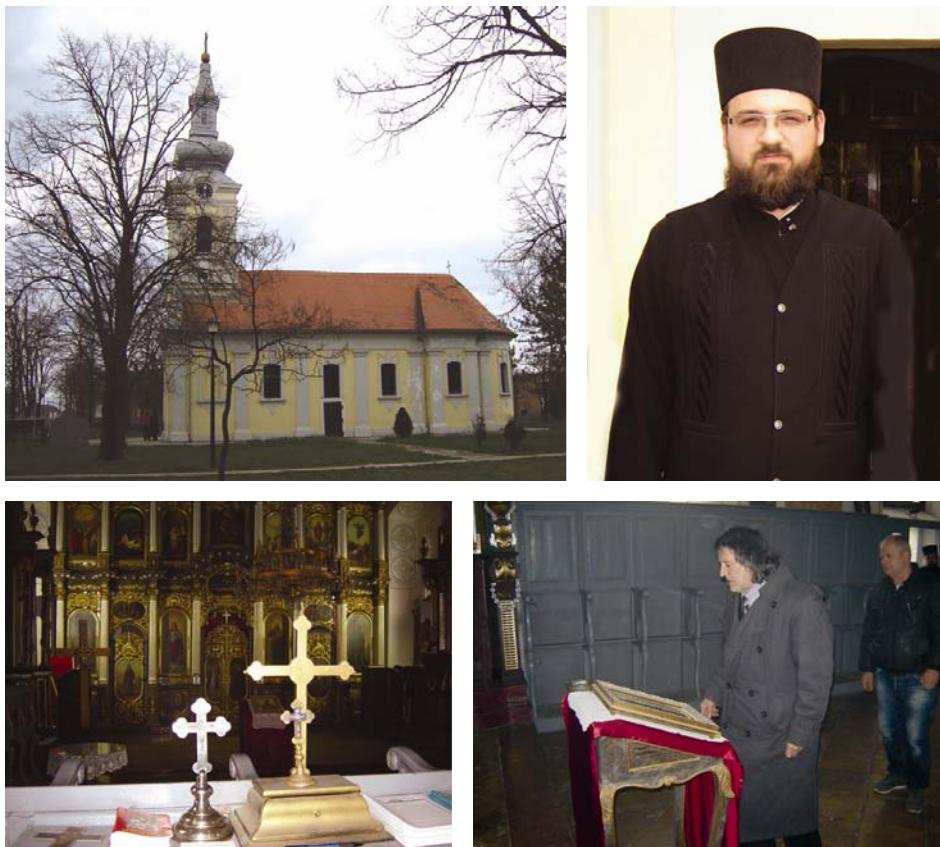
Gore: porodična grobnica roditelja Mihajla Pupina, sa sačuvanim krstovima od crvenog mermera Konstantina Pupina i Olimpijade Pupin. Na donjoj fotografiji sa desne strane: spomenik Ani Grgin, majci Toše Grgina, muža Mihajlove najstarije sestre Ljubice Pupin Grgin (snimci: Aleksandar Agić i dr Milivoje Došenović, Idvor, 19. marta 2016).

**DOPRINOS NOVIM ISTRAŽIVANJIMA ZA KNJIGU
POSVEĆENU LIKU I DELU MIHAJLA IDVORSKOG PUPINA
(Poseta Blagoveštenskoj crkvi u Idvoru)**



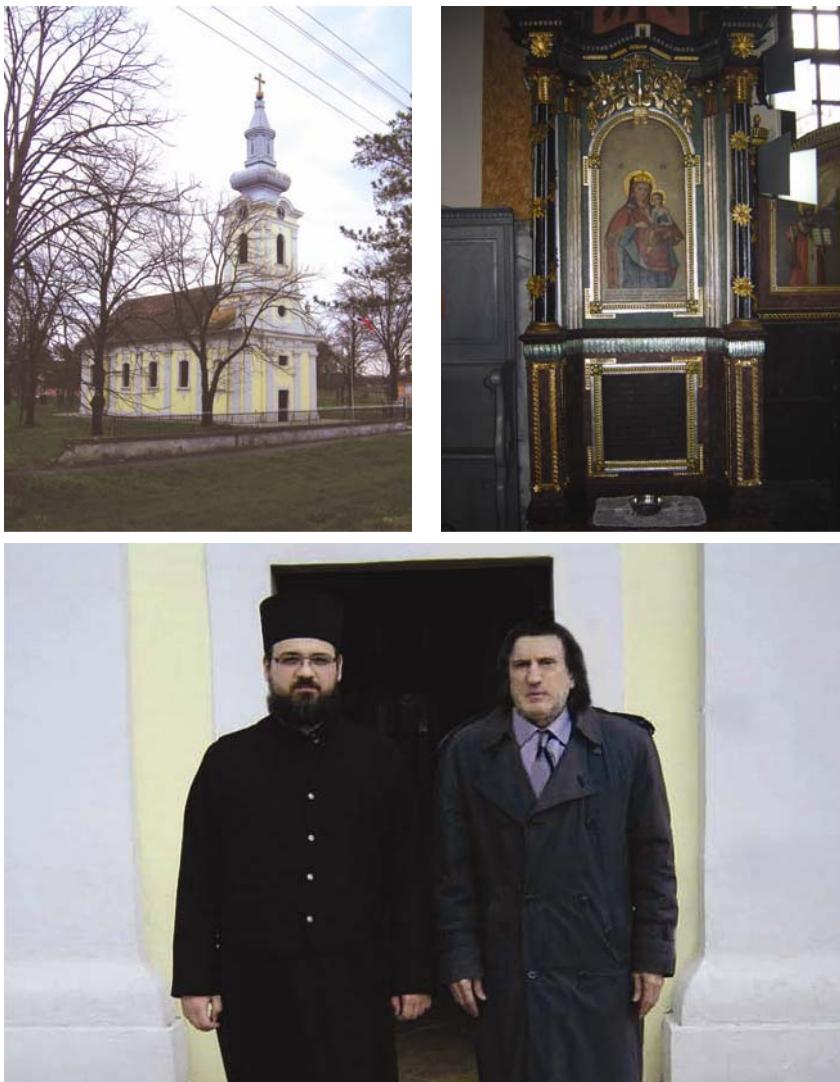
Sleva: Stevan Pakin Kapunac, jedan od najboljih domara i kustosa muzejskog kompleksa „Mihajlo Pupin“ u Idvoru, paroh Blagoveštenskog hrama u Idvoru jerej Nenad Radočić (postavljen za starešinu crkve od 1. decembra 2015), do njega je dr Milivoje Došenović, književnik i autor knjige: „MIHAJLO PUPIN – njegov život i njegovo delo“ (romansierska monografija), i skroz desno: direktor Zadužbine „Mihajlo Pupin“ u Idvoru dipl. pravnik Svetislav Zakić, ispred ulaza u hram Svetih Blagovesti u Idvoru (snimak: Aleksandar Agić „TV Panonija“ iz Novog Sada, jugozapadni Banat, Idvor, 19. marta 2016).

**POSETA HRAMU SVETIH BLAGOVESTI U IDVORU
SA PAROHOM I JEREJOM NENADOM RADOJČIĆEM**



Gornja slika sleva: Blagoveštenska crkva u selu Idvor, desno: paroh pravoslavnog idvorskog hrama jerej Nenad Radojčić. Na slici dole, levo: svete crkvene relikvije, i na slici desno: autor najnovijeg izdanja knjige o naučniku Pupinu, dr Milivoje Došenović, književnik, nakon celivanja centralne ikone u hramu Svetih Blagovesti (snimci: kameraman „TV Panonija“ iz Novog Sada, Aleksandar Agić, Idvor, jugozapadni Banat, pred početak proleća, 19. marta 2016. godine).

U OKRILJU BLAGOVEŠTENSKOG HRAMA – IDVOR



Gornje slike: Blagoveštenska crkva sa delom ikonostasa, i donja fotografija: književnik dr Milivoje Došenović, sa parohom hrama, jerejom Nenadom Radojčićem (snimci: „Aleksandar Agić, „TV Panonija“ iz Novog Sada, u Idvoru, 19. marta 2016).

**U POSETI JOŠ JEDNOJ PUPINOVOJ KUĆI U IDVORU
(SA ŽIVIM POTOMCIMA MIHAJLOVOG STRICA NIKOLE)**

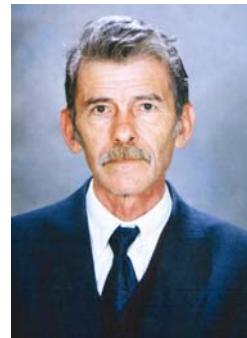


Kuća Nikole Pupina, rođenog strica naučnika Mihajla Pupina u selu Idvor, koja je pod zaštitom države, kao dragocen spomenik. Kuću održava Stanislav Pupin sa suprugom Nadom Pupin (snimak: Aleksandar Agić „TV Panonija“ NS, u Idvoru, 19. 03. 2016).



Sleva: Nada Pupin, dr Milivoje Došenović, književnik i Stanislav Pupin, potomak Nikole Pupina. Na manjim slikama desno, gore: Zlatica Pupin Lukić (1971), kćerka Stanislava i Nade Pupin i Zlatkoje Pupin (1973), sin Stanislava i Nade Pupin. Ostale slike, dole: kćerke Zlatice Pupin Lukić, Kristina (rođena 1995) i Nikolija (rođena 2004). Slike je autoru knjige uručila Nada Pupin, 2016.

U IVORU – RODNOM MESTU SLAVNOG NAUČNIKA PUPINA
Sa Dragišom Matićem Učom, najuspešnijim direktorom Doma „Mihajla I. Pupina“



Sleva: Dragiša Matić, sa violinom, kao učenik III-3 razreda Učiteljske škole u Beogradu (snimak 9. januara 1957), i na slici desno: Dragiša Matić, u Idvoru, slika iz 2009. godine.



U 2023. godini, napustio nas je Dragiša Matić Uča. Otišao je veoma brzo nakon premire supruge Radmile (njegove ljubavi iz studentskih vremena). Uča je bio plemenit čovek, erudit i najbolji poznavalac Pupinovog Idvora, ali i veliki istraživač i čuvar znane i vredne arhive o slavnom svetskom i srpskom naučniku Pupinu. Uča je bio dugogodišnji saradnik i kolega piscu knjige o Mihajlu Pupinu, dr Milivoju Došenoviću, kome je otvorio i važnu arhivsku i foto-gradu o Pupinovom rodnom Idvoru, sa željom da mu u ovoj knjizi budu i dve gornje slike...

Zdesna: književnik dr Milivoje Došenović, dobitnik „Selakove nagrade“ za najbolju knjigu o Mihajlu Idvorskem Pupinu (2014), sa Dragišom Matićem (1939-2023), jednim od prvih idvorskih učitelja i najuspešnijim direktorom Doma „Mihajla Idvorskog Pupina“, nakon razgovora u vezi sa novim izdanjem o Pupinu, u klubu Zadužbine Mihajla Pupina u Idvoru (snimak: Aco Agić, novosadska „TV Panonija“, 19. marta 2016).

**NOVI MOST „MIHAJLA PUPINA“, SPAJA BANAT SA SREMOM
(PREMOŠĆAVA DUNAV – IZMEĐU ZEMUNA I BORČE)**



Most Mihajla Pupina, dužine 1482 m, maksimalnog raspona 172 m, projektovan je 2010. godine, izgrađen i pušten u saobraćaj 18. decembra 2014. godine. Radili su ga i investirali kineski graditelji i predstavlja simbol prijateljstva Republike Srbije i Narodne Republike Kine. Inicijativa za naziv mosta potekla je od idvorskog učitelja Dragiše Matića, koji je pokrenuo prve peticije na Zemunskoj pijaci (snimci novog Mosta Mihajla Pupina: Aleksandar Agić, „TV Panonija“ NS, i dr Milivoje Došenović, 19. 03. 2016).

NOVA BISTA NAUČNIKU PUPINU U VEVČANIMA



Otkrivanje biste naučniku Pupinu u Vevčanima (2018), i desno: crkva Sveta Varvara kod Ohrida



Vevčani, rodni zavičaj davnih predaka naučnika Pupina, smešten u blizini Ohrida i Struge, pod padinama planine Jablanice u današnjoj državi Severnoj Makedoniji – neguje poštovanje prema slavnom srpskom naučniku. Pored bratimljenja dva mesta, a oba su vezana za ime i delo Pupina (Idvor i Vevčani), na gornjoj fotografiji je otkrivanje biste Pupinu, rad leskovačkog vajara Bojana Đorđevića. Bistu su otkrili: gradonačelnik Vevčana Sašo Jankoski* i predsednik Mesne zajednice Idvor Duško Belić (2018). Dole: ulica u Vevčanima i novčanica od 5 ličnici sa likom Pupina.

* Autor ove knjige o Pupinu, književnik dr Milivoje Došenović, imao je prijatan susret sa gradonačelnikom Vevčana Sašom Jankoskim i novinarem prof. dr Vasilom Radinoskim, kojima je uručio svoje 8. izdanje knjige „MIHAJLO PUPIN – njegov život i njegovo delo“ (prilikom susreta u Idvoru, 2019), da knjiga nađe svoje mesto u biblioteci Pupinove kuće (muzeja) u Vevčanima. Novo 11. izdanje o Pupinu – nudi nova saznanja.

MISTERIJA O GROBNICI PUPINOVE KĆERKE – NOVI PRILOZI

Kćerka slavnog naučnika prof. dr Mihajla Pupina, imala je pregršt tamnih oblaka u svom životu. Pored dva neuspešna braka, prvi sa konjičkim trenerom Hjuom Vilobijem, a drugi sa njujorškim advokatom Luisom Grejemom Smitom (iz oba braka nije imala svoje potomstvo), u životu Varvare Pupin, nedaće su stizale jedna za drugom...

Iako je Varvara Pupin očekivala – da će uz raskošno očeve imanje sa prostorom farmom u Norfolku i brojne akcije i bankarska konta – njoj pripasti, ipak se to nije odvijalo tako. Naučnik Pupin je napisao svoj testament u Norfolku (13. VIII 1928), koji je otvoren posle njegove smrti (1935) u kome je on naglasio da se veći deo njegove imovine zavešta Univerzitetu "Kolumbija" u Njujorku i fondovima u Kraljevini Jugoslaviji i Čehoslovačkoj. Kćerki Varvari je ostavio celo imanje u Norfolku. Međutim, Varvara Pupin Smit pokreće sudski spor (u septembru 1935) i obara taj očev testament, tako da je ona nasledila i uvećan deo zaostavštine. Varvara Pupin je posle smrti oca Mihajla, bila prepuštena sama svojim životnim odlukama, da pokrene neki biznis. Uoči, ali i nakon smrti svoga oca Mihajla, Varvara je bila pronalazač dva svoja patenta u SAD: *Lip shield* (štitnik za usne), sa datumom podnošenja prijave patenta od 4. aprila 1934. godine i datumom registracije 3. marta 1936. Drugi svoj patent, Varvara Pupin Smit prijavila je u Velikoj Britaniji: *Improvement relating to lip shields* (poboljšanje štitnika za usne), sa datumom registracije patenta 21. 01. 1937. Ona je u svoj biznis ušla nevešto, pa je u taj posao uključila i svog bivšeg muža Luisa Grejema Smita (koji je bio sklon porocima i kocki), a uz njega i jednu sektu iz San Dijega, koja je uložila i svoj novac u pokretanje Varvarinog biznisa. Nažalost, ceo projekat je propao, ali je sekta iz San Dijega tužila Varvaru Pupin Smit – tražeći povrat novca uložen u njen neuspeli biznis i dobila sudski spor, tako da je celu imovinu preminulog naučnika Pupina, Varvara Pupin Smit, morala da predala sekti iz San Dijega, uključujući rasne konje, pokućstvo, vredne umetničke slike i dragocenosti. Varvara je spas pronašla u obnavljanju autorskih ugovora sa Maticom srpskom iz Novog Sada (1952), za očevu knjigu "Sa pašnjaka do naučenjaka", pa je od tih autorskih prava plaćala smeštaj u njujorškom hotelu, ali je veoma teško živelia.

Umrla je sama i nesrećna u sobici hotela 31. VII 1962. godine. Pošto nije imala nikog svoga, sahranjena je na Sirotinjskom groblju u Njujorku (Poor Cemetery In New York), ali u nekim podacima se spominju i datumi njene smrti ili sahrane (2-4. avgust 1962), pa se i arhiv Pupinovog Idvora 61 godinu oslanjao na te podatke. Međutim, uoči izlaska iz štampe najnovijeg 11. izdanja knjige "Mihajlo Pupin – njegov život i njegovo delo", autoru knjige se javila mejlom Marina L. Bulatović, novinarka i književnica iz Kanade, a ovde je objavljen izvod pisma M. Bulatović: "Dr Milivoje Došenović, poštovani, da sa vama podelim moje otkriće. Radeći istraživanja za moj novi roman 'Srećna srpska Nova godina' – čitala sam i vaš – "Mihajlo Pupin – njegov život i njegovo delo", navela sam vas kao izvor u mom novom romanu. Veliki pozdrav iz Kanade. Marina L. Bulatović, Journalist and Writer, w:www.bulatovic.net, e:marina.bulatovic@gmail.com.

Odgovor dr Milivoja Došenovića je usledio: "Poštovana koleginice Marina, dobio sam od Vas mejl. Možete koristiti za vaš budući roman: 'Srećna srpska Nova

godina', određene podatke iz moje nagradjene knjige: 'Mihajlo Pupin – njegov život i njegovo delo' (11. dopunjeno izdanje), naravno sa propisnim fusnotama. Želim da Vaša knjiga bude novo osveženje za čitaoca naše dijaspore, i šire. Šaljem Vam mejlom jedan kraći dodatak u pismenoj formi. Srećno! Novi Sad, 11. 12. 2023. Dr Milivoje Došenović"

U sledećem mejlu, Marina L. Bulatović javlja dr Milivoju Došenoviću, da će u njenom novom romanu biti otkriće – gde se nalazi grobnica Pupinove kćerke Varvare, pa M. Bulatović piše dr Milivoju Došenoviću: "Hvala vam puno na javljanju! Inače, ja sam pisala 10x, raznim ljudima na tom groblju u Bronxu, i tek su mi posle nekoliko meseci poslali odgovor + dokument u ataču. Ja sam bila jako uporna i dosadna – pa sam ih izgleda naterala na odgovor. Kazu da je to veliki plac (Pupinova grobna parcela) na kojem su naši ljudi postavili i klupu P U P I N. Srdačan pozdrav iz Kanade, Marina". Uz ovo pismo, Marina je dr Milivoju Došenoviću послала i dve slike, ali i skenirani list



Slika sa protom Đokanom Majstorovićem kod grobnice Pupin u SAD (Bronks, 2020), prilog Marina L. Bulatović iz Kanade.



Desno: grobnica M. Pupina u Bronksu
(Iz foto-archive Dragiše Matića Uče)

od direktorice groblja u Bronksu (Suzan Olsen), da se pored grobnica Mihajla i Katarine Pupin, nalaze i neobeležene grobnice Varvare Pupin Smit, ali i grobnica njenog drugog supruga Luisa Grejema Smita, koga je Varvara tu tajno sahranila (1. IX 1952).

Ovim saznanjem Marina Bulatović rešila je jednu važnu misteriju. Ipak, autor knjige „Mihajlo Pupin – njegov život i njegovo delo“, književnik dr Milivoje Došenović, uporan je u nastavku daljih istraživanja, sa svojom novom postavkom: *Zašto je uprava groblja u Bronksu – čutala više od 61 godinu o tajnoj grobnici (bez obeležja) Varvare Pupin, koja je (1952) pored humki svojih roditelja prethodno (tajno) sahranila svog drugog supruga Luisa G. Smita?* U zakljuku ovog teksta, autor svoje knjige, dr Milivoje Došenović kaže: *S obzirom da Pupinova kćerka Varvara i pre svoje smrti (1962) nije imala nikog svog živog, nameću se nova pitanja – ko je tajno, pored njenog supruga Luisa G. Smita sahranio i Nju (Varvaru Pupin – kćerku slavnog srpskog i svetskog naučnika M. Pupina), i zbog čega već preko 90 godina (od 1935), na istom spomeniku M. Pupina u groblju Bronksa – stoji pogrešna godina rođenja (1858) umesto (1854)?*

PREGLED SVIH PUPINOVIH PATENATA

(Prijavljenih u 30 zemalja sveta, 1893-1939)

Na osnovu patentnih istraživanja Fondacije „Mladen Selak“ iz Beograda, u ovom 11. izdanju knjige (2024) dodato je još 6 pronađenih Pupinovih patenata iz 30. zemlje (Njufaundlend – države u Kanadi), videti u tabeli na str. - 451.

Redni broj	Zemlja	Naziv pronalaska	Datum podnošenja prijave patenta	Datum registracije patenta	Broj registr. patenta	Drugi nosilac, podnositelj ili pronalazač
1	SAD	Apparatus For Telegraphic Or Telephonic Transmission	14. 12. 1893.	8. 05. 1894.	519,346	-
2	SAD	Transformer For Telegraphic, Telephonic Or Other Elect. Systems	10. 02. 1894.	08. 05. 1894.	519,347	-
3	SAD	Art Of Distributing Electrical Energy By Alternating Currents	21. 05. 1895.	02. 01. 1900.	640,515	-
4	SAD	Electrical Transmission By Resonance Circuits	28. 05. 1895.	02. 01. 1900.	640,516	-
5	SAD	Art Of Reducing Attenuation Of Electrical Waves And Apparatus Therefore	14. 12. 1899.	19. 06. 1900.	652,230	-
6	SAD	Method Of Reducing Attenuation Of Electrical Waves And Apparatus Therefore	14. 12. 1899.	19. 06. 1900.	652,231	-
7	SAD	Winding Machine	31. 08. 1901.	15. 04. 1902.	697,660	S. W. Balch
8	SAD	Multiple Telegraphy	23. 02. 1894.	12. 08. 1902.	707,007	-
9	SAD	Multiple Telegraphy	29. 12. 1897.	12. 08. 1902.	707,008	-
10	SAD	Method Of Producing Asymmetrical Currents From Symmetrical Alternating Electromotive Forces	04. 01. 1898.	04. 11. 1902.	713,044	-
11	SAD	Apparatus For Producing Asymmetrical Currents From Symmetrical Alternating Electromotive Forces	04. 01. 1898.	04. 11. 1902.	713,045	-
12	SAD	Apparatus For Reducing Attenuation Of Electric Waves	06. 02. 1903.	07. 06. 1904.	761,995	American Bell teleph. Comp.

Redni broj	Zemlja	Naziv pronalaska	Datum podnošenja prijave patenta	Datum registracije patenta	Broj registr. patenta	Drući nosilac, podnositac ili pronalazač
13	SAD	Wireless Electrical Signalling	13. 06. 1903.	23. 08. 1904	768,301	-
14	SAD	Telegraphy	28. 01. 1895.	29. 05. 1906.	721,741	-
15	SAD	Electric Wave Transmission	17. 09. 1915.	16. 03. 1920.	1,334,165	Edvin H. Armstrong
16	SAD	Antenna With Distributed Positive Resistance	01. 10. 1915.	06. 04. 1920.	1,336,378	Edvin H. Armstrong
17	SAD	Multiple Antenna For Electrical Wave Transmission	01. 10. 1915.	23. 08. 1921.	1,388,441	Edvin H. Armstrong
18	SAD	Sound Generator	04. 02. 1918.	13. 12. 1921.	1,399,877	-
19	SAD	Selectively Opposing Impedance To Received Electrical Oscillations	10. 02. 1916.	09. 05. 1922	1,415,845	Edvin H. Armstrong
20	SAD	Radioreceiving System Having High Selectivity	18. 12. 1917.	10. 05. 1922.	1,416,061	Edvin H. Armstrong
21	SAD	Aperiodic Pilot Conductor	10. 01. 1920.	27. 02. 1923.	1,446,769	Crocker Wheeler Company S. C. Millard
22	SAD	Selective Amplifying Apparatus	10. 10. 1918.	24. 04. 1923.	1,452,933	Westinghouse Electric and Manuf. Com.
23	SAD	Wave Conductor	10. 10. 1918.	29. 05. 1922.	1,456,909	Westinghouse Electric and Manuf.. Com.

MIHAJLO PUPIN – njegov život i njegovo delo

Redni broj	Zemlja	Naziv pronalaska	Datum podnošenja prijave patenta	Datum registracije patenta	Broj registrir. patenta	Drugi nosilac, podnosiac ili promalažač
24	SAD	Selective Amplifying Apparatus	10. 10. 1918.	01. 04. 1924.	1,488,514	Westinghouse Electric and Manuf.. Com.
25	SAD	Electrical Tuning	17. 09. 1915.	29. 05. 1923.	1,494,803	Westinghouse Electric and Manuf.. Com.
26	SAD	Tone Producing Radioreceiver	10. 02. 1916.	29. 07. 1924.	1,502,875	Westinghouse Electric and Manuf.. Com.
27	SAD	Electrical wave Tansmission	11. 12. 1915.	16. 06. 1925.	1,541,845	Westinghouse Electric and Manuf.. Com.
28	SAD	Wave Signaling System	04. 02. 1918.	10. 11. 1925.	1,561,278	Westinghouse Electric and Manuf.. Com.
29	SAD	Equalizing Vacuum Tube Amplifier	23. 12. 1918.	10. 11. 1925.	1,561,279	Westinghouse Electric and Manuf.. Com.
30	SAD	Electromagnetic Production Of Direct Current Without Fluctuations	31. 12. 1915.	02. 02. 1926.	1,571,458	Westinghouse Electric and Manuf.. Com.
31	SAD	Electrical Pulse Generator	07. 08. 1924.	31. 12. 1928.	1,657,587	-
32	SAD	Telegraph System	11. 02. 1929.	23. 06. 1931.	1,811,368	The Commercial Cable Company
33	SAD	Inductive Artificial Line	24. 02. 1928.	01. 12. 1931.	1,834,735	-

Redni broj	Zemlja	Naziv pronalaska	Datum podnošenja prijave patentu	Datum registracije patentu	Broj registrir. patentu	Druži nosilac, podnosiac ili pronalazač
34	SAD	Sypply System For Vacuum Tubes	04. 02. 1924.	11. 12. 1934.	1,983,774	Westinghouse Electric and Manuf. Com.
35	SAD	Telegraph System	09. 07. 1936.	14. 03. 1939.	2,150,781	Posthumni patent, nosilac Varvara Pupin
36	Francuska	Perfectionements à la transmission et-aux conducteurs de courants électriques	10. 01. 1894.	02. 04. 1894.	235,422	-
37	Francuska	Perfectionements aux transmission télégraphiques et téléphoniques	14. 06. 1894.	06. 11. 1894.	239,299	-
38	Francuska	Pompe aspirante automatique pour l'élévation des liquides à des hauteurs voulues, en général, et spécialement pour L'alimentation d'une pompe dévacuation	29. 08. 1894.	24.12. 1894.	241,060	-
39	Francuska	Perfectionements dans le transport électrique de la force pour la transmission des signaux	10. 09. 1895.	30. 12. 1895.	250,174	-
40	Francuska	Méthode et appareil pour produire des courants asymétriques au moyen de forces électromotrices alternatives symétriques	17. 10. 1898.	13. 01. 1899.	282,206	-
41	Francuska	Méthode et appareil pour réduire l'atténuation d'ondes électriques	13. 07. 1900.	25. 10. 1900.	302,190	-
42	Francuska	Appareil pour diminuer l'atténuation des ondes électriques	11. 07. 1902	18. 04. 1913.	325,088	-
43	Francuska	Procédé et dispositifs pour accroître la selectivité des circuits électriques	12. 09. 1916.	16. 01. 1918.	485,533	E. H. Armstrong

MIHAJLO PUPIN – njegov život i njegovo delo

Redni broj	Zemlja	Naziv pronalaska	Datum podnošenja prijave Patenta	Datum registracije patenta	Broj registrir. patenta	Drugi nosilac, podnositac ili promalazač
44	Francuska	Procédé et dispositifs pour accroître la sélectivité des circuits électriques	22. 05 1917.	08. 03. 1918.	20.499E	E. H. Armstrong, i dopuna FR 485.533
45	Francuska	Perfectionnements aux amplificateurs à plusieurs étages pour les oscillations électriques	20. 12. 1919.	20. 09. 1920.	507607	-
46	Francuska	Récepteur d'ondes sonores de haute fréquence	20. 12. 1919.	20. 09. 1920.	507608	-
47	Francuska	Générateur d'ondes sonores	20. 12. 1919.	20. 09. 1920.	507609	-
48	Francuska	Récepteur d'ondes sonores de haute fréquence	20. 12. 1919.	20. 09. 1920.	507610	-
49	Francuska	Dispositif pour engendrer des impulsions de signalisation	06. 10. 1924.	04. 04. 1925.	586885	-
50	Francuska	Procédé et appareil pour l'amplification d'impulsions électriques de signal	16. 03. 1925.	03. 10. 1925.	595460	Henry F. Herbing podnositac
51	Francuska	Ligne artificielle inductive	23. 02. 1929.	26. 11. 1929.	670232	The Comerical Cable Comp
52	Velika Britanija	Improvements relating to the Transmission of Electric Currents and to Conductors	02. 01. 1894	10. 02. 1894	135 (1894)	-
53	Velika Britanija	Improvements relating to Telegraphic Transmission	11. 06. 1894.	11. 07. 1895.	11,320 (1894)	-

Redni broj	Zemlja	Naziv pronalaska	Datum podnošenja prijave patenta	Datum registracije patenta	Broj registrir. patenta	Druži nosilac, podnosiac ili pronalazač
54	Velika Britanija	Improvements in Electrical Transmission of Energy for Telegraphic Signalling	09. 07. 1895.	14. 09. 1895.	13,205 (1895)	-
55	Velika Britanija	Art of Reducing Attenuation of Electrical Waves and Apparatus therefor	14. 07. 1900.	06. 10. 1900.	12,733 (1900)	-
56	Velika Britanija	Improvements in Apparatus for Reducing Attenuation of Electrical Waves in Conductors or Cables	25. 07. 1902.	25. 07. 1903.	16,529 (1902)	-
57	Velika Britanija	Improvement in the Art of Electrical Tuning	13. 09. 1916.	13. 11. 1917.	101,540	-
58	Velika Britanija	Improvement in and relating to Electrical Wave Transmission	13. 09. 1916.	11.10.1917.	101,541	E. H. Armstrong podn. pronal.
59	Velika Britanija	Improvements in and relating to Wireless Systems and the like	13. 09. 1916.	11. 10. 1917.	101,702	E. H. Armstrong
60	Velika Britanija	Improvements relating to the Transmission of Electrical Signals	13. 09. 1916.	11. 10. 1917.	104,158	E. H. Armstrong podn. pronal.
61	Velika Britanija	Improvements in or connected with multistep thermionic amplifiers	25. 02. 1920.	12. 05. 1921.	139,494	-
62	Velika Britanija	Improvements in or connected with receivers of high frequency sound waves	25. 02. 1920	25. 05. 1921.	139,496	-
63	Velika Britanija	Improvements in or relating to electrically operated sound generators	25. 02. 1920	11. 11. 1920.	139,497	-

MIHAJLO PUPIN – njegov život i njegovo delo

Redni broj	Zemlja	Naziv pronalaska	Datum podnošenja prijave patent-a	Datum registracije patent-a	Broj registrir. patent-a	Drugi nosilac, podnosiac ili pronalazač
64	Velika Britanija	Improvements in or connected with receivers for use in connection with signalling by sound waves	25. 02. 1920.	19. 05. 1921.	139,498	-
65	Velika Britanija	Improvements in or relating to means for obtaining steady continuous currents	26. 06. 1922.	20. 09. 1923.	203,818	Spencer Cole Millard, podnosiac
66	Velika Britanija	Method of and apparatus for amplifying electric signal impulses	03. 03. 1925.	03. 06. 1926.	232,183	Henry Frank Herbing, podnosiac
67	Velika Britanija	Improvements in or relating to means for generating signalling impulses for transmission over ocean cables and long land lines	25. 09. 1924.	26. 01. 1926.	246,193	-
68	Velika Britanija	Improvements in artificial lines for telegraphy and like purposes	20. 08. 1928.	20. 12. 1929.	306,521	-
69	Italija	Art Of Reducing Attenuation Of Electrical Waves And Apparatus Therefor	16. 02. 1901.	31. 03. 1902.	58634	-
70	Italija	Appareil pour diminuer l'atténuation des ondes électriques	12. 07. 1902.	19. 11. 1902.	64499	-
71	Italija	Perfezionamenti nei circuiti elettrici, particolarmente per apparacchi ricevitori di signalazioni radio telegrafiche e simili	-	11. 09. 1916.	156012	E. H. Armstrong, podnosiac
72	Italija	Ampliatori multipli di oscillazioni elettriche	-	06. 12. 1919.	180533	-

Redni broj	Zemlja	Naziv pronalaska	Datum podnošenja prijave patentu	Datum registracije patenta	Broj registrir. patenta	Druži nosilac, podnosiac ili pronalazač
73	Italija	Recevitore di onde sonore ad alta frequenza	-	06. 12. 1919.	180534	-
74	Italija	Generatori di suono	-	06. 12. 1919.	180535	-
75	Italija	Segnalazione con onde sonore	06. 12. 1919.	14. 04. 1922.	180536	-
76	Italija	Dispositivo per generale impulsi di segnalazione	-	13. 10. 1924.	234111	-
77	Italija	Metodo ed apparecchio per applicare gli impulsi elettrici trasmessi some segnali	-	16.03.1925.	237939	Henry Frank Herbing, podn. pronal.
78	Kanada	Method Of And Apparatus For Electrical Transmission	-	07. 08. 1894.	46768	-
79	Kanada	Art Of Reducing Attenuation Of Electrical Waves And Apparatus Therefor	7. 11. 1900.	12. 11. 1901.	73770	-
80	Kanada	Art Of Reducing Attenuation Of Electrical Waves	07. 11. 1900.	12. 11. 1901.	73771	-
81	Kanada	Apparatus For Reducing The Attenuation Of Electrical Waves	13. 02. 1903.	26. 07. 1904.	88527	-
82	Kanada	Aperiodic Pilot Conductor	-	05. 08. 1924.	241990	S. C. Milard, podn. pronal.

MIHAJLO PUPIN – njegov život i njegovo delo

Redni broj	Zemlja	Naziv pronalaska	Datum podnošenja prijave patentu	Datum registracije patenta	Broj registrir. patenta	Druži nosilac, podnosiac ili pronalazač
83	Kanada	Electrical Pulse Generator	-	22. 12. 1925.	256515	-
84	Kanada	Amplification Of Electric Signal Impulses	-	14. 06. 1927.	271648	The Comerical Cable Copm. no. F. H. Herbin, pronalaz.
85	Kanada	Wave Conductor Balancing Method	-	17. 09. 1929.	293119	The Comerical Cable Comp. nosilac
86	Brazil	Um aparelho receptor de ondas sonoras de alta frequencia	10. 03. 1920.	27. 04. 1921.	11769	-
87	Brazil	Um gerador de sons	10. 03. 1920.	27.04.1921.	11770	-
88	Brazil	Aperfeicoamentos em apparelhos amplificadores de oscilações electrical	10. 03. 1920.	27. 04. 1921.	11771	-
89	Brazil	Um receptor para ondas sonoras de alta frequencia	10. 03. 1920.	27. 04. 1921.	11772	-
90	Brazil	Um dispositivo para compensar as perdas de energia em um conductor electrico de ondas electricas que variam periodicamente	14. 04. 1919.	24. 03. 1922.	12609	E. H. Armstrong, podn. i pronalazač
91	Nemačka	Saugpumpe zum Heben von Flussgegen auf beliebige Höhen	31. 08. 1894.	31. 08. 1894.	82550	-
92	Nemačka	Leitungsanordnung für lange elektrische Stromkreise	11. 01. 1894.	06. 03. 1896.	85526	-

Redni broj	Zemlja	Naziv pronalaska	Datum podnošenja prijave patent-a	Datum registracije patent-a	Broj registrir. patent-a	Druži nosilac, podnosiac ili pronalazač
93	Nemačka	Fernspeisleitung mit zur Ausgleichung der Kapazität in Hin – und in Rückleitung eingeschalteten Selbstinduktionspulen	31.07.1902.	25.04.1904.	150854	-
94	Nemačka	Verfahren zur Verringerung der Dämpfungskonstante eines Wellenleiters durch Vergrößerung der Induktanz desselben	06.05.1900.	31.05.1904.	151972	-
95	Nemačka	Ausgleichsschaltung, welche zur Nachbildung eines Wellenleiters fuer ein gewähltes Frequenzband dient und mehrere induktive Abschnitte aufweist	22.02.1929	07.07.1931.	528830	The Commercial Cable Comp, nosilac
96	Danska	Leidungsanordnung med indskudte, parvisymmetriske Induktionsruller	25.03.1904.	05.04.1904.	6464	-
97	Danska	Leder til Modtagelse af elektromagnetiske Bolger	15.03.1918.	25.03.1918.	22946	E. H. Arns-trong, pron.
98	Danska	Modtagersystem for elektromagnetiske Bolger	20.06.1918.	01.07.1918.	23205	E. H. Arns-trong, pron.
99	Danska	Fremgangsmaade og Apparat til Kompen-sering af Energitabene i en elektrisk Leder for periodisk varierende elektriske Bolger	20.06.1918.	01.07.1918.	23206	-
100	Južno-afr. republika	Multistep amplifiers of electrical oscillations	19.03.1920.	27.08.1920.	265	-
101	Južno-afr. republika	Receiver of high frequency sound waves	19.03.1920	27.08.1920.	266	-
102	Južno-afr. republika	Sounds generators	19.03.1920.	27.08.1920.	267	-

MIHAJLO PUPIN – njegov život i njegovo delo

Redni broj	Zemlja	Naziv pronalaska	Datum podnošenja prijave patentu	Datum registracije patenta	Broj registrir. patenta	Drugi nosilac, podnosiac ili pronalazač
103	Južno-afr. republika	Signaling of sound waves	19. 03. 1920.	27. 08. 1920.	268	-
104	Španija	Mejoras referentes a la transmisión eléctrica con aplicación principal a la telegrafía	12. 03. 1894.	01. 04. 1894.	15579	-
105	Španija	Un procedimiento mecánico para reducir la atenuación de las ondas eléctricas	23. 02. 1901.	21. 03. 1901.	27371	-
106	Španija	Un método para aumentar la selectividad de los circuitos eléctricos	14. 09. 1916.	15. 09. 1916.	62971	E. H. Armn- strong, pod. i pronalazač
107	Španija	Una linea artificial induciva	23. 02. 1929.	11. 04. 1929.	111609	The Comerc Cable Comp. nosilac
108	Belgija	Perfectionnements à la transmission et aux conducteurs de courants électriques	24. 02. 1894.	15. 03. 1894.	108721	-
109	Belgija	Appareil pour diminuer l'atténuation des ondes électriques	15. 12. 1901.	12. 07. 1902.	164405	-
110	Belgija	Procédé et dispositif pour accroître la sélectivité des circuits électriques	-.	14. 09. 1916.	276010	E. H. Armn- strong, pod. i pronalazač
111	Novi Zeland	Improvements in the art of reducing attenuation of electrical waves, and apparatus therefor	12. 02. 1901	29. 05. 1901.	13410	-
112	Novi Zeland	Electrical circuit, increasing the selectivity	19. 09. 1916.	09. 11. 1916.	37907	E. H. Armn- strong

Redni broj	Zemlja	Naziv pronalaska	Datum podnošenja prijave patentu	Datum registracije patenta	Broj registrir. patenta	Druži nosilac, podnosiac ili pronalazač
113	Novi Zeland	Signalling – impulses generating	03. 02. 1925.	04. 04. 1925.	53727	-
114	Argentina	Amplificadores multiples de oscilaciones eléctricas	-	10. 08. 1920.	16417	-
115	Argentina	Receptor para ondas sónoras do alta frecuencia	-	16. 08. 1920.	16435	-
116	Australija	Improvements in and connected with electrical circuits	16. 09. 1916.	30. 01. 1917.	2173/16	E. H. Arns-trong, podn. i pronalaz.
117	Australija	Improvements in or relating to means for generating signalling impulses for transmission over ocean cables and long land lines	12. 02. 11925.	21. 07. 1925.	2176/25	-
118	Indija	Art Of Reducing Attenuation Of Electrical Waves And Apparatus Therefor	04. 03. 1901.	15. 12. 1901.	98/1901 (br. prij.)	-
119	Indija	Improvements in or relating to means for generating signalling impulses for transmission over ocean cables and long land lines	27. 01. 1925.	-	11024	-
120	Meksiko	Arte de reducir la atenuación de las ondas eléctricas y aparato para lo mismo	-	01. 10. 1901.	2218	-
121	Meksiko	Mejoras en los procedimientos para aumentar la selectividad de circuitos eléctricos	-	19. 09. 1916.	16173	E. H. Arns-trong, podn. i pronalaz.

MIHAJLO PUPIN – njegov život i njegovo delo

Redni broj	Zemlja	Naziv pronalaska	Datum podnošenja prijave patent-a	Datum registracije patenta	Broj registrir. patenta	Druži nosilac, podnosiac ili pronalazač
122	Norveška	Apparat til at reducere svækkelser af elektriske bølger	15.12.1901.	12.07.1902.	12748	-
123	Norveška	Anordning ved tradlose signalsystemer til kompensering av energitapene I en elektrisk ledet for periodisk varierende elektriske bølger	16.09.1916.	14.06.1920.	30802	E. H. Armannstrøng, podn. i pronalazač
124	Portugal	Um metodo de reduzir a attenuacao das ondulaciones electricas e apparelho para este effeito	16.02.1901.	20.06.1901	3600	-
125	Portugal	Processo e apparelho para amplificar impulsos electricos deu sinais	16.03.1925.	14.11.1925.	14078	Henri Frank Herbig, podn. i pronalazač
126	Austrija	Einrichtung zur Verminderung der Dämpfung elektrischer Wellen	08.06.1900.	25.08.1906.	25530	-
127	Viktorija	Art Of Reducing Attenuation Of Electrical Waves And Apparatus Therefor	19.02.1901.	-	17937	-
128	Zapadna Australija	Art Of Reducing Attenuation Of Electrical Waves And Apparatus Therefor	-	26.02.1901.	3317	-
129	Južna Australija	Art Of Reducing Attenuation Of Electrical Waves And Apparatus Therefor	-	01.03.1901.	5183	-
130	Madarska	Eljárás és készülék elektromos hullámok gyöngöltések csökkentésére	12.06.1901.	-	24838	-
131	Novi Južni Vels	Art Of Reducing Attenuation Of Electrical Waves And Apparatus Therefor	28.02.1920.	-	10841	-

Redni broj	Zemlja	Naziv pronalaska	Datum podnošenja prijave patent-a	Datum registracije patenta	Broj registrir. patenta	Druži nosilac, podnosiac ili pronalazač
132	Rusija	Устройства телефонных линий	30. 07. 1902.	31. 08. 1909.	15927	-
133	Tasmania	Art Of Reducing Attenuation Of Electrical Waves And Apparatus Therefore	-	20. 02. 1901.	2990	-
134	Holandija	Tegen atmosferische storingen beschermende ontvangerleider voor elektromagnetische golven	18. 09. 1916.	17. 08. 1923.	9835	E. H. Armans-trong, podn. pronalazač
135	Švajcarska	Ligne pour communications à distance par transmission d'ondes électriques, avec bobines d'inductance en vue d'éviter une forte atténuation des ondes	12. 07. 1902.	31. 01. 1904.	27600	-
136	Švedska	Mottagningsanordning för elektromagnetiska vagnar	16. 09. 1916.	28. 07. 1925.	59242	E. H. Armans-trong, podn. pronalazač

Napomena: Kćerka naučnika prof. dr Mihajla Pupina, Varvara Pupin Smit (Barbara Pupin Smith), bila je nosilac, podnosiac i pronalazač dva svoja patent-a: u SAD *Lip shield* (Štitnik za usne), sa datumom podnošenja prijave patenta 04. 04. 1934. godine, a datuma registracije od 03. 03. 1936. godine, sa brojem registrovanog patent-a 2,032,672. Drugi njen patent je bio u državi Velika Britanija: *Improvements relating to lip shields* (Poboljšanja koja se odnose na štitnik za usne), sa datumom podnošenja prijave patenta 28. 02. 1936. godine, i datumom registracije patent-a 21. 01. 1937. godine, pod brojem registracije patent-a 460,105. Ova dva pronalaska Varvare Pupin Smit, odnosno se na zaštitu od usana sa nanošenim ružom, koja bi sprecila dame preko glave i lica, da ne bi ostavile mrlje od karmina. Ovaj izum, koji se namotira na usna – bio je nezaobilazan deo ženskih toaleta u prvoj polovini XX veka. Štitnik za usne je praktičan, nefleksibilan i izdržljiv, može se koristiti više puta. Anatomska zaštita ploča na usnama ima u sebi specijalni proizvedetak koji se drži zubima i veoma lako skida. Štitnik je ovalnog obriša, proizvodio se od kvalitetnog plastičnog materijala u ukrašnim bojama. Otmene dame su ga nosile i sa sobom u vreme putovanja parobrodima ili noćenja u hotelima...

**PATENTNI SPISI KOJI SU SAČUVANI
PO ZEMLJAMA PRIJAVE***

Redni broj	Zemlja (država)	Ukupan broj patenata	Broj dostupnih patentnih spisa
1	SAD	35	35
2	Velika Britanija	17	17
3	Francuska	16	15
4	Italija	9	0
5	Kanada	8	8
6	Njufaundlend	6	0
7	Brazil	5	0
8	Nemačka	5	5
9	Danska	5	5
10	Južnoafrička Republika	4	0
11	Španija	4	0
12	Belgija	3	0
13	Novi Zeland	3	0
14	Argentina	2	0
15	Australija	2	0
16	Meksiko	2	0
17	Norveška	2	0
18	Portugal	2	0
19	Indija	1	0
20	Austrija	1	1
21	Viktorija	1	0
22	Zapadna Australija	1	0
23	Južna Australija	1	0
24	Mađarska	1	1
25	Novi Južni Vels	1	0
26	Rusija	1	0
27	Tasmanija	1	0
28	Holandija	1	1
29	Švajcarska	1	1
30	Švedska	1	1
	Ukupno	142	90

* Na osnovu istraživanja Fondacije "Mladen Selak" iz Beograda i knjige autora pat. ing. Milana Božića "Pupinovi patenti – njegova filozofija", izdavači: Fond "Mladen Selak" i "Vlatacom", Beograd, 2023. (Str. 93)

Težak je posao ubedjivati ljude bez naučne spreme, da je prvenstveni zadatak nauke u proučavanju delovanja stvari, a ne njihove suštinske prirode.

Koledž Kolumbija
Njujork, 1890.

Prof. dr Mihajlo Pupin

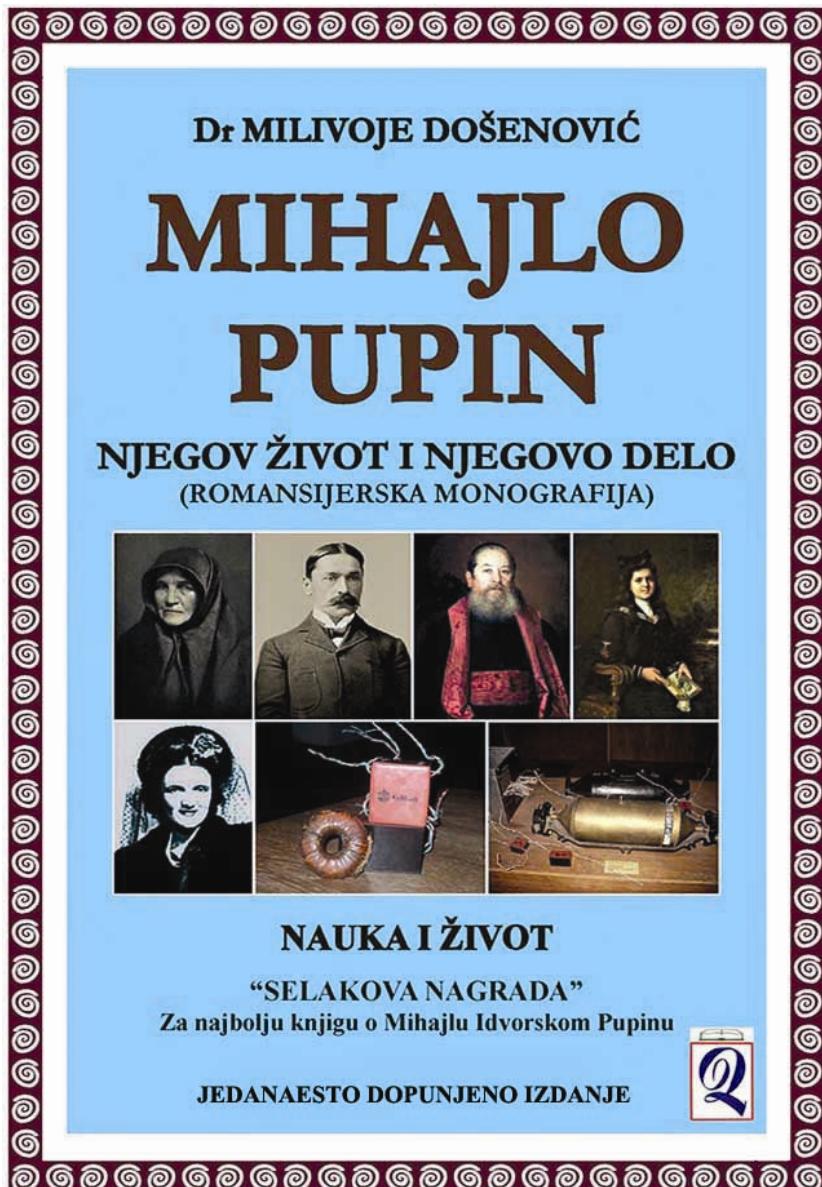
Hipoteze su skele koje se podižu pre zgrade i ruše kad je zgrada dovršena. One su radniku neophodne, samo neka skele ne smatra zgradom.

Johan Wolfgang Gete

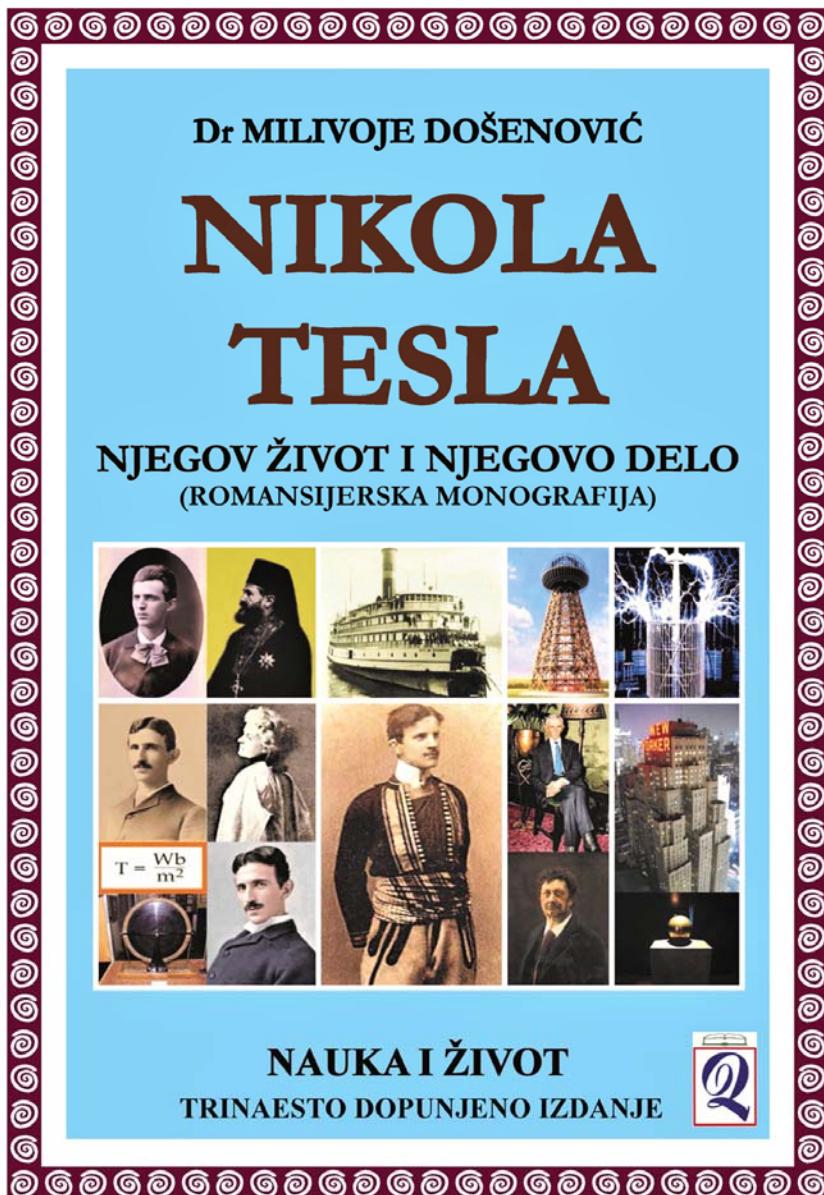
Dva čoveka koji znaju svoj posao mogu da reše problem brzo, trojica već unose dileme u posao. Kada bih pitao za mišljenje sve svoje bliske asistente – koje modele aviona da finaliziram, ja tada ne bih uspeo da nacrtam nijedan avion...

Akademik Andrej Tupoljev

IZVOD IZ KATALOGA IZDAVAČA

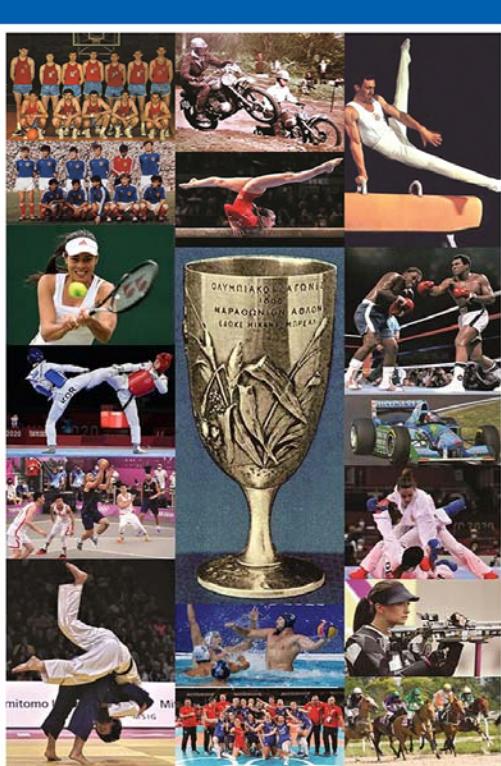


IZVOD IZ KATALOGA IZDAVAČA



IZVOD IZ KATALOGA IZDAVAČA

VELIKI ILUSTROVANI LEKSIKON
SVIH SPORTOVA



2000 termina
1500 arhivskih i savremenih fotografija
230 sportova

DEVETNAESTO DOPUNJENO
IZDANJE

NAUKA I ŽIVOT



**NOVI SAD – EVROPSKA PRESTONICA KULTURE
ČITAOCIMA KNJIGA – SRDAČAN POZDRAV IZ NOVOG SADA**



Izvod iz foto-albuma autora knjige
(Snimci: dr Milivoje Došenović 2013-2024)